This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

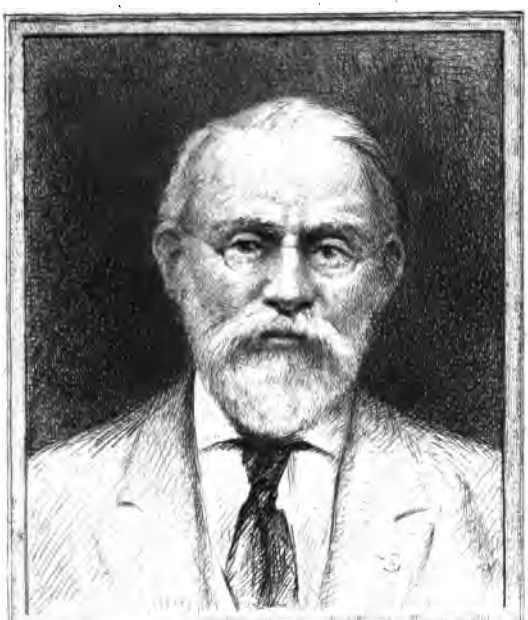

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Q
57
.H118

VERHANDELINGEN,

UITGEGEEVEN DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

TE

HAARLEM.

XX. DEELS 1. STUK.

Printed in the Netherlands

VERHANDELINGEN,

UITGEGEEVEN DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

TE

HAARLEM.

XX. DEELS I. *STUK.*

TE HAARLEM,

BY JAN VAN WALRÉ, JUNIOR,

Drukker van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen, 1781.

Met Privilegie der Edele Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland.

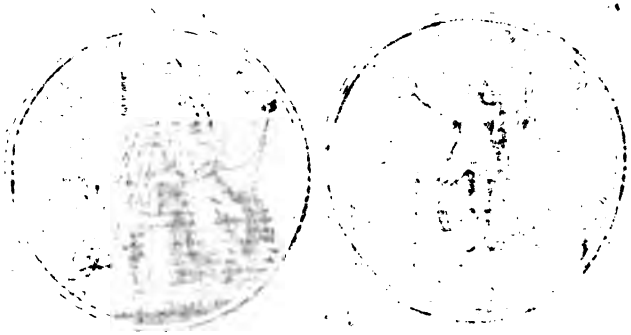

Dunning
Rijksoff
8-17-37
24292

VOORBERICHT

VAN DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN,

OPGERICHT TE HAARLEM.

Ter voortzettinge van de geſchiedeniſſe deezer Maatſchappye, ſedert den 20. November van het jaar 1780. als wanneer het *Tweede en Derde Stuk* des NEGENTIENDEN DEELS haarer *Verhandelingen* zyn uitgegeeven, vindt dezelve noodig, het Algemeen te berichten, dat Zy tot haare groote ſmerte door den dood heeft verlooren *twee* van de Heeren DIRECTEUREN, te weeten:

Den Hoog Edel Geborenen Heer

JACOB PHILIP, BARON VAN BOETSELAAR, *Heer van Nieuwveen, enz. enz.* den 26. April 1781. overleeden. Als mede

Den Hoog Edelen Heer

REINIER DE KLERK, *Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën, enz. enz.*

En van haare LEDEN zyn geſtorven de Heeren

H. D. GAUBIUS, *Med. Doctor en Prof. op 's Lands Hooge Schoole enz. enz. te Leyden*, op den 29. November 1780. in den ouderdom van 75 Jaaren en ruim tien Maanden overleeden.

JACOB VAN LIL, *Stads-Heelmeester te Rotterdam*, geſtorven op den 5. January 1781. oud ruim 70 Jaaren.

JOSUA VAN IPEREN, *Predikant te Batavia.*

GERHARDUS JOHANNES NAHUYS, *Theol. Doctor en Prof. op de Hooge Schoole te Leyden, enz. enz.* op den 9. October deezes jaars, in den ouderdom van ruim drieënveertig Jaaren, haar door den dood ontrukt.

Voorts

Voorts zyn op den 21. Mey van dit jaar 1781. door de Groote Vergadering van deeze Maatſchappye benoemd, tot DIRECTEUR de Heer

Mr. JAN CAREL GODIN, *Raad in de Vroedſchap enz. enz. der Stad Utrecht.*

En tot LEDEN, de Heeren

C. BILGEN, *Geheime Raad van Zyne Kon. Majeſteit van Pruiſſen, enz. enz. te Smithauſen by Cleve.*

J. W. C. A. BARON VAN HUPSCH, *Lid van verſcheide Geleerde Genootſchappen, enz. enz. te Keulen.*

CASIMIR CHRISTOPH SCHMIEDEL, *M. D. Geheime Hof-Raad en eerſte Archiater van Zyne Doorl. Hoegheid van Brandenburg Anſpach, enz. enz.*

CAROLUS PETRUS THUNBERG, *Med. Doctor en Profeſſor op de Hooge Schoole enz. enz. te Upſal.*

JACOBUS GUMMER, *Medic. Doctor, en Archiater van het Landſchap Drenthe, te Groningen.*

JOSEPHUS BENKŐ, *Predikant te Közep-Ajte in Zevenbergen.*

BERNARD KEUN, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente te Smyrna.*

H. ÆNEÆ, *A. L. M. Philoſ. Doctor, enz. enz. te Amſterdam.*

HERMANUS VAN DYL, *te Amſterdam.*

M. COURT DE GEBELIN, *te Parys.*

Van het verder voorgevallene op haare Groote Vergaderinge van den 21. Mey deezes jaars, heeft Zy in het volgende *Programma* bericht gegeeven.

„ By de Vergaderinge van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen, opgericht te Haarlem, „ gehouden op den 21. Mey 1781.

„ I. De ANTWOORDEN op derzelver Vraagen in overweeging genomen zynde, is geoordeeld:

„ *A.*) Dat de Vraag: *Kan men den juisten tyd „ en geboorte der* TEXELSCHE ZEEGATEN, *uit echte Hiſtoriſche bewyzen, bepaalen?* — *Welken zyn de* „ *voor-*

, voornaamſte *Veranderingen*, *die dezelven ondergaan*
, *hebben*? —— *En van welken invloed is dit één en*
, *ander op de* ZUIDER-ZEE *en het* YE, *mitsgaders op*
, *de Kusten en Zee-weeringen der Provincien*, *welken*
, *aan deeze Wateren paalen*? —— Voor de *eerſte* maal
, opgegeeven in het Jaar *1776.* en voor de *tweede* reize
, in het Jaar *1778. best* beantwoord is door den Schry-
, ver, onder de Zinſpreuke: *In ipſa quoque maris in-*
, *conſtantia Certæ leges motus deprehenduntur*, met by-
, voeginge van een *L*, om, volgens Reſolutie van de
, Groote Vergadering, genomen in het laatstvoorleeden
, Jaar, en by het *Programma* van het zelfde jaar bekend
, gemaakt, aan te duiden, dat de Auteur Lid was van
, deeze Maatſchappy; om welke redenen met gemelde
, Antwoorden ook volgens voornoemde Reſolutie is ge-
, handeld. —— En is by het openen van het Billet be-
, vonden, dat de Schryver daarvan was de Heer A. YPEY,
, *A. L. M. Philoſ. & Medic. Doctor*, *Lector Botanices*
, *Medic. Legal & Anatomes*, *op de Hooge Schoole te*
, *Franequer.*

, *Voorts is beſlooten*, *om aan den Schryver van een*
, tweede Antwoord, onder de Zinſpreuke: *Cley en Veen*
, *ſleyt af met felleh Wind en Stroom en gaat heen*;
, aan te bieden eene *Zilvere Medaille*, ingeval dezelve
, vóór den Eerſten July 1781. gelieft in eenen Brief,
, met dezelfde hand geſchreeven, en onder het zelfde
, Signet, als by zyn Antwoord is gebruikt, vryheid te
, geeven tot het ligten van eenige Aanmerkingen uit het
, zelve, om die by het eerſtgenoemde bekroonde Ant-
, woord mede te doen drukken.

, *B.*) Dat de Vraag: *Welken zyn de oorzaa-*
, *ken*, *dat men van den gewoonen directen Handel* VAN
, *en* NA *deeze Landen zoo verre is afgeweeken*; *en dat*

, *de handel van de Noordſche na de Weſterſche Landen*
, *en* VICE VERSA *zoo ſterk, met voorbygang van ons*
, *Land, geſchied?* *En welken zyn voor ons de middel-*
, *len, om den laatstgemelden te beletten, ofte te doen*
, *verminderen, ten einde ons Land wederom te maaken*
, *tot de Stapelplaats van* Europa, *met opzicht tot de*
, *Noordſche en Weſterſche Producten?* — In het Jaar
, 1779. opgegeeven, om te beantwoorden vóór het Jaar
, 1781. niet voldoende is beantwoord.

, *C.*) Dat niet volledig beantwoord was de Vraag:
, *Hoe verre kan men thans de Natuurlyke Hiſtorie des*
, *Dampkrings van ons Vaderland, uit de* Meteorologi-
, giſche *Waarneemingen, op* Zwaanenburg *genomen,*
, *vergeleeken met die van andere plaatſen, opmaaken?*
, — Men bedoelt byzonderlyk, dat men hieruit aan-
, toone: 1. Welken de doorgaande of meest gewoone
, gevolgen van het Weder zyn, die men naa het vermeer-
, deren of verminderen van de zwaarte of dichtheid van
, den Dampkring, dat is, naa het ryzen of daalen van
, den Barometer, als mede naa de Veranderingen van
, Warmte en Koude, en van de kracht en ſtreeken der
, Winden, op verſchillende tyden van het jaar en plaat-
, ſen, waarneemt? 2. Of de verandering van Wind en
, Weder hier te Lande ook ſomtyds eenen zekeren loop
, houde? 3. Welken invloed de verſchillende ſtand der
, Maane op dezelven hebbe? 4. Of 'er aan de ver-
, ſchillende ſtanden der Planeeten ook eenige invloed op
, den Dampkring is toe te ſchryven? 5. Welke over-
, eenſtemming 'er is tuſſchen de verſchillende afwykingen
, van de Compasnaalden en de Weers-veranderingen?
, 6. Welke Regelen 'er uit deeze Waarneemingen kun-
, nen worden afgeleid, volgens welken men in ſommige
, gevallen, eene aanſtaande Verandering van Wind en
, Weder met waarſchynlykheid kan vooruit zien? Men

, zag

, zag hier ook gaarne bygevoegd: of 'er, behalven dee-
, zen, ook eenige andere Voortekenen voor aanſtaande
, Weers-veranderingen, in ons Vaderland waargenomen
, worden? zo ja: welken? — In het Jaar 1778.
, voorgeſteld, om te beantwoorden vóór *primo* January
, 1781. — En is beſlooten, de gemelde Vraag nog
, eens op te geeven, om ze te beantwoorden vóór *ul-*
, *timo* December 1784., onder aanbod van eene *dub-*
, *belde Medaille* aan den Schryver, die ze volledig be-
, antwoordt.

, II. Dezelve Vergadering vervolgens getreeden zyn-
, de tot het opgeeven van *nieuwe Vraagen*, heeft vast-
, geſteld, en ſtelt voor,

, *a.*) Om te beantwoorden vóór het begin van 1783:

, *Wat moet men denken van de Trapswyze Opklim-*
, *minge, welke veelen, zoo oude als hedendaagſche Wys-*
, *geeren, hebben geſteld plaats te hebben tuſſchen de*
, *Natuurlyke Weezens; en tot welk een zekerheid kun-*
, *nen wy geraaken omtrent het daadlyke beſtaan van die*
, *Opklimminge, en van de Orde, welke de Natuur daar*
, *in houdt?*

, *b.*) Uit het byzondere *Fonds*, (volgens bekend-
, maaking in het *Programma* 1773. door wylen den Heer
, Nicolaas Willem Kops, eenen der Heeren Directeu-
, ren van deeze Maatſchappye geveſtigd), tot eene Vraa-
, ge, om te beantwoorden vóór 1783:

, *Kan men de Snelheid van ſtroomende Wateren, op*
, *allerleije diepten, en dus ook de middelbaare ſnelheid*
, *in iedere doorſnede, door eenigen Theoretiſchen regel,*
, *die door de ondervinding bevestigd is, bepaalen? of*
, *is zulks alleen mogelyk door middel van daadlyke Proe-*
ven?

„ven? — *En welk is in dat geval het werktuig, het*
„ *geen aan de minſte gebreken onderhevig, en door*
„ *voldoende proefneemingen gewettigd, in alle gevallen*
„ *tot het vinden der verſchillende ſnelheeden gebruikt kan*
„ *worden?*

„ *c.*) En overmits het *Genootſchap der Konſten en*
„ *Weetenſchappen te Batavia* deeze Maatſchappye eene
„ zekere ſomme Gelds heeft overgemaakt, om één of
„ meerdere Vraagen, ten nutte van ons *Land*, ofte van
„ deszelven *Colonien*, voorteſtellen, is beſlooten dit jaar
„ optegeeven, om te beantwoorden vóór het begin van
„ 1787. de Vraag:

„ *Welken zyn de beste en vaardigſte middelen, om het*
„ *gebruik der Nederduitſche Spraak onder de* Malajers,
„ Javaanen, Cingaleezen *en* Malabaaren *intevoeren, en*
„ *meer en meer algemeen gebruiklyk te maaken? Nade-*
„ *maal het ontegenzeggelyk is, dat het gebruik der ſpraak*
„ *eener Natie, de andere, die ze aanleert, meer aan-*
„ *haar verbind; haar meer genegenheid en yver voor die*
„ *Natie inboezemt; ze geſchikter maakt, zo het een-*
„ *nog onbeſchaafde Natie is, tot betere begrippen van*
„ *Godsdienſt, Zedekunde, Natuurkundige Naſpeuringen,*
„ *om beſchaafdheid van het Verſtand te ontfangen, en*
„ *dus bruikbaarder tot de Zeevaart, Wapenoeffening,*
„ *en veele andere nuttige en noodzaaklyke Konſten en*
„ *Handwerken te worden.*

„ *d.*) Ook heeft de Maatſchappy *op verzoek* het
„ volgende beſlooten; te weeten: — Naadien de
„ voornaamſte Stroomen in de *Texelſche Zeegaten*, en
„ wel hoofdzaaklyk *in* en *by* het *Marsdiep*, hoe langs
„ hoe meer de aldaar liggende Dyken en Zeeweeringen
„ naderen, en dezelven, door de toeneemende diepten,
„ in gevaar brengen; zoo word gevraagd:

„ *Of*,

„ *Of, en door welke middelen de gemelde Stroomen*
„ *van den Wal afgekeerd, en het naderen der ge-*
„ *vaarlyke diepte voorgekoomen, of de Zeeweeringen*
„ *tegen de naadeelige uitwerkingen van dien beveiligd*
„ *zouden kunnen worden*"?

De Maatschappy verwacht, dat de Schryvers der Verhandelingen, geschikt om eene Vraag van zoo veel gewichts te beantwoorden, eene duidelyke en naauwkeurige beschryving der Werken, die zy ter bereikinge van het voorgestelde oogmerk mogten dienstig oordeelen, mitsgaders eene berekening der kosten, tot de uitvoeringe van dezelven benoodigd, zullen opgeeven.

En om allen, welken lust en gelegenheid mogten hebben, hunnen arbeid ter beantwoordinge dier Vraage te besteeden, des te meer aantemoedigen, bericht zy tevens, dat dezulken, des begeerende, alle noodige onderrichting en hulp tot het onderzoek deezer zaake, of ook tot het doen van eenige *Waarneemingen*, *in loco* kunnen bekoomen, mits zich ten dien einde alvoorens addresseerende aan den *Secretaris* deezer Maatschappye. —— Men belooft op de gewoone Voorwaarden, aan den geenen, welke deeze Vraag vóór *prima* January 1782, voldoende beantwoordt, eene *Goude Medaille* en *honderd Goude holve Ryders* tot een Eerprys en belooning; en, wanneer een *tweede* Antwoord mogt geoordeeld worden het *Accessit* te verdienen, zal den Schryver daarvan eene *Zilvere Medaille* en *honderd Zilver Ducatonnen* aangeboden worden: —— offereerende men daarenboven, om aan die geenen, wier Verhandelingen den *Gouden* of *Zilveren* Eerpenning zullen weggedraagen hebben, behalven de vastgestelde *Præmien*, nog te zullen vergoeden zoodanige kosten en daggelden, als zy zullen kunnen aantoonen

, nen aan Landmeeters of andere Perſoonen, tot het doen
, van meetingen, peilingen, en andere waarneemingen,
, betaald te hebben.

, III. De, voormaals door deeze Maatſchappy op-
, gegeevene, Vraagen zyn:

, A.) *Kan men, behalven de Koffy, Suiker, Cacao en Katoen, in de West-Indiſche Volk-plantingen van den Staat, ook eenige andere Planten, Boomen, ofte Gewaſſen, met voordeel aanleggen, welken geſchikt zyn tot Levensmiddelen, ofte van gebruik kunnen weezen in Manufacturen en Fabricquen van dit Land. De Proeven, eenige jaaren geleeden, met den* INDIGO, *hebben in zoo verre niet beantwoord, terwyl men deszelfs Culture bevonden heeft, voor de gezondheid der Negers naadeelig te zyn; maar zyn 'er dan niet wel anderen? zo jaa: welken?* — In het Jaar 1774. voor de *eerſte*, en in het Jaar 1776. voor de *tweede* reize opgegeeven, om te beantwoorden vóór 1784.

, B.) *Welken zyn de Gronden en Kenmerken van de* ANALOGIE? *en hoe betaamt het eenen Wysgeer zich daar van te bedienen by het onderzoek der* PHYSISCHE *en* MOREELE *Waarheeden?* Om te beantwoorden vóór 1782.

, C.) Wegens het Geld, overgemaakt door het *Bataviaſche Genootſchap*, om te beantwoorden vóór *primo* January 1785. — „ *Naademaal eene zuivere*
„ *Dampkring van zoo groot belang is voor de gezond-*
„ *heid der Ingezetenen, en dezelve by het ſtaande*
„ *ofte te langzaam afloopende Water in de Rivier,*
„ (*die dagelyks in den omtrek van* Batavia *met veele*
„ *duizende ponden Vuilgheeden aangevuld word,*) *on-*
„ *mo-*

„ *mogelyk kan verkreegen worden* ; — *Welk is het*
„ *beste middel, om eene ſterkere ſchuuring en afvoe-*
„ *ring deezer vuile ſtoffen te verkrygen en te onder-*
„ *houden, en aan Batavia een zuiverer en gezonder*
„ *lucht te bezorgen* ?

D.) De Vraag over de *Ongelykheeden der* TRAWANTEN VAN JUPITER *te verklaaren uit hunne wederzydſche aantrekkingen* ? — *De* MASSEN *of* GROOTHEEDEN *van deeze Trawanten te bepaalen uit hunne waargenoomene Onregelmaatigheeden* ? — HOE DIKMAALS *en* BINNEN WELKE TYDEN *de Ongelykheeden, daar uit ontſtaande, voorvallen* ? — In het Jaar 1776. voor de *eerſtemaal*, — en in het Jaar 1779. voor de *tweede* reize opgegeeven, om te beantwoorden vóór 1783. — met byvoeginge tot opheldering van derzelver *eerſte Lid* : — *Kan men de* ONGELYKHEEDEN *der* TRAWANTEN *van* JUPITER *alleen uit hunne wederzydſche aantrekkingen genoegzaam verklaaren* ? Ofte zyn *deeze Ongelykheeden, uit de wederzydſche aantrekkingen ontſtaan, niet veel meer onmerkelyk* ; aangezien, 1.) *de grootte van Jupiter*, 2.) *de kleinheid der Maſſen van de Trawanten, ten opzichte van de Maſſa van Jupiter*, 3.) en *de kleine afſtanden van die Trawanten tot hunnen Planeet* ? — Zou men niet die Ongelykheeden uit de *Spheroïdiſche Figuur* (Figura Sphæroïdea) van *Jupiter* moeten afleiden, gelyk de Heer EULER in de *Mémoires de l'Academie de Berlin de l'année* 1763. te kennen gegeeven heeft ? Men verlangt, dat men de *Theorie* op de *Waarneemingen* toepaſſe. — De Maatſchappy zal aan den geenen, die deeze Vraag best beantwoordt, de *Dubbelde Medaille* tot eenen Eerprys geeven.

E.) *Welke*

„ E.) *Welke is de waare Natuur der* ZEEVLAMMEN? — *Hoedanige uitwerkingen brengen zy te wege?* — *En welken zyn de beste Middelen, om derzelver naadeelige gevolgen voor te koomen?* — De *eerſte* reize voorgeſteld in het Jaar 1777. en voor de *tweedemaal* in het Jaar 1779. om te beantwoorden vóór het begin van het Jaar 1783.

„ F.) In het Jaar 1780. om te beantwoorden vóór het begin van het Jaar 1782:

„ Aangezien de Veerkrachtige Vloeiſtoffen, welken men uit verſcheidene zelfſtandigheden op verſcheidene wyzen verkrygt, door ſommigen voor zoo veele byzondere ſoorten van lucht gehouden worden, doch door anderen niet als zoodanigen worden aangemerkt; en vermits het te wenſchen ware, dat deeze zaak door Proefneemingen volledig beſlist wierd, terwyl uit de verſchillende begrippen hierover veele verwarring in deezen nieuwen Tak der Natuurkennis ontſtaat, en dus derzelver vordering hier door noodwendig vertraagd wordt; zo ſtelt de Maatſchappy deeze Vraag voor:

„„ Welken zyn de *waarlyk onderſcheidene ſoorten* „„ der lucht-gelykende Vloeiſtoffen, aan welken men „„ de naamen van *vaste lucht*, *gedephlogiſteerde lucht*, „„ *ontvlambaare lucht*, *Salpeter-lucht*, *zuure lucht*, „„ *Loog-lucht*, en anderen gegeeven heeft; en waarin „„ zyn dezelven van *elkander* en van de *lucht des Dampkrings* onderſcheiden? 2. Heeft elk deezer ſoorten „„ van Veerkrachtige Vloeiſtoffen zoo veel met de lucht „„ van den Dampkring gemeen, dat zy voor eene ſoort „„ van *lucht* verdient gehouden te worden? 3. Hoe „„ verre kan uit de Proeven en Waarneemingen omtrent „„ de genoemde Luchten, *de aart der Lucht van den „„ Dampkring* worden opgemaakt"?

„ G.) In

, G.) In het zelfde Jaar 1780. om mede te beantwoorden vóór het begin van 1782:

, Aangezien de Maatſchappy zich reeds ſedert lang , heeft voorgeſteld de beoeffening der Natuurlyke Historie , onzes Vaderlands ten nutte van het zelve te bevorderen , , doch de Onderwerpen, die tot deszelfs Natuurlyke Hiſ- , torie behooren, zoo menigvuldig zyn, en de meesten , van dezelven géene nuttigheid voor de ſamenleving ſchy- , nen te belooven, en anderen daarentegen van dien aart , zyn, dat men billyke reden heeft om te vreezen, dat , zy door verdere naaſpooringen niet zullen worden opge- , helderd, zoo oordeelt de Maatſchappy gevoegelyk thans , deeze Vraag voorteſtellen:

, *Welken zyn de Onderwerpen, betreffende de Na-* , *tuurlyke Hiſtorie onzes Vaderlands, waarvan men* , *met gegronde reden te verwachten hebbe, dat eene* , *verdere naaſpooring ten nutte van het Vaderland ver-* , *ſtrekken zal?*

, H.) En, om te beantwoorden vóór *primo* Ja- , nuary *1786:*

, Vermits men, uit gebrek van eene goede inrichting , ter opvoedinge van de Jeugd te *Batavia*, genoodzaakt , is zyne Kinderen na het Vaderland ter opvoedinge te , zenden, of, zo men hen aldaar houdt, zy alsdan door- , gaans eene goede Opvoeding miſſen; zoo vraagt de , Maatſchappy:

, *Welke is de beste inrichting, om aan de Jeugd te* , Batavia *eene opvoeding te geeven, die meest geſchikt is* , *om hun verſtand te beſchaaven, hen in nuttige Konſten* , *en Weetenſchappen bedreeven te maaken, en hun goede* , *Zedelyke gevoelens in te boezemen?*

, Het zal der Maatſchappy aangenaam zyn, wanneer de Schryvers hunne Antwoorden, zoo veel mogelyk is, bekorten, door alles daar van af te laaten, het geen niet volſtrekt tot de hoofdzaake, die Zy vraagt, behoort.

, Alle de *Antwoorden* op de Vraagen, en *Opſchriften* der Billetten, moeten *niet* met de eigene hand des Schryvers geſchreeven, nogte met derzelver eigenen Naam, nogte met meldinge van hunne Woonplaatſe, *maar* met eene Zinſpreuke, ondertekend, en met een verzegeld Billet, het welke dezelfde Zinſpreuk tot opſchrift heeft, waarin des Schryvers Naam en Adres, door hem eigenhandig geſchreeven, vol uit gemeld zyn, aan C. C. H. VANDER AA, Secretaris deezer Maatſchappye, zeer leesbaar geſchreeven, in het *Nederduitſch*, *Franſch* ofte *Latyn*, FRANCO gezonden worden.

, De Prys, geſteld op ieder van de bovengenoemde Vraagen, (*a. b. c.* A. B. C. E. F. G. H.) voor den geenen, die, haars oordeels, dezelve best beantwoord, is eene *Goude Medaille*, op den gewoonen Stempel der Maatſchappye geſlaagen, met den naam van den Schryver, en het jaartal op den rand. Doch zal het den geenen, dewelke den Prys behaalen zal, ofte een *Acceſſit* zal bekoomen, niet vry ſtaan, zyne Verhandeling, dewelke zoodanig bekroond is, het zy in het geheel ofte ten deele, het zy apart, ofte by eenig ander Werk, te doen drukken, zonder de uitdrukkelyke toeſtemming van deeze Maatſchappye daartoe verkreegen te hebben."

Met

Met opzicht tot het *Twintigſte Deel* der *Verhandelingen*, heeft de Maatſchappy goedgevonden byzonder te melden, dat Zy de Verhandeling van den Heer TREMBLEY, daarin voorkoomende, wel heeft den Prys waardig gekeurd, wegens de menigvuldige uitmuntende Zaaken, daarin voorkoomende; en om dezelfde reden heeft gemeend aan dezelve onder haare Verhandelingen mede te moeten plaats geeven, maar dat Zy om verſcheidene redenen noodig vindt *hierby* te herinneren, dat de Maatſchappy door het bekroonen en uitgeeven van Verhandelingen in géén geval, en dus ook niet in dit, wil aangemerkt worden in alles van het zelfde gevoelen te zyn met het geen de Schryver in dezelven voorſtelt, maar dat Zy de Verhandelingen, zoo als zy zyn, geheel en al aan derzelver Schryveren ter verantwoordinge overlaat.

De Maatſchappy heeft hierby niets te voegen, dan dat zy ſteeds volhardt by haaren Grondregel om *God en het Vaderland te dienen*, en daarom vast vertrouwt op Gods Zegen, en altoos de goedkeuring en hulp van alle haare kundige en braave Landsgenooten zal trachten te verdienen.

Uit Naam der Maatſchappye,

C. C. H. VANDER AA,
SECRETARIS.

HAARLEM,
den 6. October 1781.

NAAM.

NAAMLYST

DER TEGENWOORDIGE

HEEREN DIRECTEUREN

VAN DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAPPEN,

GESCHIKT NAAR DE ORDE DES TYDS.

MR. CORNELIS ASCANIUS VAN SYPESTEYN, *Raad in de Vroedſchap, en Burgemeeſter der Stad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1752.

Mr. ANTONIS SLICHER, *Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter van dezelve Stad, enz. enz.* den 21. Mey 1752.

Mr. JAN THEODORUS KOEK, *Raad in de Vroedſchap en Schepen derzelver Stad Haarlem,* den 21. Mey 1752.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

WILLEM,

PRINS VAN ORANJE EN NASSAU, 'sLANDS ERFSTADHOUDER, ETC. ETC. ETC.

Aan wien door de Heeren *Directeuren* de Tytel van PROTECTOR deezer Maatſchappye is opgedraagen, den 31. July 1754.

Mr. CORNELIS AARNOUT VAN BRAKEL, *Raad in de Vroedſchap en Schepen der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 31. July 1754.

Mr. JAN FREDIK PARVÉ, *Raad in de Vroedſchap en Schepen der gemelde Stad, Rentmeeſter van Rhynland, enz. enz.* den 15. July 1755.

ANTONI KUITS, *Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 1. February 1757.

Mr. JAN DIEDERIK PAUW, GEB. HOEUFFT, *Heer van Buttingen en Zantvoort, Heemſtede, Rietwyk en Rietwykeroort, Raad in de Vroedſchap en Schepen der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 1. February 1757.

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

LUDOVICUS ERNESTUS, *Hertog van Brunswyk Wolfenbuttel, Veldmaarſchal van het Roomſche Ryk, en der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van 's Hertogenboſch, &c. &c. &c.* den 22. Mey 1758

ZYNE

ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

CAREL, *Prins van Naſſau-Weilburg, Generaal en Collonel van een Regiment, ten dienſte deezer Landen, &c. &c. &c.* den 22. Mey 1758.

Mr. ABRAHAM PERRENOT, *Raad der Domeinen van Zyn Hoogheid, enz.* den 20. Juny 1758.

OTTO FREDERIK, *Graave van Lynden, Heere van Nederhemert en de Voorſt, Amptman van de Overbetuwe, &c. &c.* den 5. February 1765.

ADOLPH JAN HESHUYSEN, *Raad in de Vroedſchap en Schepen der ſtad Haarlem*, den 5. February 1765.

JAN HOPE, *Schepen en Raad der ſtad Amſterdam, Bewindhebber van de Oost-Indiſche Compagnie, enz. enz.* den 5. December 1765.

JEAN GYSBERTO DECKER, *Schepen en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1766.

W. H. BARON VAN ROUWENOORT, *Heer van den Ulenpas, Ridder van de Duitſche Orde, &c. &c.* den 21. Mey 1770.

Mr. ABRAHAM CALKOEN, *Heer van Kortenhoef, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. JAN VAN LOON, *Oud-Secretaris der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. RUTGERUS PALUDANUS, *Burgemeester, Raad in de Vroedſchap der Stad Alkmaar, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. CORNELIS VAN LENNEP, *Commisſaris enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1772.

Mr. PIETER VAN BLEISWYK, *Raadpenſionaris en Groot-Zegelbewaarder van Holland en West-Vriesland, Curator van 's Lands Hooge Schoole te Leiden &c. &c. in 's Hage*, den 24. Mey 1773.

Mr. ZACHARIAS HENRIC ALEWYN, *Heer van Mynden en beide de Loosdrechten, Schepen en Raad der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

CORNELIS JACOB VAN DER LYN, *enz. enz. te Amſterdam*, den 24. Mey 1773.

Mr. IMAN WILLEM FALCK, *Raad van Nederlands Indiën en Gouvern. van Ceylon*, den 25. Mey 1774.

Mr. ALEXANDER HIERONYMUS ROYER, *Secretaris van Hun Edele Groot Mog. enz. enz.* den 22. Mey 1775.

GEORGE FREDERIK, BARON THOE SWARTSENBURG EN HOHELANSBERG, *Grietman van Menaldema-deel, en. Curator van de Academie te Franeker, enz. enz.* den 21. Mey 1776.

Mr. NICOLAAS FAAS, *Schepen en Raad der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 21. Mey 1776.

Mr. JOACHIM FERDINAND DE BEAUFORT, VAN DUIVENDYKE, *Raad der Domeinen van Zyne Doorluchtige Hoogheid, Drost van Tſelſtein, enz. enz.* den 25. Mey 1776.

Mr.

Mr. HENDRIK HERMAN VAN DEN HEUVEL, *Mede-Secretaris van Staat der Provincie van Utrecht, enz. enz.* den 21. Mey 1776.

PRINS DEMETRIUS VAN GALLITZIN, *Extraordinaris Envoyé van haare Rus-Keizerlyke Majeſteit by hun Hoog Mog.* den 21. Mey 1777.

Mr. JOACHIM RENDORP, *Heer van Marquette, Burgemeester der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

Mr. PAUL LE LEU DE WILHEM, *Heer van Drongelen, Schepen en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1777.

Mr. GYSBERT ADRIAAN PATYN, *Schepen en Raad der laatstgemelde Stad*, den 21. Mey 1777.

Mr. YSBRANDUS JOHANNES FABER VAN RIEMSDYK, *Raad in de Vroedſchap en Schepen der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

Mr. J. C. M. RADERMACHER, *Raad Extraordin. van Nederl. Indiën, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

JOHANNES MATTHIAS ROSS, *Directeur van Bengalen, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

Mr. HERMAN GERLINGS, *Schepen en Raad der ſtad Haarlem, enz. enz.* den 21. Mey 1778.

CORNELIS PIETER BARON VAN LEYDEN, *Vryheer van Warmond, Schepen en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1778.

WILLEM ANNE LESTEVENON, *Schepen en Raad der ſtad Haarlem*, den 21. Mey 1778.

JOAN FREDRIK D'ORVILLE, *Schepen en Raad der ſtad Amſterdam*, den 21. Mey 1778.

Mr. JEAN DEUTZ, *Schepen en Raad der ſtad Amſterdam*, den 21. Mey 1778.

FRANS JACOB HESHUYSEN, *Commisſaris van bovengemelde Stad*, den 21. Mey 1778.

Mr. ERNESTUS EBELING, *Advocaat enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1778.

Mr. WILLEM EMMERY DE PERPONCHER DE SEDLNITZKY, *Heer van Wolphaartsdyk, geëligeerde Raad in het Eerſte Lid van hun Ed. Mogenden de Heeren Staaten 's Lands van Utrecht*, den 21. Mey 1778.

GERLACH THEODORUS VAN DER CAPELLEN, *Heer van Schonauwe, beſchreeven in het Lid van de Heeren Edelen en Ridderſchappen 's Lands van Utrecht*, den 21. Mey 1778.

GERARD AARNOUT TAATS VAN AMERONGEN, *Heer van Schalkwyk, beſchreeven in het Lid van de Heeren Edelen en Ridderſchappen 's Lands van Utrecht*, den 21. Mey 1778.

Mr. DANIEL CORNELIS DE LEEUW, *Schepen en Raad in de Vroedſchap der ſtad Utrecht*, den 21. Mey 1778.

FREDRIK CHRISTIAAN REYNHARD, *Baron van Raede in Agrim, Graave van Athlone, Vryheer van Amerongen, enz. enz.* den 21. Mey 1779.

Mr. C. VANDER HOOP, GYSBERTSZ. *Schepen enz. enz. der ſtad Amſterdam*, den 21. Mey 1779.

WILLEM

WILLEM ARNOLD ALTING, *Directeur Generaal van Nederlands Indien, enz. enz. te Batavia*, den 21. Mey 1779.

JOHANNES JACOBUS CRAAN, *Raad Extraordinair van Nederlands Indien, enz. enz. te Batavia*, den 21. Mey 1779.

ALBERT VERRYST, *Med. Doct. Schepen en Raad der ſtad Gouda, enz. enz.* den 22. Mey 1780.

Mr. F. H. VAN BERCK, *Advocaat voor den Edelen Hove van Gelderland, enz. enz. te Arnhem*, den 22. Mey 1780.

Mr. JAN CAREL GODIN, *Schepen en Raad in de Vroedſchape, nz. enz. te Utrecht*, den 21. Mey 1781.

NAAM-

NAAMLYST

VAN DE

TEGENWOORDIGE

HEEREN

LEDEN,

NAAR ORDE VAN HET INKOMEN.

C. C. H. VANDER AA, *Leeraar der Gemeente, toegedaan de Onveranderde Augsburgſche Gonfeſſie, binnen deeze ſtad Haarlem, Secretaris deezer Maatſchappye*, den 21. Mey 1752.

JAN ENGELMAN, *Med. Doct. Opziener van 's Gemeene-Lands Werken van Rhynland, en Schout van Sparendam*, den 6. Juny 1752.

Mr. A. WEIS, *Profeſſor te Leiden*, den 22. Augustus 1752.

HENRICH FLORENS SYBEL, *Predikant te Kleef*, den 22. Augustus 1752.

JOANNES NICOL. SEBASTIANUS ALLAMAND, *Profeſſor te Leiden*, den 10. January 1753.

JAN

JAN SNELLEN, *te Rotterdam*, den 10. January 1753.

JOAN GEORGE HOLTZHEY, *Oud Munt-Meester van de Provinciale Munt te Utrecht, enz. enz. te Amſterdam*, den 10. January 1753.

CAROLUS CHAIS, *Predikant in 's Hage*, den 10. January 1753.

Mr. P. LYONNET, *Advocaat in 's Hage*, den 10. January 1753.

Mr. JAN FRANCOIS DRYFHOUT, *Advocaat in 's Hage*, den 15. July 1755.

JOHANNES DAVID HAHN, *Profeſſor te Leiden*, den 15. July 1755.

JAN SCHIM, *Koopman te Maaſſluis*, den 15. July 1755.

LAURENS PRAALDER, *Mathematicus te Utrecht*, den 15. July 1755.

LUDOVICUS CASPARUS VALCKENAAR, *Profeſſor te Leiden*, den 15. July 1755.

HERMANNUS VENEMA, *Profeſſor te Franeker*, den 22. Mey 1758.

NICOLAUS YPEY, *Profeſſor te Franeker*, den 22. Mey 1758.

DAVID RUHNKENIUS, *Profeſſor te Leiden*, den 22. Mey 1758.

Mr. NICOLAAS BONDT, *Advocaat te Amſterdam*, den 22. Mey 1758.

Mr. JAN

Mr. JAN DE GROOT, *Advocaat in 's Hage*, den 22. Mey 1758.

DIRK KLINKENBERG, *Ordinaris Klerk ter Secretarye van Holland*, den 22. Mey 1758.

J. FREDER. MARTFELDT, *Collonel van de Artillerye, ten dienste van deezen Staat, in 's Hage*, den 20. Juny 1758.

WILLEM ALBERT BACHIENE, JOH. Zoon van JOH. HENDR. BROEDER, *Predikant in de Gereformeerde Nederduitsche Gemeente, en Prof. te Maastricht*, den 22. Augustus 1758.

A. V. GHERT, *'t Lands Medic. Doctor der Baronnie van Breda*, den 21. Mey 1759.

JOHANNES CASTILLON, *Professor in de Mathesis, enz. enz. te Berlin*, den 21. Mey 1760.

PETRUS CAMPER, *A. L. M. Philosoph. & Medic. Doctor, & Professor, R. S. Lond. Soc. &c. &c.* den 21. Mey 1760.

C. A. KLOEKHOF, *Med. Doctor en Burgemeester der stad Kuilenburg, enz. enz.* den 21. Mey 1760.

SALOMON DE MONCHY, *Med. Doctor en Professor te Rotterdam*, den 21. Mey 1760.

G. TEN HAAFF, *Heelmeester te Rotterdam, en Steensnyder te Delft*, den 21. Mey 1760.

DAVID DE GORTER, J. Z. *Med. Doctor en Profess. Lyf-Medicus van haare Ras-Keizerlyke Majesteit, enz. enz. te Zutphen*, den 21. Mey 1761.

MAR-

MARTINUS VITRINGA, *Predikant te Arnhem*, den 21. Mey 1761.

JACOBUS HOVIUS, *Medicinæ Doctor te Amsterdam*, den 21. Mey 1761.

JOHANNES FREDERICUS HENNERT, *Professor te Utrecht*, den 21. Mey 1761.

GERARDUS FRIDERICUS MULLER, *Historiographus Rusficus*, *Academ. Imper. Scient. Petrop. &c. &c.* den 21. Mey 1762.

JOHN PRINGLE, *Medicinæ Doctor te London*, den 21. Mey 1762.

EWALDUS HOLLEBEEK, *Professor te Leiden*, den 24. Mey 1763.

HERMAN DE GORTER, *Medicinæ Doctor te Amsterdam*, den 24. Mey 1763.

LAMBERTUS BIKKER, *Medicinæ Doctor te Rotterdam*, den 24. Mey 1763

JOHANNES PETSCH, *te Yfselstein*, den 24. Mey 1763.

JACOB VANDER HAAR, *Heel- en Hand-Arts van de stad en het Hospitaal der Hoofdstad 's Hertogenbosch*, den 24. Mey 1763.

GEORG VAN STENGEL, *Geheime Staats-Raad en Kabinet-Secretaris van Zyne Keurvorstl. Doorl. van de Paltz*, &c. &c. den 21. Mey 1764.

JOHAN DAVID MICHAELIS, *Philos. Professor Ordinarius op de Hooge Schoole te Göttingen*, &c. &c. den 21. Mey 1764.

JO-

JOHANNES OOSTERDYK SCHACHT, *Medicinæ Doctor en Profeſſor op de Academie te Utrecht*, den 21. Mey 1764.

M. MESSIER, *Aſtronome, attaché au depôt des Plans de la Marine de France*, den 21. Mey 1764.

J. J. BLASSIERE, *Philoſoph. Doctor, Mathematicus in 's Hage*, den 21. Mey 1764.

CHARLES BONNET, *Lid van den Raad van Geneve, en van verſcheide geleerde Genootſchappen*, den 5. February 1765.

GEORGIUS COOPMANS, *Medicinæ Doctor te Franeker*, den 5. February 1765.

M. DE LA LANDE, *Lid van verſcheide Geleerde Genootſchappen, enz. enz. te Parys*, den 3. December 1765.

GUALTHERUS VAN DOEVEREN, *Med. Doctor en Profeſſor te Leiden*, den 3. December 1765.

Mr. PETRUS BONDAM, *J. U. D. & Profeſſor te Utrecht*, den 3. December 1765.

WENCESLAUS JOHAN GUSTAV KARSTEN, *Profeſſor in de Philoſophie en Matheſis te Halle*, den 21. Mey 1767.

JACQUES DE STEHLIN, *Perpetueel Secretaris van de Keizerlyke Academie der Weetenſchappen te Petersburg*, den 21. Mey 1767.

MAR-

MARTINUS SLABBER, *Bailluw en Secretaris van Baarland en Bakendorp, Secretaris van Oudelande, Lid van de Zeeuwſche en Keurvorſtel. Saxiſche Phyſicaalſche Maatſchappyen*, den 21. Mey 1767.

CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, JACOB CORNELISZ., *Directeur van de Academie der Tekenkonst der ſtad Amſterdam, enz. enz.* den 24. Mey 1768.

DIONYSIUS VAN DE WYNPERSSE, *A. L. M. Profeſſor in de Philoſ. Aſtron. en Matheſis, op de Hooge Schoole te Leiden*, den 22. Mey 1769.

JEAN HENRY VAN SWINDEN, *Philoſoph. Doctor en Profeſſor, enz. enz. op de Hooge Schoole te Franeker*, den 22. Mey 1769.

JOHANNES FLORENT. MARTINET, *A. L. M. Philoſ. Doctor, en Bedienaar des H. Euangeliums te Zutphen*, den 22. Mey 1769.

CHRISTIAAN BRUNINGS, *Inſpecteur Generaal der Rivieren van Holland en West-Vriesland, en Opziener van 's Gemeenen-Lands Werken van Rhynland, enz. enz. op het huis Zwaanenburg*, den 22. Mey 1769.

JOHANNES FRANCISCUS CLEMENS MORAND, *Ridder, Doctor en Profeſſ. in de Medicynen, enz. enz. te Paryſ*, den 21. Mey 1770.

ROGERUS JOZEPHUS BOSCOVICH, *Profeſſor in de Matheſis te Milaan*, den 21. Mey 1770.

PAULUS FRISI, *Profeſſor in de Matheſis te Milaan*, den 21. Mey 1770.

A. BRUGMANS, *Philoſ. & Mathef. Prof. Ordinar. op de Academie te Groningen*, den 21. Mey 1770.

FRIDERICUS ADAMUS WIDDER, *Philoſoph. Doctor en Profeſſor, op de Academie te Groningen*, den 21. Mey 1770.

ALLARDUS HULSHOFF, *A. L. M. & Philoſoph. Doctor, Leeraar der Doopsgezinden te Amſterdam*, den 21. Mey 1770.

AARNOUD VOSMAER, *Directeur van het Kabinet van Zyne Doorluchtige Hoogheid, den Heere Prince van Oranje, enz. enz.* den 21. Mey 1770.

MATTHIAS VAN GEUNS, *Med. Doctor en Profeſſor te Harderwyk*, den 21. Mey 1770.

BOUDEWYN TIEBOEL, *Apothecar te Groningen*, den 21. Mey 1770.

DAVID VAN GESSCHER, *Heelmeester, enz. enz. te Amſterdam*, den 21. Mey 1770.

M. LE MARQUIS DE ST. SIMON, den 21. Mey 1771.

Mr. FREDERIK ADOLPH VANDER MARCK, *J. U. D. Profeſſor te Lingen, enz. enz.* den 21. Mey 1771.

EDUARD SANDIFORT, *Med. Doct., Anat. & Chirurg. Profeſſor te Leiden*, den 21. Mey 1771.

ENGELBERTUS MATTHÆUS ENGELBERTS, *Bedienaar des Heiligen Euangeliums te Hoorn*, den 21. Mey 1771.

ALEXANDER PETRUS NAHUYS, *Medic. Doctor en Profeſſor te Utrecht*, den 21. Mey 1771.

MAXI-

MAXIMILIAN JACOB DE MAN, *Medic. Doctor en Archiater te Nymegen*, den 21. Mey 1771.

JOH. FRED. CLOSSIUS, *Medic. Doctor in 's Hage*, den 21. Mey 1771.

PYBO STEENSTRA, *Philosoph. Doctor, Lector in de Wis- Zeevaart- en Sterrekunde te Amsterdam*, den 21. Mey 1771.

Mr. JAN VAN LIER, *Ontfanger Generaal van het Landschap Drenthe, enz. enz. te Assen*, den 21. Mey 1772.

GEORG BRUGMANS, *Med. Doctor, Burgemeester, enz. enz. te Dockum*, den 21. Mey 1772.

P. BODDAERT, *Med. Doctor, Oad-Raad der stad Vlissingen, Lid van verscheide Academien, enz. enz. te Utrecht*, den 21. Mey 1772.

Mr. HENRICUS JOHANNES ARNTZENIUS, *J. U. D. & Professor te Groningen, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

Mr. GERARDUS NICOLAUS HEERKENS, *J. U. D. Lid van de Arcaden te Romen, van de Academie van Cortone, van Vlissingen, en Correspondent van de Academie des Belles Lettres te Parys enz. enz. te Groningen*, den 21. Mey 1772.

C. G. WAGLER, *Med. Doctor, Hofmedicus van zyne Doorl. Hoogheid, den Heere Hertog van Brunswyk-Wolffenbuttel, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

BENJAMIN CARRARD, *Ministre du St. Ev. à Orbe., Cantons de Berne & Fribourg, en Suisse*, den 21. Mey 1772.

FRANCOIS HEMSTERHUIS, *Commis van den Raad van Staaten, enz. enz. in 's Hage*, den 21. Mey 1772.

JOHAN GOTTLOB WILHELMI, *Predik. te Diebſa in den Opper-Lausnits, Lid van verſcheide Maatſchappyen, enz. enz.* den 21. Mey 1772.

NICOLAUS LAURENTIUS BURMANNUS, *Med. Doctor en Botan. Profeſſor, enz. enz. te Amſterdam*, den 24. Mey 1773.

PETER JONAS BERGIUS, *Profeſſor Hiſtor. Natur. &c. &c. te Stokholm*, den 24. Mey 1773.

JOHANN ESAIAS SILBERSCHLAG, *Koninglyke Pruiſſiſche Opper-Conſiſtoriaalraad, en Opper-Bouwraad, Directeur der Reaal-Schoole, eerſte Predikant, en Lid van de Koninglyke Pruiſſiſche Maatſchappye der Weetenſchappen te Berlin, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

N. J. DE NECKER, *Botanicus, en Hiſtoriographus van Zyne Keurvorſtl. Doorluchtigheid van de Paltz, Ordinaris Lid van Hoogst-derzelver Academie te Manheim, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

HUGO WILLIAMSON, *Medicinæ Doctor, en Profeſſor te Philadelphia, enz. enz.* den 24. Mey 1773.

GEORGE WILLEM STEIN, *Hofmedicus van zyne Doorluchtigheid, den Heere Landgraaf van Heſſenkaſſel, enz. enz. te Kaſſel*, den 24. Mey 1773.

WOLTER FORSTEN VERSCHUUR, *Med. Doctor en Profeſſor te Groningen*, den 25. Mey 1774.

J. F.

J. F. W. JERUSALEM, *Vicepræſident van 't Conſiſt. en Abt van Riddagshauzen, enz. enz. te Brunswyk,* den 22. Mey 1775.

JOH. THEOD. ROSSYN, *A. L. M. Philoſ. Doctor, Philoſoph. & Mathef. Profeſſor te Utrecht, enz. enz.* den 22. Mey 1775.

ANTONY PORTAL, *Leeraar der Geneeskunde van de Hooge Schoole te Montpellier, van het Koninglyke Genootſchap der Weetenſchappen, en Voorleezer der Ontleedkunde, enz. enz.* den 22. Mey 1775,

. . . . LOUIS, *Secretaire de l'Academie de Chirurgie, &c. &c. à Paris,* den 22. Mey 1775.

IMAN JACOB VAN DEN BOSCH, *Medic. Doctor in 's Hage,* den 22. Mey 1775.

ADOLPHUS YPEY, *A. L. M. Philoſ. en Medicinæ Doctor, en Botanices Lector, enz. enz. te Franeker,* den 22. Mey 1775.

JACOBUS ROCQUETTE, *Medic. Doctor, en Lector in de Anatomie, Chirurgie en Vroedkunde, enz. enz. te Haarlem,* den 22. Mey 1775.

JOH. FRED. MIEG, *Profeſſor op de Academie, enz. te Heidelberg,* den 22. Mey 1775.

C. HOEFMAN, JANSZ. *Medicinæ Doctor, en Lector in de Vroedkunde, enz. enz. te Alkmaar,* den 22. Mey 1775.

JOHANNES LUBLINK, DE JONGE, *Directeur der Maatſchappye tot redding van Drenkelingen enz. enz. te Amſterdam,* den 22. Mey 1775.

JOHANNES MUNNIKHOF, *Chirurgyn, enz. enz. te Amſterdam*, den 22. Mey 1775.

FLORENTIUS VERSTER, *Med. Doctor in 's Boſch*, den 21. Mey 1776.

GADSO COOPMANS, *Profeſſor te Franeker enz. enz.* den 21. Mey 1776.

J. DE VRIES, *Anat. & Chirurg. Lector te Leeuwaarden*, den 21. May 1776.

. . . MICHAIN, *Aſtronome de la Marine de France*, den 21. Mey 1776.

H. J. COLLIN, *Conſeiller Imp. & Rojal a la Regence de la Baſſe Autriche, & Phyſicien de l'Hopital Pazmannien a Vienne*, den 21. Mey 1776.

MARTINUS VAN MARUM, *A. L. M. Philoſoph. & Medicinæ Doctor, Phyſices & Matheſeos Lector*, DIRECTEUR *van het Kabinet der Natuurlyke Zeldzaambeeden deezer Maatſchappye, enz. enz. te Haarlem*, den 21. Mey 1776.

JERONIMO DE BOSCH, JERONIMUSZ. *Eerſte Clercq ter Secretarye te Amſterdam*, den 21. Mey 1776.

EVERARD PIETER SWAGERMAN, *Chirurgyn te Amſterdam*, den 21. Mey 1776.

M. MOREAU, *Conſeiller à la Cour des Aides de Provence, Hiſtoriographe de France, à Paris*, den 21. Mey 1777.

Mr. M. TYDEMAN, *J. U. D. & Profeſſor op de Hooge Schoole te Utrecht*, den 21. Mey 1777.

NIC.

NIC. WILH. SCHROEDER, *Profeſſor in de Oosterſche Taalen en Antiquiteiten te Groningen*, den 21. Mey 1777.

G. J. BEUTH, *Medic. Doctor, Profeſſor artis Obſtetr. te Cleve*, den 21. Mey 1777.

Mr. WILLEM HENDRIK VAN HASSELT, *te Zutphen*, den 21. Mey 1777.

D. H. GALLANDAT, *Medic. Doctor, en Lector te Vliſſingen*, den 21. Mey 1777.

FERDINAND DE JEAN, *Medic. Doctor te Leiden*, den 21. Mey 1777.

AGGE ROSKAM KOOL, *Koopman in de Beverwyk, enz. enz.* den 21. Mey 1777.

. . . . DENTAN, *Citoyen de Geneve, woonende in 's Hage*, den 21. Mey 1778.

MELCHIOR HURTER, *toen te Amſterdam, thans woonende te Schafhauſen*, den 21. Mey 1778.

. . . . ACHARD, *Lid van de Koninglyke Academie te Berlin*, den 21. Mey 1778.

J. BALLEXSERD, *Burger van Geneve, woonende te Parys*, den 21. Mey 1778.

JEAN SENEBIER, *Miniſtre du Saint Evangile & Bibliothecaire de la Ville de Geneve*, den 21. Mey 1778.

JOHN HOPE, *M. D. M. & Botan. Profeſſor, te Edenburg*, den 21. Mey 1778.

DIRK VAN DEN BOSCH, *Schepen der ſtad Tſelſtein, enz. enz.* den 21. Mey 1779.

CHRISTOPHORUS SAXE, *A. L. M. & Philoſoph. Doctor, Antiq. & Human. Litt. Prof. op de Hooge Schoole te Utrecht*, den 21. Mey 1779.

JACOBUS DE RHOER, JACOBI FIL. *Eloqu. & Ling. Gr. Prof. Ordin. te Groningen*, den 21. Mey 1779.

Mr. CORNELIS W. DE RHOER, *J. U. D. Hiſt. Eloq. & Ling. Gr. Prof. Ordinar. te Harderwyk*, den 21. Mey 1779.

Mr. HERMANNUS TOLLIUS, *J. U. D. Hiſt. Eloq. &c. &c. Prof. op het Illuſtre Athenæum te Amſterdam*, den 21. Mey 1779.

ADAM SMITH, *Profeſſor te Glaskow*, den 21. Mey 1779.

JONA WILLEM TE WATER, Historie-Schryver van Zeeland, *Profeſſor in de Wysgeerte en Nederl. Hiſtorien te Middelberg*, den 21. Mey 1779.

PETRUS NICOLAUS LOTICHIUS, *Medic. Doctor te Nymegen*, den 21 Mey 1779.

PIETER MATTHYS NIELEN, *Medic. Doctor te Utrecht*, den 21. Mey 1779.

GERH. GYSB. TEN HAAFF, *Med. Doctor enz. enz. te Rotterdam*, den 21. Mey 1779.

ANTOINE GEORG ECKHART, *Lid van de Koninglyke Londenſche Societeit*, den 21. Mey 1779.

JOHANNES HOOYMAN, *Lutherſch Predikant te Batavia*, den 21. Mey 1779.

FRE.

FREDERIK BARON VAN WURMB, *Onder-Koopman te Batavia*, den 21. Mey 1779.

JOANNES RUNNELS, *A. L. M. & Philoſ. Doctor op St. Euſtachius*, den 21. Mey 1779.

ANDREAS BONN, *Med. Doctor, Anat. & Chirurg. Profeſſor aan het Illuſtre Athenæum, enz. enz. te Amſterdam*, den 22. Mey 1780.

FREDERIK CHRISTIAAN MEUSCHEN, *Legations-Raad van verſcheide Duitſche Vorſten, en Lid van verſcheide Genoótſchappen*, den 22. Mey 1780.

CHRISTIAAN ROSE, *A. L. M. Philoſoph. & Med. Doctor, Oud-Commandeur van Jaffanapattnam enz. enz.* den 22. Mey 1780.

Mr. PIETER PAULUS, *Advocaat voor den Ed. Hove enz. enz. in 's Hage*, den 22. Mey 1780.

MARTINUS HOUTTUYN, *Medic. Doctor enz. enz. te Amſterdam*, den 22. Mey 1780.

LAURENTIUS MEYER, *Predikant te Twyzel en Kooten in Friesland*, den 22. Mey 1780.

FRANCOIS WILLEM DE MONCHY, *Med. Doctor enz. enz. te Rotterdam*, den 22. Mey 1780.

JAN WILLEM VAN ARP, *te Amſterdam*, den 22. Mey 1780.

C. BILGEN, *Geheime Raad van Zyne Koningl. Majeſteit van Pruiſſen, enz. enz. te Smithauſen by Cleve*, den 21. Mey 1781.

J. W.

J. W. C. A. BARON VAN HUPSCH, *Lid van verſcheide geleerde Genootſchappen, enz. enz. te Keulen,* den 21. Mey 1781.

CASIMIR CHRISTOPH SCHMIEDEL, *M. D. Geheime Hof-Raad en Eerſte Archiater van Zyne Doorluchtige Hoogheid van Brandenburg Anſpach enz. enz.* den 21. Mey 1781.

CAROLUS PETRUS THUNBERG, *Medic. Doctor en Profeſſor op de Hooge Schoole enz. enz. te Upſal,* den 21. Mey 1781.

JACOBUS GUMMER, *Med. Doctor, en Archiater van het Landſchap Drenthe, te Groningen,* den 21. Mey 1781.

JOSEPHUS BENKŐ, *Predikant te Kozep-Ajte in Zevenbergen,* den 21. Mey 1781.

BERNARD KEUN, *Predikant in de Gereformeerde Gemeente te Smyrna,* den 21. Mey 1781.

H. ÆNEÆ, *A L. M. Philoſ. Doctor, enz. enz. te Amſterdam,* den 21. Mey 1781.

HERMANUS VAN DYL, *te Amſterdam,* den 21. Mey 1781.

DU COURT DE GEBELIN, *te Parys,* den 21. Mey 1781.

IN-

INHOUD

VAN DIT

XX. DEELS 1. *STUK.*

ANTWOORD op de VRAAGE: *Welke is de Nuttigheid der Zielkunde* (Pſychologie) *in de opvoeding en beſtiering van den Menſch, en met opzicht tot het geluk der Maatſchappyen? En welke zou de beste manier zyn, om die ſchoone Weetenſchap te volmaaken, en haaren voortgang te bevorderen?* door JEAN TREMBLEY. *Bladz.* 1

Vertoog over de Veranderlyke STEENEN, *Oculus Mundi* genaamd, en een Zeldzaame, van dien aart; beſchreeven door *M. Houttuyn.* 311

ANT-

ANTWOORD

OP DE

VRAAG:

Welke is de Nuttigheid der Zielkunde (Pſychologie) *in de opvoeding en beſtiering van den Menſch, en met opzicht tot het geluk der Maatſchappyen? En welke zou de beste manier zyn, om die ſchoone Weetenſchap te volmaaken, en haaren voortgang te bevorderen?*

VOORGESTELD DOOR DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE DER WEETENSCHAPPEN TE HAARLEM.

DOOR

JEAN TREMBLEY.

RÉPONSE

A LA

QUESTION,

PROPOSÉE PAR LA SOCIÉTÉ DE HARLEM:

Quelle eſt l'Utilité de la Science Pſychologique dans l'éducation & la direction de l'Homme, & relativement au bonheur des Societés? Et quelle ſeroit la meilleure maniere de perfectionner cette belle Science, & d'accroitre ſes progrès?

Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque neceſſe eſt
Non radii ſolis, neque lucida tela dicei
Discutiant, ſed Naturæ ſpecies, ratioque.

LUCRET. *de Rerum Natura*, Lib. I.

VOORBERICHT

VAN DE

HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE

DER

WEETENSCHAPPEN.

Offschoon de Hollandſche Maatſchappy der Weetenſchappen zich tot eenen algemeenen grondregel geſteld heeft: „ dat zy nooit „ wil aangezien zyn, als verklaarde zy iets „ voor haar gevoelen, het geen zy wel waar„ dig rekent, om het onder haare Verhan„ delingen plaats te geeven"; en Zy het, by het uitgeeven deezer bekroonde Verhandelinge

van den Heere J. TREMBLEY, *daarby zou kunnen laaten berusten; heeft Zy echter noodig geoordeeld, eenige uitdrukkingen van den Schryver derzelver Verhandelinge, dewelken Zy oordeelt, dat tot misvattingen aanleiding zouden kunnen geeven, uit de Nederduitſche Vertaalinge te laaten, alhoewel Zy aan den anderen kant, ter voldoeninge van het verzoek des Schryvers, zyn Franſch oorſpronglyke onveranderd heeft willen laaten.*

Uit Naam der Maatſchappye,

C. C. H. VANDER AA.

ANT-

VERHANDELING

OVER DE

NUTTIGHEID DER ZIELKUNDE.

Zo 'er eene Weetenſchap is, die onder de Wysgeeren veelvuldige geſchillen verwekt heeft, en omtrent welke de gevoelens volſtrekt ſtrydig geweest zyn, is het zekerlyk de *Zielkunde.* Somtyds met verrukking bewonderd en met drift beoeffend; dan weder

TRAITÉ

DE L'UTILITÉ DE LA

SCIENCE PSYCHOLOGIQUE.

S'Il eſt une Science, qui ait excité des frequentes disputes parmi les Philoſophes, & ſur laquelle on ait porté des jugemens tout à fait oppoſés, c'eſt ſans doute a *Pſychologie.* Tantot admirée, & cultivée avec enthou-

weder verbannen en verſmaad, is zy beurtlings het voorwerp geweest van der menſchen eerbied en verachting. Terwyl de beminnaars en voorſtanders der Boven-natuurkunde haar, als de nuttigſte aller Weetenſchappen, beſchouwden, allen vlyt aanwendden, om haare geheimen te doorgronden en op te losſen, beſchouwden andere, niet minder ſcherpzinnige en ſtoutdenkende Wysgeeren, die poogingen met verachting, en merkten die ontdekkingen, op welken de eerſte roem droegen, aan, als harsſen-ſchimmen en dwaaze verbeeldingen. Deze verſchillendheid van gevoelens heeft tót nutte ſtand gehouden, en nog heden is de yver van de Voorſtanders der Zielkunde misſchien niet ſterker, dan de verachting, welke de tegenſtanders dezer Weetenſchap haar toedraagen. Een waar Wysgeer echter zal niet, dan met voorzichtigheid, tot het eene of andere dezer onze-

ſiasme, & tantot proſcrite & negligée, elle a été tour à tour l'objet de la veneration & du mepris des hommes. Tandis que des Metaphyſiciens zélés la regardaient comme la plus utile des Sciences, & mettaient tous leurs ſoins a la developper & a l'approfondir, d'autres Philoſophes, non moins ſubtils & non moins hardis, enviſagaient leurs efforts avec une eſpece de dedain, & traitaient de chimeres & de bille-veſées leurs decouvertes les plus vantées. Cette diverſité d'opinion s'eſt conſervée juſqu'à nos jours, & encore aujourd'hui, rien n'égale le zele des Amateurs de la Pſychologie, ſi ce n'eſt peut-etre le mepris que les Adverſaires de cette Science ont pour elle. Le vrai Philoſophe ne ſe preſſera point de prendre un parti entre

onzekere en ſtrydige gevoelens overgaan. Even zo ver verwyderd van de blinde verrukking des Geleerden, als van de dwaaze en onberedeneerde verachting des onweetenden, die niet beſluiten kan, iets, waar van hy onkundig is, achting toe te draagen, zal hy die berugte, zo dikwerf betwiste, doch doorgaands verkeerd opgeloste geſchillen, met oplettendheid en aandagt overweegen. Dit doende, zal hy wel ras bevinden, dat in dit, even als in alle andere gevallen, de dwaaling in het eene of andere uiterſte overſlaat: Daar de waarheid alleen in het juiste midden gevonden wordt. — Hy zal zien, dat men dikwyls de Zielkunde geroemd heeft en verheven, zonder haar verder dan by naam te kennen. — Dat men gemeend heeft haar te bevorderen en uit te breiden, door eene nuttelooze opéénſtapeling van niets betekenende woorden en leerſtellige harſen-

entre des opinions ſi incertaines & ſi oppoſées. Egalement éloigné de l'aveugle enthouſiasme de l'erudit, & du mepris imbecille du vulgaire, qui ne peut ſe reſoudre à eſtimer ce qu'il ignore, il ſoumettra à un examen reflechi & attentif ces queſtions ſi fameuſes, tant de fois agitées, & ſi mal eclaircies; il s'appercevra bientot, qu'ici comme en d'autres choſes, l'erreur occupe les extremes, pendant que la verité reſide dans un juſte milieu. Il verra qu'on a ſouvent loué la Pſychologie, ſans en connaitre autre choſe que le nom; qu'on a cru la cultiver & l'étendre, tandis qu'on ne faiſait qu'accumuler des mots, & entaſſer des chimeres ſyſtematiques les unes ſur les autres.

ſenſchimmen. — Aan de andere zyde zal hy bevinden, dat de beſtryders der Zielkunde, meest altyd de dwaalingen haarer voorſtanders voor de Weetenſchap zelve genomen hebben, en dat men, haar denkende te beſchimpen, in der daad alleen de dwaalingen van het menſchlyk verſtand beſpot heeft. — De Wysgeer zal zig derhalven niet langer verwonderen over eene zaak, die hem in den eerſten opſlag zo vreemd voorkwam, en zo deze dwaalingen van het menſchlyk vernuft hem bedroefd hebben, zal hy zig kunnen troosten door het leezen van ſommige Werken, voortgebragt door vernuften, die bekwaamer waren, en wys genoeg, om die klippen te vermyden, op welken zo veele andere ſchipbreuk geleeden hebben. — Uit hun voorbeeld zal hy leeren veilig op den kant dier gevaarlyke ſteilten te wandelen, en zig alleenlyk te houden aan de wezenlyke en waare

tres. Il obſervera d'un autre coté, qu'en combattant cette Science, on a presque toujours pris l'abus de la choſe pour la choſe même, & que les coups, qu'on a cru porter à la Pſychologie, ne portoient réellement que ſur quelques egaremens de l'eſprit humain. Le Philoſophe ceſſera donc de s'etonner d'un Phenomene, qui lui ſemblait d'abord ſi étrange, & ſi ces écarts du genie de l'homme l'ont affligé, il ſe conſolera par la lecture des ouvrages qu'ont produit quelques genies heureux, aſſez ſages pour ſe preſerver des écueils, contre lesquels tant d'autres avoient echoué; il apprendra par leur exemple à marcher avec ſureté ſur le bord des precipices; à s'attacher aux

waare grondbeginzelen dezer Weetenſchap, en aan de uit dezelve onmiddelyk voorvloeijende gevolgen. — Reeds met den eerſten opſlag van het oog gezien hebbende, dat de Zielkunde, eigenlyk in eene grondige kennis van den menſch beſtaande, derhalven niet nutteloos zyn kan noch ſchadelyk; — dat het den menſchen niet kan onverſchillig zyn, of zy zig zelven kennen dan niet; zal hy dienvolgens zeer ligt begrypen, dat, zo men ooit deze Weetenſchap met regt berispt hebbe of verſmaad, zulks niet haare ſchuld, maar wel die geweest is van zodanige Wysgeeren, die een werk onderneemen durfden, waar toe zy onbekwaam waren. Hy zal zig derhalven toeleggen, om bepaalde en duidlyke denkbeelden van de Zielkunde, zo wel als van haare nuttigheid en toepaſſing, te verkrygen, ten einde niet als een onkundigen te handelen, of zaaken

aux principes fondamentaux de la Science, & aux conſequences qui en reſultent immediatement. Un premier coup-d'œil avoit ſuffi pour lui faire ſentir que la Pſychologie étant la Science de l'homme, ne peut-être inutile ou nuiſible; qu'il ne peut être indifferent aux hommes de ſe connaitre eux-mêmes, & par conſequent que ſi cette Science a eſſayé des juſtes reproches, ce n'eſt pas par ſa faute, mais par celle des Philoſophes qui ont oſé entreprendre une tache, dont ils étaient incapables. Il s'attachera donc à fixer & à éclaircir les idées, qu'il doit ſe faire de la Pſychologie, & de ſon application, afin de proceder avec connaiſſance de cauſe, de n'en-

zaaken te onderneemen, die zyne vermogens overtreffen, en niet, als een anderen *Icarus*, roekeloos te hoog vliegende, in de diepte neder te ſtorten.

Het is hier de plaats niet, om eene ſchets te geeven van Zielkundige Grondbeginſelen, of my in eene breedvoerige ontvouwing dezer Weetenſchap uit te laaten. Ik ſchryve voor geoeffende boven-natuurkundigen, die alles, wat ten dezen opzigte gedaan is, weeten, en deswegens geene onderrigting behoeven. Ik zal derhalven den ſtaat, in welke die Weetenſchap thans is, als bekend onderſtellen, en terſtond overgaan om haaren invloed in de opvoeding, en op het geluk en welzyn der Maatſchappye, te onderzoeken. Vervolgens zal ik handelen over de middelen tot volmaaking der Zielkunde, en by die gelegen-

treprendre que des choſes proportionnées à ſes forces, & d'éviter la chute d'*Icare*, en ſe preſervant de ſa temerité.

Je ne dois point ici tracer des elements de Pſychologie, ni descendre dans aucun des details de cette Science. J'écris pour des Metaphyſiciens exercés, parfaitement inſtruits de ce qui a été fait, & qui n'ont pas beſoin qu'on leur en rende compte. Je ſuppoſerai donc la Science dans l'état, ou elle eſt preſentement, & je chercherai d'abord ſon influence ſur l'Education, & ſur le bonheur des Societés. Je traiterai enſuite des moyens de perfectionner la

genheid kortlyk iets zeggen van het denkbeeld, het welke men zig van haar vormen moet, zo wel als van de voordeelen, welke men van haar wagten kan. — Deze naarſpeuringen verdeelen zig natuurlyker wyze in drie Hoofddeelen, in welken ik dan ook deze Verhandeling ſplitſen zal. De moeijelykheid, zo wel als het gewigt der voorwerpen van dit onderzoek, geeven my eenig recht op de toegeevendheid myner Rechters.

EERSTE

la Pſychologie, & à cette occaſion je dirai un mot de l'idée qu'on doit s'en faire, & des progrès qu'on doit en attendre. Ces recherches forment naturellement trois Parties, dans leſquelles je diſtribuerai ce diſcours. La difficulté & l'étendue des Objets, auxquels je vais me livrer, me donnent quelque droit à l'indulgence de mes Juges.

PRE-

EERSTE AFDEELING,

Invloed der Zielkunde in de Opvoeding.

HEt is thans myn oogmerk niet, eene Verhandeling over de Opvoeding te ſchetſen, of regelen op te geeven, om de Kinderen, van hunne tederſte jeugd af, tot aan den ſtaat van volwasſenheid toe, te beſtuuren en te geleiden. Deze ſtof is onuitputbaar; zy is zeer geſchikt om het gezigt van hen, die het oog 'er op vestigen, te doen ſchemeren, en in verwarring te brengen. Wanneer men het verbaazend getal Schriften, welke over dat ſtuk uitgegeeven zyn, in aanmerking neemt, zo wel als de veelërlei verſchillende Leerſtelzels der Opvoeding, die onophoudelyk in alle tyden

PREMIERE PARTIE.

Influence de la Pſychologie ſur l' Education.

MOn but n'eſt point ici d'esquiſſer un Traité d'Education, de donner des regles, qui puiſſent conduire les Enfans, depuis l'age le plus tendre juſqu'à l'état de l'homme fait. C'eſt une matiere immenſe, bien propre à eblouir & a confondre ceux, qui y portent leurs regards. Si l'on conſidere le nombre prodigieux d'écrits qu'a produit ce ſujet, les divers ſyſtemes d'Education, qui

den en plaatſen te voorſchyn gekomen zyn, en men teffens gade ſlaat de veelvuldige oogpunten, uit welken men dit ſtuk beſchouwd heeft, zal men voorzeker geneegen zyn te denken; dat ten dezen opzigte reeds alles gezegt, - dat het ſtuk geheel afgedaan is, en dat een onderwerp, 't welk reeds duizendmaalen verhandeld is, niets dan nuttelooze herhaalingen opleeveren kan. Doch, wanneer men het oog ſlaat op de uitwerkſelen, welken alle die beſchouwende leerſtelſels in de uitoeffening voortgebragt hebben; wanneer men het meerder deel der inrigtingen, tot bevordering der opvoeding geſchikt, nauwkeurig beſchouwt; zo men de grondbeginſelen, op welke die inrigtingen rusten, en de gevolgen, welken zy voortgebragt hebben, in hun verband nagaat; wanneer men het verkreegene voordeel der inrigtingen vergelykt met het verwagte, en het geringe

qui n'ont ceſſé d'éclore dans tous les tems & dans tous les lieux, la multitude des faces differentes, ſous lesquelles on s'eſt plu à l'enviſager, on ſera ſans doute porté à croire que tout a été dit, qu'il ne reſte rien à faire, & qu'un ſujet millefois traité, ne peut plus fournir que d'inutiles repetitions. Mais ſi l'on jette les yeux ſur les effets pratiques, qui ont reſulté de toutes ces Theories; ſi l'on examine la plupart des établiſſemens qu'on a formés pour l'Education; ſi l'on cherche les Principes, ſur lesquels ils ſont fondés, & la liaiſon des conſéquences qui en decoulent; ſi l'on compare les ſuccès qu'on a obtenus avec ceux qu'on s'étoit promis, & le petit nombre

geringe getal jonge Lieden, die uit dezelve eenig nut getrokken hebben, in vergelyking brengt met den grooten hoop dier geenen, by wien alle deze poogingen vrugtloos uitgevallen zyn; dan zal men zig moeten overtuigd vinden, dat een beſchouwend leerſtelzel, 't welke gevolgen van dit ſoort opleevert, nog zeer onvolmaakt, en, om zo te ſpreeken, nauwlyks ten ruwen geſchetst is, en dat, zo 'er al iets mogt verrigt zyn, alles echter nog in verband en orde gebragt, en op eene natuurlyke en wysgeerige wyze geſchikt moet worden; ook zal men, alle de vereiſchten, die tot het welgelukken eener ſoortgelyke onderneeming als noodig moeten onderſteld worden, overweegende, zig minder over de geringheid der tot nu toe verkreegene voordeelen verwonderen. Een onderneeming van dit ſoort onderſtelt en vereiſcht zo uitgebreide en nauwkeurige kundigheden;

bre des jeunes gens qui ont reuſſi, au moins en partie, avec le foule de ceux, chez qui tout a manqué; on ne pourra ſe diſſimuler qu'une Theorie, qui conduit à des pareils reſultats, eſt encore bien imparfaite, & pour ainſi dire, à peine ebauchée, & que ſi tout ne reſte pas à faire, du moins tout reſte à lier, à ordonner, à diſpoſer d'une maniere Naturelle & Philoſophique. Et ſi l'on reflechit ſur les conditions, que ſuppoſe une pareille entrepriſe, on s'étonnera moins du peu de ſuccès, qu'on a obtenu. Cette entrepriſe ſuppoſe des connaiſſances ſi étendues & ſi preciſes; un coup d'œil ſi juſte & ſi penetrant; une obſervation ſi attentive des plus petites choſes; des

heden; — een zo vaardig, juist en doordringend oordeel; — eene zo aandagtige opmerkzaamheid op de geringſte zaaken, en op de in ſchyn beuzelagtigſte daaden en voorvallen; — eene zo ingewikkelde en diepzinnige ontwikkeling van alles, 't welk men tot dit ſtuk betreklyk vindt; — eene zo groote bekwaamheid om alle hinderniſſen te voorzien en te ontwyken; — in een woord, zo veel geduld met zo veel ſchrander oordeel gepaard, dat geene, dan ſlegts zeer weinige lieden, door de omſtandigheden even zeer als door de Natuur begunſtigd, geſchikt zyn om dezen moeijelyken taak te volbrengen; — om zo veele hinderpaalen, die den ſtoutmoedigſten zelfs afſchrikken kunnen, uit den weg te ruimen, en om de vooroordeelen uit te roeijen, die in der menſchen verſtand zo diep geworteld zyn.

Uit

des faits les plus minutieux en apparence; une analyſe ſi profonde & ſi compliquée de tous les rapports apperçus; une ſi grande habileté à prevoir les inconveniens & à les prevénir; en un mot, tant de patience jointe à tant de genie, qu'il n'appartient qu'à un petit nombre d'hommes, egalement favoriſés par la Nature, & par les circonſtances, de fournir une carriere auſſi difficile, de lever tant d'obſtacles bien propres à effrayer les plus hardis, & de detruire des prejugés, qui ont jetté des racines ſi profondes dans l'eſprit des hommes.

L'on

Uit het geene ik hier gezegd heb, begrypt men ligtlyk, dat ik iets van dien aart noch kan, noch durv' onderneemen. Ook is dit geenszins myn oogmerk. Ik ſtel my alleenlyk voor te onderzoeken, op welke wyze de Zielkunde tot dit oogmerk behulpzaam zy, en hoe verre zy ons brengen kan in het beoeffenende, zo wel als in het beſchouwende deel der opvoeding. Misſchien zullen deze naarſpeuringen eenige gevolgen of beſluiten opleeveren, die van nut kunnen zyn en aanmerking verdienen zullen, wanneer men te eeniger tyd onderneemen zal een volledig leerſtelſel der Opvoeding te vormen.

De Zielkunde, wel beſchouwd zynde, bevat in zig de kennis van den menſch, in het Natuurkundige en Zedelyke, zo wel als in het verſtandelyke. De nauwe verëeniging der Ziel met

L'on ſent qu'après ce que je viens de dire, il ne m'eſt plus permis de rien oſer là deſſus, auſſi mon but eſt-il bien different. Je veux chercher ſeulement quel ſecours la Pſychologie peut fournir, & jusqu'ou elle peut conduire dans la theorie & la pratique de l'Education. Peut-être verra-t-on ſortir de cette recherche, quelques conſequences qui pourront être utiles, & auxquelles il ſera bon d'avoir égard, lorsqu'on eſſayera de former un ſyſteme d'Education.

La Pſychologie, bien entendue, embraſſe à la fois le Phyſique, le moral & l'intellectuel de l'homme. La liaiſon intime de l'ame & du corps eſt ſi bien prouvée par tous

met het Ligchaam, is door alle de bondige en op waarheid rustende bewyzen, welke men heeft kunnen bybrengen, zo zeer bevestigd, en zy ſtrookt ook zo wel met de geheele beſchouwing van den menſch, dat men, om die vereeniging te kunnen tegenſpreeken, alle redeneeringen, die op ondervinding gevestigd zyn, zou moeten ontkennen. Men zoude eensklaps alle Leerſtelſels, die op waarheden gegrond zyn, moeten om verre werpen, en zelfs onze eigene bevindingen en kundigheden ontkennen. Het Ligchaam is het werktuig, door welks middel de Ziel met al het Natuurlyke gemeenſchap heeft. Het ontfangt en bewaardt alle de indrukſelen, die van buiten tot aan de Ziel doordringen. De Ziel kan noch op zig zelve, — noch op haare eigene denkbeelden werkzaam zyn, dan alleen door middel van het Ligchaam, en alle de werkingen der eerſte, hangen zo zeer van de geſteldheid van

tous les faits qu'on a pû recueillir, elle s'accorde ſi bien avec tous les phenomenes de l'homme, que ſi l'on refuſait encore de l'admettre, il faudrait renoncer à raiſonner d'après l'experience. Il faudrait ebranler d'un ſeul coup toutes les ſciences qui repoſent ſur les faits, & par cela même le ſyſteme entier de nos connaiſſances. Le corps eſt l'inſtrument qui met l'ame en commerce avec la Nature, il reçoit & conſerve les impreſſions qui parviennent juſqu'à elle. l'Ame ne peut agir ſur elle-même, ſur ſes propres idées que par ſon moyen, & toutes les operations de l'Ame dependent à tel point de l'état du corps, qu'elles ceſſent ou ſe troublent entierement dès que celui-

van het laatſte af, dat zy of ophouden, of geheel in verwarring geraaken, zo dra het ligchaam meer of min van deszelfs ſtel gebragt is. De Zielkunde derhalven moet ons de noodige beſtuuringen aan de hand geeven, omtrent de Natuurkundige opvoeding van den menſch, zo wel als omtrent de verlichting van zyn verſtand en de vorming van zyn hart. Wyl de gezondheid of ziekte van het Ligchaam een zeer vermogenden invloed heeft op de werkingen der Ziel, en op de ontwinding en uitbreiding van haare vermogens, blykt het ten klaarſten, dat de eerſte beginſelen der opvoeding tot het natuurlyke geſtel van den menſch betreklyk, en geſchikt zyn moeten, om gezonde en ſterke Ligchaamen te vormen. Ik zal my hier over dit Natuurkundig deel der opvoeding niet uitlaaten, wyl my toeſchynt, dat het zelve het meeste bekend, en het beste verhandeld is. — LOCKE heeft ons over dit ſtuk een voortreflyk

ci vient à être derangé jusqu'à un certain point. La Pſychologie doit donc fournir des directions ſur l'Education Phyſique de l'homme, comme ſur les moyens d'éclairer ſon eſprit & de former ſon cœur. Puisque l'état de ſanté ou de maladie du corps influe puiſſamment ſur les operations de l'Ame, & ſur le developpement de ſes facultés, il eſt evident que les premiers ſoins de l'Education doivent rouler ſur la partie Phyſique, ſur les moyens de former des corps ſains & robuſtes. Je ne m'étendrai pas ici ſur cette Education Phyſique, parce que c'eſt la partie, qui me parait avoir été le mieux connue & le mieux traitée. LOCKE nous a donné là deſſus un Ouvrage

lyk Werk nagelaaten, en by het geene die groote Man deswegens gezegd heeft, is tot nu toe niets van belang gevoegd. Eene zaak alleen zal ik aanroeren, die meer onmiddelyk tot de Zielkunde betrekking heeft, en, myns bedunkens, in de eerſte beginſelen der opvoeding van het alleruiterſte gewigt is. — Alle Lieden, die zig op het beoeffenen der Weetenſchappen toeleggen, weeten door ondervinding, hoe zeer het Ligchaam vermoeid wordt en afgeſlooft door den arbeid en de inſpanning van den Geest, en hoe ligtelyk die, wanneer zy te langduurig voortgezet worden, het geheele Ligchaams-geſtel ſloopen. Van deze treurige waarheid levert ons, helaas! de ondervinding maar al te dikwerf de treffendſte en aandoenlykſte blyken op. Wanneer men nu in aanmerking neemt, hoe zwak de Kinderen in de eerſte jaaren van hunnen leeftyd, — en hoe uitneemend teder en ligt-aandoenlyk

vrage excellent, & l'on a peu ajouté à ce qu'a dit ce grand homme. Je dirai ſeulement un mot ſur une choſe, qui eſt plus immediatement du reſſort de la Pſychologie, & qui eſt a mon avis de la plus extreme importance dans les commencemens de l'Education. Tous les gens de lettres ſavent par experience à quel point le travail de l'eſprit fatigue le corps, & avec quelle facilité il le detruit s'il eſt trop longtems continué. Nous n'avons que trop ſouvent des exemples frappans de cette triſte verité. Que l'on conſidere maintenant l'état de faibleſſe, où ſont les Enfans dans leurs premieres années, l'extreme delicateſſe & la grande mobilité de leur cerveau, & l'on ſentira que

lyk hunne harsſens, geduurende dien tyd zyn; zal men zeer ligt begrypen, dat niets gemaklyker is, dan die harsſens, als ik my zo uitdrukken mag, geheel en onherſtelbaar te bederven. Men moet derhalven het onderwys der Kinderen met de uiterſte omzigtigheid aanvangen, en het zelve, zo langzaam mogelyk is, voortzetten; zig vergenoegende met geringe, byna onbemerkbaare vorderingen. Nooit moet men hen tot vermoeijens toe laaten leeren, maar in tegendeel hen te rug houden, wanneer zy te veel vlyt betoonen. Den aandagt der Kinderen langen tyd en aanhoudend op een zelfde voorwerp te willen vestigen, is even zo verſtandig, als hen te willen doen op de koord dansſen wanneer zy beginnen te gaan. Het gevaarlykſte in dezen is, dat men het nadeel, den Kinderen hierdoor toegebragt, niet ligtlyk ontdekt. Alles wat inwendig by hen

rien n'eſt plus aiſé que de forcer ce cerveau, s'il m'eſt permis de parler ainſi, & de cauſer parlà un mal irreparable. Il faut donc uſer de la plus grande circonpection, lorsqu'on commence à inſtruire les Enfans, il faut y proceder avec toute la lenteur poſſible, ſe contenter de progrès imperceptibles, les renvoyer toujours avant qu'ils paraiſſent fatigués, & les arrêter lorsqu'ils montrent trop d'ardeur. Vouloir forcer les Enfans à une application longue & ſoutenue, ce ſerait vouloir les faire danſer ſur la corde, lorsqu'ls commencent à marcher. Ce qu'il y a de plus dangereux ici, c'eſt qu'on ne s'apperçoit pas du mal qu'on fait, chez les Enfans, tout eſt, pour ainſi dire

hen omgaat ontwykt als 't ware ons gezigt, en ontſlipt onze doordringendſte naarſpeuringen. Dan ik zal hier op niet verder ſtaan blyven; dit alles is te klaarblyklyk. Ook doe ik niets dan alleen de noodige denkbeelden aan de hand geeven; zonder dit zoude iedere bladzyde der Verhandeling ſtoffe voor een geheel boekdeel kunnen opleveren.

Deze Natuurkundige opvoeding der Kinderen is niet bepaald tot hunne eerſte jaaren alleen. In tegendeel, zy wordt veel moeijelyker en vereiſcht langs hoe meer omzigtigheid, naar maate de jonge lieden in jaaren vorderen. Men kan, door veel voorzigtigheid en oplettendheid aan te wenden, den Kinderen het noodig onderwys geeven, zonder hen te zeer te bepaalen, of hunne zwakke vermogens geweld aan te doen. Dit is, voor zo ver het verſtandelyke der opvoeding betreft, genoegzaam;

dire en Miniature, & nos Microscopes ſont inſuffiſans, pour nous faire ſaiſir tout ce qui s'y paſſe. Mais je n'inſiſte pas ladeſſus, tout ceci eſt trop evident, d'ailleurs je ne fais qu'indiquer les idées, ſans quoi chaque page de ce diſcours pourroit devenir un volume.

Cette Education Phyſique des Enfans ne ſe borne pas à leurs premieres années. Elle devient encore bien plus difficile & plus compliquée, à meſure que les jeunes gens avancent en âge. Avec beaucoup de prudence on peut conduire les Enfans dans leurs études ſans les forcer, ſans ſecouer leurs fibres avec trop de violence. Voilà pour

zaam ; maar het Zedelyke deel der opvoeding vereiſcht veel meer zorg en moeite. Men behoeft niet lange de driften bepeinsd te hebben, om te weeten hoe veel invloed de getemperdheid des ligchaams op dezelven heeft, en hoe zeer de zedelyke geſteldheid des Menſchen 'er van afhangt. Wanneer het ligchaam eens veel kragt en vlugheid verkreegen heeft ; wanneer het ziedende bloed in de aderen begint te gisten ; wanneer alle zinlyke driften eensklaps los barſten, en de ziel van alle kanten ſchokken en doen wankelen ; op welke wyze zal men als dan den heevigen aandrift der lusten wederſtand bieden ? Door wat middel zal men dien geweldigen ſtroom afkeeren, die alles wat hy ontmoet verbryzeld of medeſleept ? Wat zullen drooge en koude leerſtellingen, of afgetrokkene beſchouwingen uitwerken by eenen verbysterden, die dronken van wellusten, en over-

la partie Intellectuelle. Mais la partie Morale exige bien d'autres ſoins & d'autres peines. Il n'eſt pas beſoin d'avoir longtems medité ſur les Paſſions pour ſavoir, combien le temperamment influe ſur elles, & à quel point il decide du moral de l'homme. Quand unefois le corps a acquis beaucoup de reſſort & d'energie ; qu'un ſang bouillant commence à fermenter ; que tous les ſens s'ouvrent à la fois, & ébranlent l'ame de tous les cotés ; comment reſiſter alors aux violentes impulſions des paſſions ? Quelle digue oppoſer à ce torrent qui briſe tout ce qu'il rencontre ? Que peuvent de froids preceptes, des idées abſtraites, ſur un homme en delire enivré de volupté, en pro-

overmeesterd is door de driftigſte en verleidenſte verbeeldingen. Alles, wat tot voldoening zyner drift dient, vertoont zig aan hem op het aanlokkelykſte, en het wezenlykſte kwaad neemt de gedaante aan van het grootſte goed. Het is derhalven van het uiterſte gewigt en hoognoodig, reeds vroeg de getemperdheid des ligchaams in haaren aart zorgvuldig naar te ſpeuren, en haar behoorlyk te vormen; — alles te vermyden, wat dezelve te zeer aanzet en verſterkt; — voedzel, en eene levenswyze uit te denken, die dezelve doen bedaaren, en haare al te groote levendigheid maatigen. Hier in kan een kundig Arts de gelukkigſte uitwerkzelen te wege brengen, en de ervaarenſte Zielkundige kan ten dien opzigte zyne hulp niet ontbeeren. Het groote, het voornaame oogmerk der Natuurkundige opvoeding moet zyn, den jongen lieden zo veele temperaments-deugden te doen verkrygen, als maar eenigzins mogelyk

proye aux images les plus vives & les plus ſeduiſantes. Tout prend alors le couleur de la paſſion, & le mal le plus réel ſe preſente ſous les apparences du plus grand bien. Tant il eſt important, de former de bonne heure le temperamment, d'étudier avec ſoin ſa nature, d'ecarter tout ce qui peut lui donner trop de reſſort, de chercher des alimens, & un genre de vie qui le rendent moderè & difficile à emouvoir. C'eſt ici qu'un Medecin habile peut produire les plus heureux effets, le Pſychologue le plus experimenté ne peut ſe paſſer de ſes ſecours. Le grand but de l'Education Phyſique doit être de donner aux jeunes gens un auſſi grand nombre de vertus de temperam-

gelyk is ; wyl deze deugden de grondſlag zyn van alle de anderen , en het ſterkſte bolwerk tot afkeering der ondeugden. Verre het grootſte deel dezer laatſten ſpruiten voort uit eene al te ſterke en overvloedige leevendigheid, welke ſteeds zoekt op eene aangenaame wyze bezig te zyn. Deze leevendigheid is doorgaans in het natuurlyke geſtel gegrond. Zwakke en tedere lieden , of zodanigen , die van een zagten inborst zyn , en wier wyze van leeven de driften niet aangehitst heeft , zyn niet zo zeer 'er aan onderhevig. Dit gezigts-punt is misſchien niet het ſchoonſte waaruit men den menſch beſchouwen kan ; dan des niet te min is 't het nuttigſte , en met de waarheid overéénkomſtigſte. — Wat beduiden tog alle de zwetzeryen van zo veele Zeden-meesters , over de kragt der Ziele ; — over de middelen , om de driften te overmeesteren en te dempen , en de vleeſch-

perammont qu'il eſt poſſible, parce que ces vertus ſont le fondement de toutes les autres, & le plus ferme rempart de l'homme. La plupart des vices viennent d'une activité ſurabondante, qui cherche à s'exercer agreablement. Et cette activité a presque toujours ſa ſource dans le Phyſique. Les gens faibles & delicats en ſont beaucoup plus exemts, de même que les hommes d'un naturel doux, & dont le genre de vie n'a point excité les paſſions. Ce point de vuë n'eſt peut-être pas le plus noble de ceux, ſous lesquels on peut enviſager l'homme, mais il eſt au moins le plus vrai & le plus utile. Que deviennent les declamations de tant de Moraliſtes ſur la force de l'ame, ſur la maniere de briſer les ſens, de les reduire au ſilence, de

domp-

vleeſchlyke lusten onder te brengen? — Wat vrugt, vraag ik, brengen alle hunne fraaije gezegden en zielroerende vertoogen voort? — Men raadpleege ſlegts de Ondervinding. — Het zien alleen van een aanloklyk voorwerp, doet alle die fraaije Lesſen eensklaps in rook verdwynen, en een paar ſchoone oogen overwinnen in een enkel oogenblik alle de indrukzelen van die opgeſmukte wartaal.

Men denke echter niet, dat ik alles tot het Natuurkundige alleen brengen, en de Zedekunde geheel verbannen wil. Het vervolg dezer Verhandeling zal van het tegendeel blyken opleeveren. Maar dit zeg ik, dat een Zedekundig Leerſtelzel, 't welke het natuurlyke geſtel niet in acht neemt, of in plaats van het zelve met verſtand te vormen en zorgvuldig te beſtuuren het regtſtreeks beſtryden en met geweld onderbrengen wil, een leerſtelſel is alleen

dompter tous les appetits charnels, que deviennent dis-je, toutes leurs belles phraſes, & leurs pathetiques peroraiſons, quand on conſulte l'experience. La ſeule vuë d'un objet ſeduiſant fait disparaitre toutes ces belles inſtructions, & deux beaux yeux triumphent en un inſtant de ce pompeux galimathias.

Qu'on ne s'imagine pas, que je veuille tout reduire au Phyſique & bannir la Morale. On verra par la ſuite de ce discours, combien j'en ſuis éloigné. Mais je dis, qu'un Theorie Morale, qui neglige le Phyſique, ou qui au lieu de le former & de le diriger avec ſoin, pretend le combattre directement & le detruire, eſt une Theorie

leen op harsſenſchimmen en tegenzeglykheden gebouwd. De waarheid van het geene ik hier zeg is door de uitkomſten reeds duizendmaalen bevestigd. Aan de andere zyde is het ontwyffelbaar zeker, dat de Zedekundige leſſen, wel en in hun verband voorgeſteld, en gepaard zynde met gepaste vermaningen en leevendige opwekkingen, zeer veel op den geest der menſchen vermogen, mits dat maar derzelver goede uitwerkzelen door de omſtandigheden niet verhinderd of vernietigd worden. — Wat dan? Zyn den menſch zo veele kragten overgebleeven, dat het hem onverſchillig is, of hy zwaarere of ligtere hindernisſen te beſtryden, — ſterkere of zwakkere, — of meer of min gevaarlyke verzoekingen te wederſtaan hebbe? Moeten niet de veelvuldige voorbeelden van zyne zwakheden, welken ons de ondervinding dagelykſch doet zien; de zo dikwyls herhaalde Voorſtellen der Zedekundigen

rie chimerique & contradictoire. Et les faits ont déjà mille-fois prouvé la verité de ce que j'avance ici. Sans doute des Inſtructions morales, bien liées & bien preſentées, des exhortations pleines de juſteſſe & de vie, peuvent beaucoup ſur l'eſprit des hommes; mais il faut pour cela, que les circonſtances leur permettent d'agir & n'en detruiſent pas l'effet. Quoi donc! l'Homme a t-il tant de forces de reste qu'il lui ſoit indifferent d'avoir à combattre des obſtacles plus ou moins puiſſans, à reſiſter à d'oſtentations, plus ou moins vives, plus ou moins dangereuſes? Les exemples continuels, que nous avons de ſa faibleſſe, ce que les Moraliſtes eux-mêmes nous prechent

gen zelven over de broosheid en het gebrekly-ke der menschlyke deugden ; moet niet dit al-les ons aanspooren tot het zoeken van midde-len om het gevaar te ontwyken, liever dan het zelve roekeloos te trotseeren, en om eene bon-dige Zedekunde te bouwen op Natuurkundige voorzorgen, die naar den aart der omstandighe-den geschikt en wel zamengevoegd zyn?

Het is derhalven hoognoodig zorg te draa-gen, dat men, om eene hardvogtige en zeer sterke getemperdheid te vormen, niet in de-zelve eene onwederstaanbaare neiging tot ver-maaken en driften, die geene paalen kent, brenge en aankweeke. Hier kan, ik herhaal het nogmaal, een kundig en ervaaren Genees-heer van het grootste nut zyn, door eenen leef-regel voor te schryven die naar de ge-temperdheid en bykomende omstandigheden ge-schikt is. Hoe veele gruwelyke geweldenaa-ryen

chent si souvent sur la fragilité des vertus humaines ; tout cela ne doit-il pas nous porter à chercher les moyens d'éviter le danger plutot que de le braver temerairement, & à fonder une Morale solide sur des precautions Physiques, bien prises & bien combinées.

Il est donc de la plus grande importance, de prendre garde, qu'en formant un temperamment robuste & plein de force, on ne lui donne par cela même une pente irresistible aux plaisirs, & des passions sans bornes, & c'est ici, je le repete, qu'un Physiologiste habile peut-être de la plus grande utilité, & prescrire un regime adopté au temperamment, & aux circonstances. Combien d'actions atro-

ryen en euveldaaden ; — hoe veele buitenſpoorigheden , die de treurigſte gevolgen na zig geſleept hebben , zyn 'er niet veroorzaakt door eene al te ſcherpe en overloopende Gal , welke men , door in tyds gepaste middelen aan te wenden , had kunnen verhoeden ? Brengen niet de Zwarte Gal- en de Milt-ziekten magtig veel toe tot die verkeerde en wreede Godsdienſtigheid , welke alles aan haare geestdryvende woede opöffert ? En ſpruiten niet doorgaans die kwaalen voort uit eene of andere verſtopping , tegen welke men verzuimd heeft gepaste middelen te gebruiken ; of uit eenen te zeer verhittenden Leefregel , welke de vogten ſcherp maakt en derzelver omloop hindert ; uit een zittende Leevenswyze enz. ? Voor hoe veele onheilen zou men het menſchdom behoed hebben , zo men deze ongemakken in tyds te keer gegaan of verholpen had ? Daarenboven , wanneer een menſch

atroces de violences , d'emportemens dont les ſuites ont été ſi funeſtes , qui ont été cauſé par une bile trop acre & trop abondante ; & qu'on aurait pu prevenir par quelques remedes pris à propos. La melancolie, les affections hypocondriaques ne contribuent-elles pas puiſſamment à produire cette devotion cruelle , qui immole tout à ſon fanatisme , & ces maladies ne viennent-elles pas pour l'ordinaire de quelques obſtructions negligées , d'un regime trop chaud qui aigrit les humeurs & s'oppoſe à leur circulation , d'une vie trop ſedentaire &c. Quels maux n'aurait-on pas evité aux hommes , en remediant à ces inconveniens. Il y a plus , ſi un homme eſt né ſenſible ,

menſch uit den aart zeer gevoelig is, en die aangeboorene gevoeligheid reeds vroeg door eenigerlei toevalligheden aangezet wordt en meer en meer ontwikkeld, zal zy by dien menſch, naar maate zyn ligchaam ſterker is en vlugger; ook des te meer wanorde veroorzaaken, en hy zal, zo hem heevige hartzeeren treffen tienmaalen ſterker door dezelven aangedaan worden, dan wanneer hy een ſlegts middelmaatig ſterk ligchaams-geſtel gehad had. Men moet zig derhalven zorgvuldig wagten, om de gevoeligheid der kinderen niet te vroeg en te zeer in beweeging te brengen; ook moet men alle mogelyke voorzorgen aanwenden, om die ligchaams-geſtellen, die al te ſterk zyn en veerkragtig, te maatigen en te temperen, en om alles te vermyden wat dezelver ſpanning vermeerderen kan. In 't algemeen hoe ſterker men is en hoe hardvogtiger, hoe meer men uit-

ſi les evenemens ont exité & developpé de bonne heure ſa ſenſibilité, plus cet homme aura de force & de reſſort dans le corps, plus la ſenſibilité fera de ravages chez lui, & ſi cet homme eſt expoſé à de violens chagrins, il ſouffrira dix fois plus que s'il n'eut eu qu'une conſtitution mediócre. Il faut donc ſe garder ſoigneuſement de ſecurer trop fortement & de trop bonne heure la ſenſibilité des Enfans, & il faut prendre toutes les precautions poſſibles, pour ramener les conſtitutions trop fortes & trop elaſtiques, à un état plus moderé, & plus tranquille, & pour eviter tout ce qui peut augmenter leur tenſion. En general, plus on eſt fort & robuſte, plus

uitſtaan kan, en men verbeelt zig ten onregte, dat tedere en zwakke Perſoonen het meeste lyden. Het tegendeel heeft dikwyls plaats, ſchoon, zo ver my bewust is, de Inſtellers en Opzigters der Schoolen en Opvoeding nooit hier op het oog gevestigd hebben. Ik durve zeggen, dat eene oplettende en aanhoudende naarſpeuring dezer min gewoone gevallen, merkwaardige byzonderheden opleveren zoude, die van nut kunnen zyn in de Zielkunde zo wel als in de Opvoeding. Het is my zeer leet dat het beſtek dezer Verhandeling my belet breedvoerig hier over te handelen. Ik verzoeke den Wysgeeren zig hier mede beezig te houden, en den geleerden Genootſchappen om van tyd tot tyd vraagen voor te ſtellen die byzonder tot dit ſtuk betreklyk, volkomen bepaald en geſchikter zyn tot de wezenlyke bevordering en uitbreiding der Weeten-

plus on eſt en etat de ſouffrir, & l'on a tort d'imaginer que les perſonnes delicates ſont celles qui ſouffrent le plus. Le contraire arrive ſouvent, & je ne ſache pas, que les Inſtituteurs, & ceux qui s'occupent d'éducation, ayent tourné leurs vuës de ce coté là. J'oſe dire qu'une analyſe ſuivie de ces cas moins ordinaires, fourniroit des détails piquans & nullement inutiles ſoit à la Pſychologie, ſoit à l'Education. Je regrette fort que les bornes de ce discours m'empechent de m'y livrer, j'invite les Philoſophes à s'en occuper, & les Sociétés ſavantes à propoſer quelquefois de ces queſtions particulieres, & tout à fait determinées, plus propres à enrichir veritablement les

tenſchappen, dan andere te zeer algemeene voorſtellen, die nimmer grondig en volkomen kunnen opgelost worden. Men heeft reeds meermaalen ſoortgelyke Vraagen, tot de Natuurkunde betreklyk, opgegeeven, en een ieder weet van hoe veel nut dezelve geweest zyn.

Laaten wy nu zien welke onderrigtingen de Zielkunde oplevert, omtrent de beginſelen der verſtandelyke en zedelyke Opvoeding en de wyze van die Opvoeding te beſtuuren. Het is klaarblyklyk, dat hy, die het eerſte gezogt heeft juiste denkbeelden te verkrygen van de regte wyze om Kinderen op te voeden; hunne natuurlyke vermogens te ontwikkelen, uit te breiden en met vrugt tot bondige en nutte kundigheden en weetenſchappen op te leiden en toe te paſſen. Het is klaarblyklyk zeg ik, dat die man heeft moeten beginnen, met eerst zig

les Sciences, que des queſtions trop generales, qui ne permettent pas de rien approfondir. C'eſt ce qu'on a deja fait pour la Phyſique, & l'on ſait combien l'on en a retiré d'avantages.

Voyons maintenant ce que la Pſychologie nous enſeigne ſur les commencemens de l'Education intellectuelle & morale, & ſur la maniere de diriger cette Education. Il eſt evident que l'homme qui a le premier voulu acquerir des idées juſtes ſur la maniere d'elever les Enfans, de developper leurs facultés, & de les appliquer avec fruit à des études ſolides. Il eſt evident, dis-je, que cet homme

a

zig zelve en andere menſchen grondig te onderzoeken; dat hy met oplettendheid den oorſprong en de uitbreiding of ontwikkeling zyner eigene denkbeelden heeft moeten nagaan, ten einde de middelen te ontdekken, om de Kinderen op de gemaklykſte en voordeeligſte wyze te beſtuuren. Zonder dit zoude eene goede Opvoeding alleenlyk een voortbrengzel zyn van het geluk of geval, en men zou niets anders behoeven te doen, dan ſlegts den Kinderen veelërlei denkbeelden zonder onderſcheid in het hoofd te prenten, zonder zig te bekommeren of dezelve onderling in verband en ſamenhang waren. Zo nu deze grondbeginzelen waar zyn, moet men erkennen, dat de Zielkunde in de Opvoeding een allergrootſten invloed heeft. Het tegendeel ſtaande te houden zoude even veel zyn als te zeggen, dat men een kunstwerktuig volmaaken kan, zonder van deszelfs ſamenſtel en werking kundigheid te heb-

a du commencer par s'étudier lui-même, par étudier les autres hommes, qu'il a du obſerver attentivement l'origine & le developpement de ſes idées, afin de decouvrir la methode de diriger les Enfans, avec le plus de facilité & de ſuecès Sans cela l'Education ſerait uniquement le fruit du haſard, & l'on ſeroit reduit à jetter indiſtinctement pluſieurs idées dans la tête des Enfans, ſans s'embarraſſer de leur liaiſon, de leur ſubordination. Si ces principes ſont vrais, on ne peut nier que la Pſychologie n'ait la plus grande influence ſur l'Education. Soutenir le contraire, ce ſerait dire qu'on peut perfectionner une machine, ſans connaitre ſa conſtruction & ſon

hebben. Dat de zinnen de eerſte oórſprong zyn van alle onze kundigheden, en dat de overpeinzing niets anders doet, dan op de zinlyke denkbeelden te werken, ten einde afgetrokkene denkbeelden te vormen, is eene waarheid die reeds in vroege tyden bekend geweest, doch door de hedendaagſche bovennatuurkundigen in een helderer daglicht geplaatst is. De Zinlyke denkbeelden zyn derhalven de eerſte welken wy verkrygen, en van derzelver juistheid, hoeveelheid, en onderling verband hangen de waarheid, en het nut der afgetrokkene denkbeelden af. Hier uit vloeit onmiddelyk de handelwyze voort, welke men met de Kinderen behoordt te houden. Men moet met de zinlyke denkbeelden beginnen; hen lange by deze bepaald houden, en hen niet dan langzaamerhand en trapswyze tot de afgetrokkene leiden. Wanneer wy de Kinderen gadeſlaan, ontdekken wy nog nader de waarheid van het ge-

ſon jeu. C'eſt une verité deja fort ancienne, mais que les Metaphyſiciens modernes ont mis dans un plus grand jour, que les ſens ſont la premiere origine de toutes nos connaiſſances, & que la reflexion ne fait que travailler ſur les idées ſenſibles, pour former des idées abſtraites; nous commencons donc par acquerir des idées ſenſibles, & de la juſteſſe, du nombre & de la liaiſon de ces idées dependent la verité & l'utilité des idées abſtraites. Delà reſulte immediatement la methode que l'on doit employer avec les Enfans, commencer par les idées ſenſibles, les y tenir longtems, & ne les conduire aux abſtractions que lentement & par degrès. Et ſi nous obſervons les Enfans,

gezegde. Als dan zien wy dat de verbeeldingskragt het eerſte vermogen is 't welke zig in hen ontwikkelt. — Dat zy zeer begeerig zyn alles wat hun voorkomt te bezien, aan te raaken en te betasten, en dat het hun nimmer verveeldt dat ſoort van Proefneemingen te herhaalen. Nu komt het 'er op aan om deze werkzaamheid, welker uitoeffening hun zo veel vermaak oplevert, en die, zo als wy in 't vervolg zien zullen, den menſch zo natuurlyk eigen is, voordeelig te doen zyn en dezelve by nutte voorwerpen te bepaalen. Van dezen levert de beſchouwing der Natuur een groote menigte op; iedere wandeling verſchaft een aantal van die voorwerpen, en niets is gemaklyker, dan derzelver naamen en gebruik, met weinig woorden, den Kinderen te leeren. Doorgaands is de verbeeldingskragt der Kinderen zeer beſtendig; zy herinneren zig zeer wel dat geene, 't welke

nous remarquons la même choſe; nous voyons que l'Imagination eſt la premiere faculté qui ſe developpe en eux, qu'ils ſont très avides de voir, de toucher, de manier tout ce qu'ils recontrent, & qu'ils ne ſe laſſent point de faire de pareilles experiences. Cette activité qu'ils ont tant de plaiſir à exercer & qui eſt ſi naturelle à l'homme, comme nous le verrons plus bas, il s'agit d'en tirer parti, & de le diriger vers des objets utiles. l'Obſervation de la Nature fournit une foule de ces objets, chaque promenade en offre pluſieurs, & rien de plus aiſé que de leur apprendre en peu de mots leurs noms & leurs uſages. Les Enfans ont pour l'ordinaire une Imagination très fidele, ils ſe ſouviennent fort bien de ce qui les a une fois frap-

't welke hen eens getroffen heeft, en zo men zorg draagt hun de zaaken in een geſchikte orde voor te draagen, verkrygen zy, zonder zelve het te bemerken, kundigheden in de Natuurlyke Hiſtorie, die menigmaal den geleerdſten lieden ontbreeken. De eerſte beginzelen der handwerken en konſten; de werkſtoffen en gereedſchappen welke men tot dezelven gebruikt, leveren ook voorwerpen op, die den Kinderen zeer nut, van veel belang, en binnen het bereik van hun begrip zyn. Men kan hun, naar maate zy in jaaren vorderen, meer en meer van dezelve onder het oog brengen; hun rede geeven van de onderſcheidene bewerkingen en kunstgreepen der handwerkslieden, en op deze wyze in hunnen geest de eerſte beginſelen der Werktuigkunde vestigen, van welke weetenſchap men hun in de Schoolen de beſchouwing onderwyst, zonder dat zy ooit gelegenheid hebben derzelver beoeffening te

frappés, & ſi l'on a ſoin de leur preſenter les objets dans un certain ordre, ils acquierrent ſans s'en appercevoir les connaiſſances d'Hiſtoire Naturelle, qui manquent ſouvent aux gens les plus inſtruits. — Les premiers details des Arts, la connaiſſance des Materiaux & des Inſtrumens qu'on y employe, offrent auſſi des objets très intereſſans pour les Enfans, & ne ſurpaeſſnt point leur portée. A meſure qu'ils avancent en age, on peut leur en decouvrir d'avantage, leur rendre raiſon des divers procedés des ouvriers, & jetter ainſi dans leur eſprit les premiers fondemens de la Mechanique, dont on leur enſeigne la Theorie dans les Ecoles, ſans qu'ils ſoyent jamais apor-

te zien of te onderzoeken. Hier van komt het dat zy niets begrypen van de Leſſen welken men hun geeft; wyl men hun wil doen redekavelen over zinlyke denkbeelden welken zy niet bezitten. Hunne verbeeldingskragt kan hun geen waare ſchets opleveren van werktuigen welken zy nooit gezien hebben. Zy vormen 'er zig derhalven valſche denkbeelden van, en dit geheele deel der Natuurkunde wordt hun onnut.

Niets is moeilyker dan de Kinderen tot eene bepaalde overdenking te brengen, wyl deze eene laſtige bezigheid is voor een iederen die aan dezelve niet gewoon, noch in ſtaat is haare nuttigheid te bezeffen. Ook vestigen de Kinderen zelden hunnen aandagt, en wanneer zy dit al eens doen is het ſlegts voor een oogenblik. 'Er is derhalven veel beleid noodig, om

tée d'en etudier la Pratique. Cela fait, qu'ils ne comprennent rien aux inſtructions qu'on leur donne, parce qu'on veut les faire raiſonner ſur des idées ſenſibles qu'ils n'ont pas; leur Imagination ne peut leur repreſenter fidelement des Machines, qu'ils n'ont jamais vues; ils s'en forment des idées fauſſes, & toute cette partie de la Phyſique leur devient inutile.

Ce qu'il y a de plus difficile à exciter chez les Enfans, c'eſt la reflexion, parce que la reflexion eſt un état penible pour tout homme qui n'y eſt pas accoutumé, & qui n'eſt pas à même d'en ſentir les avantages; auſſi les Enfans reflechiſſent-ils peu, & quand ils reflechiſſent, ce n'eſt que pour un moment. Il faut donc beaucoup d'art pour

om hen tot eene wel-aan-een-geſchakelde en bondige opmerkzaamheid te brengen. Het eerſte gezigt der voorwerpen die onder hunne zinnen vallen verwekt in hen eene drift, die by den menſch algemeen en van zeer veel vermogen is, ik meene de nieuwsgierigheid. Deze dryft hen zeer ſterk aan tot veelërlei zaaken, en beſpaart eenen bekwaamen Onderwyzer de moeite om hen aan te ſpooren. Het is genoeg wanneer hy ſlegts weet hen derwaards te geleiden en hunne nieuwsgierigheid te regter tyd op te wekken. Deze drift nu de Kinderen van jongs af aan dryvende naar zinlyke voorwerpen en zig zeer nauw met de verbeeldingskragt vereenigende, houdt hen daar door zelve te rug van alle denkbeelden die afgetrokken zyn, en van alles wat alleen van het geheugen afhangt. De rede hier van is zeer eenvouwig. De indrukzelen der zinlyke voorwerpen, en de wederder-

pour les amener à reflechir, & à bien reflechir, d'une maniere ſuivie & ſolide. La premiere vue des objets ſenſibles excite en eux un deſir très univerſel & très puiſſant chez l'homme, je veux parler de la curioſité, ce deſir les pouſſe très fortement vers certaines choſes, il evite à un Inſtituteur habile la peine d'aiguillonner les Enfans, il lui ſuffit de les guider & de faire naitre à propos leur curioſité. Or cette curioſité, par cela même qu'elle porte d'abord les Enfans vers les objets ſenſibles, qu'elle s'allie intimement avec l'Imagination, les detourne par cela même des idées abſtraites, & de ce qui ne tient qu'à la memoire; la raiſon en eſt bien ſimple. Les impreſſions des objets ſenſibles, la reaction de l'Imagination,

derkeerige werking der verbeeldingskragt zyn veel leevendiger, en verſchaffen den Kinderen veel aangenaamere gewaarwordingen, dan de werkzaamheden van het geheugen en der overdenking. Zo nu, gelyk de waare Zielkunde ons leert, de Wet der Geneugte tevens die is des Wils, volgt daar uit noodwendig, dat de Kinderen greetig naar zodanige voorwerpen, die hunne verbeeldingskragt treffen, overhellen en alle andere ſchuwen zullen. Hier in, gelyk in alles, moeten wy de wyze ſchikkingen bewonderen van den Maaker der Natuur, die ons langs den weg van het genoeglyke tot het nutte opleidt. De eerſte neigingen welke wy gevoelen zyn juist die welke wy eerst moeten involgen; want ieder menſch die tot afgetrokkene denkbeelden wil overgaan, zonder eerst een genoegzaamen voorraad van zinlyke denkbeelden te bezitten, zal zynen geest met geene

tion, ſont tout autrement vives, & produiſent chez les Enfans des impreſſions tout autrement agreables que les Operations de la Memoire & de la reflexion, or ſi comme nous l'enſeigne une ſaine Pſychologie, la Loi du Plaiſir eſt en même tems la loi de la Volonté, il ſuit neceſſairement de là que les Enfans ſe porteront avec avidité vers les objets qui frappent leur Imagination, & s'eloigneront des autres. Ici, comme par tout ailleurs, nous devons admirer l'arrangement de l'Auteur de la Nature, qui nous conduit à l'utile par la voye du plaiſir. Les premiers penchans que nous eprouvons, ſont preciſement ceux qu'il faut ſuivre les premiers. Car tout homme, qui voudra paſſer aux idées abſtraites ſans avoir une proviſion

he dan verwarde en onzekere denkbeelden vervullen. Hy zal misschien te eeniger tyd een half-geleerde, — maar nimmer zal hy een kundig man worden.

Men behoeft het grooter deel der hedendaagsche Schoolinrigtingen slegts ter loops en oppervlakkig te beschouwen, om te zien, hoe verre zy van deze grondregels verwyderd zyn. Welke tog zyn in der daad de voorwerpen, die het eerst den Kinderen voorgedraagen worden? Het zyn grondbeginzelen van den Godsdienst, welker minste het begrip van den diepzinnigsten Wysgeer overtreffen. — Regelen der Spraakkunde, die, behalven dat ze duister zyn en onverstaanbaar, altoos de alleráfgetrokkenste denkbeelden onderstellen. — Een menigte van woorden en spreekwyzen, uit een vreemde taal overgenomen, die hun als een woeste en vreem-

vision suffisante d'idées sensibles, remplira son esprit d'idées vagues & confuses, il deviendra peut-être une soi un demi-savant, mais jamais un homme eclairé.

Il n'est pas besoin d'examiner longtems la plupart des Institutions modernes pour voir combien elles s'eloignent de cette regle. Quels sont en effet les objets qu'on presente d'abord aux Enfans? Des principes de Religion dont le moindre absorbe toutes les conceptions du plus profond Philosophe; des regles de Grammaire très souvent obscures & inintelligibles, mais qui supposent toujours des abstractions poussées au plus haut degré; une multitude de mots & de phrases, tirées d'une Langue etran-

vreemde brabbel-taal voorkomen. Zie daar grootendeels de denkbeelden, welke men den Kinderen reeds van hun vyfde, zesde, of zevende jaar wil inprenten, wanneer hunne nog zwakke harsfens geen gedwongen en aanhoudend werk uitſtaan kunnen. Vervolgens doet men hun zeven of agt jaaren toebrengen, om met veel moeite, doch vrugtloos, een doode taal te leeren, welker ſchoonheid zy even weinig als haare nuttigheid bevatten kunnen: En of deze oeffening hun niet lastig en verdrietig genoeg viel, kiest men juist die leerwyze uit, die de langwyligſte is en verveelendſte. Men verwaarloost geheel en al het opſcherpen van hun geheugen, 't welk in dezen leevenstyd buigzaam is en vatbaar, en men dwingt hen oplettend te zyn en aandagtig wanneer zy daar toe nog niet bekwaam zyn. Wat is hier van het gevolg? De meeste Kinderen worden vol-

étrangere, & qui ne leur paraiſſent qu'un jargon barbare & inutile. Voilà pour la plus grande partie les idées, dont on veut remplir la tête des Enfans, dès l'age de cinq, ſix, ſept ans, lorsque leur cerveau encore faible ne peut ſupporter un travail forcé & ſoutenu. Enſuite on leur fait conſumer ſept ou huit ans, à apprendre peniblement & ſans fruit une langue morte, dont ils ne peuvent ſentir ni la beauté, ni les avantages, & comme ſi cette etude n'étoit pas pour eux aſſez dure & aſſez triſte, on choiſit la methode la plus longue & la plus rebutante, on neglige leur Memoire qui eſt au moins ſouple & propre à retenir, & on les force à ſe ſervir de la reflexion, faculté qui n'eſt pas encore née chez eux. Qu'arrive-t-il de là?

volwaſſen Jongelingen, zonder iets anders te weeten dan een weinig ſlegt Latyn, en ſommige ſpreekwyzen van eenen Godsdienst, van welken zy niets begryben. Volgens deze leerwyze is men, in plaats van de aangeboorene nieuwsgierigheid der Kinderen zig ten nutte te maaken, verpligt dezelve geſtadig tegen te gaan, en hen ieder oogenblik uit hunne zogenaamde onöpmerkzaamheid te trekken, om hun het grootſte verdriet aan te doen en den ſterkſten afkeer in te boezemen van alles wat ſlegts Letteroeffening genaamd wordt. Deze afkeer duurt niet zelden zo lang als het leeven, en is oorzaak dat veele menſchen hunnen leeftyd doorbrengen in onweetendheid en dwaalingen; daar hunne natuurlyke bekwaamheden, zo die beter opgeleid en beſtuurd geweest waren, met zeer goeden uitſlag hadden kunnen ontwikkeld worden.

De

là? Que la pluspart des jeunes gens parviennent à l'adoleſcence, ſans ſavoir autre choſe qu'un peu de mauvais Latin, & quelques phraſes d'une Religion qu'ils ſont bien eloignés de comprendre. Par cette methode, au lieu de s'aider de la curioſité naturelle des Enfans, on eſt obligé de la combattre perpetuellement, de les retirer à chaque inſtant de ce qu'on appelle leurs diſtractions, pour les accablir d'ennui, & leur inſpirer le degout le plus fort pour tout ce qui s'appelle etude, degout qui dure ſouvent toute la vie, & qui condamne à l'ignorance & à l'erreur des hommes, dont le Naturel aurait pu ſe developper très heureuſement, s'il eut été mieux conduit & mieux dirigé.

De beoeffening van leevende Taalen heeft reeds eenig goed voortgebragt, en ſommige misbruiken doen verbeteren. Men heeft begreepen, dat men nutteloos veel tyd ſpilde met het maaken van Thema's en met het blokken op de Grammatica's; dat het aanhoudend leezen, met behulp eener getrouwe vertaaling, eens Woordenboeks, of ook van eenen Taalmeester, genoegzaam was, en men heeft langs dezen weg in eenige maanden eene Taal leeren verſtaan, waar toe verſcheiden jaaren zouden noodig geweest zyn, zo men zig aan de oude Leerwyze gehouden had. De rede is, dat men veel ligter een merkelyk aantal woorden onthouden kan, vooräl wanneer die eene zaak in welke men belang neemt, verſtaanbaar voorſtellen, dan men algemeene regelen bevatten kan, die woorden en zaaken betreffen welken men niet kent; daar en boven werken voorbeelden veel ſter-

L'étude des Langues vivantes a deja produit quelque bien & remedié à quelques abus. On s'eſt apperçu qu'on perdait beaucoup de tems à faire des Themes & a palir ſur des Grammaires, qu'il ſuffiſait de beaucop lire en s'aidant d'une Traduction fidele, ou d'un Dictionnaire, ou d'un Maitre, & l'on eſt parvenu à comprendre en quelques mois une Langue qui aurait exigé pluſieurs années, ſi l'on s'en fut tenu à l'ancienne methode. C'eſt qu'il eſt plus aiſé de retenir une grande quantité de mots, ſurtout s'ils forment un ſens intereſſant, que de ſaiſir des regles generales, qui portent ſur des mots & ſur des choſes que l'on ne connait pas encore; c'eſt que les exemples agiſſent bien plus ſurement & plus promptement que les pre-

ſterker en vaardiger dan leeringen, en de nieuwsgierigheid dryft veel meer aan tot het leezen van eene wel beſchreevene Geſchiedenis, dan tot het van buiten leeren van Verſen naar de kunst gemaakt en nog veel kunſtiger leerſtellingen bevattende, doch die doorgaands aan een menigte uitzonderingen onderheevig zyn. Het is met de Taalen even als met de Dichtkunde. Door het leezen der beste Meesterſtukken wordt men een Dichter; niet door de Regelen der Dichtkunde van buiten te leeren. Nu vraag ik, of men naar de Zielkundige orde der denkbeelden handelt, wanneer men het onderwys der Kinderen begint met hun doode Taalen te doen leeren, in plaats van hun geheugen en hunne verbeeldingskragt te vervullen met — en te vestigen op veelërlei zaaken, welken zy met een enkelen opſlag van het oog begrypen kunnen? Ik vraag allen die in

preceptes; c'eſt que la curioſité eſt bien plus excitée à lire un morceau d'Hiſtoire bien fait, qu'a ſe farcir la memoire de vers techniques qui contiennent des preceptes bien plus techniques encore, & qui ſont le plus ſouvent ſujets à une multitude d'exceptions. Il en eſt des Langues comme de la Poëſie, c'eſt en liſant de grands modeles qu'on devient Poëte, & non en apprenant par cœur des Poëtiques. Je demande maintenant s'il eſt dans l'ordre Pſychologique des idées de commencer par enſeigner aux Enfans des Langues mortes, au lieu de remplir leur memoire & leur Imagination d'un grand nombre de choſes qui ne demandent qu'un coup d'œil pour etre ſaiſies. Je demande à tous ceux qui dans un age plus avancé ont entrepris

in meer gevorderden ouderdom zig op het leeren eener vreemde Taal toegelegd hebben, of zy niet in het begin dier oeffening het allergrootſte verdriet ondervonden, en dikwerf van een zo lastig en verveelend werk afzien wilden? Of zy, om in het zelve te blyven aanhouden, niet genoodzaakt waren, alle de voordeelen en genoegens, welken zy uit het voortzetten dezer oeffening wagtten, zig geſtadig voor den geest te houden; en of zy zig niet gedwongen vonden toevlugt te neemen tot het leezen van in die vreemde Taal geſchreevene boeken, die door het aanbelang der verhandelde ſtoffen hun telkens nieuwe aanmoediging verſchaften? Zo nu geletterde Lieden, Mannen wier vermogens uitgebreid zyn en ontwikkeld; die eene ſterke aandagt en oplettendheid bezitten; die zelfs aan ingeſpannen en verdrietig werken gewoon zyn, ten dezen opzigte zo veele

trepris l'etude d'une Langue, s'il n'ont pas dans les commencemens eprouvé le plus mortel ennui, s'ils n'ont pas été pluſieurs fois tentés d'abandonner une tache auſſi penible, s'ils n'ont pas eu beſoin pour ſe ſoutenir de rappeller à leur eſprit tous les avantages qu'ils s'en promettaient, & tous les plaiſirs dont ils devaient jouir dans la ſuite, & s'ils n'ont pas été forcés de choiſir des livres qui par l'interet des matieres, leur donnaſſent à chaque inſtant un nouvel encouragement. Si des gens de lettres, ſi des hommes dont toutes les facultés ſont developpées, qui poſſedent une grande force d'attention, qui ont acquis l'habitude du travail, & ſouvent d'un travail penible & ennuyeux; ſi ces hommes, dis-je, eprouvent tant de diffi-

veele moeijelykheden ontmoeten, en zig gedwongen vinden zo veele voorzorgen aan te wenden, hoe wil men dan dat Kinderen, wien alle deze moejelykheden onëindig zwaarer vallen en verdrietiger, en die de ſtraksgemelde hulpmiddelen niet bekomen of gebruiken kunnen, zig met goeden uitſlag op zodanige zaaken toeleggen zullen? Moest men niet, alëer men hun eene Taal onderwees, de luſt om dezelve te verſtaan in hen doen gebooren worden? Hoe tog zal men de luſt in hen opwekken, zo men niet begint met hun ſommige denkbeelden in te prenten, die overéénkomſtig zyn met den inhoud dier boeken welken men hen kan doen leezen? Sommige der leevende Taalen zyn niet minder moeijelyk dan het Latyn; en echter kan men in één jaar dezelven wel genoeg leeren om goede Werken, in zoodanige Taalen en in onrym geſchree-

difficultés, & ſont forcés de recourir à tant de precautions, comment veut on que des Enfans, pour qui toutes ces difficultés ſont infinement plus fortes, & qui ne peuvent avoir les mêmes ſecours, s'appliquent avec ſuccès à de pareilles etudes. Ne faudrait-il pas avant de leur enſeigner une Langue, faire au moins naitre en eux le deſir de la ſavoir, & comment leur inſpirer ce deſir, ſi on ne commence par leur donner quelques idées analogues aux Ouvrages qu'on peut leur faire lire. Il y a des Langues vivantes tout auſſi difficiles que le Latin, & ces Langues on peut dans un an les apprendre aſſez bien pour entendre les bons Auteurs qui ont ecrit en Proſe,

ſchreeven, te verſtaan, daar de Kinderen ten minſten vier of vyf, ſomtyds agt of tien jaaren toebrengen om Latyn te leeren, zonder dat zy dan nog zo ver gevorderd zyn; want waar tog vind men jonge lieden, die de Schoolen doorgeloopen hebbende, in ſtaat zyn de Werken van CICERO met ſmaak te leezen en zo gemaklyk te verſtaan als of zy in hunne moedertaal geſchreeven waren. — Men deele liever den Kinderen verſcheidenërlei kundigheden mede in de Natuurlyke en in de Burgerlyke Historie, en de beginzelen der Natuurkunde, welke zy in ſtaat zyn te begrypen. Men doe hun de ligchaamen, die in de grondbeginzelen der Meetkunde verhandeld worden, als globen, kantzuilen enz. zien; men leere hen dezelven onderſcheiden en by hunne naamen kennen. Men doe hen de verſchillende kunsten en handwerken, hier voor reeds gemeld, in hunnen ſamenhang beſchouwen; men gewen-

ſe, tandis que les Enfans mettent au moins quatre ou cinq ans, & ſouvent huit ou dix à apprendre le Latin, & encore ne le ſavent-ils pas auſſi bien. Car où ſont les jeunes gens, qui en ſortant de leur College, ſoyent en etat de lire CICERON pour leur amuſement, & auſſi facilement que s'il etait ecrit dans leur Langue naturelle. — Donnez aux Enfans les differentes connaiſſances d'Hiſtoire Naturelle & Civile, de Phyſique particuliere, qui ſont à leur portée, mettez devant leurs yeux les corps, dont s'occupe la Geometrie, des Spheres, des Prismes, &c qu'ils apprennent à les distinguer & à les nommer; faites leur parcourir les differens procedés des Arts dont j'ai

wenne hen langzaamerhand van het Werk tot den Werkmeester — en van de beſchouwing der Natuur tot haaren Schepper op te klimmen. Men wende de eerſte jaaren van hunnen leeftyd geheel en alleen aan, om alle deze verſchillende denkbeelden duidelyk in hun begrip te brengen en te vestigen. Hunne natuurlyke leevendigheid en werkzaamheid zullen als dan gaande gemaakt worden; zy zullen eene menigte van vraagen doen, en eene brandende begeerte toonen, om wegens veelërlei zaaken onderrigting te erlangen. Dan is het tyd om op te letten waar heen hunne geneigdheid en vernuft zig ſtrekken. Als dan ſpreeke men hen van de verſcheidenheid der Taalen; men doe hen goede Werken leezen, die in hunne Moedertaal geſchreeven zyn, en wyze hun duizendërlei zaaken aan, over welke Schryvers in vreemde taalen moeten geleezen worden. Zy zullen uit hun zelven verzoeken die Taa-

j'ai parlé ci-deſſus; amener les à remontez peu à peu de l'Ouvrage à l'Ouvrier, du Spectacle de la Nature à l'Auteur même de la Nature; conſacrez les premieres années à éclaircir & à fixer dans leur eſprit ces differentes idées, bientot leur activité ſe mettra en jeu, ils feront une multitude de queſtions, ils deſireront vivement de s'inſtruire ſur pluſieurs choſes; vous obſerverez le tournure que prend leur genie; vous leur parlerez alors de la diverſité des Langues; vous leur ferez lire les bons Auteurs de leur Langue; vous leur indiquerez mille choſes, qui doivent être lues dans les Auteurs etrangers; ils vous demanderont d'eux-mêmes d'apprendre ces Langues, & leur

Taalen te mogen leeren ; hunne oplettendheid reeds zeer vermeerderd en hunne nieuwsgierigheid zeer toegenomen zynde, zullen zy, in het leeren dier taal, in korten tyd groote vorderingen maaken, inzonderheid zo men zorge draagt zig te bedienen van de regte leerwyze, welke reeds in verscheidene zeer wel opgestelde Werken bekend gemaakt en te vinden is.

Is het niet zeer zonderling dat men agt of tien jaaren verspilt, om den Kinderen slegts de eerste gronden van het Latyn en Griekisch te leeren, zonder dat men hen eenigzins de kennis hunner eigene Moedertaal doet beöeffenen. Ten dezen opzigte laat men hen aan het geval over, zonder dat men eenige moeite neemt, om hun te leeren zig zuiver en juist uittedrukken, om de kragt en waare betekenis der woorden te kennen; om den aart en eigenschap hun-

leur attention s'etant fortifiée, leur Curiosité etant devenue très forte, ils y feront en peu de tems de grands progrès, surtout si vous avez soin de leur faire suivre la vraye methode, methode qui est deja connue par plusieurs Ouvrages très bien faits.

N'est-il pas singulier que tandis que l'on consume huit ou dix ans à donner aux jeunes gens une legere teinture des Langues Grecque & Latine, on ne leur fasse faire aucune etude quelconque de leur propre Langue, qu'on les abandonne là dessus au hasard, qu'on ne prenne aucun soin de leur apprendre à s'exprimer purement & avec precision, à connaitre la valeur des mots, à distinguer le genie de

hunner Moedertaal, haare gebreken zo wel als haare fraaiheden, te onderſcheiden en te weeten. In plaats van zig toe te leggen om hunnen ſtyl te vormen en te beſchaaven; hun de waare bronnen van welſpreekendheid aan te wyzen; hunnen ſmaak door het leezen der beste meester-ſtukken te verbeteren, laat men hen ten dezen opzigte aan zig zelven over. Hunne ooren worden geſtadig vervuld met de onbeſchaafdſte en ſlordigſte ſtraat-taal. In de boeken welken zy leezen worden de regelen der Taal op elke bladzyde geſchonden en verminkt. Dus gewennen zy zig aan een ſlegten ſtyl, zy verbasteren den zin en de betekenis der woorden, en, wanneer zy den loop hunner Letteroeffeningen geëindigd hebben; ontdekken zy met verbaazing hun eigene onkunde, welke hen ieder oogenblik bloot ſtelt om van ſchaamte te bloozen, en het kost hun de allergrootſte moeite om dit gebrek te verbeteren.

de leur Langue, les defauts qu'on peut lui reprocher & les beautés qui lui ſont propres. Au lieu de s'attacher à former leur ſtyle, de leur decouvrir les veritables ſources de l'eloquence, de former leur goût par la lecture des grands modeles, on les abandonne à eux mêmes, leurs oreilles ſont continuellement rebattues par le jargon le plus barbare & le plus vicieux; ils liſent des livres où toutes les regles de la Langue ſont violées à chaque page, ils s'accoutument à un mauvais ſtyle, ils denaturent entierement le ſens des mots, & au bout de leurs etudes, ils ſont tout etonné de leur ignorance, ils ſont expoſés à rougir à chaque inſtant, & ont une peine extreme à ſe cor-

ren. Hier door is het dat men zo weinig goede Schryvers, en zo zeldzaam Lieden vindt, die hunne Moedertaal wel ſpreeken. Hier van komt het verbaazend wangebruik der woorden, 't welke in het onderwys van byna alle weetenſchappen zo veel nadeel toebrengt, gelyk wy in het vervolg zien zullen. Deze is de rede waarom de openbaare Redenaars, geweide zo wel als ongeweide, zo weinig nut toebrengen. Zo de vorderingen, welke wy in de Letteroeffeningen maaken, grootendeels afhangen van het belang 't welke wy in dezelve neemen; zo de menſch dus geſteld is, dat het verband der denkbeelden op hem den grootſten invloed — en hy zelf een natuurlyken afkeer heeft van alles, wat hem toeſchynt verminkt te zyn en geen verband noch ſamenhang te hebben, wat oordeel moet men dan vellen over de manier, volgens welke men de Kinderen de Latynſche en Griekſche Schryvers doet leezen? Eensklaps

corriger. Voilà pourquoi il y a ſi peu de bons Auteurs, & ſi peu de gens qui ſachent parler. Delà l'abus prodigieux des mots, qui gate presque toutes les ſciences, comme nous le verrons plus bas, & le peu d'effet que produiſent les Orateurs politiques & ſacrés. Si l'interet que nous prenons aux etudes decide en grande partie des progrès que nous y faiſons. Si l'homme eſt tellement conſtitué que la liaiſon des idées a ſur lui la plus grande influence, & s'il a naturellement de l'averſion pour tout ce qui lui parait iſolé, decouſu, tronqué, quel jugement doit-on porter de la maniere dont on fait lire aux Enfans les Auteurs Latins & Grecs. On les transporte tout à coup

klaps doet men hen een werk, een dichtſtuk by voorbeeld, in het midden beginnen; dagelykſch laat men hen eenige verzen van het zelve leezen; kort daar op geeft men hun op dezelfde wyze een anderen Schryver, die wel na van een derden gevolgd wordt. Op zekeren dag van de week moeten zy CICERO bewonderen; den volgenden dag VIRGILIUS pryzen; den derden dag de ſchoonheid der gedichten van HORATIUS verheffen, en dit alles zonder dat zy van de zaaken iets begrypen, zonder dat zy in ſtaat zyn de aanéénſchakeling der denkbeelden of de ſchryfwyze eens Schryvers te bevatten. Hier door worden hunne leez-oeffeningen van een geheel jaar even zo belagchelyk ſamengelapt als een *Arlequins*-pakje. Men handelt juist, als of de waare aart en kennis eener taal niet beſtond in het verband en den ſamenhang der gedagten en der verdeelingen, en even als of het mogelyk was eene taal gron-

coup au milieu d'un Ouvrage, d'un Poëme par exemple, on leur en fait lire chaque jour quelques Vers, puis on les jette dans un autre Auteur, de là dans un troiſième avec la même rapidité. Il faut qu'à un certain jour de la ſemaine ils admirent CICERON, le lendemain VIRGILE, le ſur-lendemain HORACE, & cela ſans ſavoir de quoi il eſt queſtion, ſans qu'ils puiſſent ſaiſir le fil des idées, ni la maniere d'un Auteur, & leurs lectures d'une année ſe trouvent parlà auſſi bigarrées & non moins ridicules que l'habit d'*Arlequin*. Comme ſi le genie d'une Langue ne conſiſtait pas dans la ſuite & dans la liaiſon des penſées & des periodes, & comme ſi'l etait poſſible de

grondig te leeren, zonder haar waaren aart te kennen. Op deze wyze vermenigvuldigt men de moeijelykheden by uitſtek. Nauwlyks begint een Leerling zig aan den ſtyl eens Schryvers te gewennen, of hy wordt verpligt een anderen onder handen te neemen, met wien hy weder van vooren af aan beginnen moet. Op deze wyze zetten de jonge lieden hunne Letter- of Taal-oeffeningen voort, zonder dat zy het minſte denkbeeld verkrygen van den ſtyl, van de welſpreekendheid, van het geeſtige en het ſchoone der verbeeldingen, of van de juistheid der uitdrukkingen. Het blykt echter dat mannen, die in de beoeffening en kennis der Taalen het verſte gekomen zyn, meest alle een enkelen Schryver uitgekozen, en door denzelven duizendmaalen te leezen en te herleezen, zig deszelfs denkbeelden en wyze van behandeling als 't ware eigen gemaakt hebben.

Langs

de ſe rendre maitre d'une Langue, ſans en connaitre le genie. On multiplie ainſi prodigieuſement les difficultés, au moment où l'on commence à s'accoutumer au ſtyle d'un Auteur, on eſt obligé de paſſer à un autre, ou tout eſt à recommencer, & au moyen de cela, les jeunes gens avancent dans leurs etudes ſans avoir la moindre idée du Style, de l'elégance des tours, de la beauté des images, de la juſteſſe des expreſſions. Cependant nous voyons que les hommes qui ont le mieux reuſſi dans l'etude des Langues ont presque tous choiſi un Auteur, qu'ils ont lu & relu mille fois, dont ils ſe ſont, pour ainſi dire, approprié les idées & la maniere, & ſont parvenus ainſi à poſſeder la Langue de cet Auteur; or c'eſt un principe

bien

Langs dezen weg wierden zy de taal van dien Schryver in den grond kundig. Nu is het een waare en wel geſtaafde grondregel, dat hy die één vreemden goeden Schryver grondig verſtaat, weinig moeite hebben zal om ook andere Schryvers in die zelfde taal te verſtaan, en hunne ſchoonheden te ontdekken. Deze leerwyze paart het voordeelige met het nuttige. De Leerlingen zullen, zig aan hunnen Schryver hegtende, den draad en het verband zyner denkbeelden volgen, en met de woorden teffens de zaaken leeren. Ik eiſch niet dat men hen volſtrekt aan een enkelen Schryver binde; maar ik wilde dat zy nooit meer dan eenen teffens lazen, en dat zy by denzelven zeer lange bepaald bleeven.

Deze aanmerkingen geeven natuurlyk aanleiding tot veelvuldige vraagen, als: Op welke jaaren des ouderdoms moet het leeren van Taalen

bien conſtaté que celui qui connait à fond un bon Auteur, aura peu de peine à entendre les autres, & à ſaiſir leurs beautés. Cette methode reunit l'interet à l'utilité, les Enfans s'attacheront à leur Auteur, ils ſuivent le fil de ſes idées, & l'etude des choſes ſe trouvera reunie à celle des mots. Je ne pretens pas qu'on les borne abſolument à un ſeul Auteur, mais je voudrais qu'ils n'en luſſent jamais qu'un à la fois, & qu'ils le ſuivirent très longtems.

Ces conſiderations ſont naitre naturellement une multitude de queſtions. Quel eſt l'age ou il faut commencer l'etu-

len begonnen worden? Aan welke Taalen moet men in dit onderwyz den voorrang geeven? welke Letteroefeningen moeten vooràf gaan en welke onderwyzingen moet men met dezelven paaren? enz. — Ik heb reeds gezegd, dat ik niet voorneemens ben hier een ontwerp der Opvoeding voor te schryven. Ik heb, zo kort my doenlyk was, de voornaamste denkbeelden voorgesteld, welke de Zielkunde ons ten dezen opzigte aan de hand geeft. Ik laate den Meesters in deze kunst, hun die in dat stuk meer inzigt en ondervinding bezitten dan ik hebben kan, de zorg over, om deze vraagen te beantwoorden en alle deze byzonderheden in eene natuurlyke en gepaste orde te schikken. Alleenlyk zal ik zeggen, dat alle de Leerstelzels der Opvoeding, welke men tot nu toe ontworpen heeft, en inzonderheid die, welke men ter uitvoer en tot stand gebragt heeft, byna alle niet genoeg uitgebreid zyn,

retude des Langues? Quelles Langues faut-il apprendre preferablement? Quel est le cours precis des etudes qu'il faut faire auparavant? Quelles sont celles qu'on doit leur associer? &c. &c. Je l'ai deja dit, je ne veux point ici tracer un plan d'Education, j'ai exposé le plus brievement qu'il m'a été possible les principales idées que fournit la Psychologie sur ce sujet, je laisse aux Maitres de l'Art, à ceux qui ont plus de lumieres & d'experience que je puis en avoir, le soin de repondre à ces questions, & de ranger tous ces details dans leur ordre naturel. Je dirai seulement que les systemes d'Education qu'on a formée jusqu'ici, & surtout les etablissemens qu'on

zyn, en van geen genoegzaam getal bekwaame Leermeesters in de verſchillende Weetenſchappen voorzien. De beoeffening der doode taalen is voor de meeste menſchen van geen groote noodzaaklykheid. Krygslieden; Menſchen die naar hun vermaak en den hedendaagſchen trant leeven; Kunſtenaars en Handwerkslieden van allerlei ſoort, kunnen dezelve zeer wel ontbeeren: dit blykt, wyl zeer weinigen van deze lieden die Taalen verſtaan, en het geene zy in hunne jeugd 'er van geleerd hadden, wel ras vergeeten hebben. Men behoordt echter deze zo talryke klaſſen niet te verzuimen, maar hun onderwyz te verſchaffen, dat hun nuttiger en met hun beroep en leevenswyze overëenkomſtiger is. Wanneer zy alle de noodige kundigheden verkreegen hebben, kunnen zy vervolgens, zo zy lust hebben, overgaan tot het leeren der doode taalen; maar hen daar toe te dwingen is genoeg om hun een onöverwinlyken af-

on a executé, ſont presque tous trop bornés & restreints à un trop petit nombre des gens. Pour la plus grande partie des hommes, les Militaires, les Gens du monde, les Artiſtes, les Ouvriers de toute eſpece, l'etude des langues mortes n'eſt point une etude de premiere neceſſité; la preuve en eſt qu'il y en a très peu qui les poſſedent, & qui n'ayent oublié en peu de tems ce qu'ils en ont appris dans leur jeuneſſe. Il faut avoir egard cependant à des claſſes ſi nombreux, & leur preparer des inſtructions plus utiles, plus analogues à leurs occupations, à leur genre de vie. Quand ils auront été ſuffiſamment eclairés, ils ſeront à même enſuite d'apprendre les Langues

afkeer 'er van in te boezemen. Men beſpeurt maar al te zeer, dat het meerder deel der inrigtingen ten dienſte der opvoeding, ingevoerd zyn ten tyde van de wederöpregting der Weetenſchappen, dus in eenen tyd, wanneer de weinige kundigheden alleen in het bezit der Monniken waren, en wanneer geheel Europa, nauwlykſch der woeste onweetendheid onttoogen, niets anders zogt dan Theologanten en Regtsgeleerden aan te kweeken. Dit oogmerk alleen bewyst genoegzaam, hoe verkeerd, hoe gebreklyk die inrigtingen zyn. — Is het natuurlyk? is het billyk, het welzyn van het geheel aan dat van één der deelen op te offeren? Waar toe tog kunnen Godgeleerden, — waar toe kunnen Regtsgeleerden dienen, zo lange het Menſchdom in 't algemeen diep onkundig is: zo lange het voor den Godsdienst geene achting, — voor de Wetten geen ontzag heeft, zo

mortes, mais les y forcer, c'eſt les en degouter abſolument. On ne voit que trop que la plupart des etabliſſemens d'Education ont été formés au renouvellement des ſciences, dans un tems ou toutes les lumieres etaient chez les moines, & ou l'Europe ſortant à peine de la Barbarie ne ſongeait qu'à former des Theologiens & des Juriſconſultes. Ce but ſeul ſuffit pour prouver combien ces etabliſſemens ſont abuſifs & inſuffiſans, car eſt-il naturel, eſt-il juſte de ſacrifier ainſi le tout à la partie? A quoi peuvent ſervir des Theologiens & des Juriſconſultes, ſi les hommes reſtent ignorans, s'ils ne peuvent apprecier ni la Religion ni les Loix, & s'ils ſont en proye aux pre-

zo lange het ſlegts de prooi is der eerſte dwaalingen en vooröordeelen, welke men het zelve doet inzuigen?

Het onderwyz in de verhevener' Weetenſchappen moet vooräl niet te vroeg begonnen worden. Nimmer moet men het zelve aanvangen alëer het verſtand der Leerlingen ryp, — hunne oplettendheid ſterk geworden is en hunne harſſenen in ſtaat zyn tot eene tamelyk langduurige inſpanning. Men zal door dit uitſtel geen tyd verliezen; wyl het 'er niet op aankomt om vroeg, — maar wel om wezenlyk en op den duur kundig te zyn. Daarenboven, zullen de Kinderen reeds verre genoeg gevorderd zyn, zo zy alle de zinlyke denkbeelden, van welke ik hier boven reeds geſproken heb, en die de waare grondſlag zyn der weetenſchappen, wel in hun geheugen behouden hebben.

Men

premiers prejugés, aux premieres erreurs, qu'on voudra leur faire adopter.

Quant aux ſciences plus relevées, il eſt très important de les commencer tard, & de n'y appliquer l'eſprit des Enfans que lorsqu'il ſera mur, que leur attention aura acquis des forces, & que leur cerveau ſera en etat de ſoutenir une application un peu longue. Ce retard n'occaſionnera aucune perte de tems, parce qu'il ne s'agit pas de ſavoir de bonne heure, mais de ſavoir bien & longtems; & que d'ailleurs ſi les Enfans ont conſervé toutes les idées ſenſibles, dont j'ai parler plus haut, & qui ſont les vrais materiaux des ſciences, ils ſeront deja aſſez avancés.

Men laate zig niet verleiden door het voorbeeld van sommige Kinderen, die reeds zeer jong de Wiskunde beoeffenden en in dezelve vorderingen scheenen gemaakt te hebben. Vooreerst bewyzen eenige weinige uitzonderingen niets; ten anderen moet men een zeer groot onderscheid maaken tusschen eenen Jongeling, die verscheidene Leerstellingen der Meetkunde van buiten geleerd en onthouden heeft, en eenen anderen, die derzelver verband en toepassing verstaat. Deze laatste is op den weg om een Meetkunstenaar te worden; daar de eerste slegts als een welgeleerde Papegaai aan te merken is. Niets tog is gemeener, dan die vroeg-wyze Jongelingen, van wien de Leermeesters te goeder trouw zo veel ophef maaken, na eene opgesmukte vertooning van kundigheid, eensklaps te zien verstomd en verbysterd worden op de ligtste voorstellen, of op de geringste verschikking

cés. Il ne faut pas se laisser seduire par l'exemple de quelques Enfans, qui ont etudié de très bonne heure les Mathematiques, & qui ont paru y reussir. D'abord quelques exceptions ne prouvent rien, mais en suite il faut bien distinguer un jeune homme qui retient plusieurs Theoremes de Geometrie, d'avec celui qui en saisit la liaison & les rapports, celui-ci est réellement à même de devenir Geometre, le premier n'est qu'un habile perroquet. Rien de plus ordinaire cependant que de voir ces jeunes gens si precoces, que leurs maitres vantent de si bonne foi, que de les voir, dis-je après un pompeux appareil de leur savoir, troublés, deconcertés par les questions

king der gewoone Leerwyze. Alleenlyk by het van buiten leeren hunner lesſen bepaald, zyn zy niet in ſtaat over dezelve te redekavelen; ook zyn zy na verloop van eenige jaaren genoodzaakt van nieuws af aan te beginnen. Het weeten van veelërlei zaaken, gepaard met eene uitgebreide beleezenheid en een zeer ſterk geheugen, *is* genoeg om een geleerd Man te zyn; doch het waare — het grondige begrip, der Weetenſchappen niet alleen, maar ook van derzelver toepaſſing, wordt volſtrekt vereiſcht om een Wysgeer, — om een kundig Man te zyn.

Wyl het voornaame oogmerk der Wysbegeerte alleenlyk is, den menſchen te leeren, hoe zy alle voorkomende zaaken in derzelver waaren ſamenhang en betrekkingen beſchouwen zullen, is het klaar, dat de beoeffening van die Weetenſchappen, welke de oplettendheid ver-

tions les plus ſimples, par le plus leger changement d'ordre; immobiles ſur leurs leçons, ils ſont incapables d'eraiſonner, auſſi au bout de quelques années ils ſont reduits à tout recommencer. Une grande multitude de connoiſſances, une vaſte lecture, une memoire prodigieuſe peuvent bien faire un Docteur, la perception des rapports & des vrais rapports peut ſeule faire un Philoſophe, un homme éclairé.

Puisque le principal objet des Sciences Philoſophiques eſt d'enſeigner aux hommes, la maniere d'enviſager les choſes ſous leurs vrais rapports, il eſt evident que l'etude des ſciences qui fortifient l'attention, & donnent de la

verſterken, en het oordeel juiste denkbeelden doen vormen, het eerſte in aanmerking komen moeten. Het is derhalven de Wiskunde die in het onderwyz der Wysbegeerte den eerſten rang bekleeden moet. Die Weetenſchap is van algemeen nut; zy ſcherpt het vernuft, en baant aan het zelve den weg tot ontdekking der waarheid. De Natuurkunde inzonderheid kan haare hulp niet ontbeeren. De Wiskunde dan, gepaard zynde met de kennis der Natuurlyke Hiſtorie, maakt de waare en egte Redeneerkunde uit, welke niet meer, als voorheen beſtaan moet, in eene verwarde opëenſtapeling van Schoolgeleerde onderſcheidingen en ſpitsvindigheden, en in zogenaamde klaarblyklyke, — doch in der daad onverſtaanbaare Voorſtellen; maar alleen in het leeren en volgen der regelen en redeneeringen, welker nut men in het naarſpeuren der waarheid ondervonden heeft. Alëer men de jonge lieden ge-

la juſteſſe à l'eſprit doit preceder celle des autres ſciences, & que par conſequent les Mathematiques doivent à cet egard tenir le premier rang. Elles ſont un inſtrument univerſel qui aiguiſe l'eſprit, & le rend propre à la decouverte de la verité; elles ſont de plus pour la Phyſique un inſtrument particulier & indiſpenſable; elles forment donc avec l'Hiſtoire Naturelle, la veritable Logique, qui ne doit plus être comme autrefois un amas confus de diſtinctions Scholaſtiques, & d'axiomes indechiffrables, mais qui n'eſt autre choſe que le reſumé des procedés & des regles que l'experience a prouvé être utiles dans la recherche de la verité. Ce n'eſt qu'après avoir exercé

geoeffend hebbe in de Wiskunde en in haare toepasſing op de Natuurkunde, kan men hen niet opleiden tot de beöeffening der bovennatuurkundige Weetenſchappen. Deze verëisſchen denkbeelden die zo algemeen, — onderſcheidingen die zo uitgebreid zyn en tevens zo ingewikkeld; haare oplosſingen en ontbindingen, het behulp der merktekenen ontbeerende, zyn dikwerf zo onzeker en gevaarlyk, dat een niet zeer geoeffend verſtand zeer gemaklyk 'er in kan verbysterd raaken, en het in die Weetenſchap niet ligt valt zyne dwaalingen te ontdekken. Niettegenſtaande het voorwerp der Zielkunde in ons is, ja ſchoon wy zelve dat voorwerp zyn, is juist daaröm die Weetenſchap des te moeijelyker, om dat, gelyk zeker groot Man gezegd heeft, het ons altyd gemaklyker is dat geene te begrypen wat wy zelve niet zyn. De rede hier van is, dat wy ons

exercé les jeunes gens dans les Mathematiques, & dans leur application à la Phyſique, qu'on peut les appliquer à l'etude des Sciences Metaphyſiques; ces ſciences ſuppoſent des idées ſi generales, des abſtractions ſi etendues & ſi compliquées, l'Analyſe qu'elles employent depourvuë du ſecours des ſignes eſt ſouvent ſi incertaine & ſi dangereuſe, qu'un eſprit peu exercé peut aiſement s'egarer, & qu'en Metaphyſique il n'eſt pas facile de s'appercevoir de ſes écarts. Quoique l'objet de la Pſychologie ſoit au dedans de nous, que cet objet ſoit nousmêmes, cette ſcience n'en eſt que plus difficile, parceque, comme l'a dit un grand homme, nous avons toujours plus de facilité à concevoir ce qui n'eſt pas nous. C'eſt que nous

ons zelve niet regtſtreeks en onmiddelyk kunnen leeren kennen, en dat onze geest eerst vreemde voorwerpen beſchouwen moet en kennen, alëer hy tot de beſchouwing en het onderzoek van zig zelf overgaan kan. Het onderwyz der Kinderen, volgens de wyze van ſommige hedendaagſche Wysgeeren, met de Zielkunde te beginnen, is derhalven even zo veel, als eensklaps zig te willen verheffen tot den verhevenſten trap der verſtandlyke denkbeelden, zonder de laagere trappen der zelve betreeden te hebben. Het is den top eenes bergs te willen beklimmen, alëer men deszelfs voet bereikt heeft.

Men kan niet ontkennen, dat de hier opgegeevene orde, in het meerder deel der hooge Schoolen zelden gevolgd wordt. Men doet de jonge lieden byna alle de takken der Wysbegeer-

nous ne pouvons nous connaitre nous mêmes immediatement, & que ce n'eſt qu'après avoir apperçu les objets etrangers que notre eſprit peut ſe replier ſur lui même & s'obſerver. Ainſi mettre, comme l'ont fait quelques Philoſophes modernes, la Pſychologie à la tête des etudes qu'un Enfant doit entreprendre, c'eſt vouloir s'elever tout à coup dans la region la plus elevée des idées intellectuelles, ſans avoir paſſé par les regions inferieures, c'eſt vouloir ſe trouver ſur le ſommet d'une montagne, avant que d'être arrivé au pied.

Il faut convenir que dans la plupart des Univerſités, on ne ſuit gueres l'ordre, dont nous venons de parler. On

begeerte tevens en te gelyk beöeffenen, zonder in aanmerking te neemen, dat de laagſte den toegang tot de verhevenſte verſchaffen, en dat het verſtand der Leerlingen langs de eerſte tot de laatſten moet opgeleid worden. Deze opëenſtapeling van verſchillende Leſſen brengt onvermydelyk de harsſens der jonge lieden in verwarring. De meesten hunner verkrygen nimmer een goed begrip van den aart en het waare oogmerk dier Weetenſchappen, en zy die geſchikt zyn om verder te komen, vinden zig niet zelden verpligt, om naderhand van nieuws af aan te beginnen; zig zelven eene nieuwe orde van Wysgeerte te vormen, en op nieuw hunne Letteröeffeningen te hervatten, byna even als of zy nog niets gedaan hadden. Men wil de jonge lieden het geheele ſamenſtel der Wysgeerte in twee of in drie jaaren doen doorloopen. Zy hebben derhalven den tyd niet

On fait embraſſer à la fois aux jeunes gens presque toutes les branches de la Philoſophie, ſans conſiderer que les unes conduiſent aux autres, & preparent l'eſprit pour y arriver. Ces differentes inſtructions accumuleés produiſent une confuſion inevitable dans la tête des jeunes gens, la plupart ne ſaiſiſſent jamais bien la nature & le but de ces Sciences, & ceux qui ſont deſtinés à aller plus loin, ſont ſouvent obligés de recommencer, de ſe former à eux mêmes un ordre Philoſophique, & d'etudier à peu près comme s'ils n'avaient encore rien fait. Mais on veut que les jeunes gens puiſſent achever leur cours de Philoſophie en deux ou trois ans, c'eſt à dire qu'ils n'ont pas le tems d'apprendre à penſer, a devenir homme, à

ſe

niet om te leeren denken ; — om mannen te worden ; — om juiste denkbeelden te verkrygen van hunne betrekkingen en pligten. — Het is beklaagens-waardig, dat de jonge lieden het ſlagtoffer zyn van dusdanige wanbegrippen.

Zo het waar is, dat en de Natuur, en de omſtandigheden, eene groote verſcheidenheid tusſchen ieder van de byzondere Leden des menſchdoms voortbrengen ; zo de Kinderen, reeds in hunne vroegſte jaaren, verſchillende neigingen en geäartheden doen zien ; zo men by hen tot zekere zaaken meerdere of mindere bekwaamheid ontdekt, en zo de zwaarigheden, die voor den eenen onöverkomelyk zyn, den anderen geheel geene verhindering toebrengen, volgt ook immers daar uit, dat de Opvoeding naar die verſcheidenheden moet geſchikt wòrden ; — dat men met oordeel de neiging van het

ſe faire de juſtes idées de leurs relations & de leurs devoirs. Il faut plaindre les jeunes gens d'être les victimes de pareilles raiſons.

Si la Nature & les circonſtances introduiſent neceſſairement une grande diverſité entre les individus, & ſi les Enfans montrent deja dans les premieres années de leur vie, des diſpoſitions & un naturel trés differens, ſi l'on trouve en eux plus ou moins d'aptitude à des certaines choſes, & ſi les obſtacles qui arrêtent les uns n'apportent aucun empechement aux autres, il ſuit delà que l'Education doit s'accommoder à ces differences, qu'il faut

ſuivre

het verſtand der Kinderen volgen; — de zwaarigheden die den Kinderen het meeste hinderlyk zyn, moet tragten te ontdekken, en de orde, in welke men hun de denkbeelden voordraagt, zo lange verſchikken, tot dat men die gevonden heeft, voor welke hun verſtand natuurlyk meest vatbaar is. Men moet zig derhalven wagten van alle Leerſtelzels die te algemeen, — van alle regelen en ſchikkingen die te juist en te zeer bepaald zyn. Eene al te onverzettelyke en volſtrekt bepaalde Leerwyze is even het zelfde, als de bedſtede, welke de ontmenſchten huiswaard wilde dat aan alle de ongelukkigen, welke hy 'er door dwang op deed nederliggen, paſſen zoude, dus hy den eenen met geweld de leden uitrekte, den anderen dezelve afknottede. Het is zekerlyk eene zwaarigheid in de openbaare Schoolen, dat men genoodzaakt is een groot getal Kinderen, die in neigingen en bekwaamheden zeer verſchillen, by elkanderen

ſuivre habilement la marche de l'eſprit des Enfans, chercher à decouvrir les difficultés, qui leur font le plus de peine, & varier l'ordre, dans lequel on leur preſente les idées, jusqu'a ce qu'on ait trouvé celui qui entre le plus naturellement dans leur eſprit. Il faut ſe garder par conſequent de tout ſyſteme trop general, de toute regle trop preciſe & trop determinée; une methode trop roide & trop abſolue, reſſemble au lit de cet hote inhumain qui voulait que tous les malheureux, qu'il forçait à s'y etendre, fuſſent de la même longueur. C'eſt ſans doute un des inconveniens de l'Education publique, que d'être obligé de reunir un grand nombre d' Enfans inegaux par

ren te plaatzen, en hen allen denzelfden weg te doen houden; ook is het zeker dat hoe meer men hen verdeelen kan, hoe nuttiger het voor hun zyn zal. Dan wanneer men aan de andere zyde hen, wien men de byzondere opvoeding der Kinderen toevertrouwt, van naby beziet, vindt men zig niet zeer aangemoedigd om hun onderwys, boven dat der openbaare Schoolen, te verkiezen. Wie zyn tog doorgaands die Leermeesters, welken men het byzonder beſtuur over de opvoeding en het onderwys der Kinderen aanvertrouwd? Het zyn jonge lieden, die zelve nog geen volledige opvoeding genooten hebben; — die veeltyds in de fraaije Letteren en in de Wysbegeerte ſlegts zeer oppervlakkig geöeffend zyn; — die zelfs geen tyd gehad hebben om het geene men hun geleerd heeft na te denken, en 'er zig duidlyke denkbeelden van te vormen; veel minder om

les dispoſitions & par les talens, & de leur faire ſuivre à tous la même route, & il eſt certain que plus on pourra les diviſer, & plus on leur fera de bien. Mais quand on examine ceux auxquels l'on confie les jeunes gens dans l'Education privée, on n'eſt gueres tenté de la preferer à l'Education publique. Qui ſont ces Precepteurs auxquels on confie pour l'ordinaire les Enfans. Ce ſont des jeunes gens dont l'Education n'eſt point encore finie, qui ont fait des etudes de belles Lettres & de Philoſophie, ſouvent très ſuperficielles, qui n'ont point eu le tems de reflechir ſur ce qu'on leur a enſeigné & de s'en former des idées claires, bien moins encore celui de chercher la methode

om de geſchiktſte wyze te ontdekken, door welke men het verſtand der Kinderen voor het onderwys vatbaar maaken moet. Ook ſtraalt in hunne Lesſen zelden goede ſchikking of ſmaak door. Gemeenlyk heerſcht in dezelven eene ſtyve en verveelende eenvormigheid; de woorden bekleeden doorgaands de plaats der zaaken; zy gewennen de Kinderen veel meer aan eene ſlaafachtige herhaaling hunner Lesſen, dan aan het bevatten van derzelver waaren zin en oogmerk. In een woord, men ziet klaar dat zy Lesſen geeven, veel meer om te voldoen aan de verbinteniſſen welken zy aangegaan hebben, dan om den Kinderen die vorderingen te doen maaken, voor welken zy vatbaar zyn. Wy zullen ſtraks tot dit ſtuk te rug komen in het verhandelen der Zedelyke Opvoeding, tot welke wy nu overgaan.

Zo

thode la plus propre à faire entrer les inſtructions dans l'eſprit des Enfans. Auſſi leurs leçons ſont trop ſouvent depourvuës d'ordre & de choix, il y regne pour l'ordinaire une Monotonie qui rebute, les mots y tiennent fréquemment la place des choſes, ils accoutument les Enfans à repeter ſervilement ce qu'ils leur enſeignent, plutot qu'a en ſaiſir l'eſprit & le ſens, enfin l'on voit qu'ils donnent des leçons, pour ſatisfaire aux engagemens qu'ils ont pris, plutot que pour faire faire aux Enfans les progrés dont ils ſont ſuſceptibles. Nous reviendrons à ce ſujet en traitant de l'Education Morale dont nous allons nous occuper.

Zo de vorderingen welke de menſch in de Weetenſchappen maaken kan, afhanglyk zyn en van de overëenkomſten of betrekkingen welke hy tusſchen de denkbeelden beſpeurt, en van de wyze volgens welke hy die overëenkomſten en betrekkingen in ſamenhang en verband weet te brengen, dan hangen ook zyne vorderingen in de deugd af van de betrekkingen, welke hy tusſchen zyn gedrag en zyn geluk vindt. Hoe meer zyn verſtand verlicht wordt, hoe meer hy tot de waare kennis dier overëenkomſten naderen, — hoe meer hy der vroomheid en deugd aankleeven zal; want in alle goede Zedekunde zyn de begrippen van deugd en die van het nutte volſtrekt eenërlei. Alleenlyk moet men zig wagten aan het woord *nut* geene verkeerde betekenis te geeven; — geen ſchynbaar met een wezenlyk nut te verwarren; of een kortſtondig geluk voor het waare geluk des

Si les progrès que l'homme peut faire dans les ſciences dependent & des rapports qu'il apperçoit entre les idées, & de la maniere dont il ſait enchainer & combiner ces rapports, les progrès qu'il peut faire dans la vertu dependent des rapports qu'il trouve entre ſa conduite & ſon bonheur; plus il ſera eclairé, plus il s'approchera de la connaiſſance des vrais rapports, & plus il s'attachera à la probité & à la vertu. Car en bonne Morale, les notions de vertu & d'utilité ſont parfaitement Synonymes, il faut ſeulement prendre garde de ſe tromper ſur ce mot d'utilité, de confondre une utilité apparente avec une utilité réelle, & de prendre un bonheur paſſager pour le veritable bonheur de l'homme. C'eſt à bien diſtinguer l'apparent du réel, & à mettre les hommes en état de ſa ſir cet-

des menſchen te neemen. De Zeden-leeraars, zy inzonderheid die zig met de Opvoeding bemoeijen, moeten vooràl zig toeleggen om den ſchyn van het wezen der zaak wel te onderſcheiden, en om de menſchen in ſtaat te ſtellen dat onderſcheid wel te bevatten en zig het zelve ten nutte te maaken. De voornaame Dryfveer van 's menſchen daaden is de Zelfsliefde, of, 't geen op het zelfde uitkomt, de zugt naar geluk. Dit is eene zielkundige waarheid, welke men wel dikwerf verduisterd — doch nimmer heeft kunnen doen wankelen. Een wezen dat zig zelve niet beminde zoude niet kunnen in wezen blyven; het zoude niets tot zyn zelfs-behoud aanwenden, en zo de menſch ooit iets anders wilde dan dat geene, het welke hy tot zyn eigen best dienſtig acht, zoude hy in die oogenblikken ophouden zig zelve te beminnen; en dit ſluit eene volſtrekte tegenſtrydigheid in. Wat heeft men bygebragt

cette diſtinction & d'en faire uſage, que doivent travailler les Moraliſtes, & ſur tout ceux qui ſe melent d'Education. Le premier mobile des actions de l'homme eſt l'amour de ſoi-même, ou ce qui eſt la même choſe l'amour du bonheur, c'eſt là une verité Pſychologique qu'on a ſouvent trouvé moyen d'obſcurcir, mais qu'on a jamais pu ebranler. Un Etre qui ne s'aimerait pas ſoi-même, ne pourrait pas exiſter, il ne ferait rien pour ſa propre conſervation, & ſi l'homme ne voulait pas toujours ce qu'il croit etre ſon grand bien, il ceſſerait dans ces momens là de s'aimer lui-même, ce qui eſt contradictoire. Qu'a-t-on fait pour attaquer une theorie ſi ſimple?

bragt om eene zo eenvouwige Leere te beſtryden? Men heeft den zin der woorden verdraaid. Men heeft den aart van 't geſchil-ſtuk geheel en al veranderd. In de plaats der zugt tot geluk heeft men een laag en vuil eigenbelang geſteld; — eene uitſluitende aankleeving aan dat geene alleen wat ons eigen perſoon betreft; — eene ganſchlyke overgegeevenheid aan de dierlyke vermaaken, zonder dat men in aanmerking genomen heeft, dat de zugt tot geluk zo wel de edelmoedigſte —, de verhevenſte gevoelens inſluit, als de vleeſchlyke lusten; — dat het vermaak, 't welk eene verhevene ziel in het weldoen vindt, verre de wellusten overtreft in welke een losbandige zig baadt; — dat de geneugten der ziel dikwerf veel leevendiger zyn dan die van het ligchaam, en dat niemand ooit eene loflyke daad deed, zonder in het verrigten derzelve genoegen te ſmaaken. Het zonderlingſte is dat dezelfde Zeden-leeraars,

ple? On a changé le ſens des mots, on a denaturé la queſtion, on a ſubſtitué à l'amour du bonheur un interet bas & ſordide, un attachement excluſif à ce qui nous regarde perſonnellement, un devouement entier aux plaiſirs Phyſiques, ſans ſonger que l'amour du bonheur embraſſe auſſi bien les ſentimens les plus genereux & les plus elevés que les appetits charnels, que les plaiſirs de l'ame ſont ſouvent beaucoup plus vifs que ceux du corps, que la ſatisfaction qu'une ame noble retire de la bienfaiſance eſt au deſſus des voluptés dans lesquelles ſe plonge un libertin, & que jamais on n'a fait une belle action, ſans avoir du plaiſir à la faire. Ce qu'il y a de ſingulier, c'eſt que

naars, die zo hevig tegen de zelfs-liefde uitvaaren; — die zo gul en vriendlyk den menſchen gevoelens toeſchryven, die geheel met geenërlei ſoort van zelfs-liefde gemengd zyn; dat, zeg ik, die zelfde Leeraars vervolgens alle moeite aanwenden, om ons de gelukzaligheid der Vroomen op het verrukkelykſte af te ſchilderen; om de geneugten der ziel verre boven die van het ligchaam te verheffen; om ons onöphoudelyk de vreugden van het Paradys en der eeuwige Gelukzaligheid voor te ſtellen. Laaten die Mannen, die, terwyl zy tegen de vooröordeelen uitvaaren, zo zeer met dezelven ingenomen zyn, tog met hun zelven overeenſtemmen. Laaten zy nimmer uit het oog verliezen, dat het fraaijer is waarheden dan hartroerende zaaken voor te draagen, en laaten zy tog eenmaal ophouden eene Zedekunde, die alleen geſchikt moet zyn om de zelfs-liefde

que ces mêmes Moraliſtes qui invectivent contre l'amour propre avec tant de violence, qui pretent ſi gratuitement aux hommes des ſentimens denués de tout eſpece d'amour de ſoi-même, mettent enſuite tous leurs ſoins à nous faire des peintures raviſſantes de la felicité des gens de bien, à elever les plaiſirs de l'ame au deſſus de ceux du corps, qu'ils nous parlent ſans ceſſe des joyes du Paradis, & de la beatitude eternelle. Qu'ils s'accordent donc avec eux mêmes, ces hommes qui donnent tant au prejugé, tout en declamant contre les prejugés, qu'ils faſſent attention que s'il eſt beau d'être pathetique, il eſt encore plus beau d'être vrai, & qu'ils ceſſent de remplir d'antitheſes

de te verlichten en te beſtuuren, en den menſchen hun waar geluk te doen kennen, met ſtrydigheden en tegenzeglykheden te vervullen.

De menſch die waarlyk zig zelve lief heeft, zal ſteeds op de plaats, welke hy in deze waereld bekleedt, acht geeven, en de betrekkingen, welke hy op andere wezens, inzonderheid op zyne medemenſchen heeft, in het oog houden. Hy zal gewaar worden, dat ieder Wezen werkzaam zyn moet, overëenkomſtig deszelfs eigen aart en de betrekkingen welke het heeft op alles dat rondöm het zelve is; — dat zonder dit, dat Wezen gevaar loopt zig zelve of andere wezens te beſchadigen of te vernielen; — dat, om geduurigen aanſtoot en een geſtadigen twist en oorlog van allen tegen allen te verhoeden, men zorgvuldig alles, dat an-

& de contradictions une Morale, qui ne doit être que la Methode d'eclairer l'amour propre, & d'apprendre aux hommes à connaitre leur veritable bonheur.

L'homme qui s'aime veritablement lui-même, reflechira ſur la place qu'il occupe dans ce monde, il obſervera les relations qu'il ſoutient avec les autres êtres, & ſurtout avec ſes ſemblables. Il ſentira que tout Etre doit agir convenablement à ſa propre nature & aux rapports qu'il a avec ce qui l'environne, que ſans cela cet Etre court risque de ſe detruire lui-même, ou de detruire d'autres Etres; & que pour eviter des chocs continuels, un état de guerre de tous contre tous, il faut ſoigneuſement eviter ce qui peut nuire aux autres hommes, & ſe conduire

anderen ſchaden kan, myden en zig gedraagen moet op die wyze, welke de geſchiktſte is om het algemeene Welzyn te bevorderen. De deugdzaame menſch is derhalven die, die op de redelykſte wyze zig zelve lief heeft; dus moet het oogmerk eener goede Opvoeding voornaamlyk zyn, den Kinderen te leeren op die wyze zig zelven lief te hebben, en om deze rede moet men beginnen met hun verſtand te verlichten, wyl de wil door de oordeelen van het verſtand bepaald wordt en dat geene verkiest, het welke hy vindt het beste te zyn. Om derhalven in de ziel der Kinderen de eerſte grondſlagen der deugd te leggen, moet men den kring hunner denkbeelden zo veel mogelyk is uitbreiden. Men moet hen gewennen op de gevolgen te letten van het geene zy doen en zien doen. Ik begeer niet dat men hen van eerst af aan lastig valle met de veelbeduidende woorden van Orde, — van zedelyk goed of kwaad.

duire de la maniere la plus propre à produire le bien general. L'homme vertueux eſt donc celui qui s'aime de la maniere la plus raiſonnable, il faut donc qu'une bonne Education enſeigne aux Enfans à s'aimer ainſi, & pour cela il faut commencer par eclairer leur entendement, puisque la volonté ſe determine ſur les jugemens de l'entendement, & choiſit ce qu'il a trouvé etre le meilleur. Ainſi pour jetter les premiers fondemens de la vertu dans l'ame des Enfans, il faut etendre leur point de vuë autant qu'il eſt poſſible, il faut les accoutumer à ſuivre les conſequences de ce qu'ils font, & de ce qu'ils voyent faire. Je ne pretends pas qu'on les accable dès l'entrée des grands mots d'ordre, de bien & de mal moral,

kwaad. Ik heb niet vergeeten het geene ik hier boven, van de moeite die het den Kinderen kost om afgetrokkene denkbeelden te bevatten en 'er zig aan te gewennen, gezegd heb. Ook wil ik niet dat men hen rukke uit den kring der zinlyke denkbeelden, binnen welke hunne jeugd hen bepaalt; maar ik wenſchte dat men hun de kwaade gevolgen der boosheid en ongeregtigheid, zelfs onder hunne medemakkers, deed opmerken. Dat men hun de onheilen voor oogen hielt, welken zy, die anderen zonder rede beledigen en verbitteren, zig op den hals haalen, zo wel als den haat welke men den zodanigen toedraagt, en de verachting welke zy op zig laaden. Men doe hun opmerken, dat een Kind, 't welk andere zoekt te mishandelen, meest altyd zelf mishandeld wordt. — Dat een Kind, 't welk aan andere het geene hun toebehoort ontneemt, ten laatſten doorgaands zelf van alles beroofd wordt. In

ral, je n'ai pas oublié ce que j'ai dit plus haut de la difficulté qu'eprouvent les Enfans à ſaiſir les abſtractions & à s'y accoutumer, je ne veux point qu'on le tire du cercle d'idées ſenſibles dans lequel leur age les renferme; mais je veux qu'on leur faſſe voir les mauvais effets de la mechanceté & de l'injuſtice, même parmi leurs camarades, qu'on mette ſous leurs yeux les maux que s'attirent ceux qui offenſent les autres ſans ſujet, la haine qu'on leur porte, le mepris dont ils ſe couvrent, qu'on leur faſſe obſerver qu'un Enfant qui enleve aux autres ce qui leur appartient finit presque toujours par etre depouillé de ce qu'il

In een woord: ik wilde dat men geene dier gebeurteniſſen, hoe gering ook, die eenigzins bewyzen eener uitdeelende regtvaardigheid opleveren, onäangemerkt liet, en dat men, naar maate de Kinderen opwaſchen, hun gebeurteniſſen voorhield die ſteeds gewigtiger zyn en treffender. Het zien van een in wellusten gedompelden menſch en het daar op volgend beſchouwen van een Gast- of Ziekenhuis, met de bejammerenswaardige ſlagtöffers der onmaatigheid en ontugt vervuld, zullen hunne verbeelding ſterk treffen en op dezelve eenen indruk maaken, welke van tyd tot tyd levendig gemaakt zynde, hun tot een veel vermogend behoedmiddel ſtrekken zal. Men kieze zorgvuldig en met oordeel die ſtukken der Historie uit, welke men hun wil doen leezen. Dat het verhaal van de overwinningen der heerſchzugtigen altyd gevolgd worde door het verhaal van de rampzalige gevolgen hunner heerſchzugt en

il a. En un mot, je veux qu'on ne neglige aucun de ces petits faits qui ſont des eſpeces de preuves d'une juſtice diſtributive, & qu'à meſure que les Enfans grandiſſent, on leur faſſe remarquer des faits plus importans, & plus propres à les frapper. La vuë d'un homme plongé dans l'yvreſſe, le ſpectacle d'un Hopital rempli des triſtes victimes de la debauche, frapperont leur Imagination, y graveront des tableaux qui rappellés de tems en tems ſeront pour eux un puiſſant preſervatif. Qu'on choiſiſſe avec ſoin les morceaux d'Hiſtoire qu'on leur fera lire, que le recit des triomphes des ambitieux ſoit toujours ſuivi des funeſtes conſequences de leur ambition, de leur

chuto

en van hun doorgaands ſpoedigen ondergang, zo wel als van alle de onheilen welke zy den volken toegebragt hebben. Hier uit neeme men gelegenheid, om hen op den ſtaat der menſchen, in eene Maatſchappy ſamen verëenigd, te doen letten, zo wel als op de noodzaaklykheid waar in zy zyn, om tot elkanders onderling geluk mede te werken. Men vertoone hun de onheilen, die uit een te zeer bepaald en verkeerd begreepen eigenbelang voortſpruiten. Men moet zig derhalven niet vergenoegen met het verſtand der Kinderen te verlichten; met hun juiste denkbeelden te geeven van het waare geluk en het wezenlyk nuttige; met hun het onderſcheid te leeren tusſchen goed en kwaad; en hun de waarheid, zelfs onder het bedrieglyk mom-aangezigt der waarſchynlykheid, te doen ontdekken. Dit alles is niet genoeg; men moet hen daar en boven behandelen als redelyke Wezens; men moet aan

chute ſi frequente, & de tous les maux qu'ils ont cauſé aux peuples. Qu'on prenne occaſion delà pour les faire reflechir ſur l'etat des hommes raſſemblés en Société, ſur la neceſſité où ils ſont de travailler à leur bien commun, & ſur les malheurs qui reſultent d'un interet particulier, trop borné & mal entendu. Il ne faut dons pas ſe contenter d'eclairer l'entendement des jeunes gens, de leur donner des idées juſtes du vrai bonheur & de la veritable utilité, de leur apprendre à diſtinguer le bien du mal, & à reconnaitre la realité ſous le masque trompeur de l'apparence. Il faut de plus les traiter comme des Etres ſenſibles. Il faut donner de la force & de l'energie aux motifs

aan de beweegredenen van hun gedrag kragt en nadruk byzetten. De rede hier voor is zeer eenvouwig en klaar. De menſch is een Wezen, begaafd met gevoeligheid en verbeeldingskragt. Deze begaafdheden hebben by hem meest altyd veel vermogen. 'Er wordt zeer veel tyd en zorg, met zeer gunſtige omſtandigheden gepaard, verëiſcht, om de overpeinsde denkbeelden zo verre te geleiden, dat zy de zinlyke denkbeelden opweegen. De menſch zou byna altyd verleid en weggeſleept worden door de zoetvoerige beguigchelingen der driften en de verleidende aanlokzelen der zonde, zo men, om hem daar van af te wenden, geene dan afgetrokkene beweegredenen, en alleenlyk denkbeelden aanvoeren wilde, die nog door hun verband met de zinlyke denkbeelden, geen genoegzaame kracht verkreegen hebben om op hem indruk te maaken en hem in ſtaat te

motifs de leur conduite. La raiſon en eſt bien ſimple. C'eſt que l'homme eſt un Etre doué de ſenſibilité & d'imagination, que ces facultés ont presque toujours chez lui beaucoup de force, qu'il faut beaucoup de tems, de ſoins & des circonſtances très heureuſes pour que les idées reflechies parviennent au point de contrebalancer les idées ſenſibles, que par conſequent l'homme ſerait presque toujours entrainé par les douces illuſions des paſſions, par les attraits ſeducteurs du vice, ſi l'on n'employait pour l'en détourner que des motifs abſtraits, que des idées, qui n'ont pu encore acquerir par leur aſſociation avec des idées ſenſibles, aſſez de force pour influer puiſſamment ſur lui, &

te ſtellen, om aan de hevigheid der verzoekingen wederſtand te bieden. Hier moet men het Zedelyke met het Natuurlyke te hulpe komen. Men moet de verbeeldings-kragt tegen haar zelve wapenen: de eene hartstogt tegen de andere ſtellen. By de verlokkende Tafereelen der Wellust voege men de afbeeldingen van de ſchriklyke gevolgen der losbandigheid en ontugt. Men vertoone hun den heerſchzugtigen, het ſlagtöffer van zyne listen en vertreeden wordende door zyne vyanden. — Den nydigäart, door den geesſel der raazernyen geteisterd wordende. Deze laatſte tafereelen ſchildere men zo leevendig en kragtig, dat zy den menſch, in het midden zelfs zyner vermaaken, doen zidderen. Dit is het eenige middel om de kragt dier heimelyke neigingen, die het eerſte op de jonge lieden beginnen te werken, tegenſtand te bieden; om die onbekende bewee-

& pour le mettre en etat de reſiſter à la vivacité des tentations. Il faut ſuppléer alors au moral par le Phyſique, il faut armer l'Imagination contre l'Imagination, lier aux peintures ſeduiſantes de la volupté le tableau des horreurs de la debauche, & de ſes cruelles ſuites, montrer l'ambitieux ſuccombant ſous ſes propres artifices, & foulé aux pieds par ſes ennemis, l'envieux deschiré par le fouet des furies, & donner à ces dernieres images aſſez de coloris & aſſez de vie, pour faire trembler l'homme dans le ſein même de ſes plaiſirs. C'eſt le ſeul moyen de faire equilibre à ces forces ſourdes, qui commencent à agir ſur les jeunes gens, de moderer ces

weegingen, die hen zo geweldig doen waggelen, te maatigen en hunne hartstogten te behoeden voor eene ongeregeldheid, die onvermydlyk kwaade gevolgen na zig fleept.

Die neiging tot gezelligheid, tot vriendſchap en tot weldaadigheid, welke men in het meerdere deel der menſchen vindt, beſpeurt men inzonderheid by de Kinderen. Niets is gemaklyker dan hunne erkentlykheid gaande te maaken, en in hun het vermaak leevendig te doen worden, 't welk ieder braaf gemoed in het weldoen ſmaakt. Deze geneigdheden zyn den menſch zo natuurlyk eigen, dat de geringſte gelegenheid dezelven doet ten voorſchyn komen. Zy vervullen de ziel met de zoetſte en ſtreelendſte gewaarwordingen. Zy vermeesteren haar zeer gemaklyk, zo lange zy niet door ſterkere hartstogten, door hevigere en uitſpoorige-

ces mouvemens inconnus, qui les emeuvent ſi puiſſamment, & de preſerver leurs ſens d'un desordre qui rend le mal inevitable.

Ce penchant à la ſociabilité, à l'amitié, à la bienfaiſance, qu'on remarque dans la plupart des hommes eſt ſurtout ſenſible chez les Enfans, rien de plus aiſé que d'exciter leur reconnaiſſance, de developper en eux le plaiſir que toute ame bien née trouve à faire du bien. Ces affections ſont ſi naturelles à l'homme que la moindre occaſion les fait naitre. Elles rempliſſent l'ame des ſentimens les plus doux & les plus flatteurs Elles s'en emparent avec la plus grande facilité, lorsque des affections plus fortes,

rigere driften bemagtigd is. Zy gewennen haar aan zagtzinnige denkbeelden en gemaatigde neigingen. Ongevoelig veroorzaaken zy in haar eenen afkeer van alle overmaatige oeffening der werkzaamheid. Naar deze neigingen wordt de inborst gevormd. De menſchlievendheid en weldaadigheid worden deszelfs grondſlag. De geduurige geneugten, welke de menſch uit het verrigten van goede daaden geniet, verſterken die ſchoone hebbelykheden in hem langs hoe meer. De rede, niet beroerd wordende door het geweld der hartstogten, behoudt haar gezag en haare uitſpraaken worden ſteeds in acht genomen. De Menſch gewent zig tot dien ſtaat van vreede, aangenaam geluk en gerustheid. Hy vermeidt alles wat hem te zeer zoude kunnen ontrusten of doen wankelen; hy ſchuwt de hevige aandoeningen, die met die gemoedsgeſteldheid, welke hy het meeste bemint, ſtrydig

fortes, des paſſions plus violentes & plus exagerées ne s'en ſont pas encore emparées, elles l'accoutument à des idées douces, à des penchans moderés, elles lui donnent inſenſiblement de l'averſion pour tout èxercice excesſif de l'activité, le caractere ſe forme en conſequence, l'humanité & la bienfaiſance en ſont la baſe, les jouiſſances continuelles que retire l'homme de la pratique du bien, fotifient en lui puiſſamment ces belles habitudes, la raiſon n'etant point troublée par les ſecourſes des paſſions conſerve ſon empire, ſa voix eſt toujours ecoutée, l'homme s'accoutume à cet etat de paix, de bonheur doux & tranquille, il ſe reſuſe à tout ce qui pourrait l'ebranler trop fortement, il craint ces mouvemens violens qui ſont con-

ſtrydig zyn, en ontwykt dus uit zig zelve het meerder deel der verzoekingen, die andere menſchen doen bezwyken en ongelukkig worden.

Men moet vooräl den jongen lieden beletten zig by eenige byzondere voorwerpen volſtrekt en geheel te bepaalen; in hunne beezigheden moet men, zo wel als in hunne uitſpanningen, eene altoos nutte verſcheidenheid brengen. Hunne werkzaamheid zig als dan op verſchillende zaaken oeffenende, verkrygt geen der denkbeelden kragt genoeg, om de overigen te overwinnen. Een menigte van welbeſtuurde hartstogten belet dat het verſtand door ſommige heevige hartstogten overmeesterd worde, en dat alle de vermogens der Ziel op een enkel voorwerp gehegt en uitgeput worden. Aan gevaarlyke Hartstogten ſtrydige Hartstogten tegen

contraires à l'etat qu'il cherit le plus, & evite ainſi par ſa propre nature la plupart des tentations qui font ſuccomber les hommes & les rendent malheureux.

Il faut ſurtout empecher les jeunes gens de ſe concentrer ſur quelques objets particuliers, il faut introduire dans leurs occupations & dans leurs plaiſirs une variété toujours utile, l'activité s'exerçant alors ſur diverſes choſes, aucune idée n'acquiert aſſez de force pour l'emporter ſur toutes les autres, une multitude de mouvemens moderés empeche neceſſairement que le cerveau ne ſoit en proye à certains mouvemens violens, & que toutes les forces de l'ame ne ſe conſument ſur un ſeul objet. Oppoſer à des Paſſions dangereuſes des Paſſions differentes,

gen te ſtellen, is een van de grootſte geheimen der Opvoeding en der Zedekunde; wat ook afgetrokkene en ſteeds by de bloote beſchouwing blyvende vernuften, die altoos veel bekwaamer zyn om aan anderen nutteloozen raad mede te deelen, dan om zig zelven wel te beſtuuren, hier van zeggen mogen. De geheele Zielkunde bewyst eenſtemmig het nut dezes Grondregels.

Maar, zal men zeggen, door de eene hartstogt tegen de andere te ſtellen, doet men niets dan de reeds te zeer beroerde harsſenen nog verder in verwarring te brengen, en men doet den brand toeneemen welken men blusſchen wilde. Dit zoude waar zyn, zo de werkzaamheid der Ziel onbeperkt was, zo dezelve, even als het licht, zig ſteeds voortzetten en uitbreiden konde zonder uitgeput te worden, en zo zy

voilà ſans doute, quoiqu'en puiſſent dire des eſprits abſtraits & ſpeculatifs toujours plus habiles à donner aux autres des conſeils inutiles qu'à ſe guider eux-mêmes, voilà un des grands ſecrets de l'Education & de la Morale, & toute la Pſychologie concourt à en prouver l'utilité.

Mais, dira-t-on, en oppoſant une Paſſion à une autre Paſſion, on ne fait qu'augmenter l'ebranlement qui eſt deja trop grand dans le Cerveau, on etend l'incendie qu'on voudrait eteindre. Cela ſerait vrai ſi l'activité de l'ame etait illimitée, ſi comme la lumiere elle ſe propageait ſans s'epuiſer, & ſi elle pouvait embraſſer de nouveaux objets ſans

zy zig konde toeleggen op nieuwe voorwerpen zonder gedeeltelyk of geheel die te laaten vaaren, met welke zy zig reeds bezig hielt. Doch men zou den menſch zeer weinig moeten kennen, om ſoortgelyke denkbeelden te kunnen hebben. Een ieder immers weet dat de vermogens der Ziel beperkt zyn; dat zy in kragt verliezen het geene zy in uitgebreidheid aanwinnen, en dat men de werkzaamheid der Ziel dwingende om zig met nieuwe voorwerpen bezig te houden, haar juist daar door noodzaakt zig by de voorige min ſterk te bepaalen, ſomtyds zelfs geheel van dezelven af te ſtappen. Men behoeft derhalven, om deze tegenwerping op te losſen, den menſch en het geene dagelykſch in ons omgaat, ſlegts met een enkelen opſlag van het oog te beſchouwen. Wanneer men van waarheden en ondervinding afſtapt, om zig grondbeginzelen en regelen naar eigen goeddunken te vormen, moet men niet ver-

ſans prejudice de ceux ſur les quels elle s'exerçait deja. Mais il faudrait etre bien ignorant dans la connaiſſance de l'homme pour avoir de pareilles idées. Qui ne ſait que les forces de l'Ame ont des bornes, qu'elles perdent neceſſairement en intenſité ce qu'elles gagnent en etendue, & qu'en forçant l'activité de l'Ame à ſe deployer ſur de nouveaux objets, on l'oblige par cela même à s'occuper moins vivement des anciens, quelque fois même à les abandonner tout à fait. Ainſi pour renverſer l'objection, il ſuffit de jetter un coup d'œil ſur l'homme & ſur ce qui ſe paſſe en nous tous les jours. Quand on abandonne les faits & l'experience pour ſe créer à ſon gré des prin-

verwonderd zyn, zo men zig verward vind in ſtrydigheden tegen de Natuur, en men de zwakheid beſpeurt van die middelen, welke men de kragtigſten dagt te zyn.

Eer wy verder voortgaan met het onderzoek van de Grondbeginzelen, welke de Zielkunde ons in de Zedelyke Opvoeding aan de hand geeft, is het van veel belang onzen aandagt te vestigen op eene eigenſchap die algemeen is; tot welke de kennis en beſchouwing van den menſch ons noodwendig opleidt, en welke in verband met de zelfsliefde beſchouwd wordende, genoegzaam is, om ons de rede van alles wat in den menſch omgaat te doen bezeffen, en teffens tot grondſlag dienen kan der aan hem voor te ſchryvene regelen van zyn gedrag. Ik beöoge het vermaak het welke de menſch vindt in de oeffening zyner werkzaamheid, wanneer die oeffening noch te gemaklyk is, noch te moeijelyk,

cipes & des regles, on ne doit pas etre etonné de ſe trouver en contradiction avec la Nature & de voir l'inſuffiſance des moyens qu'on avait jugé les plus efficaces.

Avant de pouſſer plus loin l'examen des principes que fournit la Pſychologie pour l'Education Morale, il eſt important de remonter à un Phenomene univerſel auquel l'analyſe de l'homme nous conduit neceſſairement, & qui combiné avec l'amour propre ſuffit pour rendre raiſon de ce qui ſe paſſe en l'homme, & pour ſervir de fondement aux regles de conduite qu'on doit lui prescrire. Je veux parler du plaiſir que trouve l'homme dans l'exercice de ſon activité, lorsque cet exercice n'eſt ni trop facile, ni trop

jelyk, noch te verdrietig. Alle ontdekkingen loopen te ſamen tot bewys van het wezenlyk beſtaan dezer eigenſchap, en het bewonderenswaardig voordeel, het welke ſommige Wysgeeren van den eerſten rang uit haar getrokken hebben, laat ten dezen opzigte geene de minſte twyfeling over. De begeerte om aan zyne werkzaamheid oeffening te verſchaffen, een noodwendig gevolg zynde van het vermaak het welke de menſch daar in vindt, is de vrugtbaare bronwel van het goede zo wel als van het kwaade. Deze begeerte heeft die treffelyke daaden voortgebragt over welke wy ons verbaazen; zy is het die de Helden zo verre boven den gewoonen kring der menſchen verheven heeft. — Doch daar en tegen ook heeft zy tot de ſchriklykſte gruweldaaden, tot de afgryslykſte misdryven aanleiding gegeeven; zy is het, die zoo veele befaamde booswigten, — zo veele verrooveraars, tot onheil van het

trop penible, ni trop embarraſſé. Tous les faits concourent à prouver la realiteé de ce Phenomene, & le parti prodigieux qu'en ont tiré quelques Philoſophes du premier ordre, ne laiſſe aucun doute là deſſus. Le deſir d'exercer ſon activité qui eſt une ſuite neceſſaire du plaiſir qu'y trouve l'homme, eſt un Principe fecond de biens & de maux. C'eſt ce deſir qui a produit ces belles actions qui nous etonnent, & qui a elevé les heros bien au deſſus de la ſphere ordinaire des hommes. Mais d'un autre coté, c'eſt lui qui a produit tant d'actions atroces, de crimes eclatans, c'eſt lui qui a animé tant de fameux ſcelerats, tant de conquerans nés pour le malheur des hommes.

van het menſchdom gebooren, aangedreeven heeft. In de Opvoeding derhalven moet alle zorg aangewend worden, om de oeffening dier werkzaamheid wel te beſtuuren. Naar maate men hier in ſlaagt, zal men alles te hoopen, of alles te vreezen hebben. Eene verkeerd-beſtuurde oeffening van het verſtand vervult het zelve met valſche begrippen en is de bronwel van alle dwaalingen. Uit het verkeerd beſtuuren van de oeffeningen der Ziel en der zedelyke hartstogten ſpruiten alle misdaaden en boosheden voort. Wyl in de geeſtelyke waereld, zo wel als in de ſtoffelyke en in de zedelyke, alles onderling in verband en in betrekking is, zullen, zo dra de werkzaamheid eens begonnen heeft zig aan valſche en ingebeelde betrekkingen te gewennen, de gevolgen die daar uit voortvloeijen nog valſcher zyn en ongegronder dan die betrekkingen zelve. Hoe meer de werkzaamheid de ontbinding van die gevolgen voort-

mes. L'Education doit donc employer tous ſes ſoins à diriger l'exercice de cette activité; & ſuivant la maniere dont elle y reuſſira, elle aura tout à attendre, ou tout à craindre. Un exercice de l'eſprit mal dirigé, le rend faux, il eſt la ſource de toutes les erreurs. Un exercice de l'ame mal dirigé, les Paſſions Morales mal conduites, produiſent tous les vices & tous les crimes. Puisque tout eſt lié dans le monde intellectuel, comme dans le monde Phyſique, & dans le monde Moral, ſi l'activité a commencé une fois à ſe deployer ſur des rapport faux & chimeriques, les conſequences qui reſulteront de ces rapports ſeront encore plus fauſſes & plus chime-

voortzet, en hoe meer zy dezelve aanëenſchakelen en ontwikkelen zal, des te meer zal zy zig bedriegen en in dwaalingen vervallen. Iedere pooging welke zy doet zal de duisterheid en de verwarring vermeerderen. Het verſtand zal zig valſche begrippen, — het hart zig ondeugende Grondregelen vormen. Het zal in dezelven verhard worden, door ſteeds de menſchen uit een valſch gezigtpunt te beſchouwen. De dagelykſche gewoonte zal die kwaade neigingen langs hoe meer verſterken, en de beguigchelingen eener ongeregelde verbeeldingskragt, met de aanlokzelen der zinlyke vermaaken gepaard, zullen den menſch, langs een ſchynſchoonen weg, tot misdaaden en derzelver rampzalige gevolgen vervoeren, zonder dat het mogelyk zyn zal die uitſpoorigheden te verhoeden of te ſtuiten. Dit alles komt daar van dat men het onderwys begonnen heeft met eenige

chimeriques, & plus l'activité pouſſera l'analyſe de ces conſequences, plus elles les combinera & les decompoſera, plus elle produira d'illuſions & d'erreurs, chaque effort qu'elle fera augmentera l'obſcurité & la coufuſion, l'eſprit ſe formera de faux principes, le cœur des maximes depravées, il s'endurcira à force de contempler les hommes ſous un faux point de vuë, l'habitude fortifiera puiſſamment ces mauvaiſes diſpoſitions, & les preſtiges d'une imagination dereglée, les amorces des ſens conduiront l'homme par une route trompeuſe au crime & au malheur, ſans quil ſoit poſſible de prevenir ou d'empecher ces ecarts. Tout cela vient de ce qu'on a commencé par quelques obſervations fauſſes, qu'on a cedé à quelques penchans

nige valſche voorſtellingen, en dat men ſommige neigingen ingevolgd heeft die onſchuldig en van geen belang ſcheenen. Hoe vlugger en hoe werkzaamer een menſch is, hoe grooter de onheilen zyn zullen die uit deze misſlagen voortſpruiten, en hoe minder 'er mogelykheid zyn zal om dezelven te verhelpen. Zo men in tegendeel begonnen heeft met aan het verſtand eenvouwige en waare betrekkingen voor te ſtellen; zo men die zagtzinnige aandoeningen in de Ziel der Kinderen opgewekt heeft, welke hun zo natuurlyk eigen zyn; zo men ter zelfder tyd, wanneer men hun het nutte der goede daaden voorhielt, hun teffens voorwerpen onder 't oog bragt, die geſchikt waren om hun mededoogen op te wekken, zodanig dat hunne gevoelens door oordeel verligt wierden, en die gevoelens daar en tegen weder aan het oordeel kragt byzetteden, zouden zy hunne werkzaamheid met des te meer vermaak bezig houden,

qui paraiſſaient legers & innocens, & plus il y aura dans l'homme de reſſort & d'activité, plus les maux qui naitront de ces erreurs ſeront grands, & moins il ſera poſſible d'y remedier. Si, au contraire, l'on a commencé par preſenter à l'eſprit des rapports ſimples & vrais, ſi l'on a excité dans l'ame des Enfans ces emotions douces qui leur ſont ſi naturelles, ſi en même tems qu'on leur parlait de l'utilité qu'il y à faire du bien, on leur preſentait des objets propres à exciter leur compaſſion, enſorte que les lumieres eclairaſſent en eux les ſentimens, & que les ſentimens donnaſſent de la force aux lumieres, ils exerceraient leur activité avec un plaiſir d'autant plus grand

den, wyl hunne natuurlyke goedäartigheid ingevolgd worden en de trek tot wederkeerige toegenegenheid hun duizendërlei geneugten verſchaffen zoude. Eene behendige ontwinding van hunne vermogens en neigingen; eene opmerkzaame in-acht-neeming der regelen, van welke ik hier boven, wanneer ik van het onderwys der Kinderen ſprak, melding maakte, zullen aan hun verſtand eene reeks van waare en eigenäartige betrekkingen verſchaffen; deze zullen zy zig gewennen te onderſcheiden van die betrekkingen, die niets dan duisterheid en onzekerheid opleveren. Hier door zullen zy een regt gevoel van het waare krygen, en dit gevoel, op de denkbeelden van zedelykheid toegepast zynde, zal hen tot den ſmaak van het ſchoone en van het goede opleiden. Zy zullen deze gevoelens in zig gevormd hebben, zelfs reeds aleer zy de hoogdraavende naamen kennen, met welke men dezelven opgeſchikt heeft,

grand que leur bonté naturelle ſerait en même tems ſatisfaite, & que le penchant à la ſympathie leur ferait eprouver mille douceurs. Un developpement adrait de leur genie, une obſervation attentive des regles, dont nous avons fait mention ci-deſſus, en parlant de l'inſtruction des Enfans, fourniront à leur eſprit une ſuite de rapports vrais & naturels, ils s'accoutumeront à diſtinguer ces rapports d'avec ceux qui n'offrent qu'obſcurité & incertitude, ils acquerront par là un tact du vrai, & ce tact appliqué aux idées Morales les conduira au gout du beau & du bon, ils auront formé en eux ces ſentimens, avant même de connaitre tous les noms pompeux dont on les a

heeft, of iets weeten van de veelvuldige Leerſtelſels, welke men over dit ſtuk ſaamgeſteld heeft.

Het zou zekerlyk van veel belang zyn den voortgang dezer werkzaamheid en de verſchillende ontwikkelingen derzelve naar te ſpeuren, en de byzonderheden, die haar hinderlyk zyn of van het regte ſpoor afleiden, te onderzoeken, zo wel als de hulpmiddelen die verëiſcht worden om die hinderniſſen te overwinnen. Doch den aart dezer Verhandeling my geene breedvoerige ontvouwingen toelaatende, moet ik my ſlegts by de voornaamſte denkbeelden bepaalen. Het zal my genoeg zyn zo ik dezelven voorſtellen kan op eene wyze die geſchikt is, om in myne Leezeren den lust op te wekken, om zelve die denkbeelden grondig naar te ſpeuren en te ontwikkelen. — Ik keere derhalven tot myn onderwerp weder.

Uit

décorés, toutes les theories qu'on a etablies à leur occaſion.

Il ſerait ſans doute intereſſant de ſuivre la marche de cette activité, & ces divers developpemens, d'examiner les obſtacles particuliers qu'elle rencontre, & qui la detournent, & les ſecours qu'on doit lui donner pour l'aider à les ſurmonter. Mais les details m'etant interdits par la nature de ce discours, je dois me borner aux idées principales, je ſerai content ſi je les expoſe d'une maniere propre à faire naitre dans mes lecteurs l'envie de les approfondir & de les developper eux mêmes, je reviens a mon ſujet.

Uit het geene ik gezegd heb volgt natuurlyk; dat het voornaame oogmerk der Opvoeding daar heen moet ſtrekken, om aan de werkzaamheid der Kinderen genoegzaame oeffening te verſchaffen; doch ook teffens om te zorgen, dat die oeffening niet overmaatig worde. Veel heeft men gezegd en geſchreeven over de wyze om de werkzaamheid der Kinderen aan te moedigen en over de middelen om hen uit dien ſtaat van luiheid en traagheid, aan welken zy zig maar al te ligt gewennen, op te wekken; om hen te leeren uit zig zelven denken en uit hun eigen brein denkbeelden voort te brengen, in plaats van op eene ſlaafachtige wyze over te neemen en te herhaalen het geene anderen gezegd of geſchreeven hebben, en zig te gewennen aan eene navolging, welke, lange aanhoudende, het vernuft uitdooft en den geest verzwakt. Ik geloov dat het beste middel, om die werkzaamheid aan te moedigen, het zelfde is

Il ſuit naturellement de ce que je viens de dire, que le but de l'Education doit etre de procurer à l'activité des Enfans un exercice ſuffiſant, mais en même tems d'empecher, que cet exercice ne devienne exceſſif. On a beaucoup parlé de la maniere d'exciter l'activité des Enfans, des moyens de les tirer de cet etat de pareſſe & d'inertie auquel ils ne s'accoutument que trop facilement, de les accoutumer à penſer par eux mêmes, de tirer des idées de leur propre fonds au lieu de copier ſervilement ce qu'ont ecrit les autres, & de ſe livrer à une imitation qui longtems continué eteint le genie & enerve l'eſprit. Je crois que le meilleur moyen d'exciter cette activité eſt

le

is als dat, 't welk dient om dezelve wel te beſtuuren, naamlyk, in de denkbeelden, welke men den Kinderen voorſtelt, dat verband te brengen, waar door zy den overgang van het eene denkbeeld tot het andere bemerken, en de wyze begrypen op welke die over en weder elkanderen voortbrengen. Laaten zy, die gewoon zyn te denken en te ſchryven, nauwkeurig acht geeven op de beweegredenen die hen tot denken en ſchryven aanzetten, en op de drift die hen aandryft om aan de ontdekking der waarheid te arbeiden. Wel ras zullen zy gewaar worden, dat die beweegredenen gegrond zyn in de aanëenſchakeling der denkbeelden. De overweeging van derzelver onderſcheidene betrekkingen, zet aan die denkbeelden belang en gewigt by. De val van eenen Appel, een verſchynzel waar op niemand acht gaf noch belang in ſtelde, werd een verſchynzel dat de opmerking verdiende van NEWTON, die

le même que celui qui ſert à la diriger, ſavoir de mettre entre les idées qu'on preſente aux Enfans cette liaiſon qui fait appercevoir le paſſage des unes aux autres, & qui montrent comment elles s'engendrent reciproquement. Que ceux qui ſont accoutumés à penſer & à ecrire, reflechiſſent ſur les motifs qui les pouſſent a penſer & a ecrire, & ſur l'ardeur qui les preſſe de travailler à la decouverte de la verité. Ils ſentiront bientot que ces motifs reſident dans l'enchainement des idées, c'eſt par la conſideration de leurs rapports divers que ces idées deviennent intereſſantes, la chute d'une pomme qui n'etait un phenomene pour perſonne en devint un pour NEWTON qui

die de betrekking, welke de val van dien Appel op het geheele waereld-ſtelzel had, inzag. Veele Natuurkundigen hadden het Samenſtel van het oog en het gebruik van deszelfs byzondere deelen onderzogt, zonder uit dat onderzoek eenig nut te trekken. De groote EULER vergelykt deze denkbeelden met die, welke hy van de Verrekykers en derzelver gebreeken had, en deze vergelyking brengt hem tot de ontdekking der *Achromatiſche* Verrekykers. — Wyl dan het verband der denkbeelden de volwaſſchenen tot denken aanzet, moet men zig ook van het zelfde middel bedienen, om het verſtand der Kinderen op te ſcherpen, en hen in die zaaken, welke men hun leert, genoegzaame betrekkingen doen zien, om hen tot de ontdekking van meer andere op te leiden, en op dat zy, door die zaaken welke zy weeten te overpeinzen, nieuwe waarheden ontdekken.

Ik

qui entrevit les rapports, qu'avait la chute de cette Pomme avec le ſyſteme general du Monde. Une multitude de Phyſiciens avaient examiné la conſtruction de l'œil & les uſages de ſes differentes parties, ſans tirer aucun fruit de cette conſideration. Le grand EULER compare ces idées avec celles qu'il avait des lunettes & de leurs defauts, & cette comparaiſon le conduit à la decouverte des lunettes *Achromatiques*. Puis donc que c'eſt la liaiſon des idées qui fait penſer les hommes faits, il faut employer le même moyen pour exciter l'eſprit des jeunes gens, & leur faire decouvrir dans les choſes qu'on leur enſeigne aſſez de rapports pour qu'ils entrevoyent d'avantage, & qu'à force de mediter ſur ce qu'ils ſavent deja ils viennent

à

Ik zal by dit onderwerp, dat reeds zo dikwyls en zo wel verhandeld is, niet lang ſtaan blyven. Ik zal my liever ophouden by het tegenovergeſteld uiterſte, het gevaar naamlyk van de Kinderen al te zeer werkzaam te maaken, en de kwaade gevolgen die daar uit voortvloeijen. Dit geval is zeldzaamer dan het eerſte; 'er zyn des niet te min verſcheiden voorbeelden van, en wyl dit ſtuk nimmer door eenig Wysgeer opzettelyk naargeſpeurd is, zal ik het zelve op eene Zielkundige wyze onderzoeken.

Het is den menſch natuurlyk eigen, vermaak te vinden in de oeffening zyner aangeboorene werkzaamheid, en zo die werkzaamheid wel beſtuurd en tot zaaken van belang aangewend wordt, zal dat vermaak, door de geſtadige hebbelykheid en door het genoegen, het welke de ontdekking der waarheid hem verſchaft, zeer merk-

à trouver des choſes nouvelles. Je n'inſiſterai pas ſur ce ſujet qui a deja été ſouvent traité & bien traité, je m'arrêterai plutot ſur l'autre extreme, ſur le danger de donner aux jeunes gens trop d'activité, & ſur les inconveniens qui en reſultent. Ce cas eſt moins frequent que le premier, mais nous en avons cependant pluſieurs exemples, & comme il n'a point fait l'objet des recherches des Philoſophes, je vais l'examiner Pſychologiquement.

L'homme trouve naturellement du plaiſir à exercer ſon activité, & ſi cette activité a été bien dirigée & tournée vers des objets intereſſans, ce plaiſir augmente conſiderablement par l'habitude, & par la ſatisfaction que lui cauſe la de-

merklyk vermeerderd worden. De Ziel ſchept derhalven behaagen zig te oeffenen in zaaken, die haaren weetlust opſcherpen en teffens denzelven voldoen. Als dan houdt hy zig op eene aangenaame wyze beezig, wyl zy met haare vermogens werkt en dezelve met vrugt aanwendt. Wyl nu by den menſch alles in vergelyking beſtaat, en een minder aangenaame ſtaat eene berooving inſluit, dus een voorwerp is van verdriet voor iemand, die onlangs een veel aangenaamer ſtaat beproefd heeft, volgt daar uit, dat die menſch, wanneer hy, zyn Studeer-kamer verlaatende, het oog vestigt op alles wat rondöm hem gebeurt, en hy zig zoekt beezig te houden met zaaken, in welke anderen veel belang of vermaak ſtellen, zyne werkzaamheid als dan byna geheel geene oeffening meer vindt. De menſchlyke maatſchappy levert hem doorgaands niets op dan aanſtootlyke tegenſtrydigheden, of geringe, beuzelächtige en

decouverte de la verité. L'ame s'accoutume donc à s'exercer ſur des choſes qui aiguiſent ſa curioſité, tout en la ſatisfaiſant, elle exiſte alors agreablement, parce qu'elle fait uſage de ſes forces, & qu'elle les employe avec ſuccès. Or comme tout eſt comparaiſon pour l'homme, & qu'un etat moins agreable eſt une privation & un ſujet d'ennui pour celui qui vient de paſſer par un etat beaucoup plus agreable, il s'enſuit que lorsque l'homme ſort de ſon cabinet, qu'il jette les yeux ſur ce qui ſe paſſe autour de lui & qu'il cherche à s'occuper de ce qui intereſſe les autres, ſon activité ne trouve presque plus de quoi s'exercer, la Societé ne lui offre le plus ſouvent que des contradictions

en nietswaardige betrekkingen, aan welke men een belagchelyk aanbelang hegt. Een walg krygende van ſoortgelyke beezigheden, wanneer hy die met zyne begunſtigde beezigheden vergelykt, is hy genoodzaakt zig weder in de eenzaamheid te begeeven en te rug te keeren tot zyne eigene denkbeelden, die hem niet meer iets nieuws opleeveren; wyl het uitgeputte brein niet in ſtaat is telkens een nieuwen arbeid te beginnen. Als dan overmeestert hem het verdriet: hy geraakt aan het mymeren en wordt droefgeestig. Dan dit is het nog niet al. Dit gevaar is niets in vergelyking met het geene volgt. De gewoonte van werken die hem is eigen geworden; de kunst welke hy bezit om de zaaken te ontwikkelen en zyne denkbeelden tot in hun eerſte grondbeginzelen naar te ſpeuren en te ontbinden, dryft hem natuurlyker wyze aan, om de dagelykſche voorvallen van dit

tions choquantes, ou de petits rapports frivoles & minutrieux, auxquels on donne une importance ridicule; degouté de pareilles occupations par la comparaiſon qu'il en fait avec celles qui lui plaiſent, il eſt forcé de ſe replier ſur lui même, de revenir à ſes propres idées qui ne lui fournisſent plus rien de neuf, parceque le cerveau epuiſé n'eſt pas en etat de recommencer ſans ceſſe un nouveau travail, alors l'ennui s'empare de lui, il devient reveur & melancolique. Mais ce n'eſt pas tout. Ce danger n'eſt rien en comparaiſon de celui qui va ſuivre. L'habitude du travail qu'il a contractée, l'art qu'il poſſede d'analyſer les choſes, de decompoſer ſes idées jusques dans leurs derniers elemens, le porte naturellement à creuſer les

choſes

dit leeven te doorgronden; om diepzinnig de vermaaken der menſchen te overpeinzen, zo wel als de zoetſte geneugten welke zy genieten kunnen. Hy vestigt zynen aandagt op de waardy hunner vriendſchap en onderlinge vertrouwlykheid — op het lot der braaven en dat der ondeugenden, en op duizend andere zaaken van dezen aart. Alle deze voorwerpen nu te naby, te grondig en te aanhoudend beſchouwd en overwogen wordende, leeveren zekerlyk meer droevige dan aangenaame denkbeelden, — meer vreez dan hoop op. De fraaiheid en leevendigheid der koleuren verdwynen, en de voorwerpen vertoonen zig in eene doffe en treurige gedaante. Het wantrouwen overmeestert dien menſch. Hy beſchouwt zig als omringd van vyanden, van afgunſtigen, van lieden wier belang het is hem te benadeelen. De vermaaken, in welke de meeste menſchen behaagen ſchep-

choſes ordinaires de la vie, à mediter profondement ſur les plaiſirs des hommes, ſur les biens les plus doux dont ils puiſſent jouir, ſur l'amitié, ſur la confiance reciproque, ſur le ſort des gens de bien, ſur celui des mechans, & ſur mille autres choſes de cette nature. Or tous ces objets ſoumis à une analyſe trop fine & trop longtems continuée offrent plus d'idées triſtes que d'idées agreables, plus de craintes que d'esperances, le coloris qui anime la vie disparait, tous les objets prennent une face terne & ſombre, la defiance s'empare de l'homme, il ſe voit environné d'ennemies, d'envieux, de gens intereſſés à lui nuire, les reſſources qu'offrent les plaiſirs qui enyvrent le commun des hommes lui paraiſſent fades & inſuffiſantes,

ſcheppen en zig te buiten gaan, ſchynen hem laf en verveelende. De droefgeestigheid neemt toe, en hy vervalt eindlyk in eene ongeneeslyke Milt-ziekte. Zie daar de onheilen welke de achtens-waardigſte en best-beſtuurde werkzaamheid veröorzaakt, wanneer men niet zorgt dezelve binnen zekere paalen te doen blyven, en de voorbeelden van het geene ik hier zeg zyn helaas! maar al te menigvuldig. Veele geleerde lieden, die uit hoofde van hun beroep —, veele andere die alleen uit ſmaak zig tot denken en tot overpeinzen gewend hebben, vervallen ongevoelig in de Milt-ziekte, en deze kwaal neemt gewoonlyk by hen langs hoe meer toe, door de zittende leevwyze en de dagelykſche verdrietelykheden, van welke niemand bevryd is. De voorſchriften zelfs van den zuiverſten en redelykſten Godsdienst zyn onvermogende om zodanig eene kwaal te geneezen,

tes, la Melancolie s'accroit, & il finit par tomber dans une Hypocondrie incurable. Voilà les maux que cauſe l'activité la plus eſtimable & la mieux dirigée, lorsqu'on n'a pas ſoin de la contenir dans certaines bornes, & les exemples de ce que je vient de dire ſont trés commun. Une grande partie des gens de Lettres, & de ceux qui ſans s'adonner à l'etude par etat ſe ſont fait une habitude de penſer & de reflechir, tombent inſenſiblement dans l'Hypocondrie, & cette Hypocondrie eſt ordinairement augmentée par la vie ſedentaire & par les chagrins dont perſonne n'eſt exemt. Les preceptes même de la Religion la plus pure & la mieux raiſonnée, ſont inſuffiſans pour guerir un tel mal, & l'on pourrait citer pluſieurs gens

zen, en men zoude verſcheidene Geleerden van den eerſten rang, door hunne Godsvrugt niet minder dan door hunne kundigheden beroemd, kunnen optellen, die in dezelve vervallen zyn en haar nimmer hebben kunnen te boven komen. Ik twyfel niet of een van de natuurlykſte gevolgen eener al te ſterke en by een zelfde ſtuk bepaalde overpeinzing, is de ſtremming van den omloop der Gal en derzelver opſtopping in de vaten waar in zy bevat is; waar uit noodwendig ongeneeslyke Knoest-gezwellen en Verſtoppingen ontſtaan. Dan de Ziel brengt ook tot de oorzaaken dezer hebbelyke droefgeestigheid het haare toe. Eene al te ſterke overpeinzing brengt eene neiging tot treurigheid in de Ziel, doet haar de zaaken uit het alleröngunſtigſte gezigtpunt beſchouwen en prent haar byblyvende indrukken in, die haar tot droefgeestigheid doen overhellen. De-

ze

gens de Lettres du premier ordre, auſſi celebres par leur piété que par leurs talens, qui ſont tombé dans l'Hypocondrie, & qui n'ont jamais pu s'en relever. Je ne doute pas qu'un des effets Phyſiques d'une reflexion trop forte & trop concentrée, ne ſoit d'empecher la circulation de la bile, de l'engorger dans les vaiſſeaux qui la portent, & d'occaſionner des ſquirres des obſtructions incurables. Mais l'Ame entre auſſi pour ſa part dans les cauſes de cette triſteſſe habituelle, je veux dire qu'une reflexion trop forte donne à l'Ame une pente à la triſteſſe, lui fait enviſager les choſes ſous leur point de vuë le plus desavantageux, excite en elle des impreſſions durables qui la conduiſent à la melancolie; ce monde eſt un theatre, ſi l'on

ze waereld is ſlegts een opgeſmukt ſchouwtoneel. Beſchouwt men haar al te nauwkeurig, zo houdt de beguigcheling op en 't vermaak verdwynt. Het geheim van gelukkig te zyn, beſtaat niet in zig van alle ſchynſchoone vermaaken te onthouden. — Neen: het beſtaat alleenlyk in op zyn hoede te zyn tegen die welke kunnen gevaarlyk worden, en in zig aan de overige met vrolykheid, doch teffens met maate, over te geeven. Eene Wysbegeerte derhalven die al te werkzaam is en te ſtraf, en die ten oogmerk heeft al het ſchynſchoone te verbannen, is buitenſpoorig en ongerymd; wyl zy den menſch berooft van die geneugten welke hem noodig zyn en hem tot den ſtaat brengt van een peinzend wezen, welke ſtaat lastig is en byna altyd afkeer en moedeloosheid na zig ſleept. De menſch is een met zinnen begaafd wezen; van tyd tot tyd moet hy onſchuldige geneugten ſmaaken, die zynen geest niet ontrus-

le conſidere de trop près, le preſtige ceſſe, & le plaiſir s'evanouit. Le ſecret du bonheur ne conſiſte pas à ſe preſerver de toute illuſion, il conſiſte à ſe tenir en garde contre celles qui peuvent devenir dangereuſes, & à ſe livrer aux autres avec gaieté & moderation. Ainſi une Philoſophie trop active & trop ſevere dont le desſein eſt de detruire toute eſpece d'illuſion, paſſe le but en privant l'homme des plaiſirs qui lui ſont neceſſaires, en le reduiſant à l'etat d'etre contemplatif, etat forcé qui entraine presque toujours après lui l'apathie & le decouragement. L'homme eſt une être ſenſible, il faut qu'il trouve ſouvent des plaiſirs innocens qui laiſſent repoſer ſa raiſon,

rusten ; die aan zyne verbeeldings-kragt behaaglyke denkbeelden verſchaffen; hem tot vrolykheid opwekken en hem uit den kring voeren der afgetrokkene denkbeelden, die alle genoegens en geluk doen verdwynen. Gelukkig die Wysgeeren, die door het gemaatigd en gepast genot van onſchuldige vermaaken, zig voor deze onheilen behoeden ; voor wien het werken ſlegts eene genoeglyke beezigheid is ; die den waereldſchen lieden de uitſpoorigheid der hartstogten en derzelver rampſpoedige gevolgen overlaatende, zig vergenoegen met ſlegts in 't voorbygaan in die vermaaken deel te neemen, en daar door bevryd blyven van de treurige uitwerkzelen der overpeinzing. Zy, die de jeugd onderwyzen en opvoeden, drukken haar geene ſoortgelyke denkbeelden in. Zy dryven de jonge lieden met alle magt tot de Letteröeffeningen en den aan haar verknogten arbeid aan, even als of aan dien kant geene bui-

ſon, qui fournisſent à ſon Imagination des idées riantes, qui l'excitent à la gaieté, & qui le tirent de ce cercle d'idées abſtraites, tombeau de la joye & du bonheur. Heureux les Philoſophes qui par des jouiſſancs moderées & placés à propos, ſe preſervent de ces ecueils, pour qui le travail n'eſt qu'un exercice agreable, & qui laiſſant aux gens du monde les excès des paſſions & leurs ſuites funeſtes, ſe contentent d'effleurer leurs plaiſirs, & remedient par là aux triſtes effets de la reflexion. Les inſtituteurs n'apportent point de pareilles idées dans l'Education des jeunes gens, ils les pouſſent de toute leur force à l'etude & au travail, comme s'il n'y avait point d'ex-

buitenſpoorigheid te vreezen was. Wel is waar dat hun onderwys niet lang genoeg duurt, om hun de kwaade gevolgen 'er van te doen zien; doch deze doen zig in den meer gevordenden leeftyd maar al te zeer gevoelen, en vergiftigen maar al te dikwyls deszelfs loop. Het ongelukkigſte en het geene aanzetten moet om de voorzorgen te verdubbelen, is, dat die zelfde zo kragtige en zo werkzaame vermogens, indien zy naar den kant der vermaaken overſlaan, of zo de zinlyke lusten hen naar zekere voorwerpen trekken, als dan hartstogten doen ontbranden die van een onbegryplyke kragt zyn; driften, op welke de Rede byna niets vermag. Hier van daan die veelvuldige uitſpooriglieden, welke men in lieden van bekwaamheden en van vernuft berispt. Men verwondert zig onöphoudelyk, dat menſchen, wier rede en verſtand zo wel geöeffend zyn, bot vie-

d'excès à craindre de ce coté là, il eſt vrai qu'ils n'ont pas le tems d'en voir les inconveniens, mais ces inconveniens ne ſe font que trop ſentir dans la ſuite de la vie, & n'en empoiſonnent que trop ſouvent le cours. Ce qu'il y a de malheureux, & ce qui doit faire redoubler les precautions, c'eſt que ces mêmes facultés ſi puiſſantes & ſi actives, ſi elles viennent à ſe tourner vers les plaiſirs, ſi la ſenſibilité les attire vers certains objets, allument alors des Paſſions d'une force inconvenable, des Paſſions ſur leſquelles la raiſon ne peut presque plus rien. Delà ces ecarts ſi frequens qu'on reproche aux gens à talens, aux hommes de genie. On ne ceſſe de s'étonner qu'avec une raiſon ſi bien exercée ils cedent aux preſtiges d'une Imagina-

vieren aan de beguigchelingen eener ongeregelde verbeeldings-kragt en voor het geweld der hartstogten zwigten, en men neemt niet in aanmerking, dat die trap van leevendigheid en werkzaamheid, welke hen zo verre boven andere menſchen verheft, juist zelf de oorzaak is waar door zy ligter in ongeregeldheden vervallen en in eene zinloosheid nederſtorten, tot welke zy nooit zouden gekomen zyn, zo zy met ſlegts middelmaatige begaafdheden geboo-ren waren. Ik denk dat deze aanmerkingen genoegzaam zyn om hen, die zig op de Opvoeding toeleggen, aan te ſpooren, om hunnen aandagt op dit ſtuk te vestigen, en behoedmiddelen te zoeken tegen dit kwaad, het welke eens grond gevat hebbende, byna altyd de hulpmiddelen te leur ſtelt. Men moet eene aaneenſchakeling uitvinden van beezigheden, die het ligchaam en den geest werk verſchaffen op zo eene wyze, dat niet één vermogen zig ten

gination déreglée; à la fougue des paſſions, & l'on ne fait pas attention que c'eſt ce même degré d'activité, par lequel ils ſont ſuperieurs aux autres hommes, qui facilite leurs desordres, & les precipite dans un delire dans lequel ils ne ſeraient jamais tombés s'ils fuſſent nés des hommes mediocres. Je crois ces reflexions ſuffiſantes pour porter ceux qui travaillent ſur l'Education à s'occuper de cette matiere, & à chercher des precautions, car le mal une fois fait; les remedes ſont presque toujours impoſſibles. Il faut trouver une combinaiſon d'occupations Phyſiques & intellectuelles, telle qu'aucune Faculté ne s'exerce aux depens des autres, qu'en ſe deployant tou-

ten nadeele der andere oeffent ; dat zy alle zig maatiglyk uitbreidende, onderling elkanderen in evenwigt houden, en dat de Ziel op die wyze eene heblykheid verkryge van te overdenken, zonder al te diep te doorgronden ; van de vermaaken te genieten, zonder zig aan derzelver genot geheel over te geeven, en daar door altoos over haar zelve gezag genoeg te houden, om aan de driften wederſtand te kunnen bieden, en om de droefgeestige denkbeelden die haar aantasten te kunnen verdryven. In een woord, men moet dit ſtuk den Kinderen dikwyls voor oogen houden; hen treffen door wel voorgeſtelde en met beleid uitgezogte voorbeelden; hen het juiste midden doen houden, door hun het gevaar der wederzydſche uiterſten af te ſchilderen, en hen langzaamerhand te gewennen uit zig zelve Wysgeerige denkbeelden te vormen van het waare geluk des menſchen. Dit geluk beſtaat vooral in de gerustheid der Ziel

tes dans un degré moderé, elles ſe contrebalancent mutuellement, & que l'Ame contracte ainſi l'habitude de reflechir ſens creuſer trop avant de jouïr ſans ſe livrer entierement, & de conſerver toujours parlà aſſez d'empire ſur elle même pour pouvoir reſiſter aux paſſions, & ſe tirer des idées Melancoliques qui viennent à l'aſſieger. Il faut enfin ramener ſouvent les jeunes gens ſur ce point de vuë, les frapper par des exemples choiſis & bien preſentés, les retenir dans le juſte milieu par la peinture des extremes, & les engager inſenſiblement à ſe former d'eux mêmes des idées Philoſophiques du vrai bonheur de l'homme. Le bonheur conſiſte ſurtout dans le repos de l'Ame

Ziel en in de ongeſtoorde oeffening der vriendſchap en der rede. Hier in ſtemt de ondervinding overëen met de beſchouwing, en wanneer uit de ontelbaare menigte der menſchen, die zig beklaagen, zig ontrusten en ten onvrede zyn, men lieden zoekt die waarlyk gelukkig zyn, die de geneugten van het leeven ſmaaken en dezelve wel weeten te gebruiken, vindt men hen nergens dan onder dat klein getal menſchen, die zig hebben weeten te bevryden van de kwellende en onverzaadlyke begeerten der ſtaatszugt en ydele eer; die de waereldſche zaaken op haar regten prys ſchatten en dezelve niet dan naar evenredigheid haarer waarde, dus met zeer veel gemaatigheid, begeeren; die zonder de algemeene verdorvenheid des menſchdoms ſteeds bitter te betreuren, eenige getrouwe vrienden gezogt en gevonden en zig zelven beezigheden verſchaft hebben, die naar

l'Ame, dans un exercice tranquille de l'amitié & de la raiſon. La Theorie eſt ici d'accord avec l'experience, & lorsqu'au milieu de la multitude immenſe des hommes qui ſe plaignent, s'agitent & murmurent, on cherche ceux qui ſont veritablement heureux, qui ſentent les douceurs de la vie, & qui ſavent en profiter, on ne les trouve que dans le petit nombre de gens qui ont ſçu ſe mettre à l'abri des deſirs rongeans de l'ambition & de la vaine gloire, qui eſtimant les choſes humaines ce qu'elles valent, ne les deſirent qu'à proportion de leur valeur, c'eſt à dire avec bien de la moderation, & qui ſans deplorer amerement la perverſité generale des hommes, ont cherché quelques amis fideles, ſe ſont fait des occupa-

naar hunnen ſmaak en geests-neigingen geſchikt zyn; die de weetenſchappen tot vermaak en uitſpanning beoeffenen, en niet met oogmerk om zich beroemd te maaken, en die eindelyk gerust en wel te vreede een leeven eindigen, het welke zy zonder onrust doorgebragt hebben.

De gronden der zuivere en waare Godsdienst leiden ons tot dit zelfde oogwit. Zy zetten aan deze waarheden meer kragt en nadruk by, en zy zullen, in het verſtand der Kinderen wel ingeprent zynde, hun van groot behulp zyn tot het verkrygen van dit geluk. Maar op welke wyze onderwyst men de Kinderen in den Godsdienst, en uit welk gezigtpunt doet men hen de achtens-waardigſte en troostrykſte aller waarheden beſchouwen? Men ſpreekt met hen van Godsdienst in die jaaren wanneer zy

tions utiles, adaptées à leur gout & à leur tour d'eſprit, cultivent les lettres par delaſſement, & non par l'envie de s'illuſtrer, & finiſſent ſans regrets une vie qu'ils ont paſſé ſans orages.

Les principes d'une Religion ſaine nous conduiſent au même but, ils donnent à ces verités plus de force & d'energie, & bien inculqués dans la tête des jeunes gens, ils leurs ſeront d'un grand ſecours pour acquerir ce bonheur. Mais comment enſeigne-t-on la Religion aux Enfans, ſous quel point de vuë leur preſente-t-on ce qu'il y a de plus reſpectable & de plus conſolant. On leur parle de Religion dans un age où ils n'y peuvent rien compren-

zy van denzelven nog niets begrypen kunnen, wanneer zy nauwlyks eenige woorden uitſtamelen kunnen, en buiten ſtaat zyn om aan zig zelven reekenſchap te geeven van het geene zy doen of zien doen; wanneer alle voorwerpen hun nog nieuw zyn en geſtadig hen aftrekken of hen in verwondering brengen. Men zoude misſchien denken, dat men getragt hebbe het onderwys te ſchikken naar de zwakheid hunner jeugd; dat men hun geene dan de eenvouwigſte en bevatbaarſte denkbeelden voorhoudt. Dan dit is geenszins waar. De ſamenſtellen, die tot hun onderwyz geſchikt zyn, behelzen een menigte van denkbeelden die duister zyn, en van andere die tot de verhevenſte Boven-natuurkunde behooren. De woorden, met welke men hun geheugen belaadt, zyn hun veeltyds onverſtaanbaar. De Kinderen zyn zeer gelukkig wanneer zy deze zo kragtige bepaalingen ſlegts als bloote woorden aanmerken; de

prendre, dans un age où ils peuvent à peine balbutier quelques mots, où ils ne ſavent ſe rendre compte à eux-mêmes de ce qu'ils font & de ce qu'ils voyent, où tous les objets ſont nouveaux pour eux, & leur ſont un ſujet continuel d'etonnement & de diſtraction. On pourrait croire qu'on a cherché à accommoder les enſeignemens à la foibleſſe de cet age, qu'on ne leur preſente que les idées les plus ſimples & les plus faciles à acquerir; point du tout, les recueils qui leur ſont deſtinés renferment une foule d'idées obſcures, & d'autres très metaphyſiques, les mots dont on charge leur memoire ſont ſouvent inintelligibles pour eux. — — — Les Enfans ſont bien

de kundigheden, welke zy zig verbeelden zouden uit dezelve te verkrygen, zyn gevaarlyker dan de onkunde zelve, en het beste 't welke door dit onderwyz gebeuren kan, is, dat zy niets begrypen van het geene men hun zegt. Vervolgens ſtelt men hun de voornaamſte waarheden van den Godsdienst voor, volgens eene leerſtellige en afgetrokkene Leerwyze, welke voor hun volſtrekt ongeſchikt is. Men ſpreekt met hen van Verborgenheden; van Verzoeningen; van Offerhanden; van Erfzonde; van Vervloeking en Verdoemenis; van de Wedergeboorte des onden menſch enz. Zy ſtaan op het hooren hier van verbaasd, en zy herhaalen het blindlings, om de ſtraffen te ontgaan met welke men hen dreigt; en hy die het grootſte getal dezer ſpreekwyzen, welke hy niet verſtaat, van buiten leert en opzegt, wordt boven andere beloond en alöm gepreezen. Men valt

bien heureux, lorsqu'ils ne voyent que des mots dans des definitions de cette force, les lueurs qu'ils croiraient appercevoir, ſont plus dangereuſes que l'ignorance, & tout ce qui peut arriver de mieux, c'eſt qu'ils ne comprennent rien à ce qu'on leur dit. On leur preſente enſuite les principales veritès de la Religion ſous une forme dogmatique & abſtraite qui ne leur convient abſolument point, on leur parle de myſteres, d'expiations, de ſacrifices, de peché originel, de malediction, de regeneration du vieil homme, etc. ils reſtent ſtupefaits, ils repetent aveuglement pour eviter les punitions dont on les menace, & celui qui a retenu & repeté le plus grand nombre de ces phraſes qu'il n'entend pas eſt couronné & van-

té

valt hun lastig met Leerredenen, naar welke zy niet eens luisteren. Men dwingt hen lange gebeden op te zeggen, zonder dat zy eenigen lust tot bidden hebben, en zelfs alëer zy weeten wat het gebed is. Van den morgen tot den avond doet men hen Geestelyke boeken leezen, die hun verdriet en de verbystering hunner denkbeelden ten hoogsten top doen stygen. Deze wyze van doen noemt men de kunst van Opvoeden en van Christenen te vormen. Bestaat dan de waare en regte leerwyze in te beginnen met dat geene, 't welke het allerduisterste is en moeijelykste; — in van eerst af aan afkeer en verdriet in de Ziel der Kinderen te verwekken, en in hun het leeren eener weetenschap, die de weg is tot genoegen en geluk, moeijelyk en lastig te maaken? Even als of het te doen was om Schoolgeleerden, — niet om kundige en verlichte lieden; Drog-

té partout. On les accable ensuite de sermons qu'ils n'ecoutent pas, on les force de reciter de longues prieres, avant qu'ils ayent eu la moindre envie de prier, avant même qu'ils sachent ce que c'est que la priere, on leur fait lire soir & matin des livres de devotion, qui portent à l'extreme leur ennui & la confusion de leurs idées, & l'on appelle ce procedé l'Art d'elever & de former des Chretiens. La vraye methode est-elle donc de commencer parce qu'il y a de plus obscur & de plus difficile, d'exciter dès l'entrée le degout & l'ennui dans l'ame des Enfans, & de rendre triste & rebutante une etude qui doit etre le chemin de la tranquilité & du bonheur. Comme s'il etait question de former des Scholastiques & non des

— Drogredenaars, vervuld met valſche denkbeelden en duistere grondbeginzelen, in plaats van Christenen, die eene eenvouwige en verlichte Zedekunde ingezogen hebben; — Schynheiligen en geene opregte Godvrugtigen, te vormen. Wat is hier van het gevolg? Dit, dat de meeste Kinderen eenen afkeer krygen van den Godsdienst; dat zy den zelven alleenlyk in ſchyn aankleeven; dat hunne Zedekunde enkel in gemaaktheid beſtaat, en dat zo dra de driften in hen beginnen leevendig te worden, zy zig met vervoering aan dezelven overgeeven, en in het midden der vermaaken het verdriet dat hun aangedaan is zoeken te verdryven. Is dan de Godsdienst zo moeijelyk te leeren? Vereiſcht de kenniſſe Gods zo veel gedwongen hoofdbreeken? Krygen de denkbeelden van Vader en Weldoener zo bezwaarlyk plaats in de harsſens der Kinderen? Is het volſtrekt noo-

des hommes eclairés, des Sophiſtes farcis d'idées fauſſes & de principes obſcurs & non des Chretiens nourris d'une Morale ſimple & lumineuſe, de faux devots & non des gens vraiment pieux. Que reſulte-t-il de là? Que la plupart des Enfans ſe degoutent de la Religion qu'ils n'y tiennent qu'en apparence, que leur Morale eſt toute en ſimagrées, & que dès que les Paſſions viennent à naitre en eux, ils s'y livrent avec transport, & cherchent au milieu des plaiſirs à ſe defaire de l'ennui dont on les a penetrés. La Religion eſt-elle donc ſi difficile? La connaiſſance de Dieu ſuppoſe-t-elle tant d'etudes forcées? Les idées de Pere & de Bien-faiteur ont-elles tant de peine à entrer dans la tete des Enfans? Eſt-il abſolument

noodig dat zy als Christenen redekavelen alêer zy denken en oordeelen kunnen? Waaröm wagt men niet tot dat hun ligchaam en geest een weinig meer kragt gekreegen hebben, en waaröm zoekt men als dan niet hen door de beschouwing der Waereld tot de kennis van haaren Schepper op te leiden? Waaröm ſtelt men God aan hun niet voor als den gemeenſchaplyken Vader der menſchen, die in hunne ſchepping hun geluk beöogde, en naar wien zy in hunne nooden zig wenden moeten? Waaröm ſchryft men hun voor wat zy van Hem begeeren moeten en verhindert men hunne nog tedere en onnozele Zielen zig ongedwongen uit te ſtorten en zig te verlustigen? Wat is eenvouwiger dan hun JESUS CHRISTUS voor te ſtellen, als van God gezonden, om de menſchen van hunne verdorvenheid te geneezen; om hunne Zedekunde te zuiveren; om den vroomen

mens neceſſaire qu'ils ſachent raiſonner en Chretiens avant de ſavoir penſer & ſentir? Pourquoi ne pas attendre, que leur corps & leur eſprit ſe ſoyent un peu plus developpés, pourquoi ne pas chercher alors à les conduire de la vuë du Monde à celle de ſon Auteur? Pourquoi ne pas leur repreſenter Dieu comme le Pere commun des hommes qui les a créés pour leur bonheur, & auquel ils doivent s'adreſſer dans leurs beſoins? Pourquoi leur preſcrire ce qu'ils doivent deſirer, & empecher leur ame encore tendre & naïve de s'épancher & de jouir? Quoi de plus ſimple que de leur repreſenter JESU CHRIST comme envoyé de Dieu pour remedier à la corruption des hommes,

men door de verzekering der Onſterflykheid moed in te boezemen, en de godloozen af te ſchrikken door het voorſtel van de gevolgen hunner zonden? — Dan ik moet my thans in geene verdere byzonderheden inlaaten. Deze ſtoffe is reeds geſchetst door Lieden van vernuft en bekwaamheid, wier zaak het ook is dezelve voort te zetten. Maar hunne waarſchouwingen en raadgeevingen zyn tot nu toe van zo geringe vrugt geweest, en hebben zo weinig van den geweldig grooten hoop der vooröordeelen weggenomen, dat ik gemeend heb een voorwerp van zo veel belang niet ſtilzwygend te moeten voorbygaan. Te meer wyl wy in het Tweede Deel dezer Verhandeling de gevolgen welke uit dit alles voortgevloeid zyn, beſchouwen zullen.

Ik

mes, pour epurer leur Morale, pour raſſurer les gens de bien par la certitude de l'immortalité, & pour effrayer les mechans par le tableau des ſuites de leurs pechés. Mais je ne dois pas entrer ici dans ces details. Cette matiere a deja été ebauchée par des Hommes de genie, ce ſont eux ſeuls qui doivent la continuer, mais leurs reclamations & leurs conſeils ont auſſi peu d'effet, ils ont ſi peu ebranlé la maſſe enorme de prejugés, que je n'ai pas cru devoir paſſer ſous ſilence un objet auſſi important, d'autant plus que nous verrons dans la Seconde Partie de ce Discours les conſequences, qui ont reſulté de tout ceci.

Je

Ik zal echter deze afdeeling niet eindigen, zonder iets te zeggen van de wyze op welke men hun leert hun gedrag te regelen, en hen zig laat gedraagen. Het is zekerlyk van zeer veel belang, dat men hen niet aan zig zelven overlaate en hen afhoude van alle gevaarlyke verbinteniſſen, welke zy zouden kunnen aangaan. Het kwaade daar van heeft men in het algemeen zeer wel begreepen, en men heeft alöm getragt het te verhoeden; doch daar door is men ſomtyds in een tegengeſteld uiterſte vervallen, te weeten: in hen nooit uit het oog te verliezen en hen overäl te verzellen. Hier door houdt men hen in een verveelend bedwang, het welke altoos van kwaade gevolgen is. Men doet hen agterhoudend en geveinsd worden; men maakt hen tot aapjes en zelden tot menſchen. Men kan in dezen den middelweg inſlaan, en het is niet onmogelyk dien te vinden.

Voor

Je ne finirai pas celle-ci ſans dire un mot de la maniere dont on enſeigne aux Enfans à ſe conduire, & dont on les laiſſe agir. Il eſt ſans doute eſſentiel de ne pas les abandonner à eux mêmes, & de les preſerver des Sociétés dangereuſes qu'ils pourraient former; l'on a très bien ſenti cet abus, & l'on cherche partout à y remedier, mais on eſt tombé quelquefois dans un extreme oppoſé, c'eſt de ne les jamais perdre de vuë, & de les accompagner partout. On les accoutume parlà à une gene & une contrainte toujours nuiſibles, on les empeche de ſe developper, on en fait de petits ſinges & rarement des hommes. Il y a des milieux à prendre là deſſus, & ces milieux ne ſont pas impoſſibles à trouver.

Voor het overige volgt natuurlyk, uit al het geene ik gezegd heb; dat men zig wel moet wagten te vroeg te redeneeren, en wel inzonderheid met de Kinderen; zy zyn daar toe niet bekwaam en zouden het op een verkeerde wyze doen. Het is eene heylykheid die, geduurende al het overige van hunnen leeftyd, hun van nut zyn zal. In het vervolg zal een kundig Leermeester aanvangen hun te leeren opmerkzaam zyn, volgens de denkbeelden welke ik hier boven aangeweezen heb.

Men behoeft de denkbeelden welke ik voorgeſteld heb niet lange overwoogen te hebben, om te begrypen, dat zig hier veele vraagſtukken van belang opdoen zouden, welken het beſtek dezer Verhandeling ons niet toelaat te verhandelen. Men zou moeten onderzoeken in hoe verre de grondbeginſelen welke ik gelegd, en de gevolgen welke ik uit dezelve afgeleid hebbe,

Au reſte, il ſuit naturellement de tout ce que je viens de dire, qu'il faut bien ſe garder de raiſonner trop tot, & ſurtout avec les Enfans, ils n'en ſont pas capables, & ils le feraient mal, c'eſt une habitude qui leur ſera utile dans tout le reſte de leur vie. Enſuite un Maitre intelligent commencera à les faire reflechir en ſuivant les idées que j'ai indiqué plus haut.

Ce n'eſt pas beſoin d'avoir medité longtems ſur les idées que je viens d'expoſer, pour ſentir qu'il ſe preſenterait ici une foule de queſtions intereſſantes, que les ſeules bornes preſcrites à ce diſcours nous empechent de traiter. Il faudrait chercher jusqu'à quel point les principes que j'ai

hebbe, bevorderlyk zyn aan de openbaare — of aan de byzondere Opvoeding. — Hoe verre een Vader zelf zyne Kinderen moet in 't oog houden. — Welk onderwyz hy zelf hun geeven moet, en welke leſſen hy aan anderen moet overlaaten. Ten dezen opzigte zal ik aanmerken, dat, ſchoon het veeltyds nuttig is, het onderwyz der jonge lieden in de verſchillende deelen der Kunſten en Weetenſchappen, aan Meesters toe te vertrouwen, en ſchoon de al te groote genegenheid voor hunne Kinderen den Vaders niet zelden belet het noodige geduld te oeffenen, en zig van de kunstgreepen te bedienen, die het geſchiktſte zyn om de denkbeelden in der Kinderen Zielen te doen voortſpruiten, men echter niet ontkennen kan, dat het toezigt van een wyz en kundig Vader van het uiterſte belang is, in alles wat de Zedelyke Opvoeding betreft. Het groot-

j'ai poſé, & les conſéquences que j'en ai déduites, ſont favorables à l'Education publique ou à l'Education privée, jusqu'à quel point un Pere doit ſuivre ſes Enfans, quelles ſont les inſtructions qu'il doit leur donner lui même, & quelles ſont celles qu'il doit laiſſer à d'autres. Je remarquerai à cet egard que s'il eſt ſouvent utile de confier les jeunes gens à des Maitres relativement aux differentes parties des Sciences & des Arts, ſi l'interet trop vif que les Peres prennent à leurs Enfans, les empeche ſouvent d'avoir la patience neceſſaires & d'employer les artifices convenables pour faire germer les idées dans leur ame, on ne ſaurait disconvenir au moins que les ſoins d'un Pere ſage & eclairé ne ſoyent eſſentiels pour tout ce

grootſte deel der byzondere Leermeesters zodanig zynde, als ik hier boven beſchreeven heb, zyn onbekwaam om de jonge lieden ten dien opzigte te beſtuuren. Zy hebben zig zo weinig toegelegd op de grondbeginzelen der Zedekunde en op de wyze van deze op de Opvoeding toe te paſſen. Zy begaan zelve in hun zedelyk gedrag zo veele misſlagen. Zy misſchen zo zeer fynheid van oordeel en die zagtzinnigheid, welke noodig zyn, om de innerlyke genegenheid der Kinderen te winnen, om het geheim hunner neigingen en den grond hunner oogmerken te ontdekken, om hun vertrouwen te verkrygen, en hen ongemerkt van den gevaarlyken weg, dien zy inſlaan willen, af te leiden. Hunne leſſen en voorſtellen hebben zo weinig van dien nadruk en van die leevendigheid, welke zo veel vermoogen hebben op verſtanden die nog niet bedorven, op zielen die

qui regarde l'Education Morale. La plupart des Precepteurs etant tels que je les ai depeints ci-deſſus, ſont incapables de diriger les jeunes gens de ce coté la, ils ont ſi peu reflechi ſur les principes de la Morale, & ſur la maniere de l'adapter à l'Education, ils pechent ſi ſouvent eux mêmes du coté des mœurs, ils ſont ſi depourvus de cette douceur neceſſaire pour s'inſinuer dans l'Ame des Enfans, decouvrir le ſecret de leurs inclinations & de leurs vues naiſſans, gagner leur confiance, & les detourner inſenſiblement de la route dangereuſe qu'ils vont prendre, ils ont ſi peu de cette energie & de ce coloris, ſi puiſſans ſur des eſprits encore ſains, ſur des ames encore ouvertes à toutes les impreſſions, en un mot, ils ſont

die nog voor alle indrukken open zyn. In een woord, zy zyn in de kennis van den menſch zo zeer onbedreeven; zy zyn zo vol van vooroordeelen en verwaandheid, dat hun onderwyz zo al niet ſchadelyk, ten minſten onnut is. Hoe veele jonge lieden zyn niet door hunne Leermeesters tot allerlei uitſpoorigheden verleid? De Raadgeevingen en het beſtuur der Ouders zyn altoos veel nuttiger. Deze begrypen beter de gevaaren voor welke hunne Kinderen bloot ſtaan. Zy hebben meer ondervinding. Zy kennen beter de middelen, die de geſchiktſte zyn om hunne Kinderen voor uitſpoorigheden te behoeden. Deze beweegredenen moesten de Regeerders aanzetten om de zorgen eener goede opvoeding zo veel mogelyk uit te breiden, ten einde het meerder deel der Vaders en Moeders zelve over de opvoeding hunner Kinderen zou kunnen waaken; dat zy de Meesters

ſont dans une ignorance ſi profonde de l'homme, ils ont tant de prejugés & tant de preſomption, que leurs directions ſont au moins inutiles, ſi elles ne ſont pas nuiſibles: combien de fois les jeunes gens n'ont-ils pas été entrainé par leurs Precepteurs dans toutes ſortes d'excés. Les conſeils & les directions des Parens ſont toujours plus utiles, ceux-ci ſentent mieux les risques que courent leurs Enfans, ils ont plus d'experience, ils connaiſſent mieux les moyens propres à les preſerver des excès. Ces motifs devraient engager les Gouvernemens à etendre autant qu'il eſt poſſible les ſoins d'une bonne Education, afin que la plupart des Peres & Meres puiſſent veiller eux mêmes à l'Education de leurs Enfans, apprecier les Mai-

ters dien zy hun geeven, op hun regte waarde schatten, en in staat zyn zouden te oordeelen over de vorderingen die hunne Kinderen maaken en die welken zy behoordden te maaken, en vooral om hunnen Kinderen die achting in te boezemen, die de vastste grondslag is der leerzaamheid en der eerbied, doch hedendaagsch maar al te schaars gevonden wordt. Uit dit gezegde volgt, dat de voornaamste grond van alle regtvaardigheid en ondergeschiktheid in het vaderlyke gezag huisvest. Het regt van gebieden is nooit achtenswaardiger dan in eenen Vader, wyl het zelve op liefde en weldaadigheid gegrond is; ook zyn de natuurlyke uitwerkzelen van dat gezag van het allergewigtigste nut, wyl zy den mensch van kindsbeen af gewennen tot gehoorzaamheid en tot onderwerping aan de Wetten, die hem voorgeschreeven worden. De Regeerders behooren derhalven zeer

tres qu'ils leur donnent, connaitre les progrès qu'ils font & ceux qu'ils devraient faire, & surtout inspirer à leurs Enfans une estime qui est le meilleur fondement de la docilité & des egards, & qui n'est que trop rare de nos jours. Il suit de ce que je viens de dire, que le premier fondement de toute justice & de toute subordination réside dans l'autorité Paternelle, le droit de commander n'est jamais plus respectable que chez un Pere, puisqu'il repose sur l'Amour & sur la bien-faisance; & les effets naturels de cette autorité sont bien precieux, puisqu'ils accoutument les hommes dès leur enfance à obeir, & à se soumettre aux loix qu'on leur impose. Aussi les Gouvernemens doivent ils veiller avec beaucoup d'attention

à

zeer oplettend te zyn en waakzaam, om het Vaderlyk gezag meer en meer te bevestigen en aan het zelve alle noodige hulp en onderſtand toe te brengen. De Ouden, wier Zedekunde meer beoefenende was en meer op de ondervinding gegrond dan de onze, voelden zeer wel het gewigt dezer waarheid; ſomtyds zelfs hebben zy haar al te verre uitgebreid, (waar van de wetten der twaalf Tafelen bewyzen opleeveren). De hedendaagſchen in tegendeel zyn in het ander' uiterſte overgeſlagen. Zy hebben te zeer verzuimd een gezag te onderſchraagen, het welke, behoorlyk geoeffend wordende, getrouwe Onderdaanen, verſtandige en edelmoedige Burgers vormt. Zy hebben niet genoeg opgemerkt, dat een halſtarrig Kind meest altyd een wederſpannig Onderdaan wordt, en dat de eerſte indrukzelen onuitwiſchbaar zyn en gevolgen voortbrengen, die op den geheelen leevens-

à fortifier l'autorité Paternelle, & lui donner tout l'appui, tous les ſecours dont elle peut avoir beſoin. Les Anciens dont la Morale etait bien plus pratique & plus experimentale que la notre, avaient bien ſenti cette verité, ils l'avaient même quelque fois pouſſé trop loin, (comme le prouvent les loix des douze Tables,) mais les modernes ont donné dans l'autre extreme, ils ont trop negligé de ſoutenir une autorité qui bien exercée forme des ſujets fideles, des citoyens ſages & genereux, ils n'ont point aſſez ſenti qu'un Enfant indocile eſt presque toujours un ſujet rebelle, & que les premieres impreſſions ſont ineffaçables, & ont des ſuites qui s'etendent à toute la vie. Un Legislateur eclairé doit donc

vensloop invloed hebben. Een kundig Wetgeever moet dus vooral het oog hier op vestigen. Hy moet door alle mogelyke middelen de Kinderen in onderwerping en gehoorzaamheid houden. Hen, die daar van afwyken, ſtrengelyk ſtraffen. In een woord, hy moet door zyne wetten de Ouders zo wel als de Regeerders doen achten en eerbiedigen. De ontvouwing der voorzorgen, die hier toe verëiſcht worden, zoude te langwylig zyn, en het is hier de plaats niet om in dezelve te treeden.

Het is niet minder noodig te onderzoeken, hoe verre men het onderſcheid der Sexe en der getemperdheid moet in het oog houden, ten opzigte van den aart en de ſchikking der denkbeelden, welke men den Kinderen moet mededeelen. Ik heb nog geen gewag gemaakt van die denkbeelden, welke de Zielkunde ons opleeveren kan omtrent de opvoeding der Vrouwelyke

tourner ſes regards de ce coté là, il doit retenir par tous les moyens poſſibles les Enfans dans la ſubordination & dans l'obeiſſance, punir ſeverement ceux qui s'en ecartent, en un mot reſpecter les Peres par les loix comme on reſpecte les Magiſtrats. Le detail des precautions à prendre pour cela ſerait trop long, & ce n'eſt pas ici le lieu d'y entrer.

Il faudrait chercher auſſi quel egard l'on doit avoir à la difference du Sexe & du temperament, relativement à la nature & à l'ordre des idées qu'il s'agit de donner aux Enfans. Je n'ai point parlé des idées que la Pſychologie peut

welyke Sexe. Men begrypt ligtlyk dat de algemeene en wezenlykſte grondbeginzelen dezelfde zyn, en dat haare opvoeding alleen in zekere byzonderheden van die der Manlyke Sexe onderſcheiden is. Haar zwak geſtel, haare tederer en aandoenlyker zintuigen, vereischen nog meer zorg en toevoorzigt. 'Er is veel bekwaamheid noodig om haaren geest wel te leiden en haar hart te vormen. De Natuur heeft haar niet geſchikt tot te zeer afgetrokkene en diepzinnige Letter-oeffeningen. Eene te ſterke en te aanhoudende inſpanning van den aandagt krenkt haar en verſpilt haare vermogens. Zy hebben daar en tegen de grootſte geſchiktheid tot alles wat van het gevoel en de verbeeldings-kragt afhangt. In de fraaije Letteren en in ſtoffen van ſmaak, hebben zy een zo vaardig begrip, een zo fyn gevoel, dat zy niet zelden op het eerſte oogenblik dat geene ont-

peut nous fournir ſur l'Education des Femmes. L'on ſent bien que les principes generaux & eſſentiels ſont les mêmes, & que ce n'eſt que par les details, que leur education peut differer de celle des Hommes. Leur conſtitution plus faible, leurs organes plus delicats, exigent encore plus de precautions & de ſoins; il faut des mains habiles pour manier leur eſprit & former leur coeur. La Nature ne les a point deſtinés à des etudes trop abſtraites & trop profondes, un exercice trop fort & trop ſoutenu de l'attention les bleſſe, & les epuiſe. Au contraire, elles ont la plus grande aptitude pour tout ce qui tient au ſentiment & à l'imagination; elles ont dans les belles lettres, dans les matieres de gout, un coup d'œil ſi prompt,

men van den tyd, welken die Letter-oeffeningen vereïsſchen zouden? Zullen zy niet genoodzaakt zyn dezelven dikwerf af te breeken en ſlegts by tusſchenpoozingen waar te neemen? Zullen zy, geſtadig door andere zorgen gen afgetrokken wordende, in haare denkbeelden die orde kunnen brengen en dat verband, die het wezenlyke van alle Wysgeerige oeffeningen uitmaaken? Zy zullen derhalven genoodzaakt zyn of zig te vergenoegen met duistere en onzekere denkbeelden, die altoos veel ſchadelyker zyn dan de onkunde zelve; of haare zaaken geheel en al te verwaarloozen, en daar door aan de Maatſchappy een wezenlyk nadeel toebrengen. Daarenboven zal dat mengelmoes van afgetrokkene en doorgaans niet wel overwogene denkbeelden, haare verbeeldingskragt bederven; die zagte en lieftallige leevendigheid, door welke zy alles wat zy zeggen fraaiheid weeten by te zetten, wegneemen, zo

une grande partie du tems qu'exigeraient ces etudes? Ne ſeront-elles pas forcées de les interrompre ſouvent, de les prende par lambeaux, & ſans ceſſe diſtraites par d'autres ſoins? Pourroit-elles mettre dans leurs idées cet ordre, cette liaiſon qui fait l'eſſence de toute etude Philoſophique. Elles ſeront donc obligées, ou de ſe contenter d'idées vagues & obſcures, toujours plus nuiſibles que l'ignorance même, ou de negliger entierement leurs affaires, & de cauſer par là un tort réel à la Société. Il y a plus: ce melange d'idées abſtraites, le plus ſouvent mal digerées, nuira à leur Imagination, il lui otera ce coloris doux & ſuave, dont elles ſavent embellir ce qu'elles diſent,

zo wel als die bevallige manier van zig uit te drukken, van welke zy zig zo behendig weeten te bedienen. Zy zullen dien fynen, geestigen en van ter zyde treffenden draai, welken zy aan veele zaaken geeven en die vaardigheid van gevoel in welke zy uitmunten, verliezen. Redekavelingen die al te diepzinnig zyn, zullen de vrolykheid van haaren geest wegneemen, en haar die heblykheid van over alles te redetwisten, welke voor anderen zo lastig is en verveelende, doen verkrygen. Haar ſtyl zal gedwongen en gemaakt, — haar ſpreekwyzen zullen ſluitredenen worden; alles wat zy zeggen zal als 't ware afgemeeten zyn. Haare denkbeelden zullen niet meer die oorſpronglyke en eenvouwige aartigheid hebben, die het bevallige 'er van uitmaakt. In plaats van bekoorelyke Vrouwen, zullen zy zeer verveelende Leermeesters worden. Ik geloov derhalven dat het van veel belang is haare Letteroeffe-

diſent; ces formes gracieuſes qu'elles employent ſi adraitement; ces tournures indirectes ſi fines & ſi piquantes; cette promptitude du tact, dans laquelle elles excellent. Des Raiſonnemens pouſſés trop loin deſſecheront leur eſprit, leur donneront cette habitude de differter ſi triſte & ſi ennuyeuſe pour les autres, leur ſtyle deviendra affecté, leurs phraſes arrondies, leurs periodes arrangées, leurs idées n'auront plus cette naïvité originale, qui en faiſait le charme, & de Femmes charmantes, elles deviendront des Docteurs fort inſipides. Je crois donc, qu'il eſt important de borner à propos leurs etudes, & d'en oter toute theorie abſtraite trop approfondie. Elles ſont

oeffeningen in tyds behoorlyk te bepaalen, en alle te zeer afgetrokkene en te diepzinnige beſpiegelingen uit dezelven te verbannen. Zy zyn geſchikt om het aangenaame het bekoorlyke van dit leeven uit te maaken, en niet om over alle voorkomende zaaken ſierlyke en langwylige vertoogen te doen of op de twist-banken te redekavelen. Zy alleen kunnen treurige gemoederen zagtelyk opbeuren en troosten; waardy by te zetten aan het betrouwen en aan de geheimſte vertrouwlykheid. Zy alleen weeten regt belang en deel te neemen in onze verdrietlykheden, en dezelve door aftrekkende kleinigheden te verligten, onzen leevens-loop te veraangenaamen en onze vermaaken te vermenigvuldigen, door in dezelven deel te neemen. Maakt haar geleerd en diepdenkend, alle die bevalligheden zullen verdwynen, en met haar al het nutte al het genoeglyke der Maatſchappy.

De

ſont deſtinées à faire le charme & la douceur de la vie, & non à diſſerter longuement ſurtout, & à argumenter ſur les bancs. Elles ſeules ſavent conſoler & manier doucement les ames affligées, donner du prix à la confiance, aux confidences les plus ſecrettes. Elles ſeules ſavent s'intereſſer à nos peines, entrer dans ces petits details, qui diſtraiſent & qui ſoulagent; nous faire avancer agreablement dans la route de la vie, & multiplier nos plaiſirs en les partageant. Rendez les des femmes ſavantes, donnez leur de l'erudition & de la profondeur, tous ces agremens diſparaiſſent & avec eux tout ce qui fait le prix de la Société.

L'Edu-

De Zedelyke Opvoeding der Vrouwelyke Sexe is van nog zeer veel meer belang en veel moeijelyker. Men vindt zig verlegen op welke wyze men het ontwikkelen van haare denkbeelden en het vormen van haar karakter aanvangen zal. Wanneer men acht geeft op de Rol, welke zy, zo draa ze ter waereld intreeden, ſpeelen moeten, ziet men haar genoodzaakt dezelfde zaaken teffens te begeeren en te ſchuwen, en in ſchyn dat geene te ontvlieden naar 't welke zy het meeste verlangen. Alle voorwerpen die haar omringen, die haar behaagen, zyn voor haar gevaarlyk. De Welvoeglykheid laat haar niet toe opregtelyk haare gevoelens en denkbeelden te uiten. De verdorvenheid onzer Eeuw geeft aan haare onſchuldigſte gezegden een kwaaden zin. Zy vinden zig genoodzaakt haare gedagten of in te houden of geſtadig te ontveinzen, en haar karakter

L'Education Morale des Femmes eſt tout autrement importante & difficile, on ne ſait pas trop comment s'y prendre, quand il s'agit de developper leurs idées, & de former leur caractere. Quand on examine le role qu'elles ſont appellées a jouer dès leur entrée dans le monde, on les voit forcées de deſirer & de craindre en même tems; de paraitre fuir ce qu'elles recherchent le plus. Tout ce qui les entoure, tout ce qui les flatte leur preſente des objets dangereux; les bienſeances les empechent d'exprimer naïvement leurs idées & leurs ſentimens; la corruption du ſiécle denature leurs propos les plus innocens; elles ſe voyent obligées de ſe renfermer en elles mêmes, de diſſimuler ſans ceſſe, & leur caractere

rakter behoudt niet zelden voor altoos den indruk dezer veinzery. Eene opvoeding, die voor de welvoeglykheid zorgende, teffens alle uitſpoorigheid verhoedt; die het verſtand der jonge Dogters genoegzaam verlicht om haar zo min over alles als over niets te doen bloozen, die haar eene eerbaare vrymoedigheid geeft, zonder haare zedige beſchroomdheid weg te neemen. In een woord, eene opvoeding die haar even verre verwyderd houdt van eene waanwyze en belagchelyke ingetogenheid, als van eene laakenswaardige zugt om allen mannen te behaagen. Eene zodanige opvoeding, zeg ik, is niet gemaklyk te vatten. Door middel van boeken kan men dezelve niet onderwyzen; zy is alleenlyk de vrugt eener welbepeinsde kennis der waereld, en kan niet gegeeven worden, dan door Ouders die zelve even zo beſchaafd zyn als verſtandig. Zo deze het vertrou-

tere ne porte que trop ſouvent l'empreinte de cette diſſimulation. Une Education qui en pourvoyant aux bienſeances previenne tout ecart; qui eclaire aſſez l'eſprit des jeunes Filles pour les empecher egalement de rougir de tout & de ne rougir de rien; qui leur donne l'aſſurance de l'honnêteté ſans leur oter la timidité de la modeſtie; En un mot, une Education qui les tienne egalement eloignées d'une pruderie toujours ridicule, & d'une coquetterie blamable; Une telle Education, dis-je, n'eſt pas facile à ſaiſir, on ne peut l'enſeigner dans les livres, elle ne peut etre que le fruit d'une connaiſſance reflechie du monde, & ne peu- etre miſe en uſage que par des Parens auſſi delicats qu'intelligens. S'ils ſavent

gagnér

trouwen hunner Dogters weeten te winnen; zo zy niet toornig worden over het geene zy hun in vertrouwen zeggen, en het haar niet als eene misdaad toerekenen een hart te hebben dat gevoelig begint te worden; zo zy haar leeren de opregtheid met de noodige agterhoudendheid te paaren; de Mannen niet als de natuurlyke voorwerpen haarer kunstgreepen —, maar als wezens te beſchouwen die haar kunnen gelukkig maaken, en welken zy zig toeleggen moeten te kennen en met verſtand te beoordeelen, zullen zodanige Ouders niet bloot geſteld zyn om over het gedrag hunner Dogteren ſchaamrood te worden; haar geluk en de gerustheid der Ouders zullen op vaste grondſlagen ſteunen. — Ik keer tot myn onderwerp weder.

Men zoude nog kunnen naarſpeuren de verbinteniſſen, welke men den Kinderen moet doen

gagner la confiance de leurs filles, s'ils ne s'effarouchent point de ce qu'elles peuvent leur dire, s'ils ne leur font point un crime d'avoir un cœur qui commence à ſentir, s'ils leur apprennent à allier la bonne foi à la reſerve neceſſaire, à ne point regarder les hommes comme les objets naturels de leurs artifices, mais comme des Etres, qui peuvent faire leur bonheur, qu'elles doivent s'attacher à connaitre & à juger ſainement, de tels Parens ne s'expoſeront point à rougir des demarches de leurs filles, ils aſſureront ſur des fondemens ſolides leur tranquilité & leur bonheur. Je reviens à mon ſujet.

On pourrait rechercher encore quelles ſont les liaiſons, qu'on doit faire contracter aux Enfans, dans quel tems & dans

doen aangaan; op wat tyd en in welke omſtandigheden men hen in het gezelſchap van Perſoonen der andere Sexe brengen moet; welke byzondere beſtuuringen by de opvoeding in acht te neemen zyn; betreklyk de verſchillende ſtaaten tot welken men de Kinderen ſchikt, zo wel als tot hunnen rang en de Regeeringsvorm van het land waar in zy gebooren zyn, enz. enz. Eene volledige en wyzgeerige naarſpeuring van alle deze en van duizendërlei andere voorwerpen van dit ſoort, zoude verſcheide wel uitgewerkte boekdeelen verëiſchen. Werken van dit ſoort ontbreeken ons nog, en zy zullen zeer veel arbeid kosten, wyl het aanwyzen der denkbeelden zo veel moeite vereiſcht. Ik geloov des niet te min, dat men deze zaaken grondig beſchouwende, vinden zal, dat het onmogelyk is ten dezen opzigte volſtrekt bepaalde en algemeene verhandelingen te gee-

dans quelles circonſtances on doit les introduire dans la Société des perſonnes d'un Sexe different, quelles directions particulieres doit ſuivre l'Education relativement aux differens etats, auxquelles on deſtine les jeunes gens, à leur rang au gouvernement du pays où ils ſont nés, &c. &c. La discuſſion ſuivie & Philoſophique de ces differens objets & de mille autres de cette eſpece, demanderait pluſieurs ouvrages travaillés avec ſoin; ces ouvrages nous manquent encore, & ne ſont pas aiſés-à faire, puisque la ſeule indication des idées ſe trouve ſi difficile. Je crois cependant que ſi l'on reflechit profondement ſur ces matieres, on trouvera qu'il eſt impoſſible de donner là deſſus des traités abſolument determinés, que les données

geeven ; dat het geene wy 'er van weeten te onzeker is en te veränderlyk, om alle de voorkomende gevallen aan eene vaste Leerwyze te binden ; wyl de geäartheid en de omſtandigheden op onëindig veelërlei wyzen verſchillen. en ieder geval byzondere zorgen en beſtuuringen verëiſcht. Men moet derhalven zig vergenoegen met de Grond-denkbeelden en die Grondbeginzelen te overweegen, die van algemeen nut zyn. Men moet over de eerſte beginzelen van alle de takken der menſchlyke kundigheden werken ſamenſtellen, die wel geſchreeven en in onderling verband zyn, die dienen kunnen om de jonge lieden te onderwyzen en teffens hunnen Geest te vormen, voorts aan de Meesters en Onderwyzers der jeugd de zorg overlaatende voor de verdere byzonderheden, die ontelbaar veele zyn. Het is in zekere opzigten met de Opvoeding als met de kunst

nées ſont trop incertaines & trop variables, pour qu'on puiſſe ſoumettre tous les cas à une theorie ſure, puisque le naturel & les circonſtances varient d'une infinité de manieres, & que chaque cas demande des ſoins, & une direction particuliere. Il faut donc ſe contenter de poſer ſur les idées fondamentelles, ſur les principes d'une utilité generale, compoſer ſur toutes les branches des connaiſſances humaines des ouvrages elementaires bien faits & bien liés, qui puiſſent ſervir à inſtruire les jeunes gens & à former leur eſprit, & laiſſer aux Maitres, aux Inſtituteurs le ſoin des details, dont la multitude eſt innombrable. Il en eſt à certains egards de l'Education comme de l'art d'obſerver, le nombre des regles generales, des

kunst van Waarneemen. Het getal der algemeene regelen en der grondlesſen, die op alle gevallen toepaslyk zyn, is klein; maar derzelver toepasſing en gebruiken zyn ontelbaar veele; men leert deze niet dan door de oeffening en door het waarneemen zelve, wanneer dit door bekwaame lieden geſchiedt. De handelwyze van eenige Waarneemers ſlegts in 't algemeen op te geeven, is zo veel als niets te doen; het zyn de verſchillende byzonderheden die leerzaam zyn: niet die welke een Geleerde in zyne ſtudeer-kamer uitdenkt; maar die wezenlyke byzonderheden, welken men by iederen ſtap ontmoet, en even zo weinig beſchryven als voorzien kan. Ik houde my niet langer op by deze aanmerkingen, maar gaa over tot de tweede afdeeling dezer Verhandeling.

TWEE-

preceptes communs eſt petit; mais leur application & leurs uſages ſont immenſes, ils ne s'apprennent que par la pratique, par l'obſervation même, lors qu'elle eſt dirigée par d'habiles gens; rapporter en gros les procedés de quelques Obſervateurs, ce n'eſt rien faire, ce ſont les details qui inſtruiſent, & non pas les details qu'un Savant imagine dans ſon cabinet; mais les details réels, qui ſe rencontrent à chaque pas & qu'il eſt auſſi impoſſible de decrire que de prevoir. Ainſi, ſans m'arrêter plus longtems de ces reflexions, je paſſe à la ſeconde partie de ce discours.

SECON-

TWEEDE AFDEELING,

Van den Invloed der Zielkunde op het Geluk der Maatſchappyen.

Ik heb misſchien in de eerſte afdeeling my breedvoeriger uitgelaaten, dan den aart dezer Verhandeling mede bragt. De denkbeelden echter welke ik daar door gelegenheid had voor te ſtellen, zullen ons van groot nut zyn in deze tweede afdeeling, en dienen om dezelve zeer merklyk te verkorten.

Het

SECONDE PARTIE.

Influence de la Pſychologie ſur le bonheur des Sociétés.

Je me ſuis etendu dans la premiere partie, peut-etre, plus que ne le comportait la nature de ce discours, mais les idées que j'ai eu occaſion d'expoſer nous ſeront d'une grande utilité pour cette ſeconde partie, & ſerviront à l'abreger conſiderablement.

Het zou nutteloos zyn alle de voorwerpen te verhandelen, welke deze ſtoffe ons opleevert. Zo ik my zorgvuldig gewagt heb van in de byzonderheden eener Verhandeling over de Opvoeding te treeden, moet ik nog des te meer my onthouden van de veelvuldige naarſpeuringen die zig hier opdoen. Daar en boven heeft men, ten opzigte van dit Onderwerp, êên voordeel, het welk ons ten opzigte der opvoeding ontbrak; dit naamlyk, dat het meerder deel der zaaken, die voor het geluk der Maatſchappy van belang zyn, reeds door anderen op eene zo bondige als wysgeerige wyze verhandeld zyn. Ik heb derhalven thans geen ander oogmerk, dan alleenlyk ſommige der voornaamſte trekken voor te ſtellen. Zo het my gelukt deze wel te ſchetſen, zal men van het overige zeer gemaklyk oordeelen en 'er dezelfde regelen op toepaſſen kunnen.

Dat

Il ſerait inutile d'entreprendre de traiter tous les objets qu'elle nous offre; ſi je me ſuis gardé ſoigneuſement d'entrer dans les details d'un Traité d'Education, à bien plus forte raiſon dois je m'abſtenir de la multitude de discuſſions qui ſe preſenteraient ici. On a d'ailleurs pour ce ſujet un avantage qui nous manquait pour l'Education, c'eſt que la pluspart des matieres qui intereſſent le bonheur des Sociétés, ont été traitées d'une maniere egalement ſolide & Philoſophique. Mon but n'eſt donc ici que de preſenter quelques uns des traits principaux, ſi je reuſſis à les esquiſer, on pourrait facilement juger du reſte, & y appliquer la même methode.

Qu'une

Dat eene gezonde Zielkunde in het beſtuur der Maatſchappyen van nut konde zyn, ſchynt niet wel te kunnen ontkend worden, en dezelfde redenen, die haare nuttigheid in de opvoeding bewyzen, doen ook haar nut blyken ten opzigte van het geluk der Maatſchappy. Zou het voorzigtig zyn menſchen te willen beſtuuren zonder hen te kennen? Kan men zig waare en juiste denkbeelden vormen van een ſamengeſteld wezen, zonder te weeten welke de enkelvouwige deelen van deszelfs ſamenſtel zyn, en zonder den aart dier deelen te kennen? Hangen niet de beweegings-wetten van een ſamengeſteld werktuig af van de wetten der enkelvouwige werktuigen, die in deszelfs ſamenſtel plaats hebben.

Men moet derhalven, zal men over de menſchen, in eene Maatſchappy verzameld zynde, wel

Qu'une ſaine Pſychologie puiſſe etre utile dans la direction des Sociétés, c'eſt ce qu'il ne parait pas aiſé de nier, & les mêmes raiſonnemens qui prouvent ſon utilité dans l'Education, la rendent ſenſible auſſi quand il s'agit du bonheur des Sociétés. Serait-il prudent de vouloir conduire les hommes ſans les connaitre, peut-on ſe former des idées juſtes d'un etre compoſé, ſans ſavoir quels ſont les individus qui le compoſent, & quelle eſt la nature de ces individus; les loix du mouvement d'une machine compoſée ne dependent-elles pas des loix des machines ſimples qui entrent dans ſa conſtruction.

Ainſi pour bien juger les hommes raſſemblés en Société,

wel oordeelen, de betrekkingen van den menſch op zyne medemenſchen kennen. Om zo eene Maatſchappy van menſchen wel te beſtuuren, moet men de gevolgen van die betrekkingen begrypen, en niets dat daar mede ſtrydig is van die Maatſchappy eisſchen. De Zedelyke wezens hebben, zo wel als de bloot-natuurlyke, hunnen aart en eigenſchappen, welken men niet tegenſtreeven kan, zonder het geluk van die wezens, en daar door teffens dat der geheele Maatſchappy, van welke zy leden zyn, te benadeelen; want eene Maatſchappy is niets anders, dan eene verzameling van enkelvouwige Leden, die zig tot hun eigen best verëenigd hebben; dus ieder voor zig een onbetwistbaar regt hebben op alle de voordeelen, welke die verëeniging te wege brengen kan. Men kan derhalven aan geene Maatſchappy denken, zonder ieder der enkelvouwige wezens, die dezelve

té, il faut connaitre les rapports de l'homme avec ſes ſemblables. Pour bien diriger les hommes raſſemblés en Société, il faut ſaiſir les reſultats de ces rapports, & ne rien exiger d'une Société qui ſoit contraire à ces rapports: Les etres moraux ont comme les etres Phyſiques leur nature & leurs propriétés, on ne peut chocquer cette nature & ces propriétés ſans nuire au bonheur de ces etres, & par cela même au bonheur de la Société qu'ils compoſent. Car une Société n'eſt autre choſe qu'une collection d'individus, qui ſe ſont reunis pour leur plus grande utilité, qui ont chacun un droit inconteſtable aux avantages que peut procurer la Société, on ne peut donc ſonger à la Société ſans ſonger aux individus, il faut ſeulement chercher

zelve uitmaaken, in aanmerking te neemen. Het komt alleenlyk 'er op aan naar te ſpeuren welken invloed hunne veréeniging op ieder hunner heeft, en welke gevolgen uit dezelve, ten opzigte van de Regeerings-vorm dier Maatſchappy, voortvloeijen.

Wanneer men met oplettenden aandagt den aart des Menſche beſchouwt zo wel als den lust dien hy heeft om zyne werkzaamheid te oeffenen, en de verſchillende wyzigingen welke die werkzaamheid ondergaat, naar maate der voorwerpen op welke zy zig toelegt; de onderſcheidene hartstogten die daar uit voortſpruiten, en die, wel beſtuurd wordende, zeer veel tot des menſchen geluk toebrengen; den hoogen trap van volmaaking, voor welken de menſch vatbaar is; het vermaak dat hy vindt in zyne denkbeelden uit te breiden, dezelven aan een

cher quelle influence a leur reunion ſur chacun d'eux; quels ſont les principes qui reſultent de cette reunion, & quelles conſequences en decoulent relativement à la pratique du Gouvernement.

Quand on conſidere attentivement la nature de l'homme, le deſir qu'il a d'exercer ſon activité, les differentes modifications qu'eprouve cette activité, ſuivant les objets auxquels elle s'applique, les differentes paſſions qui en reſultent, & qui bien dirigées contribuent puiſſamment au bonheur de l'homme, le haut degré de perfectibilité dont il eſt ſuſceptible, le plaiſir qu'il trouve à pouſſer ſes idées, à les combiner, à en tirer des reſultats nouveaux,

een te ſchakelen en 'er nieuwe uit te trekken, en het nog grooter vermaak dat hy vindt in dezelve mede te deelen en bekend te maaken; het genoegen 't welke hy in de verkeering met zyne medemenſchen ſmaakt; de geneugten, welke eene regtſchaapene ziel geniet wanneer zy wel doet, wanneer zy aan andere menſchen dienſten bewyst. In een woord, wanneer men acht geeft op de veelvuldige aangenaamheden, welke de menſch in de oeffening der gezellige deugden geniet, en op de geneuglyke voordeelen welke hy daar uit trekt; wanneer men eenen MARCUS AURELIUS of eenen SOCRATES vergelykt met een onverſchilligen menſch, die alleen voor zyn eigen behoud en welzyn waakt, en wiens zelfs-liefde zig niet hooger verheffen, — niet verder uitbreiden kan dan tot zig zelf, als dan zal men moeten erkennen, dat de menſch tot de ſamenleeving

le plaiſir plus grand encore qu'il trouve à les repandre, à les communiquer, celui qu'il goute dans le commerce de ſes ſemblables, la ſatisfaction qui reſulte pour toute ame bien née de la bienfaiſance & des ſervices rendus aux autres hommes; en un mot, quand on reflechit ſur la multitude de plaiſirs que trouve l'homme dans l'exercice des vertus ſociales, ſur les heureuſes influences qu'il en reçoit, quand on compare un MARC AURELE, un SOCRATE, avec un homme iſolé, uniquement attentif aux ſoins de ſa conſervation, & chez qui l'Amour propre n'eſt ſuſceptible d'aucune levation, d'aucune extenſion, on ne peut nier que l'homme ne ſoit né pour la Société, que la Société ne ſoit pour lui le veritable etat de nature, puisque toutes

ving gebooren is, en dat die voor hem de waare ſtaat der Natuur is; wyl alle zyne Natuurlyke neigingen hem naar dezelve dryven, alle zyne begeerten 'er zig naar uitſtrekken, en zyn natuurlyk zo min als zyn zedelyk geluk buiten dien ſtaat immer toeneemen kan.

Wyl dan de gezelligheid een wezenlyke eigenſchap is van den menſch, en de verëeniging der menſchen in eene Maatſchappy een geheel eenvouwig gevolg van hunnen aart, is de wyze welke men volgen moet om de Maatſchappyën wel te kennen en te beſtuuren, zeer klaar en blykbaar. Indien, zo als ſommige Wysgeeren gedreeven hebben, de ſtaat der ſamenleeving een tegennatuurlyke ſtaat was; zo de Natuurlyke neigingen van den menſch hem aandreeven om zig van dezelve af te ſcheiden, en om onafhanglyk van anderen en op zig zelf te leeven, zoude

tes ſes facultés s'y portent, que tous ſes deſirs l'y entrainent, & que ſon bonheur Phyſique & Moral ne peut prendre quelque accroiſement hors de cet etat.

Puis donc que la ſociabilité eſt une qualité eſſentielle à l'homme, puisque la reunion des hommes en Société eſt une ſuite toute ſimple de leur nature, la maniere, dont on doit s'y prendre pour connaitre & diriger les Sociétés eſt encore plus claire & plus evidente. En effet, ſi comme l'ont pretendu quelques Philoſophes, l'état de Société etait un etat contre nature, ſi les facultés de l'homme le portaient à ſe ſeparer, & à vivre independant & iſolé, on pourrait croire que les moyens propres

zoude men in der daad rede hebben te denken, dat de middelen die geſchikt zyn om de Maatſchappyën te beſtuuren en in wezen te houden, dikwyls willekeurig en ſtreng zyn moeten; — dat het gevaarlyk is den menſchen eenige vryheid over te laaten, en dat men hen door geweld tot onderwerping dwingen moet. Dan wyl de ſtaat der Maatſchappy die is, welke de menſch zoekt en begeert; wyl hy in dien ſtaat de meeste voordeelen en zyn grootſte geluk vindt, is het beſtuur der Maatſchappyën geen willekeurige zaak. Het vereïſcht noodwendig de kennis van den menſch; het is niets anders dan het ter uitvoer brengen der Wetten, die uit de betrekkingen voortſpruiten, welke de menſchen onderling op elkanderen hebben. Het kan derhalven het voorwerp zyn eener aanhoudende Beoeffening en eener bondige Weetenſchap. Het is hier myne zaak niet de verſchillende regeerings-vormen te overweegen, of te onderzoe-

pres à gouverner & à conſerver les Sociétés doivent ſouvent etre arbitraires & violens, qu'il eſt dangereux de laiſſer aux hommes quelque liberté, & qu'il faut les ſoumettre par la force. Mais puisque l'etat de Société eſt celui que l'homme deſire & recherche naturellement, puisque c'eſt dans cet etat, qu'il peut trouver ſes plus grands avantages & ſon plus grand bonheur, le gouvernement des Sociétés n'eſt point une choſe arbitraire, il ſuppoſe neceſſairement la connaiſſance de l'homme, il n'eſt autre choſe que l'execution des regles qui reſultent des rapports que les hommes ont entre eux, il peut donc etre l'objet d'une etude ſuivie, & d'une ſcience ſolide. Il n'eſt point ici queſtion d'examiner les differentes

zoeken welke van die het meeste overëenſtemt met den aart der menſchen en met de natuurlyke omſtandigheden in welken zy zig bevinden. Ook niet welke verſcheidenheden in die regeerings-vormen plaats hebben kunnen; of welke dezer nadeelig zyn en tegenſtrydig. Dit onderwerp (zo het al in het vermogen ware van eenig menſch het zelve volledig te verhandelen), verëiſcht zo veele niet alleen — maar ook zo grondige kundigheden; het is aan zo veele moeijelykheden onderheevig en zo verbaazend ingewikkeld, dat geene dan de allerſchranderſte vernuften zig in het zelve moeten inlaaten. Ten anderen is het hier ook de zaak niet Maatſchappyën op te rigten; het menſchlyke geſlacht in deszelfs oorſprong te beſchouwen; een Gemeenebest te vormen in den ſmaak van dat van PLATO, of den menſchen te onderwyzen hoe zy zig zamen ver-

tes formes de Gouvernement, de chercher quelle eſt celle qui s'accorde le mieux avec la nature des hommes, & avec les circonſtances Phyſiques, dans lesquelles ils ſe trouvent, de quelles varietés elles ſont ſuſceptibles, & quelles ſont celles qui ſont abſolument nuiſibles & contradictoires. Ce ſujet, ſi tant eſt qu'il ſoit au pouvoir de l'homme de le traiter complettement, eſt embarraſſé d'un ſi grand nombre de difficultés, il ſuppoſe tant de connaiſſances, & des connaiſſances ſi approfondies; il eſt d'une complication ſi effrayante, qu'il n'appartient qu'aux plus grands genies de l'entreprendre. D'ailleurs il ne s'agit point ici de créer des Sociétés, de conſiderer le genre humain *a priori*, de former une Republique dans le gout de celle de PLATON, & d'apprendre aux hommes com-

vereenigen, — hoe zy zig onderling gedraagen moeten. Alle die ſchoon-ſchynende beſchouwingen; alle die zo vernuftige en wel-uitgewerkte Leer-ſtelzels; alle die ſchikkingen die in de Studeerkamer gemaakt worden, zyn meer geestig en aartig dan nuttig. Zy houden het vernuft en de verbeeldings-kragt op eene aangenaame wyze beezig; zy kunnen fraai-uitgedagte denkbeelden opleeveren; doch met dit alles zyn de Maatſchappyën reeds op een vasten voet, en alle de beſpiegelingen der Wysgeeren kunnen niets in die reeds plaats hebbende rangſchikkingen der menſchen veränderen. Men moet derhalven zoeken aan de reeds in wezen zynde Maatſchappyen nuttig te zyn; men moet onderzoeken, of men niet, zonder de tegenwoordige geſteldheid der zaaken te veranderen, de menſchen verbeteren kan; — of men de ingeſtelde Wetten niet tot meerdere volmaaktheid brengen — en hun, die het bewind

comment ils doivent ſe reunir & ſe gouverner. Toutes ces theories ſi brillantes, tous ces ſyſtemes ſi ingenieux & ſi bien travaillés, tous ces ararngemens pris dans le cabinet ſont plus curieux qu'utiles, ils exercent agreablement le genie & l'Imagination, ils peuvent fournir des idées heureuſes, mais enfin les Sociétés exiſtent deja, toutes les ſpeculations des Philoſophes ne peuvent rien ſur cette diſtribution actuelle des hommes. Il faut donc eſſayer d'etre utile aux Sociétés qui exiſtent, il faut voir ſi ſans changer l'etat preſent des choſes on ne peut pas rendre les hommes meilleurs, perfectionner la Legislation, & indiquer à ceux qui gouvernent des principes, qu'ils ne pa-

rais-

wind voeren, die grondregelen kan aan de hand geeven, welke zy niet altyd ſchynen gekend of wel begreepen te hebben. Dit geſteld zynde, zeg ik, dat de burgerlyke, zo wel als de halsſtraflyke Wetten, op het natuurlyke regt gegrond en alleenlyk eene uitbreiding en ontwikkeling van het zelve zyn moeten; — dat het Natuurlyke regt, zo wel als de Zedekunde, in de Zielkunde gegrond zyn, en dat alle andere opklimming een willekeurig beſtuur der Maatſchappyën voortbrengt; — geene dan duistere en onzekere kundigheden opleevert; —— tot valſche gevolgtrekkingen aanleiding geeft; — dweeperige gevoelens en ſchadelyke driften begunſtigt. Dan het is niet genoeg deze Stellingen als waar voor te draagen; zy moeten vatbaar gemaakt, zy moeten beweezen worden. Dit is het dat ik met weinige woorden zal tragten te doen.

Zo

raiſſent pas avoir toujours bien connus. Cela poſé, je dis que les Loix Civiles & Criminelles doivent avoir leur fondement dans le droit Naturel, & ne doivent en etre qu'une extenſion & un developpement; que le droit Naturel & la Morale ont leur fondement dans la Pſychologie, & que toute autre gradation introduit de l'arbitraire dans la direction des hommes, engendre des ſciences obſcures & incertaines, conduit à des reſultats faux, & prête au paradoxe & aux paſſions. Mais de pareilles aſſertions ne ſuffiſſent pas, il faut les prouver & les rendre ſenſibles, & c'eſt ce que je vais eſſayer de faire en peu de mots.

S'il

Zo 'er in de Ziel der menſchen onwrikbaar vastgelegde Grondbeginzelen zyn, van welke zy nimmer afgaan; zo alle hunne daaden van êêne eerſte beweegrede afhangen, en zo het onmogelyk is hunnen wil te dwingen, of iets anders te doen verkiezen, dan het geene zy denken het beste te zyn, moet men zekerlyk bekennen, dat het eerſte, het voornaame voorwerp van alle de naarſpeuringen der Regtsgeleerden en der Wetgeeveren, geen ander zyn moet, dan de kennis van de beweegredenen, door welke der menſchen daaden beſtuurd worden, en van hunne verpligtingen en oorſpronglyke pligten. Nu betoogt ons de Zielkunde, zo als wy in de eerſte Afdeeling zagen, dat de Zelfs-liefde of de zugt tot geluk de eerſte beweeg-veer is van der menſchen daaden. Zig zelf lief te hebben, voor zyn eigen behoud te zorgen is geen pligt van den menſch; neen! het is

S'il y a dans l'Ame des hommes des principes fondamentaux dont ils ne s'ecartent jamais, ſi leurs actions dependent toutes d'un premier mobile, & s'il eſt impoſſible de contraindre leur volonté & de les porter à choiſir ce qu'ils ne croyent pas etre le meilleur, on ne ſaurait disconvenir que le premier objet de toutes les recherches des Jurisconſultes & des Legislateurs, ne doive etre la connaiſſance des motifs qui portent les hommes à agir, de leurs obligations & de leurs devoirs primitifs. Or la Pſychologie, comme nous l'avons vu dans la premiere partie, demontre que l'Amour propre ou l'Amour du bonheur eſt le premier mobile des actions de l'homme. Ce n'eſt pas pour l'homme un devoir de s'aimer ſoimême, &

is zyn eigene Natuur die hem daar toe dwingt; een gevoelig wezen kan nooit anders beſtaan. Men verduistert derhalven de beſchouwing van den menſch, door eene van hem onäfſcheidelyke eigenſchap, eene eigenſchap zonder welke hy nimmer beſtaan kan, als eenen pligt aan te merken. Het is derhalven zeker, dat de menſch, in welke omſtandigheden hy ook geplaatst zy, zig altoos bepaalen zal tot dat geene, 't welke hy het geſchikſte kent om zyn geluk te bevorderen, en 'er zullen noch Staatkundige Grondbeginzelen, noch eenigërlei aanſpooringen noodig zyn, om hem daar toe aan te dryven. Hy kan niet anders doen; alle andere keuze wordt hem door zyn eigene Natuur belet. Wat moet men dan den menſch leeren, of in welk gewigtig ſtuk moet men hem onderwyzen? Heeft men veel tyd noodig, om hem te bewyzen, dat hy verpligt is tot zyn eigen geluk

& de pourvoir à ſa conſervation, c'eſt ſa propre nature qui le veut ainſi, un Etre ſentant ne peut exiſter autrement. C'eſt donc obſcurcir la theorie de l'homme que de faire un devoir d'une proprieté eſſentielle, d'une proprieté, ſans laquelle l'homme ne pourrait exiſter. Ainſi dans quelques circonſtances que l'homme ſoit placé, il ſe determinera toujours pour ce qu'il croira le plus propre à contribuer à ſon bonheur, & il ne faudra ni principes politiques, ni exhortations pour l'y engager, il ne peut faire autrement, tout autre choix lui eſt interdit par ſa nature. Que faut-il donc faire connaitre à l'homme, ſur quoi eſt-il important qu'il ſoit inſtruit? Faut-il employer beaucoup de tems à lui prouver qu'il doit travail-

geluk te werken? Voorzeker geene moeite zou nutteloozer zyn dan deze; hy gevoelt dit uit zig zelf duizendmaalen levendiger, dan men het hem immer zou kunnen voorſtellen. Is het noodig veel moeite aan te wenden om een Zedelyk grondbeginzel te zoeken, dat de Regel zy zyner daaden en de beweegrede zyner beſluiten? Immers neen. Zo de zugt naar geluk dat grondbeginzel is, huisvest het reeds in den menſch; het is in hem altoos werkzaam en aan geenërlei uitzondering onderhevig. Wel verre van het te moeten zoeken, wyst de geheele Natuur het ons terſtond aan en zy roept ons toe dat 'er geen ander is. Zo men ooit meende een ander grondbeginzel ontdekt te hebben, zal het of een grondbeginzel zyn, met het eerſte overëenſtemmende en van het zelve afhangende, dus niet in deszelfs plaats moetende geſteld worden; of zo het met dat eer-

ler à ſon propre bonheur, jamais travail ne ferait plus inutile, il ſent cela millefois plus vivement qu'on ne ſaurait le lui exprimer. Faut-il ſe donner beaucoüp de peine pour chercher une principe de Morale qui ſoit la regle de ſes actions, & le motif de ſes determinations? Non, ſi ce Principe eſt l'amour du Bonheur, il exiſte deja dans l'homme, il agit toujours, il n'eſt ſujet à aucune exception, & il a ſi peu beſoin d'être cherché que toute la Nature nous le montre, & nous crie qu'il n'y en a point d'autre. Si l'on a cru trouver un autre Principe, ou ce ſera un Principe ſecondaire, qui depend du premier, & qui par conſequent ne doit pas etre mis à ſa place, ou s'il eſt contraire au premier, ce ſera un Principe imaginaire,

eerſte grondbeginzel ſtrydig is, zal het enkel denkbeeldig, met de natuur van den menſch ſtrydig en van nadeelige uitwerkzelen zyn; wyl ieder grondbeginzel, dat niet uit de wezenlyke eigenſchappen van den menſch voortvloeit, en op niets anders dan op de verbeelding van deszelfs uitvinder gegrond is, noodwendig ſchadelyk zyn moet, alzo het tot valſche Leerſtellingen en verkeerde beſtuuringen aanleiding geeft.

Het is van het uiterſte belang, het algemeene grondbeginzel onzer daaden in deszelfs waare gedaante en in alle deszelfs eenvouwigheid voor te ſtellen, ten einde alle ſchynbaare tegenſtrydigheid en alle willekeurige leerſtelzels te vermyden. Wat is dan het werk des Wysgeers? — Den menſch den weg te doen kennen, die naar het waare geluk leidt. Ieder menſch, die zyn

noire, qui repugne à la nature de l'homme & qui ne peut que faire du mal, par ce que tout principe qui ne découle pas des propriétés eſſentielles de l'homme, & qui ne repoſe que ſur l'Imagination de ſon Auteur, eſt neceſſairement nuiſible en donnant lieu à de faux preceptes, à de mauvaiſes regles de conduite.

Il eſt très important de repreſenter le principe univerſel de nos actions ſous ſa vraye forme, & dans toute ſa ſimplicité, afin d'eviter toute contradiction apparente, toute theorie arbitraire. Quel eſt donc l'objet du Philoſophe? De faire connaitre à l'homme le moyen de parvenir

zyn rede magtig is, begrypt zeer wel, dat hy gehouden is zig te gedraagen op eene wyze, die met zyne Natuur overëenkomt. Het is onnoodig by hem op deze verpligting aan te dringen. Dagelykſch ziet hy voorbeelden van de onheilen, die den geenen, die van dit ſpoor afdwaalen, overkomen; doch verre na niet zo gemaklyk is het hem en dikwylen wordt hy door den ſamenloop veeler omſtandigheden belemmerd in de wyze te ontdekken om zig naar zyn eigene Natuur te voegen; het is hem eene kunst haare ſtem wel te onderſcheiden en haare inſpraaken te volgen; het waare van het ſchynbaare te ſchiften; zig voor alle beguigchelingen en verleidingen der zinnen te wagten. Het waare Grondbeginzel van de Zedekunde en van het Natuurlyke Regt is derhalven gemaklyk te ontdekken. De Zielkunde wyst ons het zelve duidlyk aan; maar de gevolgen van dit grondbe-

au veritable bonheur; tout homme, qui peut raiſonner ſent fort bien qu'il doit ſe conduire d'une maniere conforme à ſa nature, il n'eſt pas beſoin d'inſiſter auprès de lui ſur cette obligation, il voit tous les jours des exemples des maux que ſouffrent ceux qui s'ecartent de cette route. Mais ce qu'il n'apperçoit pas ſi aiſement, & ce que la complication des circonſtances rend quelquefois très difficile à appercevoir, c'eſt la maniere de ſe confirmer à ſa propre nature; c'eſt l'art de diſtinguer ſa voix de faire ce qu'elle nous inſpire, de diſtinguer le réel de l'apparent, & de ſe preſerver des illuſions & des caprices des paſſions. Ce n'eſt donc pas le Principe de la Morale & du Droit Naturel quil eſt difficile d'etablir, la Pſychologie nous le

beginzel; de onderſcheidende kenmerken van deszelfs nuttigheid, zyn moeijelyker te onderkennen en verëisſchen allen mogelyken aandagt, alle de naarſpeuringen der Wysgeeren. Men zoude in dit onderzoek veel verder gevorderd zyn, zo men niet den tyd verſpild had met over woorden te twisten; zo men het ſtuk wel had willen ontwikkelen, en tot den oorſprong der neigingen en daaden van den menſch opgeklommen was, in plaats van terſtond eigendunklyke grondbeginzelen te ſmeeden, en zig in eene ontallyke menigte van byzonderheden te verliezen. Verſcheiden zeer achtenswaardige Schryvers houden den Wil van God voor dit algemeen en vastgeſteld grondbeginzel, en zy verbeelden zig zeer veel te verſchillen van hen die de Zelfs-liefde 'er voor houden; tegen dezen vaaren zy dikwyls en ſomtyds zelfs zeer bitter uit, de betekenis van dat woord in een vol-

le découvre, mais ce ſont les conſéquences du Principe, ce ſont les marques diſtinctives de l'utile qu'il eſt difficile de reconnaître, & qui exigent toute l'attention poſſible & toutes les recherches des Philoſophes. Ces recherches ſeraient plus avancées. ſi l'on eut moins perdu de tems à diſputer ſur les mots, ſi l'on eut bien voulu analyſer & remonter à la ſource des penchans & des actions de l'homme, au lieu de ſe forger d'abord des Principes, & de ſe noyer enſuite dans un mer immenſe de details. Pluſieurs Auteurs très reſpectables prennent pour Principe fondamental la Volonté de Dieu, & s'imaginent etre fort loin de ceux quireconnaiſſent l'amour propre, contre lesquels ils declament ſouvent & quelquefois même

volſtrekt verdraaiden en belagchelyken zin opvattende, zo als ik hier boven reeds aangetoond heb. — Maar wat is de Wil van God? Kan God anders willen dan de Natuur der Zaaken medebrengt? Immers neen. Want als dan zouden Zyne beſluiten kunnen ſtrydig zyn met de natuur der zaaken, het welke ongerymd is, wyl de Wezens zelve der zaaken eeuwig zyn en onveränderlyk; en wyl ieder denkbeeld, het welke God meester maakt over die wezens, eene uitdruklyke tegenzeglykheid inſluit. Zo nu God niets willen kan, dan het geene uit de vastgeſtelde natuur der zaaken voortvloeit, kan Hy ook van den menſch geene daaden eisſchen dan die met deszelfs Natuur overeenkomſtig zyn. Gods Wil ſtrookt derhalven volkomenlyk met des menſchen zelfs-liefde, met die naamlyk, welke wy hier boven beſchreeven hebben. De Grond-

avec aigreur, en prenant ce mot dans un ſens abſolument alteré & ridicule, comme je l'ai fait voir plus haut. Mais qu'eſt-ce que la Volonté de Dieu? Dieu peut-il vouloir independamment de la nature des choſes? Non, ces deciſions pourraient alors etre en contradiction avec la nature des choſes, ce qui eſt abſurde, les eſſences des choſes etant eternelles & immuables, & toute opinion qui fait Dieu maitre des eſſences renfermant une contradiction dans les termes. Or ſi Dieu ne peut vouloir que ce qui reſulte de la nature des choſes, il ne peut exiger de l'homme que des actions conformes à ſa nature. La Volonté de Dieu coïncide donc avec l'amour propre, tel que nous l'avons determiné. L'on ſent bien que tout ceci ſe reduit à dire que la Nature des choſes coïncide entiere-

Grondbeginzelen komen derhalven op een en het zelfde uit, hoe zeer zy ook in den eerſten opſlag ſcheenen te verſchillen. Het is echter niet onverſchillig, of men het eene dier grondbeginzelen in plaats van het andere neeme, en de wyze van voorſtellen is in dit ſtuk van veel meer gewigt dan men denkt. Voor eerst is het een wezenlyk verëifchte, den menſchen hunne verpligtingen voor te ſtellen op eene wyze die hen treft, en welker juistheid en noodzaaklykheid zy met den eerſten opſlag beſpeuren. Zy zyn niet alle bedreevene redeneer-kundigen, en men moet hen voor valſche redeneeringen behoeden. Wanneer men hun nu zaaken voorſchryft, die met hunnen ſmaak en neigingen ſtrydig zyn, en men zig vergenoegt 'er ſlegts by te voegen, dat zulks de Wil is van God, opent men de deur voor eene

tierement avec les idées de l'entendement divin, & qu'ainſi bien loin de ſeparer Dieu de la Nature des choſes, je cherche à faire voir que c'eſt un tout indiviſible. Les Principes reviennent donc au même, quoiqu'ils paraiſſent au premier coup d'œil très differens. Mais il n'eſt pas indifferent de prendre l'un de ces Principes à la place de l'autre, & la forme eſt ici plus importante qu'on ne croit. D'abord il eſt eſſentiel de preſenter aux hommes leurs obligations d'une maniere qui les frappe, & dont ils ſentent tout de ſuite la juſteſſe & la neceſſité. Ils ne ſont pas tous de bons Logiciens, & il faut prevenir leurs faux raiſonnemens. Or quand on leur preſcrit des choſes qui ſont contraires à leurs gouts & à leurs penchans, & qu'on ſe contente de leur dire que c'eſt la Volonté de

ne menigte van murmureeringen, klagten en valſche redeneeringen. Waaröm (dus mort de menſch) eiſcht God zo veele onthoudingen van my, en waaröm legt Hy my zo veelvuldige kwellingen op? Waaröm verbiedt God, die goed is, het geene dat my vermaak verſchaft? Hoe weeten de Leeraars, die my eene zo harde Zedekunde voor prediken, den wille Gods? Zoeken zy my niet te bedriegen? — Als dan begint de verbeeldings-kragt zig te verhitten; zy brengt een menigte ſchoonſchynende redenen voort; en zy vernietigt de vrugt der allervoortreflykſte vermaaningen. Zo men, in plaats van onmiddelyk den Wil van God aan te voeren, zig toegelegd had, om den menſchen te doen zien, dat hun waar geluk afhangt van het in acht neemen hunner pligten, en dat de vermaaken niet zelden den weg baanen tot de grootſte onheilen. Zo men hen had zoeken te

Dieu, on ouvre la porte à une foule de murmures, de plaintes & de paralogismes. Pourquoi Dieu exige t-il de moi des privations & des peines; pourquoi Dieu qui eſt bon s'oppoſe t-il à mes plaiſirs. Comment ces Docteurs, qui me prechent une Morale ſi dure, ſont-ils inſtruits de la Volonté de Dieu? Ne veulent-ils point me tromper? L'Imagination s'echauffe alors, elle produit une multitude de raiſons ſpecieuſes, & detruit tout l'eſſet des plus ſublimes exhortations. Si au lieu de recourir immediatement à la Volonté de Dieu, on s'etait attaché à faire voir aux hommes que leur veritable bonheur depend de l'obſervation de ces devoirs, que les plaiſirs conduiſent ſouvent aux plus grands maux. Si on les eut frappé par

te treffen door een wel geſchetst voorſtel der dagelykſche gebeurteniſſen, en men hun had doen zien, dat men hen alleen van ſommige kortſtondige vermaaken berooft, om hen voor veele ſtraffen en ſmerten te behoeden; als dan zouden zy overtuigd zyn geworden; men zoude in eens alle hunne valſche redeneeringen afgeſneeden, en hun hebben doen begrypen, waaröm God, die des Menſchen beste wil, zulks van hen eiſcht. Wel is waar dat als dan de post der Zeden-Leeraars niet meer zo gemaklyk is; dat die veel arbeid en bekwaamheden verëiſchen, en het niet meer genoeg zyn zal, veele welluidende ſpreekwyzen te verzamelen en de menſchen te ontroeren door eene opëenſtapeling van weinig-beduidende woorden; door het onöphoudelyk ſpreeken over Gods Grootheid en des menſchen geringheid; redeneeringen die zeer geſchikt zyn om kundige

par des peintures adroites de ce qui ſe paſſe tous les jours, & qu'on leur eut fait ſentir que c'eſt pour leur eviter beaucoup de peines & de ſouffrances, qu'on les prive de quelques jouiſſances momentanées, alors ils auraient été perſuadés, on aurait coupé court à tous leurs faux raiſonnemens, & ils auraient compris pourquoi Dieu qui veut le plus grand bien des hommes exige cela d'eux. Il eſt vrai que la tache des Moraliſtes n'eſt plus ſi aiſée, qu'elle ſuppoſe du travail & des talens, qu'il ne ſuffit plus de raſſembler des phraſes ſonores & d'etourdir les hommes par un cliquetis de mots vagues, par des raiſonnemens à perte de vuë ſur la grandeur de Dieu & ſur la petiteſſe de l'homme, raiſonnemens trés propres à revolter les hommes eclairés &

ge menſchen misnoegd te maaken en onkundigen in ſlaap te wiegen. Daar en boven is het van zeer veel belang, het waare grondbeginzel der menſchlyke daaden in deszelfs waare gedaante voor te ſtellen, ten einde dat voorſtel de leſſen der Zeden-Leeraars beſtuure, en men aan het zelve de waarheid hunner Leer-ſtellingen toetzen kunne; want zo het hun genoeg is te zeggen: God wil het dus, en zy ons verpligt achten dat zeggen te gelooven, kunnen zy naar hun goedvinden Grondregelen en Leerſtelzels der Zedekunde zamenſtellen, die alleenlyk gegrond zyn op de veeltyds valſche begrippen, welke zy zig van het Opper-wezen vormen, en op de oogmerken, welke zy aan het zelve toeſchryven. In plaats van verpligt te zyn ons aan te wyzen, hoe elke hunner Grondregelen wezenlyk met ons geluk verbonden is, zullen zy zig genoodzaakt vinden de Natuur naar te ſpeu-

à endormir les autres. Il y a plus: il eſt important de preſenter le principe general des actions humaines ſous ſa vraye forme, afin de diriger les Moraliſtes dans les preceptes qu'ils nous donnent & d'avoir une pierre de touche ſur laquelle nous puiſſions verifier leurs deciſions. Car s'ils ſe contentent de nous dire, Dieu le veut ainſi, & s'ils croyent nous obliger parlà, ils peuvent à leur gré fabriquer des maximes & des ſyſtemes de Morale, & les appuyer ſur les fauſſes idées qu'ils ſe font ſouvent de l'Etre Supreme, & ſur les intentions qu'ils lui pretent, au lieu que s'ils ſont obligés de nous montrer comment chacune des leurs maximes eſt eſſentiellement liée avec notre bonheur, ils ſe trouveront forcés d'etudier la Nature, de la ſuivre,

ſpeuren en te volgen, en hen, die zig van haar verwyderen, te regt te brengen. Wy zullen in 't vervolg zien hoe verre de Godgeleerden van dezen Regel afgeweeken zyn, en hoe zeer zy daar door den aanwaſch der Vrygeestery en des Ongeloofs bevorderd hebben.

Men ziet derhalven welken weg men inſlaan moet, om de Zedekunde en het natuurlyk regt op onwrikbaare grondſlagen te vestigen. Uit de betrekkingen van den Menſch op de Natuur zal men afleiden, wat hy tot zyn zelfs-behoud en tot de oeffening zyner vermogens doen moet; dat is, de pligten omtrend zig zelf. — Uit zyne betrekkingen op andere menſchen zal men zyne pligten jegens dezelven afleiden — ; dat is, hoe hy zig ten hunnen opzigte gedraagen moet, om zig zelf zo gelukkig mogelyk is te maaken. Men zal hem onder het oog brengen,

gen,

ſuivre, & d'y ramener ceux qui s'en écartent. Nous verrons plus bas combien il s'en faut, que les Theologiens ayent obſervé cette reglé, & combien ils ont contribué parlà aux progrès du libertinage & de l'incredulité.

L'on voit donc comment il faut s'y prendre pour poſer de ſolides fondemens de la Morale & du Droit Naturel. Des rapports de l'homme avec la Nature, on deduira ce qu'il doit faire pour ſa propre conſervation, & pour l'exercice de ſes facultés, c'eſt à dire les devoirs envers lui-même, de ſes rapports avec les autres hommes, on deduira ſes devoirs envers eux, c'eſt à dire la conduite qu'il doit tenir à leur égard, pour ſe rendre le plus heureux qu'il

gen, dat alle menſchen, een even gelyk regt op het geluk hebbende, deswegens verpligt zyn tot hun algemeen geluk mede te werken. Dat geen hunner den anderen beleedigen kan, zonder gevaar te loopen zelf op zyn beurt weder door dezen beledigd te worden, en dat men den tyd en de moeite, welke het eenen menſch kost om aan anderen dienst te bewyzen, in vergelyking brengende met de veelvuldige dienſten welke hy van hen genieten kan, terſtond zien zal, dat hoe nuttiger men aan anderen is, hoe nuttiger men voor zig zelf wordt. De verſchillende omſtandigheden van des Menſchen Leevens-loop nagaande, zal men vervolgens de onderſcheidene betreklykheden, die daar in voorkomen, overweegen. Uit deze beſchouwing zal men de wederzydſche Pligten zien voortvloeijen der Ouders en Kinderen, — der gehuwde Mannen en Vrouwen, — der Meesters

qu'il eſt poſſibe. On lui fera voir que tous les hommes ayant un droit egal au bonheur doivent travailler à leur bonheur commun, que l'un d'eux ne pourrait en offenſer un autre ſans risquer d'en etre offenſé à ſon tour, & que ſi l'on compare la perte de tems & de peines, que ſouffre un homme pour ſervir les autres, relativement à la multitude de ſervices qu'il peut recevoir d'eux, l'on verra tout de ſuite que plus on eſt utile aux autres, plus on devient utile à ſoi même. En ſuivant les differentes circonſtances de la vie de l'homme, on examinera ſucceſſivement les differentes relations qu'il ſoutient, & l'on verra decouler delà les devoirs reciproques des Peres & des Enfans, des Maris & des Femmes, des Maitres & des

ters en dienenden: Pligten, welker noodzaaklykheid en juiste gepastheid ten klaarſten en duidelyk blyken zullen, wanneer men dezelve afleidt uit de voordeelen welke zy opleeveren kunnen, en uit het wederzydſche nut, het welke die onderſcheidene perſoonen elkanderen onderling toebrengen kunnen: mits echter men zig eene Wet maake, nimmer andere pligten voor te ſchryven, dan die, welker nut men op de zo even gemelde wyze betoogen kan. Men zal vervolgens de verſchillende beezigheden doorloopen tot welke de menſch geſchikt is; en de voornaamſte posten welke hem kunnen opgelegd worden; als dan zal men geene ſtrydigheid vinden tusſchen zyne regten en zyne pligten, mits men ſlegts dezen grondregel vast ſtelle, dat de menſch verpligt is te werken tot zyn eigen voordeel, in zo verre dit niet de voordeelen van anderen op een onwettige wyze verkort, en

dat

des Serviteurs; devoirs qui s'etabliſent de la manieré la plus ſimple & la plus lumineuſe, lorsqu'on les tirera des avantages qui peuvent reſulter, de l'utilité reciproque dont ces differentes perſonnes peuvent etre les unes pour les autres, & qu'on s'impoſera la loi de n'en prescrire aucun dont on ne puiſſe rendre raiſon de cette maniere. On parcourra enſuite les differentes occupations, auxquelles l'homme eſt deſtiné, les principales affaires dont il peut etre chargé, & l'on ne trouvera point de conflict entre ſes droits & ſes devoirs, dès qu'on aura etabli ce Principe, que l'homme doit travailler à ſon avantage, entant qu'il n'empiete point ſur ceux des autres, & qu'il ne

doit

dat hy niét aan aan anderen doen moet het geene hy zelf niet wilde dat hem door anderen aangedaan werd. Hier uit zal men ook zeer gemaklyk de regelen kunnen ontwerpen, welke men in de verscheidene takken van den Koophandel en andere handteeringen, zo wel als in allerlei soorten van verbindteniſſen, behoordt te volgen. Door dit alles zullen het Natuurlyke regt en de Zedekunde eene geschiedkundige naarspeuring worden van des menschen leevens-loop, welke men verder ophelderen zal door aanmerkingen, in welke men den invloed van zyn gedrag op zyn waar nut, of, 't geen het zelfde is, op het algemeene nut, zoeken en vinden zal. Men zal, op deze wyze, ongemerkt tot een beschouwend Leerstelzel van alle deugden geraaken, het welke in een slegts gering getal van zeer eenvouwige en allerklaarblyklykste grondregelen zal bevat zyn. Daar door

doit jamais faire à autrui ce qu'il ne voudrait pas qu'on lui fit à lui même. On connaitra dès lors facilement les regles que l'on doit suivre dans les differentes branches du Commerce & du Negoce, & dans toutes les especes de contracts, le droit Naturel & la Morale feront alors un examen historique de la vie de l'homme, auquel on joindra des notes où l'on cherchera les rapports de sa conduite avec sa veritable utilité; &, ce qui revient au même, avec l'utilité generale. L'on arrivera, de cette maniere, sans s'en appercevoir à la theorie de toutes les vertus, qui sera renfermée dans un petit nombre de maximes très simples, & de la plus grande evidence. Les vices

door zelfs zullen de ondeugden verbannen worden; 'er zal geene moeite vereïscht worden, om de onheilen aan te toonen, welke zy der Maatschappy toebrengen, en die in het vervolg steeds hunne Stigters zelve treffen. Hier van daan den oorsprong der straffen, als natuurlyke gevolgen der ondeugd, en die der beloningen, als de natuurlyke gevolgen der deugd; van welke beiden wy in 't vervolg nog kortlyk handelen zullen. De Mensch is verpligt, voor zyn afsterven, de veiligheid en het welzyn zyner Kinderen of naastbestaanden te bezorgen; hier van daan de voogdyschappen, uiterste wilen en alles wat daar toe betrekking heeft. In een woord, deze geschied-kundige beschouwing van den Mensch in alle zyne betrekkingen, zal natuurlyk opleiden tot de naarspeuring van het geene waar toe hy bestemd is. Het onderzoek van zyne vermogens, die, wel bestuurd zynde, alle naar de volmaaktheid strek-

ken;

vice se trouveront prescrits par cela même, il ne sera pas difficile de faire voir les maux qu'ils causent à la Société, & qui retombent ensuite sur leurs Auteurs, delà l'origine des peines, suites naturelles du vice, & des recompenses, suites naturelle de la vertu, dont nous dirons un mot plus bas. L'homme doit pourvoir avant de mourir, à la sureté & au bienêtre de sa Famille, delà les Tuteles, les Testamens, & tout ce qui s'y rapporte. Enfin cette analyse historique de l'homme, conduira naturellement à chercher sa destination; l'examen de ses facultés qui bien dirigées tendent toutes à la perfection, la consideration de ses desirs qui tendent tous à un accrois-

ken; de overweeging van zyne wenſchen, die alle eene vermeerdering van geluk bedoelen; de veelvuldige beletzelen, die aan de uitbreiding zyner vermogens, en de verkryging zyner wenſchen hinderlyk zyn; De wanorden, welke door valſche beoordeelingen, door ongeregelde hartstogten en door de uitſpoorigheden van een bedorven en ondeugend hart in de Maatſchappy veroorzaakt worden; dit alles, zeg ik, zal tot dit beſluit opleiden: Dat de Menſch, gebooren zynde om onophoudelyk der volmaaktheid te naderen en een ſtooreloos geluk te genieten, derhalven niet kan bepaald zyn binnen den engen kring alleen van dit tydelyk leeven; dat de beweegredenen, die hem tot deugdzaamheid aandryven, maar al te dikwyls zouden duister, onzeker en wankelbaar zyn, en dat hy dienvolgens tot een anderen ſtaat na dit leeven geſchikt is, in welken alle wanörden herſteld worden — en de natuurlyke

croiſſement de bonheur, le grand nombre d'obſtacles qui s'oppoſent au developpement de ſes facultés & de ſes deſirs, les desordres, cauſés dans la Société par les faux jugemens, par les Paſſions dereglées, par les excès des cœurs gatés & corrompus, conduiſent à cette concluſion que l'homme créé pour approcher ſans ceſſe de la perfection & jouir du bonheur ne peut etre renfermé dans le cercle etroit de cette vie, que les motifs qui le portent à la vertu, ſeraient trop ſouvent obſcurs, incertains & chancelans, & qu'il eſt par conſequent deſtiné à un autre etat où tous les desordres ſeront reparés, & où les ſuites naturelles des actions auront leur accompliſſement.

Cet

ke gevolgen der daaden hun volkomene vervulling erlangen zullen. Deze ſtaat zal voorkomen als een noodzaaklyk gevolg der volmaaktheden van God, tot wiens kennis alles den menſch opleidt, en deze zal alle die gevoelens gewaar worden, welke het denkbeeld van een Wezen, dat de wezenlyke Goedheid zelve is, inboezemt. Hy zal teffens begrypen, dat de betragting der deugd, of 't geen het zelfde is, de zorg voor zyn eigen waar geluk, alle zyne pligten jegens dat Wezen in zig bevat, en dat de betuigingen zyner dankbaarheid en de uitboezeming van een hart dat met liefde vervuld is, nimmer een pligt zyn kunnen, maar altoos noodzaaklyk voortvloeijen moeten uit iedere verlichte ziel; uit ieder braaf en deugdzaam hart. Ik verſtaa hier door niet, dat men nooit zoude mogen de liefde en dankbaarheid als pligten doen aanmerken; doch als dan wordt die uitdrukking een weinig verbloemd en oneigenlyk,

Cet etat paraitra decouler neceſſairement des perfections de Dieu, à la connaiſſance duquel tout ramene l'homme. Celui-ci eprouvera tous les ſentimens, qu'inſpire l'idée d'un Etre dont la bonté fait l'eſſence, il ſentira que la pratique du bien, c'eſt à dire, le ſoin de ſon veritable bonheur, renferme tous ſes devoirs envers cet Etre, & que le temoignage de ſa reconnaiſſance, l'epanchement d'un cœur rempli d'amour, ne peut jamais etre un devoir, mais eſt un effet neceſſaire pour toute ame eclairée, pour tout cœur bon & honnête. Je ne veux pas dire qu'il ne ſoit jamais permis de faire conſideier l'Amour & la reconnaiſſance comme des devoirs, mais alors cette ex-

lyk ; daar ik my hier ten ſtipſten uitdruk , zo als deze ontwikkeling van de Grondbeginzelen der Zedekunde my toeſchynen te vereïsſchen. De zuivere Godsdienst zelve , uit het waare gezigtpunt beſchouwd zynde , zal alle deze gevolgen bevestigen , dezelven zekerheid en kragt byzetten , en den menſch ten ſterkſten aanſpooren , om alle de beletzelen , die hem in dezen zynen weg voorkomen , te overwinnen. Op die wyze handelende , zal men die veelvuldige kinderachtige , niets beduidende en beuzelachtige pligten en alle die bygeloovige gebruiken vermyden , die de Zedekunde verduisteren en zo veelen Lieden eenen weerzin tegen dezelve inboezemen. Men zal niet meer in ſchyn deugdzaame daaden voor de deugd zelve neemen. Men zal niet meer , zo ligtvaerdig als naar gewoonte , de menſchen beoordeelen volgens het geene zy ſomtyds voorgeeven ; maar wel volgens hunne daaden , volgens hun geheel gedrag.

expreſſion devient un peu figurée , & je parle ici à la rigueur , comme cette analyſe des principes de la Morale me paraît l'exiger. Une ſaine theorie de la Religion confirmera toutes ces conſequences , leur donnera plus de certitude & de force , & ſera pour l'homme un puiſſant aiguillon pour ſurmonter les obſtacles qu'il rencontre dans ſa route. En procedant ainſi , on evitera cette multitude de petits devoirs pueriles & minutieux , toutes ces pratiques ſuperſtitieuſes qui obſcurciſſent la Morale & degoutent tant de gens , on ne prendra plus des actes exterieurs pour de la vertu , on ne jugera pas des hommes auſſi legerement qu'on le fait , ſur quelques diſcours ; mais

gedrag. Men zal daar door de ſchadelyke uitwerkzelen der ſchynheiligheid verhoeden, welke maar al te dikwerf voortſpruiten uit de ligtgeloovigheid, met welke men de minſte vertooningen van gemoedlykheid aanneemt, hoe zeer men ook anderszins rede hebbe om dezelve te mistrouwen. Men zal niet meer als eenen pligt eisſchen dat geen, het welke de vrugt van het gevoelen zyn moet. Men zal werken om het Oordeel te verlichten en het hart te raaken. Alle Godsdienſtige verrigtingen zullen als dan eenvouwig worden en natuurlyk; en zonder dit kunnen zy niets anders zyn dan grillen en huigchelaary, welke men niet behoorde op zo hoogen prys te ſtellen.

Men begrypt wel, dat eene zo onvolmaakte en verminkte Schets als deze, nauwlykſch genoegzaam is, om ſommige der voornaamſte trekken aan te wyzen; doch zonder een geheel boek

mais ſur leurs actions, ſur tout l'enſemble de leurs conduite, on previendra par là les mauvais effets de l'hypocriſie, qui ne nait que trop ſouvent de la facilité avec la quelle on cede aux moindres demonſtrations de ſentimens, quelques raiſons qu'on ait d'ailleurs pour s'en defier. L'on n'exigera plus en devoir ce qui doit etre le fruit du ſentiment, on travaillera à eclairer l'Entendement & à toucher le cœur, alors tous les actes de devotion deviendront naturels & ſimples, ſans cela ils ne peuvent etre qne des grimaces & des ſingeries, auxquelles on ne devrait pas attacher tant de prix. L'on ſent bien qu'une esquiſſe auſſi imparfaite & auſſi tronquée ſuffit à peine

boek te ſchryven, zoude het onmogelyk zyn zig over dit ſtuk verder uit te laaten. Ook durv' ik zeggen, dat de verdere byzonderheden dezer zaak gemaklyker zyn dan zy ſchynen; en wy hebben reeds eenige Werken over het Natuurlyke Regt, in welke zy zeer wel verhandeld zyn. Dit zelfde echter kan ik niet zeggen ten opzigte der Zedekunde, welke de Wysgeeren al te zeer verönächtzaamd hebben, en overgelaaten aan lieden, die dezelve op eene te zeer willekeurige wyze behandeld —, en haaren oorſprong niet in de Natuur van den Menſch zoekende, ons niet dan ſlegts eenige trekken 'er van opgediſcht hebben, die geheel geen verband noch kragt hebbende, derhalven geene uitwerkzelen van eenig belang voortbrengen konden. Ik zal hier niet ſpreeken van het regt der Volken, het welke niets anders is dan het Natuurlyke regt van de bewooners der onder-

pour indiquer quelques uns des principaux traits, mais il ſerait impoſſible de s'etendre davantage ſans faire un livre tout entier, j'oſe dire que les details ſont ici moins difficiles qu'ils ne paraiſſent, nous avons deja quelques ouvrages de Droit Naturel, où ils ſont bien traités, je n'en dis pas autant de la Morale, que les Philoſophes ont trop negligée, & qu'ils ont abandonnée à des gens qui l'ont traitée d'une maniere trop arbitraire. & qui n'en cherchant point le ſource dans la nature de l'hommes, ne nous ont donné que des morceaux depourvus de liaiſon & de force, & qui par conſequent ne pouvaient produire de grands effets. Je ne dirai rien ici du droit des Gens, qui n'eſt autre choſe que le droit Naturel des Nations,

derſcheidene Landen en Ryken, en welks Grondbeginzelen derhalven in de daad dezelfde zyn als die van het Natuurlyke regt. Over dit regt der Volken zien verſcheiden' goede werken het licht.

Zo dra men eens de Zedekunde en het Natuurlyke regt op vaste gronden gebouwd heeft, zal men, daar door alleen, reeds verre gevorderd zyn in de beſchouwende kennis der Regtsgeleerdheid en der ſtellige Wetten. Wy hebben reeds gezien, dat de Menſch, uit eigen aart en wezen zig zelve beminnende, daar door verpligt is zig te gedraagen op eene wyze, die met zyne Natuur overëenkomſtig is. Het Natuurlyke regt nu niets anders zynde dan een zamenſtel der gevolgen, die uit zyne Natuur voortſpruiten, en der regelen van gedrag die 'er uit voortvloeijen, moet dat regt noodwendig den Men-

tions, & dont les principes ſont par conſequent les mêmes pour le fend que ceux du droit Naturel. On a de très bons Ouvrages ſur le droit des Gens.

Si l'on a une fois poſé le droit Naturel & la Morale ſur de ſolides fondemens, l'on aura par cela même bien avancé la theorie de la Jurisprudence & des Loix poſitives. Nous avons vu que l'homme s'aimant eſſentiellement lui même, eſt obligé parlà à ſe conduire d'une maniere conforme à ſa Nature, & le droit Naturel n'etant que la collection des conſequences qui reſultent de cette Nature, & des regles de pratique qui en decoulent, doit neceſſai-

Menſchen onveranderlyke Wetten opleveren; wyl Wetten niets anders zyn, dan de gevolgen der betrekkingen die tusſchen de Wezens ſtand grypen, en niemand die Wetten ſchenden kan, zonder de Natuur der menſchen tegen te ſtreeven, zonder zyn eigen geluk omver te ſtooten. Dan de oprigting der Maatſchappyen, en de verſchillende zaaken, welke tusſchen de menſchen verhandeld worden, hebben aanleiding gegeeven tot zo veelvuldige en ſomtyds zo ingewikkelde geſchillen, dat de eerſte kundigheden van het Natuurlyke regt niet genoegzaam waren om dezelve op te losſen, en men genoodzaakt is dat gebrek te vervullen door vastgeſtelde Wetten en Keuren, ten einde in de Regtsgeleerdheid niets dubbelzinnigs en onbepaalds overblyve, dat tot onbeſlisſchbaare twistgedingen aanleiding geeven zoude. Van daar de oorſprong der Burgelyke en halsſtraflyke regts-

rement fournir aux hommes des loix invariables, puisque les Loix ne ſont que les reſultats des rapports, qui ſubſiſtent entre les Etres, & l'on ne peut violer ces loix, ſans aller contre la Nature de l'homme, ſans detruire ſon propre bonheur. Mais la formation des Sociétés & les differentes affaires qui ſe traitent entre les hommes, ont donné lieu à un ſi grand nombre des queſtions & quelquefois à des queſtions ſi compliquées, que les premieres notions du droit Naturel ne ſuffiſent pas pour les reſoudre, & qu'il faut y ſuppléer par des ſanctions poſitives, afin qu'il n'y ait dans la Juriſprudence rien de louche & d'indeterminé, qui puiſſe donner lieu à des diſputes interminables. Delà l'origine de la Juriſprudence civile & cri-

regtsgeleerdheid, welke, gelyk men ziet, niets anders zyn dan eene aanvulling van het Natuurlyke regt. en eene ontwikkeling van deszelfs grondbeginzelen; of welke liever niets anders zyn moeten dan het Natuurlyke regt zelve, toegepast zynde op de byzondere voorvallen van het Leeven en op de verſchillende inrichtingen der Maatſchappyën. Want men moet zig niet verbeelden, dat de Burgerlyke Regtsgeleerdheid op eene willekeurige wyze aanvullen kan het geene aan het Natuurlyke regt ſchynt te ontbreeken. Zy moet in tegendeel geene beſliſſing aanneemen, die niet overëenkomſtig is met de grondbeginzelen van dat regt, en in voorvallen die ten vollen bepaald zyn, in welke het noodig is zekere hoeveelheden, zekere maaten vast te ſtellen, moet men ten minſten met de ondervinding raad pleegen, en die zoeken, welke de voordeeligſte ſchynen.

Alle

criminelle, qui n'eſt comme l'on voit, qu'un ſupplement au droit Naturel, qu'un developpement de ſes principes, ou plutot qui ne doit etre que le Droit Naturel luimême, appliqué aux affaires particulieres de la vie, & aux differentes formes de la Société. Car il ne faut pas s'imaginer que la Juriſprudence civile puiſſe remplir arbitrairement les vuides que parait laiſſer le droit Naturel, elle ne doit adopter aucune deciſion qui ne ſoit conforme à ſes principes, & dans les cas tout à fait determinés où l'on a beſoin de fixer certaines quantités & certaines meſures, il faut au moins conſulter l'experience, & chercher celles qui paraiſſent le plus avantageuſes. Toute autre maniere de proceder nait eſſentiellement au bonheur

Alle andere wyze van handelen is voor het geluk der Maatſchappy wezenlyk nadeelig en eene inbreuk op de geheiligde wetten van het Natuur-regt. Zy maakt de Volken moedeloos, die hun geluk zien verminderen, en zig onderworpen vinden aan Wetten, die dikwyls alleen door de eigenzinnigheid ingegeeven en ſtrydig zyn met de Rede. Hier van daan roofzugt, bedrog, en duizend andere Onheilen van dien Aart.

De inſtelling der beſliſchende Wetten op deze manier overëenkomſtig zynde met het Natuurregt, en op eene ſchrandere wyze deszelfs gaapingen vervullende; ook de grondbeginzelen van dat Regt ontwikkelende op eene wyze, die naar de Natuur- en Zedekundige geſteldheden, in welke de menſchen zig bevinden, zo wel als naar den aart der Maatſchappyën, geſchikt is, zal daar door een wel verbonden en zamenhan-

de la Société, elle porte atteinte aux droits ſacrés de la Nature, elle decourage les Peuples qui voyent diminuer leur bonheur, & ſe voyent aſſujettis à des loix ſouvent dictées par la caprice & reprouvées par la raiſon, & de là naiſſent les rapines, les fraudes, & mille autres maux de cette nature.

La Legislation poſitive, en s'accomodant ainſi au droit Naturel, en rempliſſant habilement ſes intervalles, en developpant ſes principes d'une maniere adaptée aux circonſtances Phyſiques & Morales où ſe trouvent les hommes & à la nature des Sociétés, formera ainſi un tout bien

hangend geheel maaken; wyl de betrekkingen die uit de Natuur zelve voortvloeijen nimmer onder elkanderen kunnen ſtrydig zyn, en de ſtellige beſliſſchingen der Wetten ſlegts de overgebleevene gaapingen vervullende, altoos aan een gewisſen regel gebonden zyn, en dus nooit zullen kunnen gebrekkig zyn of ſchadelyk. Alle ſtelzels van Wetten derhalven zullen in ſommige deelen dezelfde zyn, om dat alle menſchen, in den grond dezelfde regten —, dezelfde behoeften hebben; doch zy zullen ook teffens andere, verſchillende deelen hebben, die aan ieder van die ſtelzels in 't byzonder eigen zyn zullen; wyl de omſtandigheden een zeer merklyken invloed hebben op den menſch, en de verſcheidene geſteldheden in welke hy geplaatst is, ook onderſcheidene vastſtellingen, naar die geſteldheden geſchikt, vereisſchen. Vervolgens, wyl het den menſch niet gegeeven is alles

bien lié & coherent, parce que les rapports qui decoulent de la nature ne peuvent être en contradiction les uns avec les autres, & que les deciſions poſitives ne faiſant autre choſe que remplir les mailles du tiſſu, auront toujours un modelle ſur. & ne pourront devenir vicieuſes & nuiſibles. Toutes les Legislations auront donc des parties communes, parce que les hommes ont au fond les mêmes droits & les mêmes beſoins, mais elles auront des parties qui leur ſeront propres, parce que les circonſtances influent conſiderablement ſur l'homme, & que les modifications qu'il eprouve exigent des ſanctions particulieres & adaptées à ces modifications. Enſuite, comme il n'eſt pas donné à l'homme de tout prevoir, & que

les te voorzien, en de best ingerichte ontwerpen niet zelden in de uitvoering gebrekkig bevonden worden, zal men altoos moeten met de ondervinding raadpleegen, met dezelve de aangenomene beſlisſchingen vergelyken, en de misbruiken, welke men langs dezen weg ontdekt, verbeteren. In het algemeen kan men zeggen, dat by alle vastgeſtelde Wetten twee voorwaarden volſtrekt verëiſcht worden. De eerſte is: dat ieder menſch die Wetten gemaklyk en in haar geheele uitgebreidheid begrypen kan; en de tweede: dat hy, ſlegts eenigzins in ſtaat zynde om met ondervinding en rede te raadpleegen, terſtond het nut derzelve gewaar worde. Verwaarloost men de eerſte dezer voorwaarden, zo zullen de Wetten door onweetendheid overtreeden worden. Verzuimt men de tweede, zo zullen zy geſchonden worden, uit vrees voor de moeijelykheden die uit haar ontſtaan kunnen. De Wil kan niet gedwon-

les plans les mieux arrangés ſe trouvent ſouvent defectueux dans la pratique, il faudra toujours conſulter l'experience, lui comparer les deciſions qu'on a adoptées, & corriger les abus qu'elle aura fait obſerver. L'on peut dire en general qu'il y a deux conditions eſſentielles à toute ſanction, la premiere que les hommes la comprennent facilement & dans toute ſon etendue, la ſeconde qu'ils en ſentent l'utilité, pour peu qu'ils ſachent conſulter l'experience & le raiſonnement. Si l'on neglige la premiere de ces conditions, les loix ſeront violées par ignorance, ſi l'on neglige la ſeconde, elles le ſeront par la crainte des inconveniens qui peuvent en reſulter. La volonté ne peut

dwongen worden; dit is een van de zekerſte grondbeginzelen der Zielkunde; en zo dra de menſchen eens het opzet neémen om zig der gehoorzaamheid aan de Wetten te onttrekken, zal men het gezag derzelven nimmer door dwang genoegzaam ſtaande kunnen houden. Zy zullen duizendërlei gelegenheden vinden, om een juk af te ſchudden dat hun ondraaglyk ſchynt, en nooit kan eene Maatſchappy, in zoodanige geſteldheid, gelukkig zyn.

Wanneer men, volgens deze Grondbeginzelen, de verſchillende aangenomene ſtelzels der Regtsgeleerdheid met aandagt overweegt, moet men zig ten uiterſten verbaazen. Het Natuur-regt ſchynt uit het onderwys der Regtsgeleerdheid verbannen — en ſlegts overgelaaten, te zyn aan zekere Leermeesters, die tot niets anders beſtemd zyn, dan om op de School-

banken

peut etre contrainte, c'eſt là un des principes les plus certains de la Pſychologie, & ſi les hommes perdent une fois l'intention d'obeir aux loix, on ne pourra jamais ſuppléer aſſez bien par la violence qu'ils ne trouvent mille occaſions de ſe ſouſtraire à un joug qui leur paraitra inſupportable, & la Société ne peut jamais etre heureuſe avec une telle conſtitution.

Quand on examine d'après ces Principes les differens ſyſtemes de Juriſprudence qu'on a adoptés, on a peine à revenir de ſon etonnement. Le Droit Naturel ſemble avoir été relegué dans les Ecoles, & abandonné à quelques Docteurs uniquement deſtinés à diſputer ſur les bancs

&

banken te zintwisten en zig ſteeds met loutere beſpiegelingen beezig te houden. De meeste der Burgerlyke Wetten ſchynen voortgeſprooten te zyn uit eigenzinnigheid en eigen belang. Zy worden veränderd, niet naar verëiſch der omſtandigheden, maar naar de zinnelykheid van hen die het beſtuur voeren, en het geene den eenen dag billyk wes is het den volgenden niet meer, om dat het bewind in andere handen overgegaan is. Wel verre van de uitwerkzelen der omſtandigheden en het verſchil der onderſcheidene geſteldheid in acht te neemen, hebben de meeste Volken van Europa het Wetboek aangenomen van een Volk, dat reëds ſedert verſcheidene Eeuwen niet meer in wezen is, en wiens Zeden en Gebruiken geheel en al verſchillend waren van de onze. Welk is dan dat Wetboek, welks gezag de tyd, die anders alles vernielt, ſteeds vermeerderd heeft en bevestigd? Ongetwyfeld zal het een meesterſtuk zyn

& à ſe repaitre de ſpeculations. La plupart des loix civiles paraiſſent etre l'effet du caprice & de l'interet particulier, elles changent non avec les circonſtances, mais avec la fantaiſie de ceux qui gouvernent, & ce qui etait juſte un jour, ne l'eſt plus le lendemain, parce que le Miniſtre a changé. Loin d'avoir egard aux effets des circonſtances & à la difference des conſtitutions, la plupart des Nations de l'Europe ont adopté le code d'un peuple qui n'exiſte plus depuis bien des ſiecles, & dont les uſages, les mœurs differaient entierement des notres. Quel eſt donc ce code dont le tems qui détruit tout n'a fait qu'affermir & augmenter la puiſſance? Sans doute c'eſt le chef

zyn van het menſchlyke vernuft; — het werk van de grootſte Mannen der Oudheid; — een zamenſtel, zo wel aaneengeſchakeld en zo wel verbonden met het Natuurlyke regt, dat men geen ſtuk 'er van afneemen —, 'er niets by-voegen, noch deszelfs verlies zou kunnen herſtellen. — Dan niets van dit alles is waar. — Het is een wanſchapen zamenraapzel van een half barbaarſchen Keizer, die, by het vervallen des Ryks, begreepen heeft, dat men door woorden misleiden moest, zo men zulks niet door daaden doen konde, en die by gevolg begon met het Gemeen te verblinden, door de opgeſmuktſte Tytels, door de heerlykſte beloften en de ſnorkendſte Voorberigten; die vervolgens zonder een zamenſtel van Regtsgeleerdheid te ontwerpen; zonder zig iets ter waereld te bekommeren over het verband der denkbeelden, of over de ſtrydigheden die daar uit

chef d'œuvre de l'eſprit humain, c'eſt l'ouvrage des plus grands hommes de l'antiquité; c'eſt un ſyſteme ſi coherent, ſi bien lié avec le Droit Naturel que l'on ne peut en detacher aucune partie & que l'on ne ſaurait ni lui ſuppléer, ni reparer ſa perte. Point du tout, c'eſt une compilation informe d'un Empereur à demi barbare, qui dans la decadence de l'Empire a ſenti qu'il fallait en impoſer par les mots, ſi l'on ne pouvait en impoſer par les choſes, & qui a commencé en conſequence par eblouir le vulgaire au moyen des titres les plus pompeux, des promeſſes les plus magnifiques, des prefaces les plus ampoulées. Enſuite, ſans concevoir un ſyſteme de Jurisprudence, ſans s'embaraſſer le moins du monde de la liaiſon des idées,

uit voortſpruiten konden, eenige duizenden Boekdeelen verzameld heeft; en zonder zig moeite te geeven om uit dezelve uittrekzels te doen maaken; zonder te onderzoeken welke grondbeginzelen zy bevatteden, en wat zy, tot het vormen van een volledig geheel zouden kunnen toebrengen, ſlegts uit ieder derzelven eenige regels heeft doen overſchryven en alle die verſchillende brokken agter elkanderen geplaatst. Aan dit mislyk zamenraapzel heeft hy durven den naam geeven van een volledig Stelzel der Regten, en het menſchdom is verblind genoeg geweest dat Werk waardig te keuren om de Waereld te regeeren en de Eeuwen te verduuren. Wyl nu niets gemaklyker was, dan eene menigte Werken van dien aart op te ſtellen, heeft hy zig niet vergenoegd met één, maar heeft verſcheidene gemaakt, welke hy alle te gelyk heeft laaten ſtand grypen,

idées, ſans ſe mettre en peine des contradictions qui pourraient en reſulter, il a raſſemblé quelques milliers de Volumes qu'on avait ecrits ſur la Jurisprudence, & ſans ſe donner la peine d'en faire faire des extraits, ſans examiner quels etaient leurs principes & comment ils pourraient contribuer à former un tout, il a fait copier quelques lignes de chacun, il a mis ces differens morceaux les uns après les autres, & il a oſé appeller ce biſarre aſſemblage un Code de droit, & les hommes ont été aſſez aveugles pour juger cet Ouvrage digne de gouverner le Monde & de reſiſter aux Siecles. Comme rien n'etait plus aiſé que de faire un grand nombre d'Ouvrages de cette nature, il ne s'est pas contenté d'en faire un, il en a fait

pen, in weerwil der doorſtaande ſtrydigheden die 'er in gevonden worden. Ik ontken niet, dat in dien hoop opëengeſtapelde ſtoffen, fraaije zaaken —, nutte naarſpeuringen —, waare en met het Natuur-regt overëenſtemmende Grondbeginzelen gevonden worden; maar ook aan de andere zyde, behalven de verwarring en wanorde, die 'er van het eene tot het andere einde in heerſchen, krielt het van menigvuldige Schoolſche ſpitsvindigheden; van veele gedwongene onderſcheidingen, die geene der voorwaarden bevatten welke een gezonde Redeneer-kunde vereïſcht; van veelvuldige onverſtaanbaare Hair-klooveryen en willekeurige Grondregelen; van een menigte louter denkbeeldige Grondbeginzelen, op welke echter de meeste redeneeringen en beſluiten gebouwd zyn. Men vindt in het zelve ontelbaar veele byzondere gevallen, die bewyzen opleveren van

a fait pluſieurs qu'il a tous laiſſé ſubſiſter à la fois malgré les oppoſitions marquées qui s'y trouvent. J'avoue que dans cet amas de matieres empilées on trouve de belles choſes, des discuſſions utiles, des principes ſains & conformes au droit de la Nature, mais d'un autre coté; independamment de la confuſion & du desordre qui y regnent d'un bout à l'autre, quelle multiplicité de distinctions Scholaſtiques, que de diviſions forcées, & dans lesquelles on ne trouve aucune des conditions qu'exige la ſaine Logique, que de ſubtilités inintelligibles, que de maximes parfaitement arbitraires, que de Principes en l'air, qui ſervent cependant de baſe à la plupart des raiſonnemens & des deciſions. Quelle multitude innombra-

ble

van het bederf der verbeeldings-kragt en der Zeden van dien tyd, en zeer geſchikt zyn om het vernuft uit te dooven en te vervalſchen. Zie daar het Ontwerp dat men aangenomen heeft. Zie daar den onfeilbaaren Regel welke men volgen moet; — den Regter die over de bezittingen, over het welzyn en leeven der menſchen vonnis velt. Men onderwerpt ons aan Wetten, die geſchreeven zyn in eene taal welke wy niet verſtaan, even als of men vreesde, dat onze gehoorzaamheid op kennis en op billyke beweegredenen gegrond zoude worden. Die Wetten zyn grootendeels zo duister en dubbelzinnig, dat men nimmer over haar waaren zin heeft kunnen eens worden; dat zy een voorwerp zyn van onöphoudelyken twist tuſſchen de Rechtsgeleerden, en het onmogelyk zyn zoude dezelve te vertaalen; wyl men zo veele vertaalingen zou moeten doen, als 'er onder-

ble de cas particuliers qui prouvent le dereglement de l'Imagination & des mœurs de ces tems là, & qui ſont bien propres d'etouffer le genie & à le rendre faux. Voilà le modele qu'on a adopté, voilà la regle infaillible qu'il faut ſuivre, voilà l'arbitre de la fortune. de l'tat & de la vie des hommes. On nous ſoumet à des loix ecrites dans une Langue que nous n'entendons pas, comme ſi l'on craignait que notre obeiſſance fut eclairée, & appuiée ſur de juſtes motifs, ces loix ſont pour la plupart ſi ambigues qu'on n'a jamais pu s'accorder ſur leur vrai ſens, qu'elles ſont un ſujet eternel de guerre pour les Juriſconſultes, & qu'il ſerait impoſsible de les traduire, parce qu'il faudrait faire autant de traductions, qu'il y a d'opi-

nions

onderſcheidene gevoelens plaats grypen ; gevoelens, van welke ieder honderden Boekdeelen beſlaat, zonder met dat al eenigzins beter betoogd te zyn. Des niet te min heeft men zig niet geſchaamd dit Wetboek de Waare Wysbegeerte te noemen, en aan het zelve verre den voorrang te geeven boven de weloverpeinsde voorſchriften der grootſte en kundigſte Mannen ; even als of een zonder beſtek en oordeel zaamgeſteld gebouw —, een ruw-op-een-geſtapelden hoop van bouw-ſtoffen, de voorkeur verdiendde boven de meester-ſtukken der ervaarenſte en best-beredeneerde bouwkunde ; even als of de waare gronden van de gezonde rede, de beöeffening van de Wetten der Natuur, en de onverbreeklyke betrekkingen der Wezens ſlegts ſchraale en onvrugtbaare voorwerpen van beſpiegelingen waren ; even als of de beſchouwing geen den minſten invloed had op de beoeffening, en van deze altoos moest afge-

nions particulieres, opinions dont chacune occupe des centaines de Volumes, ſans en etre mieux prouvée pour tout cela. Et l'on n'a pas rougi d'appeller ce Code la vraye Philoſophie & de le mettre fort au deſſus des meditations & des ecrits des plus grands hommes. Comme ſi un edifice conſtruit au haſard & ſans deſſein, un amas infirme de materiaux entaſſé les uns ſur les autres, pouvait etre preferable aux chefs d'œuvre de l'Architecture la plus ſavante & la mieux raiſonnée. Comme ſi les principes de la droite raiſon, l'etude des loix de la Nature, des rapports eſſentiels des Etres, n'etaient que de ſteriles objets de ſpeculation, comme ſi la Theorie n'avait pas le moin-

geſcheiden blyven. Het zou zekerlyk niet moeijelyk geweest zyn, uit deze Roomſche Regtsgeleerdheid de beste ſtukken, de nutte Grondbeginzelen te kiezen, en dezelve naar de tegenwoordige omſtandigheden en behoeften der Maatſchappyën te verſchikken. Doch het ligchaam der Regten (*Corpus Juris*) wierd gevonden in de tyden der duisterheid en der domme onweetendheid; het diende eenigzins om den lust tot de Letteröeffeningen weder op te wekken: doch de Uitleggers, aan hun eigene grondbeginzelen onäffcheidlyk gehegt blyvende, maakten het zelve eerlang tot een geheiligd werk, waar-aan niet geoorloofd was iets te veränderen. De onweetendheid en lafheid der diestyds regeerende Vorsten wettigde dit misbruik, en men vergenoegde zig, met ſlegts van tyd tot tyd die inſtellingen 'er by te voegen, welke de voorkomende gelegenheden noodwendig vereiſchten, en hier door vermeerderde men

dre rapport avec la pratique & devait en reſter toujours ſeparée. Il eut été facile, ſans doute, d'extraire de cette Jurisprudence Romaine, les morceaux bienfaits, les principes utiles, & de les accomoder aux circonſtances preſentes & aux beſoins des Sociétés, mais le corps de droit fut trouvé dans des tems de tenebres & de craſſe ignorance, il ſervit à ramener le gout des lettres, bientot les Commentateurs fideles à leurs principes, en firent un Ouvrage ſacré, il ne fut plus permis d'y toucher, l'ignorance & la faibleſſe des Princes autoriſa cet abus, on ſe contenta d'y ajouter les reglemens qu'occaſionnait la neceſsité, & l'on ne fit qu'augmenter parlà le desordre & la con-

men ſlegts de wanörde en verwarringen. Een zo mislyk zamenmengzel van oude en hedendaagſche Inrichtingen moest noodzaaklyk dit gevolg voortbrengen. Dus is de beöeffening der Wetten een doolhof geworden, waar uit het byna onmogelyk is zig te redden. De uitvoering dier Wetten is aan duizendërlei moeijelykheden onderhevig. Telkens vindt men zig geſtuit door afwykende uitzonderingen en onzekerheden: In een woord, het is onëindig moeijelyker geworden die Wetten uit te leggen, dan het zyn zoude nieuwe in te voeren, die overëenſtemmende waren met de hier boven vastgeſtelde grondbeginzelen. De Pleit-zaal is de ſchuilplaats geworden der vitterye en der looze ſtreeken, en de bezittingen der Onderdaanen worden uitgeput door die ſchikkingen zelve, welke men voorgeeft tot derzelver bewaaring uitgedagt te zyn.

Daar

confuſion. Un melange auſſi bizarre d'inſtitutions anciennes & modernes devait neceſſairement produire cet effet, l'etude des loix eſt devenue un labyrinthe dont il eſt presque impoſsible de ſe tirer, l'execution de ces loix eſt ſujette à mille difficultés, on ſe trouve arrêté à chaque pas par des anomalies, par des incertitudes; en un mot, il devient infiniment plus difficile de les expliquer qu'il ne le ſerait d'en faire de nouvelles conformes aux principes etablis ci deſſus; le Palais de Themis ſe trouve etre l'antre de la chicane, & les fortunes s'epuiſent par les mêmes formes qu'on dit etre inventées pour les conſerve.

Daar en boven vraag ik, welke begrippen de jonge lieden zig zullen vormen, wanneer men hen tot de beöeffening der Regtsgeleerdheid doet overgaan. Zo zy volgens een verſtandige leiding zig in de Wysgeerte geöeffend en het geluk gehad hebben door bekwaame en kundige Leermeesters onderweezen te worden, hebben zy zekerlyk geleerd geregeld en trapswyze voort te gaan, en zig ten ſtipſten aan de waarheid en ondervinding te houden; hunne grondbeginzelen uit de Natuur zelve der zaaken te ontleenen; de gevolgen, die daar uit voortvloeijen, beſtendig en zonder afwyking in acht te neemen; hunne denkbeelden aan elkanderen te hegten en in dezelve geene gaapingen, geene onzekerheden, over te laaten; nimmer blindlings op eenig gezag te gelooven, maar alles ten nauwkeurigſten en zonder eenig vooröordeel te onderzoeken. Na het doorloopen dezer oeffening, doet

Je demande d'ailleurs ce que doit devenir l'esprit des jeunes gens, lorsqu'on les fait paſſer à l'etude de la Jurisprudence. S'ils ont fait en Philoſophie des etudes ſolides, s'ils ont eu le bonheur d'avoir des maitres eclairés, ils ont appris à proceder methodiquement & par degrès, à ſe tenir exactement attachés aux faits & à l'obſervation, à puiſer leurs principes dans la nature des choſes, à ſuivre fidelement & ſans s'ecarter les conſequences qui en reſultent, à lier leurs idées entre elles, à n'y rien laiſſer de vague & d'incoherent, à ne jamais ceder aveuglement à l'autorité, mais à ſoumettre tout à une analyſe rigoureuſe, independante de tout prejugé. On les jette au ſortir delà dans une ſcience où la memoire prend la place de

doet men hen zig toeleggen op eene Weetenſchap, in welke het geheugen de plaats bekleedt van het oordeel; in welke Schoolſche ſpitsvindigheden den voorrang hebben boven die Wiskundige juistheid, welker nut zy zo zeer bewust zyn; in welke onzekere grondbeginzelen, alleen op gezag en op oude Spreuken, welker oorſprong onbekend is, rustende, als klaarblykelyke waarheden aangenomen worden; in welke men tegenſtrydigheden vindt die onöplosbaar zyn; grilligheden van welke men geene rede geeven kan: eene Weetenſchap eindelyk, welker bepaalingen niet zelden valſch —, meest altoos onnauwkeurig zyn en duister; in welke men den woorden een verdraaiden en van den natuurlyken zeer verſchillenden zin geeft; in een woord, in welke men het verſtand met zo veele niets-betekenende woorden en beuzelingen, van welke men zeer grooten ophef maakt, over-

de la raiſon, où des ſubtilités ſcholaſtiques tiennent lieu de cette exactitude Mathematique dont ils ſentent ſi bien l'utilité, où des principes precaires, fondés ſur l'autorité, ſur quelques vieux Proverbes dont on ignore l'origine, ſont admis au lieu de l'evidence, où l'on trouve des contradictions que perſonne ne peut expliquer, des bizarreries dont on ne ſait rendre aucune raiſon, où les definitions ſouvent fauſſes ſont presque toujours obſcures & inexactes, où l'on donne aux mots un ſens detourné, & tout different du ſens naturel, enfin où l'on charge l'eſprit de tant de verbiage & de bagatelles que l'on fait ſonner bien haut, qu'il eſt impoſsible que les jeunes gens

overlaadt, dat de jonge lieden noodwendig van het ſpoor afraaken, een groot deel van hunne verkreegene kundigheden verliezen moeten, en de beöeffening der Regten ten einde brengen, zonder den leid-draad te weeten welken zy behooren te volgen, zonder de regelen te kennen die hen in 't vervolg beſtuuren moeten. Hoe tog kan men vergen, dat de menſchen zig zullen verbinden aan Wetten, welke zy noch kennen, noch begrypen kunnen; wyl die geſchreeven zyn in een vreemde taal, en verſcheiden jaaren werk en oeffening verëiſcht wordt om 'er iets van te bevatten. Deze waarheden, ſchoon reeds voor lange begreepen en duidlyk voorgeſteld, hebben echter tot nu toe geene groote uitwerkzelen voortgebragt. Sommige Vorſten, kundiger en ſtoutmoediger dan andere, hebben dit juk afgeworpen, en begreepen: dat een kort en eenvouwig Wetboek, hoe zeer ook anders-

zins

ne ſe trouvent pas entierement deroutés, qu'ils ne perdent une grande partie de ce qu'ils ont acquis, & qu'ils ne parviennent au terme de leurs etudes ſans connaitre le Fil qu'ils doivent ſuivre, & la methode qui doit les guider à l'avenir. Et comment veut-on que les hommes ſoyent attachés à des loix qu'ils ne peuvent ni connaitre ni comprendre, puisqu'elles ſont ecrites dans une langue etrangere, & qu'il faut pluſieurs années de travail & d'etude pour y entendre quelque choſe. Ces verités quoique deja ſenties & detaillées n'ont pas encore produit de grands effets. Quelques Princes plus eclairés, plus hardis, ont ſecoué le joug, ils ont ſenti qu'un Code ſimple & court,

quel-

zins gebrekkig zynde, echter altoos oneindig verre de voorkeur verdiende boven het Roomſche Regt. Zy hebben moed en vernuft genoeg gehad om hunne onderneeming ter uitvoer te brengen, en hunne Onderdaanen werden terſtond de gelukkige gevolgen daar van gewaar. Alle de andere Volken van Europa echter, liggen ten dezen opzigte nóg in de woestheid gedompeld. Daar de andere Weetenſchappen ſteeds meer en meer gezuiverd worden en volmaakt, blyft de Regtsgeleerdheid kwynen; ja verërgert zelfs langs hoe meer, om dat men aan den aart van het Roomſche Regt verkleefd blyft, en men zig vergenoegd met jaarlykſch eene menigte niet zamenhangende inſtellingen te maaken, waar door de verzameling der Wetten onmaatig groot en het dus onmogelyk wordt, de langwyligheid der Regtsgedingen te bekorten. In ſommige Landen heeft men, ſchoon niet duide-

quelque defectueux qu'il fut d'ailleurs, ſerait toujours infiniment preferable au droit Romain, ils ont eu aſſez de courage & de genie pour executer leur entrepriſe, & les peuples n'ont pas tardé d'en reconnaitre les heureux effets. Mais tout le reſte de l'Europe eſt encore plongé dans la Barbarie à cet egard; tandis que les autres ſciences s'epurent & ſe perfectionnent, la Juriſprudence languit & ſe deteriore même toujours davantage, parce qu'on a adopté l'eſprit de cette Juriſprudence, qu'on ſe contente de faire toutes les années une multitude des reglemens iſolés, ce qui fait que la maſſe des Loix devient enorme, & qu'il n'eſt plus poſſible de diminuer le lon-

duidelyk, de moeijelykheden van het Roomſche Regt begreepen: de beſlisſingen van het zelve hebben aldaar veel van hun gezag verlooren, en worden 'er meer als bewyzen dan als Wetten aangehaald. Dan wyl men de plaats van dat Regt niet vervuld heeft, is uit dat verzuim voortgevloeid, dat de Regtsgeleerdheid in die Landen is willekeurig geworden; dat de Pleitgedingen de Speelpop geworden zyn van de vooröordeelen en driften der Regters, dus men in eene zeer gevaarlyke onzekerheid vervallen is, niet weetende of eene Wet nog ſtand grypt dan niet; en de jonge lieden hunnen tyd verſpillen met zig op de beöeffening toe te leggen van een zamenraapſel, dat hun waarſchynlyk nimmer van eenig nut zyn zal.

Ik

gueur des procès. Il y a des pays où l'on a ſenti obſcurement les inconveniens de la Jurisprudence Romaine, où ſes deciſions ont commencé à etre peu reſpectées, & ou on les cite plutot comme des autorités que comme des loix, mais comme on n'a point rempli ce vuide, il en eſt reſulté que la Jurisprudence eſt devenue arbitraire, que les procès ſont devenus le jouet des prejugés & des paſſions des juges, & que l'on eſt tombé dans une incertitude bien dangereuſe, puisqu'on ne ſait ſi une Loi exiſte ou n'exiſte pas, & que les jeunes gens perdent leur tems à etudier une compilation qui ne leur ſera probablement d'aucun uſage.

Je

Ik zal hier niet uitwyden over dat deel der Regtsgeleerdheid, het welke tot het Staats-bewind betreklyk is. Eene Verhandeling over deze ſtoffen zoude te langwylig worden, en daarenboven zyn zy reeds, ſedert een geruimen tyd, het voorwerp der naarſpeuringen van verſcheiden Wysgeeren, die niet minder kundig zyn dan ſchrander. Hunnen moed en yver kan men niet te veel pryzen, noch hen te veel aanmaanen om hun werk vdort te zetten; hun invloed is langzaam doch gewis, en dit is de gewoone loop der waarheid; vroeger of laater zal de Nakomelingſchap de vrugten plukken van hunne poogingen. Dit alleen zal ik aanmerken: dat de menſchen niet kunnen gelukkig zyn, dan voor zo verre zy hunne vermogens oeffenen, en dezelve tot hun welzyn aanwenden. Men moet hun derhalven alle mogelyke vryheid laaten ten opzigte der verſchillende zaaken, op welke

Je n'entrerai ici dans aucun detail ſur cette partie de la Jurisprudence qui regarde l'adminiſtration, ces matieres ſont trop longues à traiter, & d'ailleurs elles ſont depuis longtems l'objet des recherches de pluſieurs Philoſophes auſſi eclairés que penetrans. On ne peut trop louer leur courage & leur zele, on ne peut trop les exhorter à ne point ſe relacher, leur influence eſt lente mais ſure, c'eſt la marche ordinaire de la verité, & la poſterité recueillera tot ou tard le fruit de leurs efforts. Je dirai ſeulément, que les hommes ne peuvent etre heureux qu'autant qu'ils exercent leurs facultés, & qu'ils les exercent pour leur bien, on doit leur laiſſer toute la liberté poſſi-

welke zy zig toeleggen. De begaafdheden van ieder menſch hangen niet af van hem zelf, maar zyn een geſchenk van de Natuur. Zy worden door de omſtandigheden en door de opvoeding aangekweekt en ontwikkeld; en welke vorderingen tog kan een menſch maaken, wiens neigingen men dwingt, die niet dan met weerzin en onwil werkt, en die altoos misnoegd is, om dat hy de vryheid mist zig op dat geene toe te leggen, waar toe hy geneigd en waarlyk geſchikt was? Men berooft zig derhalven van alle de nuttigheden, welke hy zou hebben kunnen toebrengen, en men weet door ondervinding, wat de arbeid vermag, wanneer deze door een aangenaame verbeelding en door ſmaak in de voorwerpen met welke men zig bezig houdt, aangemoedigd wordt. Het meerder deel der nutte uitvindingen —; meest alle de vorderingen in Kunſten en Weetenſchappen, is men

ble dans les differentes choſes auxquelles ils s'appliquent, les talens de chaque individu ne dependent pas de lui, ils ſont un preſent de la Nature, ils ſont developpés par les Circonſtances & par l'Education, & quels peuvent etre les ſuccès d'un homme dont on a forcé les inclinations, qui travaille avec degout & avec repugnance, & qui regrette ſans ceſſe d'avoir manqué ſa veritable deſtination. On ſe prive ainſi de toutes les choſes utiles qu'il aurait pu faire, & l'on ſait par experience ce que peut le travail lorsqu'il eſt animé par l'Imagination & par le gout de la choſe. La plupart des inventions utiles, presque tous les progres qu'ont fait les Arts & les Sciences ſont dus

men aan deze oorzaak verſchuldigd. Men moet derhalven de natuurlyke vermogens van den menſch ontwikkelen en uitbreiden, door middel eener gepaste opvoeding, en men moet als dan vermyden hem te dwingen, niet alleen in de verkiezing van eenen Staat, maar ook niet in zyne liefhebberyen en bezigheden. De verſchillende takken der Werkzaamheid en Vlyt, brengen zo veelërlei en zo ingewikkelde uitwerkzelen voort, dat het onmogelyk is dezelve vooraf kundig te zyn; en dezelven te willen beſtuuren zonder die te kennen, is even zo veel als welziende lieden door een blinden te doen leiden. Men moet zig veilig verzekerd houden, dat, om in alle zaaken een genoegzaam evenwigt te doen ſtand grypen, het eigen belang een gids is, veel kundiger en zekerder dan alle Leerſtelzels, dan alle beſpiegelingen; en dat, zo dra men eens dwang en willekeurige

dus à cette cauſe, il faut donc developper avec ſoin les facultés des hommes par le moyen de l'Education, & alors il faut eviter de les gener, non ſeulement dans le choix d'un etat, mais auſſi dans l'exercice de leur art & de leur commerce, la complication que produiſent les differentes branches de l'activité & de l'induſtrie eſt ſi grande, qu'il eſt impoſſible de la connaitre *a priori*, & pretendre la diriger ſans la connaitre, c'eſt vouloir qu'un aveugle conduiſe ceux qui ont des yeux, il faut etre bien convaincu que l'interet particulier eſt un guide plus ſur pour etablir dans les affaires un equilibre ſuffiſant que toutes les ſyſtemes & toutes les ſpeculations, & que ſi l'on introduit une fois des genes & des reglemens arbitraires, la

rige vastſtellingen invoert, de vrees den menſch overmeesterd, en hem in eene moedeloosheid doet vervallen, uit welke hy zig niet opbeurt, dan met oogmerk om zig te onttrekken aan regten die hem haatelyk zyn; en wyl men hem niet dwingen kan iets te willen dat met zyn belang ſtrydig is, zal men nimmer zyne werkzaamheid en vlyt kunnen opwekken, dan door hem van banden en boeijen te bevryden, en door niet de beweegingen te belemmeren van een werktuig, dat uit eigen aart beſtendig en aanhoudend werkzaam is. Deze bedenkingen zyn inzonderheid van groot aanbelang ten opzigte der Schattingen, welke aan iederen Staat moeten opgebragt worden, om deszelfs veiligheid te beſchermen en deszelfs uitgaven te vervullen. Zo die ſchattingen te zwaar zyn; zo zy op eene drukkende wyze geheven worden; zo zy de vlyt en nyverheid ſtremmen; zo zy den Armen druk-

la crainte s'empare des hommes, il tombent dans le decouragement, ils ne s'en relevent que pour chercher à frauder des droits qui leur ſont odieux, & comme l'on ne peut forcer un homme à vouloir ce qui ne lui convient pas, on ne pourra jamais reveiller leur activité & leur zele, qu'en les delivrant de toute entrave, & en laiſſant jouer librement une machine qui ſe met d'elle même dans un etat de permanence & de durabilité. Ces conſiderations ſont ſurtout importantes, lorsqu'il s'agit des contributions que chacun doit fournir à l'etat, pour la ſureté publique, & pour les depenſes communes. Si ces contributions ſont trop fortes, ſi elles ſont perçuës d'une maniere onereuſe, ſi elles arrêtent la marche de l'induſtrie,

drukken ; zo zy naar de inhaaligheid der Pagters geſchikt zyn ; in een woord , zo de verdeeling der gemeene lasten niet op eene zo eenvouwige , verſtandige en billyke wyze ingericht is als de omſtandigheden toelaaten , zal het getal der Onderdaanen verminderen , en zy zullen elders een gelukkiger ſtaat gaan zoeken. De Landbouw zal kwynen ; de Handwerken zullen vervallen , en die zelfde middelen , welke de ſchraapzugt uitvondt om haare ſchatten te vermeerderen , zullen de jammer-volle en onuitputbaare bronwel zyn der rampen en verzwakking van den Staat.

Ik beooge echter niet hier door de Regeering achteloos en onöplettend te maaken , of haar het opzigt over de Maatſchappy te onttrekken. Neen , haare voornaame zorg moet altoos gerigt zyn om de goede orde te handhaven en de alge-

ſtrie , ſi elles retombent ſur les pauvres , ſi elles ſatisfont la cupidité des traitans ; en un mot , ſi la diſtribution des charges publiques n'eſt pas auſſi ſimple & auſſi lumineuſe qu'elle peut l'etre , la population diminuera , les hommes iront chercher ailleurs un etat plus heureux , l'agriculture languira , les fabriques tomberont , & les memes moyens inventés par l'avarice pour augmenter ſes richeſſes , ſeront une ſource funeſte & perpetuelle de miſere & de degradation.

Je ne veux point oter parlà au Gouvernement ſa vigilance & ſon inſpection ſur la Société , ſon premier ſoin doit toujours etre de maintenir l'ordre & la ſureté publiques ,

algemeene veiligheid te beſchermen. Om het ongeſtoord genot van hunne bezittingen te hebben en de geruste oeffening van hunne bekwaamheden en vermogens te genieten, hebben zig de menſchen in Maatſchappyën verëenigd. Zy derhalven die van de goede orde afwyken moeten tot dezelve te rug gebragt worden, en wel op de eenvouwigſte en kortſte wyze die mogelyk is. Van hier de oorſprong der Straffen. Deze moeten het natuurlyk gevolg zyn der misdaaden; zy moeten geen ander oogmerk hebben, dan de beveiliging der Maatſchappy, en de verbetering der misdaadigen, indien dezelve mogelyk is. Het regt dat ieder menſch heeft van zig te verdedigen tegen die hem aantasten, zelfs, indien hy zig niet anders verdedigen kan, ten kosten van het leeven der Aanvallers, is een regt dat onbetwistbaar is en geen bewyz behoeft. Het vloeit onmiddelyk voort uit des menſchen wezen en uit de liefde welke hy zig

ques, c'eſt pour pouvoir jouïr tranquillement de leurs biens, de l'exercice de leurs talens & de leurs facultés, que les hommes ſe ſont reunis en Société, il faut donc ramener à l'ordre ceux qui s'en ecartent, & les y ramener le plus ſimplement qu'il eſt poſſible, delà l'origine des peines, elles doivent etre la ſuite naturelle du vice, elles doivent avoir pour but la ſureté de la Société, en même tems que la correction du malfaiteur, ſi elle eſt poſſible. Le droit qu'à l'homme de ſe defendre contre ceux qui l'attaquent, aux depens même de leur vie, s'il ne peut ſe defendre autrement, n'eſt pas un droit qu'il ſoit beſoin de prouver, il derive immediatement de ſon ex-

zig zelven toedraagt. De Maatſchappy bezit het zelfde regt tot haar behoud, en dewyl zy uit zeer veele verſchillende Wezens beſtaat, zyn de voorzorgen, welke zy tot haar eigen behoud aanwenden moet, ook zeer veel grooter en uitgebreider. Zy heeft meer voorbedagtheid noodig; Ondeugenden moet zy door vrees wederhouden; Deugdzaamen door hoope aanmoedigen. Hier uit vloeit natuurlyk de noodzaaklykheid voort der hals-ſtraflyke Wetten, die nauwkeurig moeten geſchikt zyn naar het ſoort der misdaaden en naar den ſtaat en betrekkingen van hen die dezelve bedryven. De zwaarheid der ſtraf moet derhalven geëvenredigd zyn aan de grootheid der misdaad, dat is aan het nadeel 't welke zy der Maatſchappy toebrengt; want wyl in dezen het belang der Maatſchappy moet in acht genomen worden, moet ook de misdaad naar de grootte van het ver-

exiſtence & de l'amour qu'il a pour luimême; la Société a les mêmes droits pour ſa conſervation, & comme elle eſt un Etre très compoſé, les precautions qu'elle doit prendre pour ſa ſureté ſont beaucoup plus grandes & plus etendues, elle doit uſer d'une plus grande prevoyance, & arrêter les mechans par la crainte, comme elle doit encourager les gens de bien par l'eſperance. Dela decoule naturellement la néceſſité d'une Jurisprudence Criminelle, qui doit etre exactement adaptée à l'eſpece des crimes commis & à la nature de ceux qui les commettent. La grandeur des peines doit donc etre proportionnée à la grandeur du crime, c'eſt à dire, au mal qui en reſulte pour la Société; car comme il s'agit de l'interet de la Société,

verlies dat zy lydt geschat worden. Welke is dan de waare evenredigheid, die tusschen de misdaaden en de straffen behoordde plaats te hebben? Deze is niet gemaklyk vast te stellen. Men vindt wel zekere paalen buiten welke men niet behoordt te gaan; dan deze zyn zeer verre van elkanderen verwyderd, en laaten gaapingen over, die niet gemaklyk aan te vullen zyn. In het algemeen kan men zeggen, dat wyl men der Maatschappy geen grooter nadeel kan toebrengen, dan haar te berooven van haare Leden, de moord derhalven, van wat soort die ook zy, de misdaad is die het strengste behoordt gestraft te worden. En wyl ieder mensch voor zig zelve het regt heeft hen te dooden die zyn leeven zoeken, vindt men geene rede waaröm de Maatschappy niet zoude dit zelfde regt hebben, en de Moordenaars niet zou mogen met de dood straffen.

Reeds

ciété, c'est par la grandeur de la perte qu'elle souffre qu'on doit estimer le crime. Quelle est la proportion qu'on doit etablir entre le crime & les peines, c'est ce qu'il n'est pas facile de determiner, on apperçoit bien certaines limites qu'on ne doit pas franchir, mais ces limites sont fort eloignées les unes des autres, & il reste des intervalles difficiles à remplir. L'on peut dire en general, que comme les plus grands maux que l'on puisse faire à la Société, sont ceux qui la privent de ses membres, le meurtre de quelque espece qu'il soit est aussi le crime qui doit etre le plus severement puni, & comme chaque individu à le droit de tuer ceux qui en veulent à sa vie, on ne voit pas pourquoi la Société n'aurait pas le même droit, & ne pour-

Reeds lange heeft men getwist wegens het regt over leeven en dood; doch nimmer heeft men kunnen bewyzen dat dit regt aan de Maatſchappy niet toebehoordt. De aart zelve der bewyzen, welke men hier toe aangevoerd heeft, levert kentekenen op van derzelver zwakheid. Dan zeide men, dat de doodſtraf te zwaar was, om door de Maatſchappy te kunnen opgelegd worden; daar immers eene ligtere ſtraf genoegzaam was. Dan weder hielt men ſtaande, dat de doodſtraf ligter was dan de Gevangenis met geduurigen arbeid gepaard, en dat dus dezelaatſte ſtraf van veel kragtiger uitwerking zyn zou dan de eerſte. Nimmer is eene betooging dugtig, wanneer men dezelve dus in tegenſtrydige gedaanten kan voorſtellen. De waarheid is enkelvouwig en onveränderlyk. Zy is geen *Protéus*, die ieder oogenblik van gedaante verwisſelt. Ik zie niet waaröm de doodſtraf voor Moor-

pourrait pas faire mourir les meurtriers. On a beaucoup disputé ſur le droit de vie & de mort, mais on n'a jamais demontré que ce droit n'appartint pas à la Société. La nature même des argumens qu'on employe pour cela en prouve la faibleſſe. Tantot on a dit que la peine etait trop grande pour que la Société put l'infliger, tandis qu'une moindre ſuffiſait, & tantot on a ſoutenu que la peine de mort etoit moindre que la perte de la liberté, jointe à un travail perpetuel, & qu'ainſi la ſeconde de ces peines ſerait beaucoup plus efficace que la premiere. Une demonſtration n'eſt jamais bonne quand on peut lui donner ainſi des formes contradictoires, la verité eſt une, elle n'eſt pas un Protée qui varie à chaque inſtant. Je ne

Moordenaars te zwaar zy ; ik begryp niet dat men te ſterke voorzorgen tegen die Misdaad neemen , of den Moordzugtigen te veel vrees inboezemen kan. Nog minder begryp ik , hoe de dood verkieslyker zyn zoude dan de Arbeid in de openbaare Tugthuizen. De ondervinding ſchynt my toe met dit gevoelen geheel en al ſtrydig te zyn. De Liefde voor het Leeven is de ſterkſte van alle de Neigingen der Menſchen. Zo lang zy ademen kunnen zy nog eenige hoope opvatten. Ook zyn 'er onder duizend hals-ſtrafbaare Misdaadigen geen twee , die den dood kiezen zouden boven de gevangenis en een geduurigen arbeid , van welke duizendërlei toevallen hen verlosſen kunnen. Die arbeid ook is hun niet ondraaglyk , wyl de Armoede hun dat zelfde juk oplegt. Het bewyz van dit gezegde is , dat de Misdaadigen , die tot den Arbeid in de Gevangenisſen verweezen

vois pas pourquoi la peine de mort eſt trop grande pour les meurtriers, je ne conçois pas qu'on puiſſe prendre trop de precautions contre ce crime , & inſpirer aux meurtriers trop de crainte. Je comprens encore moins comment la mort eſt preferable aux travaux publics , l'experience me paroit tout à fait contraire à ce ſentiment ; l'amour de la vie eſt le plus fort des penchans de l'homme , tant qu'ils reſpirent , ils peuvent concevoir des eſperances , auſſi ſur mille criminels n'y en a t-il pas deux qui preferaſſent la mort à un travail perpetuel , dont mille circonſtances peuvent les delivrer , travail d'ailleurs qui ne leur eſt point inſupportable puisque la pauvreté leur impoſe le même joug. La preuve de ce que je dis , c'eſt que

zen worden, zig zelve niet om hals brengen. Wie of wat tog zou hun zulks beletten, zo hun toeſtand in der daad ondraaglyk was? Is niet een vrywillige dood veel zagter dan een ſchandelyke, en zal men gelooven dat booswigten, die de Natuur, die alle gevoelens geheel en al uitgeſchud hebben, zig van de Zelfs-moord onthouden zullen, uit vreeze van zig te bezondigen? Daar en boven ſchynt het my toe een gewigtig verëiſchte te zyn, dat 'er een verbaazend groot onderſcheid plaats grype tuſſchen de ſtraf van Moordenaars en die van andere Misdaadigen. Het nadeel dat deze laatſte aan de Maatſchappy toebrengen is niets, in vergelyking met dat het welke een Moordenaar veroorzaakt, en geene dan de doodſtraf kan een genoegzaam verſchil maaken in hunne verdiende ſtraffen. Ook ben ik overtuigd, dat Dieven, om dievery alleen, niet met de dood moe-

que les criminels condamnés aux travaux publics ne ſe tuent point, & qui les empecherait de ſe tuer, s'ils ne pouvaient ſupporter leur etat? Une mort Volontaire n'eſt-elle pas plus douce qu'une mort ignominieuſe, & croira-t on que des ſcelerats qui ont etouffé tous les ſentimens de la nature s'abſtiennent du ſuicide par la crainte de mal faire. D'ailleurs il me parait de la plus grande importance qu'il y ait une diſtance prodigieuſe entre la peine des meurtriers, & celle des autres criminels, le dommage que ceux-ci cauſent à la Société, n'eſt rien en comparaiſon de l'autre, & la mort peut ſeule mettre un aſſez grande difference entre leurs peines. Auſſi ſuis-je perſuadé que les ſimples voleurs ne doivent point etre pu-

moeten geſtraft worden. Men ſtraffe hen, die anderen van hunne bezittingen berooven, met het verlies van hun goed en van hunne vryheid en dwinge hen te arbeiden. De ſchade door het verlies van eenig geld is te gering om met verlies van het leeven geboet te worden, en deze ſtraf is nimmer met het Natuur-regt overëen te brengen. Immers kan men, door hen op te ſluiten, de Maatſchappy behoeden voor het kwaad dat zy haar toebrengen kunnen; teffens belet men dat zy haar niet tot last zyn, door hen te doen werken. De langer of korter duur van hunne gevangenis, de meerdere of mindere ſtrengheid met welke men hen behandelt, moeten naar den aart hunner Misdaaden geſchikt zyn. Een kundig en billyk Wetgeever kan zonder veel moeite de voornaamſte trappen dezer ſtraffen bepaalen, wyl het niet mogelyk is ten opzigte van alles vooraf ſchikkingen vaſt te ſtellen. Men behoordt echter geene

nis de mort, c'eſt par la perte des biens, de la liberté, par un travail forcé qu'on doit punir ceux qui depouillent les hommes de leurs propriétés, & le contraste entre la perte de quelque argent, & la perte de la vie eſt trop grand pour que le droit Naturel puiſſe l'approuver. On preſerve la Société du tort qu'ils peuvent lui faire en les enfermant, & on les empeche d'être à charge à cette même Société en les faiſant travailler. Le tems de leur captivite, la ſeverité plus ou moins grande, avec laquelle on doit les traiter, depend de la nature de leurs crimes, un Legislateur eclairé pourra aiſement en fixer les principaux degrès. Car on ne peut tout determiner, mais au moins

ne zaaken van belang aan de willekeurige beſlisſing van den Regter over te laaten, wyl in de hals-ſtraflyke Regtsgedingen de driften en byzondere belangen veeltyds ten ſterkſten medewerken. Wat moet men dan gelooven van hen die denken, dat het een geluk zy geene halsſtraflyke Wetten te hebben, maar alles wat den menſch het dierbaarſte is ſlegts willen overgelaaten hebben aan vooröordeelen en valſche begrippen. Hier uit moeten beſlisſingen en vaſtſtellingen voortſpruiten, die onderling ſtrydig zyn, die eene onherſtelbaare verwarring en wanörde voortbrengen, en die het Volk doen zugten over de onregtvaardigheid zyner Regeerders.

Zo het eene zaak is van gewigt, de uitſpoorigheden der Boosdoenders te beteugelen, en de wanorden, welke zy aanrigten, tegen te gaan,

moins ne faut il rien laiſſer d'eſſentiel à l'arbitraire du juge, puiſque c'eſt dans les cauſes criminelles que les paſſions & les interets particuliers agiſſent avec le plus de force. Que penſer de ceux qui croyent que c'eſt un bien de n'avoir point de loix criminelles, & d'abandonner aux aux prejugés & aux illuſions tout ce que les hommes ont de plus cher. Il en reſulte des Arrets contradictoires, qui produiſent une confuſion & un trouble irremediable, & qui font gemir les Peuples ſur l'injuſtice de ceux qui les gouvernent.

S'il eſt important de mettre un frein aux paſſions des mechans & d'arrêter leur desordres, il ne l'eſt pas moins

gaan, is het tevens niet minder gewigtig zig juiste denkbeelden te vormen van die beperkingen; welke men nimmer overschreeden moet, ten einde men niet, om aan de Maatschappy dienst te doen, de Wetten der Natuur beledige, en het beraamde oogwit misse, door het zelve met al te veel drift te willen bereiken. Zodanige onheilen echter zyn de gevolgen der straffen, wanneer deze in eene onmaatige strengheid overslaan, en die onheilen zyn maar al te veelvuldig. Men heeft gemeend dat men, door de straffen wreed en yselyk te maaken, de menschen des te zekerder van wanbedryven wederhouden zou; dan men heeft daar door niets anders uitgericht dan hun een wreed gemoed in te boezemen, zonder het vermenigvuldigen der Misdaaden te beletten. Dit komt hier van, dat men geen acht geslagen heeft op den aart der menschlyke ziel en op de eigenschappen haarer verbeeldings-kragt. Had men dit

de se faire une juste idée des bornes, dans lesquelles on doit se renfermer, afin de ne pas chocquer la Nature en voulant servir la Société. & de ne pas manquer le but qu'on se propose en cherchant à l'atteindre avec trop d'ardeur. Tels sont cependant les inconveniens des peines portées à l'excès, & ces inconveniens ne sont que trop frequens. On a cru qu'en rendant les peines atroces on retiendrait encore plus surement les hommes, mais on n'a fait autre chose parlà que rendre les ames atroces, & les crimes n'ont pas laissé de se multiplier. C'est qu'on n'a pas reflechi sur la nature de l'esprit de l'homme & sur les qualités de son Imagination, on aurait vu que pour le rame-

dit gedaan, men zoude gewaar geworden zyn, dat men, om den menſch van zyne rede, op eene bezadigde en veilige wyze te doen gebruik maaken, men geene dan gemaatigde aandoeningen in zyne harsſens verwekken moest, om dat alle te heevige aandoeningen en alle denkbeelden die geſchikt zyn om hem tot wanhoop te doen overſlaan, hem verharden in plaats van hem te verzagten, en hem in eenen ſtaat van vervoerdheid brengen, in welken hy naar niets meer luistert. Men weet hoe veel de gewoonte op den menſch vermag. Derhalven moet men zig vooräl wagten, hem door het zien van wreede bedryven tot hardheid en ongevoeligheid te gewennen. Hy zal wel in het eerſte eenen afkeer van dezelve hebben, doch langzaamerhand zal hy 'er aan gewoon worden; hy zal zelfs daar door die zagtzinnigheid, die menſchlievendheid verliezen, die het aangenaame, ik zou byna zeggen de ziel der Maatſchappy, uitmaaken. Hy wordt

ramener à un exercice tranquille & ſur de ſa raiſon, il ne faillait exciter dans ſon cerveau que des mouvemens moderés, parce que tout mouvement trop violent, toute idée propre à le reduire au deseſpoir le roidiſſait au lieu de l'amollir, & le jettait dans un etat de convulſion ou l'on n'ecoute plus rien. L'on ſait combien l'habitude a de pouvoir ſur les hommes, il faut donc prendre garde de les accoutumer à des actes de dureté & d'inſenſibilité, ils en ſont revoltés d'abord, mais ils enviennent enſuite à ſe familiariſer avec eux, ils perdent par cela même cette douceur & cette humanité qui ſont le charme, je dirais presque l'eſſence de la Société, ils ne reſſentent plus

wordt ongevoelig voor de zoetvoerige invloeden der vroomheid en deugd, en hy wordt tot de ondeugd vervoerd door die zelfde middelen, welke men aanwenden wilde om hem van dezelve te wederhouden. Eene gezonde Wysgeerte verbiedt derhalven die wreede ſtraffen en uitgezogte folteringen, met welke men de ter dood gebragt wordende Misdaadigers martelt. De doodſtraf alleen is zwaar genoeg om de grootſte misdaaden te boeten. Dan dit is het ſchadelyke gevolg der gewoonte, welke men aangenomen heeft, van de dieven met de dood te ſtraffen. Deeze doodſtraf heeft men willen verzwaaren ten opzigte der Moordenaars. De eene onregtvaerdigheid heeft de andere na zig geſleept, en men is zo ver gekomen om wreede daaden als eigenaartig en billyk aan te merken. Ik zwyge van die Barbaarſche gewoonte welke men eertyds aangenomen had, om de Misdaadigen door folteringen tot belydenis te dwin-

les douces influences de la pieté & de la vertu; & ils deviennent mechans par les precautions mêmes qu'on a voulu prendre pour les en empecher. Une ſaine Philoſophie proscrit donc ces tourmens recherchés, ces ſupplices où l'on fait languir les mourans, la mort eſt un ſupplice aſſez grand pour qu'on doive s'en contenter, mais telle eſt la facheuſe conſequence de la coutume que l'on a priſe de faire mourir les voleurs, on a voulu rencherir ſur cette peine pour les meurtriers, une injuſtice en a occaſionnè une autre, & l'on eſt parvenu à trouver ces actes de cruanté tout ſimples & tout naturels. Je ne dirai rien de ces coutumes barbares qu'on avait adoptées pour

dwingen; eene gewoonte die zo veele onſchuldigen door beuls handen heeft doen ſneeven. Omtrend dit ſtuk is reeds door anderen alles gezegd wat gezegd worden kon. En het is niet dan in ſpyt van de Natuur, van de Menſchlykheid en den Godsdienst, dat die afgryslyke gewoonte tot heden toe, nog in zommige plaatſen, blyft ſtand houden.

Ik zal my hier niet ophouden, met den geheelen ſchakel der verſchillende misdaaden te doorloopen, en dezelve in zekere ſoorten en rangen te verdeelen; dit behoordt tot myn onderwerp niet. Dit is het voorwerp eener Verhandeling over de Hals-ſtraflyke Regtsgeleerdheid, in welke men zeker zyn zal op eene Wysgeerige wyze te handelen, zo men zorg draagt die rangſchikkingen af te leiden, uit het meerder of minder gewigt van het aan de Maatſchappy toegebragte nadeel, en niet uit zekere wille-

pour tirer la verité des coupables, coutumes qui ont fait perir tant d'innocens ſous le fer des bourreaux, on a dit ſur ce ſujet tout ce que l'on pouvait dire, & la Nature, l'humanité & la Religion ſont egalement indignées de voir ſubſiſter encore des etabliſſemens auſſi monſtrueux.

Je ne m'arrêterai point ici à parcourir la chaine des crimes, & à les claſſer, je ſortirai de mon ſujet, c'eſt l'objet d'un traité de Jurisprudence criminelle, dans lequel on ſera ſur de proceder philoſophiquement, ſi l'on a ſoin de tirer cette claſſification de l'importance des maux cauſés à la Société, & non de certaines idées arbitraires, de

willekeurige denkbeelden, of uit zekere Godgeleerde Grondbeginzelen, die met de waare Godsdienst ſtrydig zyn. Altoos moet men hier het Grondbeginzel van het nutte in 't oog houden. De Zedelyke waereld moet, zo wel als de Natuurlyke, beſtuurd worden volgens zeer eenvouwige Wetten. Het Grondbeginzel der Eenheid, ſchoon op verſchillende wyzen toegepast, is altoos het waare grondbeginzel van het ſchoone, en nimmer moet een wysgeerig Wetgeever daar van afwyken.

Sommige zaaken zyn regtſtreeks het voorwerp van de oplettendheid en zorg der Regeering. Andere zaaken zyn 'er op welke zy ſlegts van ter zyden invloed hebben kan, en in welke alle dwangmiddelen onbetaamlyk zyn zouden en van rampſpoedige Gevolgen. Onder deze laatſte voorwerpen behooren de zo zeer ver-

certains principes Theologiques qui repugnent à la vraye Religion, c'eſt toujours le principe de l'utilité qu'il faut ramener ici, le Monde Moral comme le Monde Phyſique doit ſe gouverner par des loix très ſimples, le principe de l'unité variée eſt le vrai principe du beau, & le Legislateur Philoſophe ne doit point s'en ecarter.

Il y a des choſes qui ſont l'objet direct de l'attention & des ſoins du Gouvernement, il en eſt d'autres ſur lesquels on ne peut influer qu'indirectement, & ou toute action immediate ſerait abſurde & funeſte. Il faut ranger parmi ces objets, les differentes opinions qui regnent parmi les

verſchillende gevoelens, die onder de menſchen heerſchen. Die gevoelens verdienen de naarſpeuring der Wysgeeren, wyl derzelver werkingen ſtil en geheim, doch daarom niet minder gewis zyn. Zy vormen of ſtandvastige zielen en verligte verſtanden, of zy brengen die vooroordeelen voort, van welke wy ſtraks ſpreeken zullen. Zo 'er in de Zielkunde ééne onwrikbaar beweezene waarheid is, is het deze, dat onze oordeelen niet van ons zelve afhangen. Men kan derhalven den menſch niet dwingen iets, het welke hy bevindt valſch te zyn, waar te vinden. Redeneeringen alleen kunnen by hem deze verändering te wege brengen, geen gezag, geen dwang vermogen iets in dezen. De wil volgt noodzaaklyk het laatſte beſluit van het verſtand. Deze noodzaaklykheid is Zedelyk en niet natuurkundig, ſchoon haare uitwerking daarom niet minder zeker is. Men kan dus

les hommes, ces opinions ne ſont point indignes de l'examen du Philoſophe, leur action eſt ſourde mais elle n'en eſt que plus ſure, elles forment des ames fermes & des eſprits eclairés, ou elles produiſent ces prejugés dont nous parleront bientot. S'il y a une verité prouvée en Pſychologie, c'eſt celle-ci, que nos jugemens ne dependent pas de nous, on ne peut donc forcer un homme à trouver vrai ce qu'il trouve faux, il n'y a que le raiſonnement qui puiſſe produire en lui ce changement, mais l'Autorité & la violence n'y peuvent rien. La Volonté ſuit neceſſairement le dernier jugement de l'Entendement, cette neceſſité eſt Morale & non Phyſique, mais l'effet n'en eſt pas

dus op den Wil geenen invloed hebben, zonder eerst het verſtand te verlichten. Alle middelen van dwang of gezag zyn ongerymd, om dat het ongerymd is te onderſtellen, dat men de Ziel zou kunnen dwingen, haare werkzaamheid op de vezelen der harsſenen volgens zekere bepaalde wyze aan te wenden. 'Er is dus voor de Regeering geen andere weg, dan die van het onderwys, over, om invloed te verkrygen op de denkwyze der Onderdaanen. Die denkwyze rust of op leeringen, of op voorbeelden, en de werking dezer laatſten is veel gewisſer en vermogender dan die der eerſten, wyl het geen dat teffens op de zinnen, op de verbeeldingskragt en op den Geest werkt, veel meer kragt heeft en vermogen, dan het geene alleen op het verſtand werkt.

Zo

pas moins ſur, on ne peut donc influer ſur la Volonté qu'en eclairant l'Entendement, toute action directe eſt abſurde, parce qu'il eſt abſurde de ſuppoſer qu'on puiſſe forcer l'Ame à deployer ſon activité ſur les fibres du Cerveau. Il n'y a donc que la voye de l'inſtruction qui ſoit ouverte au Gouvernement pour influer ſur l'opinion des hommes, cette opinion peut conſiſter en preceptes ou en exemples, & ces derniers ont une action bien plus ſure & plus efficace que les premiers, parce que ce qui agit à la fois ſur les ſens, ſur l'Imagination & ſur l'ame, a bien plus d'energie & de puiſſance que ce qui ne va qu'à l'Entendement pur.

Si nos

Zo nu onze oordeelen niet van ons zelve afhangen, en wy altyd de voorkeur geeven aan het geene ons het beste toeſchynt, wat moet men dan denken van een Leerſtelzel, dat over de gedagten en gevoelens poogt heerſchappy te voeren en den Wil te dwingen; dat niet ſchroomt zig ten dien einde te bedienen van alles wat den menſchen het verſchrikkelykſte is, ja zelfs van de wreedſte vervolgingen? Van een Leerſtelzel, dat de menſchen tot liefde en getrouwheid wil leiden langs dien weg, die juist de geſchikſte is om hen tot afkeer en wederſpannigheid te brengen; dat op eene willekeurige wyze de neigingen wil beſtuuren, die uit de natuurlyke vorming van het karakter voortkomen, en het geweeten even als de Armen boeijen wil. Is dit niet eene noodlottige afhanglykheid invoeren, die even zo ongerymd is als verbitterende; en is echter dit niet het egte Tafereel der onverdraagzaamheid, op eene Zielkundige wyze beſchouwd?

Is

Si nos jugemens ne dependent pas de nous, ſi nous preferons toujours ce qui nous paraît le plus grand bien, que faut-il penſer d'un ſyſteme qui pretend dominer ſur les penſées & ſur les ſentimens, fixer le volonté, employer pour cela tout ce que les hommes redoutent le plus, la plus cruelle perſecution, d'un ſyſteme qui prerend conduire les hommes à l'amour & à la fidelité, par tout ce qu'il y a de plus capable de les revolter, donner une direction arbitraire à des penchans qui reſultent de la formation du caractere, enchainer les conſciences comme on enchaine les bras, n'eſt-ce pas introduire un fataliſme auſſi abſurde que revoltant; & n'eſt ce pas là cependant le tableau de l'intolerance enviſagée pſychologiquement:

Faut-

Is 'er rede zig te verwonderen, dat zy in het Staats-beſtuur zo jammerlyke gevolgen heeft voortgebragt; dat door haar de ſchoonſte Landſtreeken verwoest zyn en ontvolkt; dat zy magtige Ryken verzwakt heeft en ontzenuwd; dat de Volken, die onder haar yzeren juk bukten, of weerſpannelingen zyn geworden, of ſchynheiligen; dat zelfs de geheiligſte naamen hun haatelyk wierden; Dat de ſterkſte banden der Maatſchappy verbroken zyn; Dat alle beweegredenen van onderwerping en gehoorzaamheid verdweenen, en in haare plaats niets dan eene ſlaafſche vreeze, eene morrende en rampſpoedige wanhoop, overlieten? Is dit niet willen dat alle menſchen een zelfde getemperdheid — een zelfde natuurlyke vorming hebben zouden? Zo de zinnen en het inwendig maakzel van ons Ligchaam de indrukken, die wy ontfangen, op verſchillende manieren wyzigen; zo

Faut-il s'etonner que ſes effets politiques ayent été ſi funeſtes, que la miſere & la depopulation ayent ravagé par ſon moyen les plus belles contrées, que les empires ſe ſoyent affaiblis, que les Peuples ſoumis à ſon joug de fer ſoyent devenus des rebelles & des hypocrites, que les noms les plus ſacrés leur ſoyent devenus odieux, que les liens les plus forts de la Société ſe ſoyent rompus, que tous les motifs de ſoumiſion & d'obeiſſance ayent diſparu, & n'ayent laiſſé à leur place qu'une crainte ſervile, un desespoir ſombre & funeſte. N'eſt-ce pas vouloir que tous les hommes ayent le même temperament, la même conformation phyſique; ſi les ſens & la fabrique interieure de notre corps modifient diverſement les impres-

zo de omſtandigheden en opvoeding van ieder verſchillend menſch verſchillende zyn, hoe zou het dan kunnen zyn dat alle menſchen dezelfde denkbeelden vormen — dezelfde beſluiten opmaaken zouden? Is niet die verſcheidenheid van gevoelens en bevattingen een noodzaaklyk gevolg van de verſcheidenheid der Zintuigen; van de verſcheidenheid der voorwerpen die op de menſchen werken, of misſchien zelfs van de verſcheidenheid hunner Zielen? Men kan den menſch dwingen tot zwygen, maar niet om iets, het welke hy ziet waar te zyn, te verwerpen en eene dwaaling, welke men hem opdringen wil, als waar aan te neemen. Men kan wel zynen mond —, maar niet zyn geweeten dwingen; doch wat is daar van het gevolg? Dit, dat men Kweek-ſchoolen oprigt van bedriegery en leugen; dat men de geheiligſte Grondbeginzelen der Zedekunde om verre werpt; dat men de

preſſions, que nous recevons, ſi les circonſtances & l'Education ſont differentes pour les differens individus, comment ſe pourroit-il que tous les hommes ſe formaſſent les memes idées, & portaſſent les mêmes jugemens? Cette diverſité de ſentimens & d'opinions n'eſt-elle pas une ſuite neceſſaire de la diverſité des organes, de la diverſité des objets qui agiſſent ſur les hommes, & peut-etre de la diverſité même de leurs ames. On peut forcer un homme à ſe taire, mais non à rejetter une verité qu'il a devant les yeux, pour une erreur qu'on veut lui faire adopter. On peut forcer ſa bouche & non ſa conſcience, mais alors qu'arrive-t-il? qu'on etablit des ecoles de fourberie & de menſonge, qu'on renverſe les principes

de vastſte gronden der Trouwe en Deugd vernietigt. De Onderdaanen beklaagen zig heimlyk; zy vervloeken de dwingelanden, die hun de vryheid van denken, het eenigſte hun overgelaaten goed, ontrooven willen. Het ongeluk en de dwang doen hen ſterker dan ooit aan hunne begunſtigde begrippen kleeven. Hun yver verdubbelt en wordt byna Geestdryvery, en hoe zeer, hoe grof zy ook dwaalen, wordt het echter onmogelyk hen tot betere begrippen te brengen; wyl hunne wederſpannig-gewordene verbeeldings-kragt aan hunne geliefde begrippen nieuwe ſchoonheden byzet, en hun duizendërlei ſchoonſchynende redenen aan de hand geeft, om waarheden te verwerpen, die zig in eene zo afgryzelyke gedaante vertoonen.

Zo

cipes les plus ſacrés de la Morale, & qu'on detruit les fondemens les plus ſolides de la bonne foi & de la vertu. Les peuples gemiſſent en ſecret, ils maudiſſent les Tyrans qui veuleut leur enlever le ſeul bien qui leur reſte, la liberté de penſer, le malheur & la contrainte leur rendent leurs opinions encore plus cheres, leur zele redouble, & s'approche de l'enthouſiasme, & fuſſent-ils millefois dans l'erreur, leur inſtruction devient impoſſible, parceque leur Imagination revoltée donne un nouveau luſtre à leurs opinions, & leur fournit mille raiſons ſpecieuſes pour ſe refuſer à la verité qui ſe preſente ſous des apparences ſi horribles.

Si l'in-

Zo de onverdraagzaamheid ooit rampſpoedige gevolgen na zig ſleept, is zulks vooral wanneer het op dat aankomt, 't welke den menſch het heiligſte is, te weeten zyne Godsdienſtige begrippen. Niets kan de ſmerte evenaaren van die ongelukkigen, wien men al hunne hoope en verwagting beneemen wil. Op deze Waereld vertreeden; door ſnoode Gierigaards geplunderd; door baldaadige Ryken verſmaad; heft de ellendige, de behoeftige, zugtend, zyne ſchreijende oogen hemelwaards. Daar! daar! ziet hy eenen God, die een Beſchermer is der rampſpoedigen, der verdrukten. Hy troost zig met de zo hartſtreelende hope op een toekomſtig beter leeven, in 't welke alle rampen vergoed, alle wanörden herſteld zyn zullen. Hy wendt allen vlyt aan, om zig het verkrygen dier beloften waardig te maaken, waar in al zyn heil, al zyn geluk beſtaat. Maar wil men hem dezen zyn laatſten, zyn eenigen toevlugt ontnee-

Si l'intolerance a des effets funeſtes, c'eſt ſurtout lorſqu'il s'agit de ce que les hommes ont de plus ſacré, de leurs principes religieux, rien ne peut egaler la douleur des malheureux auxquels on veut enlever leurs eſperances. Foulé aux pieds ſur cette terre, jouet de la ſordide avarice, & du riche inſolent, le pauvre leve en ſoupirant les yeux au Ciel, il y voit un Dieu Protecteur des malheureux, il ſe conſole par l'eſpoir ſi doux d'une vie meilleure, où tous les maux ſeront reparés, où l'ordre ſera retabli, il s'efforce de ſe rendre digne de ces promeſſes, dans leſquelles conſiſte tout ſon bonheur. Mais ſi l'on pretend le forcer dans ces derniers retranchemens,

neemen; werpt men zyne bedehuizen omver; sleept men hem naar vreemde Altaaren, en dringt men hem eenen Godsdienst op dien hy verwerpt; wil men hem teffens meineedig maaken en heiligschendig; hem dwingen zynen God te vertoornen, dan wordt zyne smerte allerbitterst; dan ziet hy geheel geenen troost meer; geene de minste verligting zyner rampen. Geprangd tusschen de bevelen van zynen Vorst en tusschen de wroegingen van zyn geweeten; gedwongen of zynen Vorst weerspannig te zyn, of zynen God te vertoornen, slaat hy tot woede en wanhoop over. Van daar die Burger-oorlogen, die de yselykste zyn van alle, wanneer de Godsdienst 'er de dryfveer van is. Dus wordt die Godsdienst, die tot het geluk der Menschen bestemd was, het werktuig hunner rampen. Zo gewigtig is het denzelven in zyn waare dagligt te beschouwen, den menschen dien in het beval-

si l'on detruit ses Temples, si l'on le traine aux pieds des Autels d'une Religion qu'il rejette, si l'on veut le rendre à la fois parjure & sacrilege, le contraindre à offenser son Dieu, c'est alorsque ses larmes coulent ameres, qu'il n'entrevoit plus de consolation & de soulagement à cris ses maux, pressé entre les ordres de son Souverain & les de sa conscience, forcé d'etre rebelle à son Prince ou d'offenser son Dieu, il tombe dans le desespoir, & de là naissent ces guerres civiles, les plus terribles de toutes, lorsque la Religion en est le principe. Ainsi cette Religion, née pour le bonheur des hommes, devient l'instrument de leurs maux. Tant il est important de l'envisager sous son veritable jour, de la presenter aux hommes sous le

valligſte, in het troostrykſte gezigts-punt voor te ſtellen, en in het geſchikſte om hen te treffen en hunne ſmerten te leenigen; om gevoelige zielen door het gevoel in te neemen; om door eene juiste redeneerkunde en bondige redekavelingen kundige Lieden te treffen, en een iederen den Godsdienst, als de waare Leere der deugd en des geluks, te doen beſchouwen.

Hier toe wordt vooral vereïſcht den Godsdienst tot de grootſte eenvouwigheid te brengen en dien te ontblooten van alle de bedekzelen waar mede het bygeloof denzelven verduisterd heeft; van dien te brengen tot een wel-verbonden en aanëenhangend Leerſtelzel, geſchikt naar de natuurlyke vermogens der menſchen en naar hunne omſtandigheden. Dagelykſch beklaagt men zig over het toeneemen des Ongeloofs en der Ongodsdienſtigheid; over de

le point de vuë le plus doux & le plus conſolant, le plus capable de les toucher & de ſuſpendre leurs douleurs; de prendre par le ſentiment les ames ſenſibles, de frapper par une Logique exacte, par des raiſonnemens ſurs, les gens eclairés, & de faire regarder à tous la Religion comme la doctrine de la vertu & du bonheur.

Pour cela il eſt eſſentiel de la reduire à ſa plus grande ſimplicité, de la depouiller de tous les voiles dont la ſuperſtition l'avait couverte, d'en faire un ſyſteme ſuivi, bien lié, adapté aux facultés naturelles & à leurs circonſtances. L'on ſe plaint tous les jours des progrès de l'incredulité & de l'irreligion, de la froideur que temoignent

de koelheid, welke de menſchen betoonen omtrent het geene 't heiligſte is en het voortreflykſte; over de geringe uitwerkzelen, welke de heerlykſte beloften, de verſchriklykſte bedreigingen, op hen voortbrengen. Maar ſtelt men hun altyd de zaaken voor zo als zy behoordden voorgeſteld te worden? Zoekt men wel zorgvuldig den weg naar hun hart; de middelen om hunne verbeeldings-kragt te treffen, en deze van andere voorwerpen af te wenden? Wanneer men aan de eene zyde beſchouwt de voorwerpen der hartstogten, met al hunne begeerlyke aanlokzelen bekleed; de vermogende beguigchelingen der Wellust; de gezagvoerende ſtem der zinlyke vermaaken; de ſtreelende bekooringen der Weelde; de bedrieglyke praal van de voorwerpen der Hovaardy en Staatszugt; en men vindt aan de andere zyde niets dan koele vermaaningen en drooge leeringen, van allerlei

lés hommes pour ce qu'il y a de plus ſaint & de plus ſublime, du peu d'effet que produiſent ſur eux les promeſſes les plus brillantes, les menaces les plus terribles. Mais leur preſente-t-on toujours les choſes comme elles devaient etre preſentées? Cherche-t-on bien ſoigneuſement le chemin de leur cœur, les moyens de frapper leur Imagination, de la detourner d'autres objets. Lorsque l'on conſidere d'un coté les objets des Paſſions, revetus de tous leurs charmes, les puiſſantes illuſions de la Volupté, la voie imperieuſe des ſens, les attraits flatteurs de la molleſſe, la pompe impoſante des objets de la vanité & de l'ambition, & de l'autre, de froides exhortations, des analyſes ſeches & depouillées de toute eſpece d'ornemens, l'on con-

lerlei verſierſels ontbloot, zo zal men gemaklyk begrypen, dat de Menſch, een gevoelig Wezen zynde, wiens vermogens alle meestendeels aan het ligchaam ondergeſchikt zyn; die geene dan ſtoffelyke Weezens ziet, gevoelt, aanraakt, wel ras naar de eerſte voorwerpen die hem treffen zal weggeſleept worden. Zyne hoogſteigende begeerten, zyne verhitte verbeelding zullen hem buiten zig zelve voeren; hem doof maaken voor de zagte ſtem der rede, en de Zedekunde zal in zyne verblinde oogen niets anders zyn dan een verveelende harsſenſchim. Hoe tog zal men door middel van eenige afgetrokkene denkbeelden, die geene dan ſlegts ligte beweegingen in de harsſenen kunnen voortbrengen, ooit die hevige aandriften; die beroerende en als't ware ſtuipächtige beweegingen; die algemeene ſchudding van het geheele werktuiglyk geſtel, kunnen opweegen, welke men, in den door zyne hartstogten aangedrevenen menſch

conclura aiſement que l'homme, etre ſenſible, dont toutes les facultés ſont en grande partie ſubordonnées au corps, qui ne voit, ne ſent, ne touche que des Etres materiels, ſera bientot entrainé vers les premiers objets, ſes deſirs exaltés, ſon Imagination echauffée le mettront hors de lui même, le rendront ſourd à la voix tranquille de la Raiſon, & la Morale ne ſera plus à ces yeux eblouïs qu'une ennuyeuſe chimere. Comment au moyen de quelques idées abſtraites, qui ne peuvent exciter que de legers mouvemens dans le Cerveau, contre balancer ces violentes impulſions, ces mouvemens convulſifs, cet ebranlement general de la Machine qu'on remarque dans

menſch beſpeurt? Gylieden kent dan het vermogen niet der verbeeldings-kragt, koude Redenaars! die den menſch door ſluitredenen wilt beſtuuren, die het hart aan uwe lesſen wilt onderwerpen, even zo als gy het begrip onderwierpt aan de regelen der Spraak-kunde. Gy weet niet dat dit magtig, dit vreeslyk vermogen ten allen tyde de grootſte voordeelen, zo wel als de zwaarſte rampen die ooit het Menſchdom getroffen hebben, voortgebragt heeft. Dit vermogen is het, het welke menſchen boven den kring der Menſchlykheid verheven heeft; het welke, door de kragt zyner vervoeringen, de ziel verhart in het tegenwoordige, haar in het toekomende doet inzien, en 't welk maakt, dat zy, geheel en al bepaald by het voorwerp waar mede zy zig bezig houdt, bezadigd en gerust alle voorwerpen beſchouwt, die anderen Stervelingen ſchrik aanjaagen of beroeren. Dat ver-

l'homme agité par les Paſſions. Vous ne connaiſſez donc pas le pouvoir de l'Imagination, froids Raiſonneurs, qui voulez conduire les hommes par des Syllogismes, & qui pretendez aſſervir le cœur à vos preceptes, comme vous aſſujettiſſez l'eſprit aux regles de la Grammaire; vous ne ſavez pas que cette faculté puiſſante & terrible a toujours produit les plus grands biens & les plus grands maux qui ayent affecté les hommes. C'eſt elle qui eleve les hommes au deſſus de la ſphere de l'humanité, qui par la force de ſes preſtiges roidit l'Ame contre le preſent, la transporte dans l'avenir, & fait que toute entiere à l'objet qui l'occupe, elle enviſage avec tranquillité tous les objets, qui peuvent effrayer ou emouvoir les mortels. C'eſt

vermogen deedt eenen *Decius*, eenen *Codrus*, midden in de vyandlyke ſlagörden, eenen dood zoeken, die hun duizendmaalen verkieslyker ſcheen dan het Leeven. Het deedt eenen *Regulus* in zyne boeijen, midden in de folteringen, door de wreedſte Beulen gepynigd, van de aangenaamheden des ſlaaps beroofd, *Rome* in vryheid zien en overwinnende, en zig met dat, voor zyne Vaderland-lievende Ziel zo verruklyk gezigt, verlustigen. Dan dit zelfde vermogen heeft ook die berugte Booswigten voortgebragt, wier naam alleen den menſch doet zidderen; het deed hen van hunne bekwaamheden een verkeerd gebruik maaken, en aan het menſchdom de allergedugtſte onheilen toebrengen. Door dit vermogen was het, dat *Cromwell*, het geheele Ryk met ſchrik en dweepery vervuld hebbende, de Moorder wierd van zynen Koning, en eenen Troon beklom die met het bloed des Gezalfden bezoedeld was.

Het

C'eſt par elle que les *Decius* & les *Codrus* cherchaient au milieu des bataillons ennemis une mort qui leur paraiſſait mille fois preferable à la vie, que *Regulus* dans les fers, au milieu des ſupplices, tourmenté par les plus cruels bourreaux, privé de la douceur du ſommeil, voijait *Rome* libre, triomphante, & ſe livrait à ce ſpectacle delicieux pour une ame Romaine. Mais c'eſt elle auſſi qui a produit ces ſcelerats, dont le nom ſeul fait fremir l'humanité, & qui en exagerant toutes leurs facultés, à porté à ſon comble le malheur des hommes. C'eſt par elle que *Cromwell*, excitant par tout la terreur & l'enthuſiasme, eſt devenu meurtrier de ſon Roi, & eſt monté

Het was door dit vermogen, door in wankelende zielen de akeligſte en rampzaligſte Verbeeldingen in te boezemen, dat doorkneede Schelmen, verfoeijelyke Schynheiligen, de onderdaanen tegen hunne wettige Vorsten opgeruid en aangedreeven hebben hun den moortdolk in het hart te dryven, zonder de afgryslyke ſtraffen te ſchroomen die zy te wagten hadden. Gy ziet wat de verbeeldings-kragt vermag. Gy ziet haare onwederſtaanbaare kragt, haare verbaazende uitwerkzelen; en gy zult onverzettelyk dezelve alleen met bloote redeneeringen blyven beſtryden? Merkt gy niet dat zy met vrugt nimmer dan door zig zelve kan beſtreeden worden, en dat men, om haare uitſpoorigheden te verhoeden, haar met kragt naar het goede moet dryven; haar vervullen met vuurige begeerte naar het waare goed, en haar eene vreeze inboezemen voor dat gewaande

ſur un Trone ſouillé du ſang le plus ſacré. C'eſt par elle, c'eſt en exitant dans les Ames mobiles les Images les plus ſombres & les plus funeſtes, que des fourbes adroits, des hypocrites deteſtables ont armé les ſujets contre leurs Princes; & les ont porté à plonger le poignard dans leur ſein, inſenſibles à la crainte des ſupplices affreux qui les attendaient. Vous voyez ce que peut l'Imagination, ſa force irreſiſtible, ſes effets prodigieux, & vous vous echarnerez à ne la combattre que par le raiſonnement, vous ne ſentez pas qu'elle ne peut etre combattue que par elle même; & que pour prevenir ſes ecarts, il faut la pouſſer puiſſamment vers le bien, la remplir d'ardeur pour les biens réels, & lui faire craindre ces biens imaginai-

de goed, welks gevolgen zo gevaarlyk zyn? Wapent ulieden dan met moed: zoekt in de welſpreekendheid de middelen om de zielen te beroeren en haar tot de deugd te leiden. Stelt op de kragtigſte en leevendigſte wyze die voortreflyke beloften voor, zo wel als die ſchroomlyke bedreigingen, welke de Stigter van het Christendom zelf wel heeft willen gebruiken, om de menſchen op den regten weg te leiden. Doet derzelver vervulling naby ſchynen door de vervoeringen der verbeeldings-kragt, die alleen het toekomende als aanwezig kan voorſtellen, en den Menſch voor zynen opperſten Regter kan doen beeven, als of hy reeds voor zynen Troon nedergeboogen lag. Houdt uw egter niet alleen by dat toekomend leeven, zonder van den tegenwoordigen ſtaat des Menſchen te reppen; maar zoekt hen teffens te verlichten omtrent hunne tegenwoordige belangen. Vertoont hun den

ginaires dont les ſuites ſont ſi dangereuſes. Armez vous donc de courage, cherchez dans l'eloquence les moyens de remuer les Ames, & de les conduire à la vertu. Preſentez d'une maniere pleine de force & de vie ces promeſſes ſublimes, ces menaces terribles que l'Auteur du Chriſtianisme a voulu mettre en œuvre pour diriger les hommes. Suppléëz à leur eloignement par les preſtiges de l'Imagination, qui ſeule peut ſubſtituer l'Avenir au preſent, & faire trembler les hommes devant leur juge ſuprême, comme s'ils etaient actuellement proſternes devant ſon Trone. Et ne vous en tenez pas a cette vie future, ne negligez pas l'etat actuel des hommes, cherchez à les eclairer ſur leurs interets preſens, montrez leur l'envieux

den afgunſtigen, onöphoudelyk gefolterd wordende door het zien van het geluk zyner medemenſchen. — Den moortdolk boven het hoofd der Moordenaars hangende. — De zugten en traanen der Weduwen en Weezen, tot in de binnenkamer des verdrukkers doordringende, zyne vermaaken ſtremmende, zyne rust verſtoorende, zyn leeven vergiftigende, en zyn laatſte oogenblikken met ſchrik en angst vervullende. Stelt hun den Wellustigen voor, vol ſmerten op zyn leger uitgeſtrekt, een kortſtondig genot met jaaren vol folterende pynen betaalende, en wel, doch helaas te laat, den wyzen raad bezeffende, die hem voorheen gegeeven werd. Doet vervolgens op deze ſchrikverwekkende denkbeelden het verrukkelyk tafereel volgen der ſtille gerustheid, welke de braave, de deugdzaame Menſch geniet; de onſchuldige geneugten, die het hart van een braaven Vader, van een tederlievend Egtgenoot,

ſans ceſſe dechiré par la vue du bonheur de ſes ſemblables, le poignard ſuſpendu ſur la tête de l'aſſaſſin, les gemiſſemens des Veuves & des Orphelins qui penetrent jusques dans la retraite de l'Oppreſſeur, interrompent ſes plaiſirs, troublent ſon repos, empoiſonnent ſa vie, & repandent l'horreur ſur ſes derniers momens. Faites leur obſerver le voluptueux couché dans un lit de douleurs, payant de courtes jouiſſances par des années de tourmens, & penetré, mais trop tard de la ſageſſe des conſeils qu'on lui avait preſentés. Faites ſucceder enſuite à ces idées effrayantes le tableau ſi doux de la paix dont jouit l'homme de bien, des innocentes delices qui inondent le cœur d'un Pere,

noot, van een regtgeaart Kind, van een deugdzaamen Vriend, overſtelpen. Schetst hun den verdrukten Vroomen, die in zig zelf troost en hulpmiddel vindt tegen zyne rampen, en wiens gerust geweeten hem pal doet ſtaan midden in de zwaarſte beproevingen. Als dan zult gy gewisſe en duurzaame indrukken voortbrengen; gy zult de verhardſte zielen week maaken; gy zult de uitgebluſchte wroegingen der geweetens weder ontſteeken; gy zult de zielen der deugdlievenden ontvlammen, en op dezen aardbodem het Ryk der vroomheid en deugd weder doen bloeijen.

Maar ten anderen: Geeft men den geenen die tot de Godgeleerdheid geſchikt zyn de opvoeding die hun voegen zoude? Maakt men hen hun ampt en bediening waardig? Het meerder deel der Godgeleerde inrigtingen zyn zeer

Pere, d'un Epoux, d'un Enfant, d'un Ami vertueux, le tableau ſublime du juſte opprimé, qui trouve en lui-même un remede à ſes maux, & que la conſcience reffermit contre les plus rudes epreuves. Alors vous produirez des impreſſions ſures & durables, vous ramollirez les Ames endurcies, vous rallumerez les remords eteinte dans les conſciences, vous echaufferez les Ames des gens de bien, vous ramenerez ſur la Terre le regne de la probité & de la vertu.

Donne-t-on d'ailleurs aux Theologiens l'Education, qui leur conviendroit, les rend-on dignes de leur etat & de leurs fonctions? La plupart des etabliſſemens Theolog-

zeer oud. Zy zyn ingeſteld in eenen tyd, in welken de beoefſening der Letteren nauwlyks begon te herleeven; in welken de Weetenſchappen nog de prooi waren der woestheid; en de waare bronnen der Welſpreekendheid nog onbekend waren. Alles is zedert veränderd; het Licht is verſpreid; de Weetenſchappen en fraaije Konſten zyn in bloei geraakt; zy hebben op nieuw over het Menſchdom beginnen te heerſchen, en des niet te min is het onderwyz der Godgeleerdheid niet verbeterd noch gevorderd. De jonge Lieden, welken men tot dien ſtaat ſchikt, ontfangen eene opvoeding geheel verſchillende van die der andere; men doet hen ſchielyk de fraaije letteren en de verſcheidene deelen der Wysbegeerte doorloopen, en werpt hen eensklaps in de Godgeleerdheid. Men overſtelpt hen met verklaaringen, die door den text der Schriftuur breedvoerig

logiques ſont très anciens, ils ont été fondés dans un tems où les lettres renaiſſaient a peine, où les ſciences etoient encore en proye à la Barbarie, où les veritables ſources de l'eloquence etaient inconnues; tout a changé; les lumieres ſe ſont repandues, les Sciences & les beaux Arts ont fleuri, ils ont repris leur Empire ſur les hommes, & les inſtitutions Theologiques ſont reſtées au même point; les jeunes gens qu'on deſtine à cet etat, reçoivent une Education toute differente des autres, on les fait paſſer rapidement ſur les belles Lettres & ſur les differentes parties de la Philoſophie, on ſe hate de les jetter dans la Theologie, on les accable de Commentaires qui à force de diſcuter les textes de l'Ecriture, en font ſou-

voerig uit te leggen, niet zelden den waaren zin doen verdwynen. Men boezemt hun den Godsdienstigsten eerbied in voor de vooroordeelen hunner Meesters; de slaafachtigste aankleeving aan derzelver bevattingen; den sterksten afkeer van alles wat nieuw is en daar door zelfs van alle middelen van volmaaking. Men neemt de moeite niet, hen in hun eigene Moedertaal te onderwyzen; of hun de zo gewigtige kunst te leeren van de menschen te beweegen en te treffen. Een zeer laffe en zeer koele styl, zeer flauwe teemachtige maar teffens rechtzinnige uitdrukkingen, zyn alles wat men van hun eischt. — En zodanige Mannen wil men dat gewigtige uitwerkzelen zullen voortbrengen; men wil dat zy den mensch van de streelendste beguigchelingen, van de verleidendste aanlokzelen der hartstogten zullen aftrekken. Men wil dat Lieden, die doordrongen zyn van den smaak

souvent disparaître le sens, en leur inspire le respect le plus religieux pour les préjugés de leurs Maitres, le devouement le plus servile pour leurs opinions; l'horreur la plus vive pour toute nouveauté, & par cela même pour toute moyen de perfection, on ne se met point en peine de leur enseigner leur langue, de leur apprendre ce grand art d'emouvoir & de toucher les hommes, un style bien lache, bien froid, des periodes bien languissantes mais orthodoxes, voilà tout ce qu'on leur demande. Et l'on veut que de tels hommes produisent de grands effets! Qu'ils arrachent les hommes aux prestiges les plus flatteurs, à tout ce que les passions ont de plus seduisant, l'on veut que des gens penetrés du gout des beaux Arts

&

ſmaak der fraaije kunſten en der waare welſpreekendheid, genoegen vinden zullen in die droevige redevoeringen, die teffens de Taal en den goeden ſmaak beleedigen; in die rederykkundige voorſtellen, vervuld met valſche gedagten, in een opgeſmukten ſtyl geſchreeven, en die op zyn best tot niets anders dienſtig zyn, dan om Drogredenaars en bedrieglyke Redeneerkundigen te vormen. Wilt gy een overtuigend bewys, dat de afkeer, welke de menſchen hedendaagſch betoonen, niet van de Godsdienst voortkomt, maar alleen van de manier, volgens welke men dezelve onderwyst? 'Er kome een Man te voorſchyn wiens vernuft de ſtraksgemelde hinderpaalen te boven gekomen is; die met een verlicht verſtand die eigenſchappen paart, die aanlokken en treffen; laat die Man den Godsdienst voordraagen als het ſchoonſte Leerſtelzel der Zedekunde, aangedrongen door de vermogendſte beweegredenen; laat

& de ſa veritable eloquence, trouvent du plaiſir dans ces triſtes declamations où l'on chocque à la fois & la langue & le gout, dans ces periodes oratoires remplies de penſées fauſſes, ecrites dans un ſtyle rempli de faux brillans, & qui ne peuvent ſervir tout au plus qu'à fermer des Sophiſtes & de faux Rheteurs. Voulez-vous une preuve que le degout actuel des hommes ne vient pas de la Religion, mais de la maniere dont on l'enſeigne. Qu'il s'eleve un homme dont le genie ait ſurmonté les obſtacles, qui reuniſſe à un eſprit eclairé les qualités qui ſeduiſent & qui touchent, qu'il expoſe la Religion comme le plus beau ſyſteme de Morale, fortifié par les motifs les plus puis-

laat hy die beweegredenen met kragt en welſpreekendheid aantoonen; en laat hy zig gedraagen overeenkomſtig met de waarheden welke hy onderwyst; wel ras zal ieder een als 't ware ontwaaken; zig met vlyt ſpoeden naar zyne Leerredenen; 'er geſtadig van ſpreeken en op nieuw ſmaak krygen in den Godsdienst. Dat dan de Opvoeding zig bevlytige om zodanige Mannen te vormen; en men zal de Godsvrugt zien verryzen. Maar zo lang men alle middelen om te behaagen verwaarloost; zo lang men het Volk geene dan by uitſtek naakte en droge Godsdienst-pligten voorſtelt, moet men niet verwagten daar uit veel yver of eenige uitwerkzelen van belang te zien voortvloeijen. Zo lang de Leeraars zig vergenoegen met ſlegts het bederf der Zeden, den verdorven ſmaak dezer Eeuw te bejammeren, zonder tot hun zelven in te keeren; zo lang zy niet gevoelen al wat hun

puiſſans, qu'il établiſſe ces motifs avec force & avec eloquence, & qu'il ſe montre digne par ſa conduite des veritès qu'il enſeigne, vous voyez bientot tout le monde ſe reveiller, s'empreſſer, courir à ſes Sermons, en parler ſans ceſſe, & reprende du gout pour la Religion. Que l'Education s'attache donc à former de pareils hommes, & la piété renaitra. Mais tant qu'on negligera tous les moyens de plaire, qu'on n'offrira au Peuple qu'un culte d'une nudité & d'une ſechereſſe extreme, il ne faut pas s'attendre à voir beaucoup de zele, & à produire de grands effets; tant que les Eccleſiaſtiques ſe contenteront de gemir ſur la corruption des mœurs, ſur les gouts depravés du Siecle, qu'ils ne feront aucun retour ſur eux-mê-

hun zelven ontbreekt, om overëenkomftig met de zaaken welke zy voordraagen te wandelen; om in ſtaat te zyn de Zielen der Menſchen te doorzoeken, en de verborgen dryfveeren, die hen doen werken, naar te ſpeuren; zo lang zal het kwaad toe- in plaats van afneemen, en zullen zy dagelykſch nieuwe gelegenheden hebben, om van de nutteloosheid hunner moeite en poogingen overtuigd te worden.

Zo ik tot hier toe wel geredeneerd hebbe; zo myne gelegde gronden waar zyn, en ik uit dezelve wettige gevolgen afgeleid heb, behoev' ik my niet breedvoerig uit te laaten over de uitwerkzelen van de onkunde der Volken. Ik heb niet noodig die berugte vraag te onderzoeken, of het hêt belang zy der Regeering de Kunſten en Weetenſchappen aan te moedigen. Dit is zelfs geene vraag meer voor ieder Menſch,

mêmes, tant qu'ils ne ſentiront pas tout ce qui leur manque pour etre dignes de leur cauſe, pour etre en etat de fouiller dans l'Ame des hommes, & d'y chercher les reſſorts qui les font agir, le mal augmentera au lieu de diminuer, & ils auront tous les jours de nouvelles occaſions de ſe convaincre de l'inutilité de leurs veilles & de leurs efforts.

Si j'ai bien raiſonné juſqu'ici, ſi les Principes que j'ai poſés ſont vrais, ſi j'en ai tiré des conſequences legitimes, je ſuis diſpenſé de m'etendre ſur les effets de l'ignorancedes peuples, je n'ai point à traiter la queſtion ſi fameuſe, s'il convient aux Gouvernemens d'encourager les progrès des Sciences & des Arts. Cette queſtion n'en

eſt

Menſch, die tot de eerſte beginzelen kan opklimmen, die zig dagelykſch op de kennis van den menſch heeft toegelegd en de beweegredenen die hem doen werken weet te ontdekken. Iedere Regeerings-vorm, die op de onkunde des Volks gegrond is, heeft noodwendig een ontleend en wankelbaar gezag. 'Er is ſlegts één welſpreekend en bekwaam Oproermaaker noodig om haar over hoop te werpen. Nimmer zal men op de Menſchen kunnen ſtaat maaken, zo lange zy niet kundig zyn omtrent hun waare belangen. Zy zullen zig ſteeds laaten vervoeren door den eerſten die hunne driften weet aan den gang te helpen. De onkunde laat de Zeden onbeſchaafd en woest; de Kunſten en Weetenſchappen beſchaaven en verzagten dezelven, en wat ook de Beſchimpers onzer Eeuw zeggen mogen, men ziet in onze Eeuw byna nooit die gruweldaaden gebeuren, die in

eſt point une pour tout homme qui ſait remonter aux Principes, qui eſt familiariſé avec l'etude de l'homme, & qui ſait demeler les motifs qui le font agir. Toute conſtitution fondée ſur l'ignorance eſt neceſſairement precaire, & menace ruine, il ne faut qu'un ſeditieux eloquent & habile pour la renverſer, on ne pourra jamais compter ſur, les hommes tant qu'ils ne ſeront pas eclairés ſur leurs vrais interets, ils ſe laiſſeront entrainer par le premier qui ſaura mettre en jeu leurs Paſſions; l'ignorance laiſſe les mœurs rudes & ſauvages, les Sciences & les Arts les adouciſſent, auſſi quoiqu'en diſent les detracteurs de notre Siecle, on ne voit preſque plus de nos jours ces actions atroces ſi fre-

in voorige Eeuwen zo gemeen waren. De Barbaarſche gewoonten en inſtellingen verminderen. Men ſchaamt zig thans der Menſchen bloed te vergieten om hunne byzondere begrippen. De Vorſten worden meer geëerbiedigd, en de Zeden, hoe verdorven zy ook ſchynen, zyn het verre na niet zo zeer als eertyds. Doch ik ſtap af van deze naarſpeuringen, die my al te verre wegvoeren zouden. Al wat men wegens de tegenöverſtelling der kunde tegen de onkunde zeggen kan, is uit het geene ik voorgeſteld heb ligtlyk af te leiden. Ten anderen is deze ſtoffe reeds genoegzaam opgehelderd, en de ſchrandere Mannen, die dat werk ter hand namen, hebben, ten dezen opzigte, hunnen Nakomelingen niet veel ſtoffe overgelaaten.

Wanneer

frequentes dans les Siecles precedens, les inſtitutions barbares s'affaibliſſent, l'on rougit de verſer le ſang des hommes pour des opinions, les Souverains ſont plus reſpectés, & les mœurs, quelque corrompues qu'elles paraiſſent, ne le ſont pas à beaucoup près autant qu'elles l'etaient autrefois. Mais je laiſſe des queſtions qui m'entraineraient trop loin, tout ce qu'on peut dire ſur le parallele des lumieres & de l'ignorance, ſe déduit facilement de ce que j'ai expoſé, d'ailleurs cette matiere commence à etre eclaircie, & les hommes de genie qui s'en ſont emparé, n'ont pas laiſſé beaucoup à faire à ceux qui les ſuivront.

Wanneer men acht geeft op het geringe getal en op de eenvouwigheid der Grondbeginzelen, welke ik, in deze beide afdeelingen, gebruikt heb; op den hoogen trap van klaarblyklykheid die in dezelve doorſtraalt, en op de voordeelen, welke derzelver betragting den Volken toebrengen kan, heeft men moeite te begrypen, dat die grondbeginzelen, tot heden toe, door het meerder deel der menſchen niet algemeen erkend, maar in tegendeel verönachtzaamd worden, en dat de betragting derzelve nog zo zeer verre van de gezonde beſchouwing verwyderd is. Zo verbaazend ſterk is de heerſchappy der gewoonte en der vooröordeelen. Men zuigt met de melk zekere begrippen in. Men maakt, zonder 'er op te letten, zig zekere Stelregelen eigen die by overlevering ſteeds voortgeplant worden. Men vormt zig, ongevoeliger wyze, een engen kring van denkbeelden en beſluiten, welken men in het

Lorsqu'on reflechit ſur le petit nombre & la ſimplicité des Principes que j'ai employés dans ces deux parties, ſur le degré d'evidence dont ils ſont ſuſceptibles, & ſur les avantages que leur obſervation peut procurer aux Peuples, on a peine à concevoir que ces Principes ſoyent encore meconnus & negligés par le plus grand nombre des hommes, & que la Pratique ſoit encore ſi fort éloignée de la ſaine theorie. Tel eſt l'empire prodigieux de la coutume & des prejugés; on ſuce avec le lait certaines opinions, on adopte ſans y reflechir certaines regles que la tradition propage, on ſe forme inſenſiblement une ſphere etroite d'idées & de jugemens, dont on ne peut plus ſortir, en

het vervolg nimmer overſchreeden kan. Men ſchrikt voor de geringſte hinderniſſen. Men verkrygt eene hebbelyke, eene zoetvoerige luiheid, en men verönachtzaamt de nuttigſte zaaken, uit vreeze van zyn eigene rust te ſtooren en zyn goeden naam in gevaar te ſtellen. Het meerder deel van hen, wien het bewind der zaaken en der openbaare en vastgeſtelde inrigtingen aanbevolen is, denken om niets anders, dan om de voordeelen te trekken van den post tot welken zy geraakt zyn. Zy vreezen elkanderen aanſtoot te geeven; hun eigen aanzien te zullen verminderen; zwaarigheden te doen ontſtaan aan welke men niet gedagt had; zig aan de berispingen en verwyten van het algemeen bloot te ſtellen. Weinige hunner zyn kundig genoeg om de misbruiken te bemerken, of bezitten yver genoeg om kragtige poogingen tot verbetering aan te wenden. Het meerder deel

s'effraye des moindres obſtacles, l'on contracte l'habitude d'une douce pareſſe, & l'on neglige les choſes les plus utiles dans la crainte de troubler ſon repos, de compromettre ſa reputation. La plupart de ceux qui ſont à la tête des affaires & des etabliſſemens publics, ne ſongent plus qu'à jouïr du poste auquel ils ſont parvenus, ils craignent de ſe chocquer les uns les autres, d'uſer leur credit, de faire naitre des difficultés auxquelles on n'avait point penſé, de s'expoſer à la critique & aux reproches du public, il y en a peu qui ſoyent aſſez eclairés pour ſentir les abus, & qui ayent aſſez de zele pour deſirer vivement d'y remedier, le plus grand nombre ne conçoit pas

deel begrypt niet dat de zaaken beter gaan konden dan zy gaan. Gewoon zynde blindlings de aangenomene gebruiken te volgen, ſchroomen zy alles dat na nieuwigheid gelykt, alles dat aan het aangenomen Leerſtelzel ſlegts den minſten afbreuk zou kunnen toebrengen. Een uitſpoorige eigenliefde is daar en boven een zeer ſterke hinderpaal tegen alle ontwerp van verbetering. Zy, wien het onderwys aanbevolen is, zeggen in zig zelve: onze verdienſten zyn klaarblyklyk; wy zyn de geſchikſte voorbeelden die den jongen Lieden kunnen voorgeſteld worden; niets ontbreekt 'er aan onze kundigheid zo min als aan onze begaafdheden; al wat wy zyn, zyn wy verſchuldigd aan de Opvoeding welke wy ontfangen hebben; zy is het die ons gevormd heeft, en wyl men de oorzaaken moet beoordeelen naar haare uitkomſten, welk Leerſtelzel dan zou men kunnen aanneemen

pas que les choſes puiſſent aller mieux qu'elles ne vont, accoutumé à une routine aveugle, il craint tout ce qui a l'apparence de nouveauté, tout ce qui pourrait porter la moindre atteinte au ſyſteme reçu. Un Amour propre exceſſif oppoſe encore une barriere bien forte à tout projet de perfection; les Inſtituteurs ſe diſent à euxmêmes; notre merite eſt evident, nous ſommes des modeles à propoſer aux jeunes gens, il ne nous manque rien ni du coté des connaiſſances, ni du coté des talens, c'eſt à l'Education reçuë que nous devons ce que nous ſommes, c'eſt elle qui nous a formés, & puiſqu'il faut juger des cauſes par les effets, quel meilleur ſyſteme pourrait-on

men, beter dan dat, het welke de Maatſchappy met zulke Mannen als wy zyn verrykt heeft. Alle voeren zy juist niet volſtrekt deze taal in zig zelve; maar zy zyn des niet te min geheel en al met die denkbeelden doortrokken; zy komen voor dezelve meer of min openlyk uit, naar maate zy meer of min openhartig zyn en rondborſtig, en dit is genoeg om hen volſtrekt onvatbaar te maaken voor alle Ontwerpen tot verbetering. By die hoogmoedige en verwaande denkbeelden voegt zig doorgaans een heimelyke afgunst, die even zo gevaarlyk is als verägtlyk. Men zou van ſchaamte bloozen, wanneer men in zig zelve bekennen moest misgetast te hebben in het kiezen der beste middelen, om de menſchen te onderwyzen en te beſtuuren, daar anderen den waaren weg daar toe hebben weeten te ontdekken. Het zoude te zeer verneederend zyn de overtreffende begaafdheden en

adopter que celui qui a enrichi la Société de gens comme nous. Ils ne ſe tiennent pas tous directement ce langage, mais ils ſont tous penetrés de ces idées, ils les ennoncent plus ou moins ouvertement, ſuivant qu'ils ont plus ou moins de franchiſe, & cela ſuffit pour les rendre inaccesſibles à tout projet d'amelioration. A ces idées d'orgueil & de preſomption ſe joint pour l'ordinaire une jalouſie ſourde auſſi dangereuſe qu'elle eſt baſſe, on rougirait de s'avouer à ſoi-même qu'on s'eſt trompé ſur les meilleurs moyens d'inſtruire & de gouverner les hommes, tandis que d'autres ont ſçu decouvrir la verité, on eſt humilié de la ſuperiorité de talens & de vuës qu'il faudrait recon-

en doorzigten van anderen te moeten erkennen. Bejaarde Lieden, die in hun beroep zyn grys geworden, zidderen inwendig op het enkele denkbeeld, dat jongere Lieden tegen hen zouden opſtaan; hun werk zouden vernielen, en de zekerſte en vaardigſte middelen aanwyzen, om het menſchdom te verlichten en te verbeteren, en die verouderde inſtellingen doen afſchaffen, van welke zy ſteeds zo grooten ophef gemaakt hebben, om dat die met hunne bekwaamheden ſtrookten en zy niet in ſtaat waren derzelver gebreken te ontdekken. De beſte inrigtingen worden geſtremd door eene bejammerenswaardige verwaandheid der Geletterden en een kinderachtige afgunst, waar door men elkanderen het invoeren van verbeteringen benydt; en de nadeelige gevolgen hier van treffen eene reeks van volgende geſlachten.

Die

reconnaitre, & de vielles têtes qui ont blanchi ſous le harnois, fremiſſent interieurement de la ſeule idée que des jeunes gens peuvent s'elever contre eux, detruire leur ouvrage, indiquer des moyens plus ſurs & plus promts pour eclairer les hommes & pour les rendre meilleurs, & faire disparaitre ces antiques inſtitutions qu'ils ont tant vantées, parce qu'elles etaient à leur niveau, & qu'ils ne ſavaient pas en decouvrir les defauts. Les meilleurs etabliſſemens ſont arrêtés par une miſerable vanité litteraire, par une envie puerile d'Auteur, & la poſterité en eſt la victime.

Die vooröordeelen regtſtreeks aan te tasten, is eene nuttelooze moeite. Zy zyn als 't ware op eene Rots gegrondvest; wyl zy rusten op vooröordeelen die in het hart der Menſchen zo diep geworteld zyn, dat het onmogelyk is dezelve uit te roeijen. Daar en boven ziet men de ſtraksgemelde Mannen, zo dra zy ſlegts den minſten aanval vermoeden, zig als tot eene kudde verzamelen. Alle de verborgene vyandſchappen; alle de heimlyke laagen om wederzyds elkanderen den voet te ligten, verdwynen voor dat oogenblik. Zy ſtellen zig tegen den Vyand in een ontzaglyke ſlagörde, en uit hun geſchreeuw en klagten zou men zeggen, dat het om niets minder te doen is, dan om den Godsdienst en alle de gronden van het Staatsbeſtuur om verre te werpen. Het gemeen raakt door dat geweldig gedruis in verbaastheid; het kan niet zonder ontroerd te worden zo veele jammerklagten

Attaquer de front ces prejugés c'eſt ſe donner une peine inutile, ils ſont fondés ſur le roc, puisqu'ils ſont fondés ſur des prejugés ſi bien enracinés dans le cœur de l'homme, qu'il eſt impoſſible de les en arracher. D'ailleurs, à la moindre apparence d'attaque, on voit toutes les perſonnes dont j'ai parlé, ſe reunir comme en troupeau; toutes les haines cachées, toutes les menées ſourdes dont le but eſt de ſe ſupplanter mutuellement, disparaiſſent pour le moment, elles preſentent à l'ennemi un front redoutable, & à entendre leurs cris & leurs plaintes, on dirait qu'il ne s'agit pas moins que de renverſer toute Religion & toute Principe de Gouvernement. Le vulgaire eſt etourdi par un ſi grand bruit, il ne peut entén-

ten hooren. Men vergenoegt zig niet met zig te verdedigen ; maar men tast zelfs de invoerders der nieuwigheden aan. Men ſchryft hun leerſtellingen en oogmerken toe die zy nimmer leerdden noch hadden, ten einde hen naar dezelve te doen beöordeelen en hunne ontwerpen als gevaarlyk, ja zelfs als ſtrafwaardig, te doen doorgaan. De talryke doch zotte menigte der middelmaatige verſtanden verheugt zig, gelegenheid te vinden, om aan haare nyd den vryen teugel te kunnen vieren; en het vermaak van kwaad te doen en te lasteren troost haar over het nadeel dat men aan haare begunſtigde Afgoden heeft willen toebrengen. Welke vrugten dan leveren de lofwaardigſte poogingen op? Geene dan verdriet en vyanden. Men moet derhalven afzien van allen openbaaren aanval, en met geduld gunſtiger omſtandigheden afwagten, tot

tendre tant de gemisſemens ſans être emu, on ne ſe contente pas de ſe defendre, on attaque les Novateurs, on leur prete des inſtructions & des vues qu'ils n'ont point afin de les juger en conſequence, & de faire paſſer leurs projets pour dangereux, criminels même. La ſotte mediocrité eſt charmée de l'occaſion qui ſe preſente de donner l'eſſor à ſon envie, & le plaiſir de nuire & de calomnier la conſole des atteintes qu'on a voulu porter aux objets de ſon idolatrie. Quel fruit retire-t-on des efforts les plus eſtimables? Des chagrins & des ennemis. Il faut donc renoncer à toute attaque ouverte, attendre patiemment les circonſtances favorables, où quelque abus criant vient à revolter les eſprits les moins clair voyans, & ex-

tot dat eenig ſchreeuwend misbruik de domſte verſtanden zelve oproerig maake en een algemeenen opſtand te wege brenge. Schoon men de vooröordeelen niet eensklaps kan uitdelgen, kan men echter dezelve langzaamerhand ondermynen, door zig toe te leggen, om in wel opgeſtelde werken die misbruiken in het helderſte daglicht te ſtellen; door met een iederen, wien de vooröordeelen niet geheel en al doof gemaakt hebben, te redekavelen; door van tyd tot tyd ſommigen over te haalen en door voorbeelden hen, op wien redeneeringen geen vat hebben, te regt te brengen; door by bekwaame gelegenheden aan te dringen op die ongemakken welke de ondervinding ons doet zien, en inzonderheid door aan te houden by jonge lieden, wier harsſenen noch niet bedorven noch vervuld zyn door vooröordeelen, en die nog niet dien moed verlooren hebben welke de lief-

de

cite un ſoulevement general. Mais ſi l'on ne peut detruire tout d'un coup les prejugés, on peut du moins les miner peu à peu, en s'attachant dans des Ouvrages bien fait à mettre ces abus dans le plus grand jour, en raiſonnant avec tous ceux que les prejugés n'ont pas rendu ſourds, en faiſant de tems en tems quelques Proſelytes, en cherchant à ramener par des exemples ceux qui ſont à l'epreuve des raiſonnemens, en appuyant à propos ſur les inconveniens que l'experience nous met ſous les yeux, & ſurtout en inſiſtant auprès des jeunes gens dont la tête ſaine n'eſt point encore obſtruée des prejugés, & qui n'ont pas perdu ce courage que donne l'amour de la verité

lors-

de der waarheid inboezemt, zo lange zy niet geheel ingedoofd is; door hun een billyk wantrouwen in te prenten van alles wat zy zien en hooren, en door hun Grondbeginzelen aan de hand te geeven, volgens welke zy de Leerwyzen welke men hun voorstelt, en de gronden waar op die rusten, beoordeelen kunnen.

Hier uit volgt dan dat de Opvoeding het beste hulpmiddel is tegen de vooroordeelen, wyl die, reeds vroeg het verstand der Kinderen met juiste en waare denkbeelden vervullende, men hen daar door zelfs tegen de vooroordeelen wapent; hun gewent op eene juiste wyze te redekavelen; altoos in hun verstand plaats open te houden voor nieuwe denkbeelden, en nooit van die wysgeerige twyfeling af te gaan, van welke de redeneerkunde ons de waare kenmerken

lorsqu'il n'eſt point encore uſé, en leur inſpirant une juſte defiance pour tout ce qu'ils voyent & qu'ils entendent, & en leur fournisſant des principes, d'après leſquels ils puiſſent juger des methodes qu'on leur preſentera, & des raiſons ſur leſquelles on pretendra les appuyer.

Il ſuit delà que l'Education eſt le meilleur remede contre les Prejugés, puiſqu'en rempliſſant de bonne heure l'eſprit des Enfans d'idées nettes & ſaines, on les premunit par cela même contre les Prejugés, on les accoutume à raiſonner juſte, à conſerver toujours dans leur eſprit une place pour les idées nouvelles, à ne jamais abandonner ce doute Philoſophique dont la Logique nous enſeigne

ken oplevert. Doch ongelukkig vindt men in dezen weg eenen hinderpaal, die de uitvoering van dit bovengemelde zeer vertraagt en belemmert. Dezen naamlyk, dat de vooröordeelen het volmaaken der opvoeding verhinderen, en dus daar heen ſtrekken, om dat eenige kragtig middel uit te ſluiten het welke men tegen haar aanwenden kan. Zonder dit zou men veel ſpoediger vorderen en zig kunnen vleijen, dat het volgende geſlacht veel kundiger en by gevolg veel gelukkiger dan het tegenwoordige zyn zoude. Men moet echter den moed niet verliezen. Men moet ſtandvastig blyven worſtelen tegen die dwingelanden der Maatſchappy. Zig niet ſtooren aan het ydele geſchreeuw dat altoos zig verheft tegen alle nuttige ontwerpen, tegen alle wel uitgevoerde werken. Men moet ſlegts alle lasteringen van zelve laaten vervallen.

ſeigne les caracteres. Mais il ſe rencontre malheureuſement ici un cercle vicieux qui rend la choſe d'une execution très lente & très difficile. C'eſt que les Prejugés empechent la perfection de l'Education, & qu'ils tendent ainſi à exclure le ſeul remede vraiment efficace qu'on puiſſe employer contre eux; ſans cela les progrès ſeraient bien rapides, & l'on pourrait ſe flatter que la generation ſuivante ſera beaucoup plus eclairée, & par conſequent beaucoup plus heureuſe. Il ne faut cependant pas perdre courage, il faut lutter avec conſtance contre ces Tyrans de la Société, ne pas s'inquietter de ces vaines clameurs qui s'elevent toujours contre les Projets utiles, contre les Ouvrages bien faits. Il faut laiſſer tomber d'elles-mêmes

len. Vroeg of laat zal tog de Waarheid zegepraalen. Daar en boven moet men ook in aanmerking neemen, dat men de goedkeuring van kundige Lieden, die voor eenen Man van verdienſte altyd de aangenaamſte zyn moet, wegdraagende, geene berispingen dan van Zotten te wagten heeft. — Dan deze Verhandeling is reeds maar al te lang; het is tyd over te gaan tot de derde Afdeeling.

DERDE

mêmes toutes ces imputations, la verité triomphera toc ou tard, & d'ailleurs on doit faire attention qu'après l'eſtime des gens eclairés, ce qui doit le plus flatter un homme de merite, c'eſt la critique des fots. Mais ce discours n'eſt deja que trop long, il eſt tems de paſſer à la troiſieme Partie.

TROI-

DERDE AFDEELING.

Van de Middelen om de Zielkunde te volmaaken.

In alle onderzoek en naarſpeuringen moet een Wysgeer vooräl en in de eerſte plaats zorg draagen, de denkbeelden en den waaren zin der woorden wel te bepaalen, en den ſtaat des geſchils met alle mogelyke nauwkeurigheid vast te ſtellen; de geringſte onzekerheden of duisterheid veröorzaaken verwarring. Men vervalt in woordenſtryd en in onbeſlisbaare twisten, en men benadeelt de Weetenſchappen in plaats van

TROISIEME PARTIE.

Moyens de perfectionner la Pſychologie.

Le premier ſoin que doit avoir le Philoſophe dans toute diſcuſſion, eſt de bien de terminer les idées & le ſens des mots, de fixer l'etat de la queſtion avec toute la preciſion poſsible, pour peu qu'on y laiſſe de choſes vagues & obſcures, tout le reſte s'en reſſent. On tombe dans des Logomachies, & dans des diſputes interminables, & l'on

van haar te bevorderen. Men moet derhalven in de allereerſte plaats zig een juist denkbeeld vormen van het geene de Zielkunde zyn moet, ten einde de dwaalingen, in welken men ten dezen opzigte vervallen is, te myden en een juist midden te houden tusſchen de onderſcheidene doolingen der Bovennatuurkundigen. In der daad wanneer men met aandagt en onpartydigheid de ontelbaare menigte van Werken beſchouwt die over de Zielkunde handelen, zal men aan de eene zyde leerſtellige droomen —, en aan de andere zyde eene menigte losſe ſtellingen vinden, die geheel geene gronden noch verband hebben. De Uitvinders der eerstgemelde hebben, in hunne inbeelding, den Menſch geſchapen, in plaats van zig toe te leggen om hem te leeren kennen; zy hebben gemeent, zonder uit hun boek-vertrek te gaan, de inërlyke Natuur der Wezens te ontdekken; zy hebben uit moge-

l'on nuit à la Science au lieu de contribuer à ſes progrès. Il faut donc, avant tout, ſe faire une idée juſte de ce que doit etre la Pſychologie à fin d'éviter les erreurs dans lesquelles on eſt tombé là deſſus, & de garder un juſte milieu entre les divers ecarts des Metaphyſiciens. En effet ſi l'on examine d'un œil attentif & impartial cette immenſe quantité d'Ouvrages qui traitent de la Pſychologie, on verra d'un coté des reveries ſyſtematiques, de l'autre une foule de details iſolés, denués de principes & d'enchainement. Les premiers ont créé l'homme au lieu de l'etudier, du fond de leur Cabinet, ils ont cru appercevoir la nature intime des Etres, ils ont voulu des-

mogelyke tot 't daadlyke willen beſluiten. Hunne afgetrokkene onderſtellingen hebben zy als wezenlykheden beſchouwd, en tusſchen die eerſten betrekkingen ingelast, even zo harsſenbeeldig als die onderſtelde Wezens met welken zy zig bezig hielden, langs dien weg zyn zy tot leerſtelzels geraakt welke men niet toepasſen, ja zelfs niet begrypen konde. Andere ſchroomägtiger zynde en omzigtiger, en zig meer op waarneemingen toeleggende, zyn, om het zo evengemeld' uiterſte te vermyden, in het tegenovergeſtelde uiterſte vervallen. Zy hebben geſchroomd hunne denkbeelden algemeen te maaken; zy hebben eenige byzondere doch geringe waarheden ontdekt, welke zy tot Grondbeginzelen verheven hebben; deze hebben zy zoeken te bevestigen door een menigte byzonderheden, welke zy hier en daar opgeraapt hebben, en die onderling geen andere betrekking hadden dan die, welke men 'er in plaatſen wilde. Zy hebben

descendre du poſſible à l'actuel, ils ont realiſé les abſtractions de leur eſprit, ont introduit entre ces abſtractions des rapports auſſi chimeriques que les Etres dont ils s'occupaient, & ſont parvenus par ce moyen à des theories qu'on ne pouvait ni appliquer ni même comprendre. Les autres plus timides, plus circonſpects, plus amis de l'obſervation, pour eviter cet excès ſe ſont jettés dans l'excés oppoſé, ils ont trouvé quelques petits faits particuliers qu'ils ont erigés en principes, ils ont cherché le confirmation de ces principes dans une foule de details, qu'ils ont pris çà & là, & qui n'avaient entre eux d'autre rapport que celui qu'on voulait y mettre. Ils n'ont pas ſongé

hebben niet overdagt, dat de menigte van die byzonderheden oneindig zynde, men niet wysgeerig handelde met die alle te beoordeelen volgens een zeker getal derzelve, welk getal, schoon groot op zig zelv, altoos zeer klein is in vergelyking met het geheel. Het hoofd vol hebbende met hunne voorgewende grondbeginzelen, hebben zy hunne waarneemingen gedwongen en verdraaid, om deze met die grondbeginzelen te doen overeenstemmen. Dus hebben zy, om de Natuur te verklaaren, haar geheel veränderd, en wanneer men hunne Werken met allen mogelyken aandagt geleezen en overpeinsd heeft, laaten zy in het verstand niets na dan eenige vernuftige denkbeelden; doch die geheel niets-nuttigs opleveren, en dus meer geschikt zyn om iemand in den doolhof der beschouwing van den Mensch te doen dwaalen, dan om hem te regt te brengen. In een woord, zy leveren geenen leidraad noch geschikte leerwyze

songé que la multitude des details etant infinie, il n'etait pas Philosophique de juger de tous par un certain nombre d'entre eux, qui quoique grand en lui-même, est toujours trés petit relativement au tout. La tête remplie de leurs pretendus principes, ils ont donné la torture à leurs observations pour les faire quadrer avec eux. Ils ont alteré ainsi la Nature, pour pouvoir l'expliquer; & lorsqu'on a lu & medité leurs Ouvrages avec toute l'attention possible, il ne reste autre chose dans l'esprit que quelques idées ingenieuses, mais tout à fait steriles en consequences, plus propre à egarer qu'à conduire dans le labyrinthe de l'homme: en un mot, on se trouve sans methode,

wyze op. De Zielkunde gelykt dus aan een wyduitgestrekt Woud, waar in geene gebaande wegen zyn en waar uit men niet dan met veel moeite geraaken kan. Wat is toch de rede, dat Wysgeeren, die anderszins vol vernuft en begaafdheden waren, in dusdanige doolingen vervallen zyn? Het is: om dat de mensch niet door de verbeeldings-kracht voortgebragt noch het werk is van menschlyk vernuft of kunst; maar een Wezen, begaafd met sommige van hem onafscheidelyke eigenschappen, die de grond zyn van alle zyne verrigtingen, en welker natuur men doorgronden moet, om haaren loop en werkingen te ontdekken. Maar hoe zal men de Natuur van die eigenschappen doorgronden? Kan dit geschieden door tot de eerste Natuur der Wezens op te klimmen; door de Gewrogten te zoeken in derzelver oorzaaken en de werkingen af te leiden van het grondbeginzel dat dezelve voortgebragt heeft? Zyn wy

sans fil, la Psychologie ressemble alors à une foret, dans laquelle il n'y a point de routes, & d'ou il n'est pas facile de se tirer. Pourquoi des Philosophes d'ailleurs remplis de genie & de talens, ont-ils donné dans de pareils ecarts? C'est que l'homme n'est ni le fruit de l'Imagination ni un ouvrage de marqueterie, mais un Etre doué de quelques propriétés essentielles qui sont la base de toutes ses operations; & dont il faut etudier la Nature pour reconnaitre leur marche & leur action. Mais comment etudier la nature de ces proprietés? Est-ce en remontant à la nature premiere des Etres, en cherchant les effets dans leurs causes en deduisant les actions du principe

wy in ſtaat het eigenlyke wezen der zaaken te ontdekken, en hebben wy den minſten leidraad, om ons in dit onderzoek te regt te brengen? Wel ras zullen wy zien hoe zeer verblind en reukeloos het zyn zoude dit te denken, en hoe zeer alle de deelen onzer kundigheden ſtrekken om ons van dit denkbeeld te verwyderen. Wyl wy dus geene dan zigtbaare waarheden kennen kunnen, moet men deze met alle mogelyke nauwkeurigheid waarneemen; haare betrekkingen vatten, zo als de ondervinding ons dezelve doet zien, en niet zo als men zig dezelve in zyn boek-vertrek voorſtelt. Men moet nagaan hoe die betrekkingen zamen-werken tot het voortbrengen van zekere gewrogten. Vervolgens moet men opklimmen tot de algemeenſte der zigtbaare waarheden die binnen het bereik onzer waarneemingen zyn, en in dezen is het dat een afgetrokken en overpeinzend oordeel nood-

cipe qui les a produits? Sommes-nous faits pour decouvrir l'eſſence réelle des choſes, & avons-nous le moindre fil, qui puiſſe nous conduire dans cette recherche. Nous verrons bientot combien il y auraît d'aveuglement & de temerité à le penſer, & combien toutes les parties de nos connaiſſances tendent à nous eloigner de cette idée. Si donc nous ne pouvons connaitre que des faits, il faut les obſerver avec toute l'exactitude poſſible, ſaiſir leurs rapports tels que nous les montre l'experience, & non tels qu'on les imagine dans le Cabinet, voir comment ces rapports concourent à produire certains effets. Enſuite il faut remonter aux faits les plus generaux qu'il ſoit poſſible d'obſerver, & c'eſt en cela que l'eſprit d'abſtrac-

noodwendig verëiſcht wordt. Hier komt het 'er op aan om de byzondere zigtbaare waanheden onderling te vergelyken; te zien waarin zy overëenſtemmen en waarin zy ſtrydig zyn; haar te ontblooten van alles wat zy toevalligs hebben kunnen, ten einde geene dan hunne wezenlyke en onäffcheidlyke eigenſchappen over te houden; om deze laatſte onderling in verband te brengen, en op dezen weg niet ſtil te ſtaan alëer men tot de hoogſtmogelyke algemeenheid welke ons begrip bereiken kan, gekomen zy. Langs dezen weg is het, dat eene nauwkeurige en wel beſtuurde Wysbegeerte geraakt is tot de ontdekking der zugt naar Geluk, het algemeene grondbeginzel van alle de daaden der wezens die gewaarwordingen hebben; zo wel als tot de ontdekking van dat vermaak, het welke de Ziel vindt in haare werkzaamheid te oeffenen, een algemeen verſchynzel in alle de werkzaame

ſtraction & de meditation eſt abſolument neceſſaire. Il s'agit de comparer entre eux les faits particuliers, de voir en quoi ils conviennent & en quoi ils ſont oppoſés, de les dépouiller de tout ce qu'ils peuvent avoir d'accidentel, pour ne conſerver que leurs qualités eſſentielles, de les lier entre eux, & de ne point s'arreter dans cette marche, jusqu'a ce que l'on ſoit parvenu à la plus grande generalité poſſible, au delà de laquelle on n'apperçoit plus rien. C'eſt ainſi qu'une Philoſophie rigoureux & methodique eſt parvenue à l'Amour du bonheur, principe general des actions de tous les Etres ſentans, & au plaiſir que trouve l'Ame à exercer ſon activité, phenomene univerſe

zaame Wezens. Alle zigtbaare waarheden loopen zamen om deze twee algemeene beſluiten te bevestigen. Men behoeft ſlegts de oogen te openen, en de werkzaamheden der Menſchen, der Kinderen, der Beesten te beſchouwen, om 'er van overtuigd te zyn, en de door de ontbinding gevondene waarheid dier beſluiten wordt door de zamenſtelling zeer gemaklyk beweezen, wanneer men ſlegts van de eerſte grondbeginzelen der redekaveling gebruik maakt. Een Wezen, dat zig zelve niet lief had, zou niets tot zyn behoud aanwenden, en zou derhalven niet kunnen in wezen blyven. Zie daar het bewys van het eerſte beſluit. — Een werkzaam Wezen, dat geen vermaak vond in de oeffening zyner werkzaamheid, zoude, uit hoofde van het grondbeginzel der zelvs-liefde, zig nimmer werkzaam houden. Zie daar de betooging van het tweede beſluit. Dit alles is

zo

verſel dans tous les Etres actifs. Tous les faits concourent à confirmer ces deux concluſions generales, il n'y a qu'à ouvrir les yeux & a voir agir les hommes, les Enfans, les Animaux, pour s'en convaincre, & leur verité trouvée par l'Analyſe ſe demontre aiſement par la ſyntheſe, en faiſant uſage des premiers principes du raiſonnement. Un Etre qui ne s'aimerait pas lui-même ne ferait rien pour ſa propre conſervation, & par conſequent ne pourrait exiſter, voilà pour la premiere concluſion; un Etre actif qui ne trouverait pas du plaiſir dans l'exercice de ſon activité, n'agirait point, en vertu du Principe de l'Amour de ſoi-même, voilà pour la Seconde. Tout cela eſt ſi ſimple qu'on ne ſaurait s'y refuſer, auſſi

zo eenvouwig en klaar, dat men het niet zou kunnen ontkennen; ook heeft men nooit deze waarheden kunnen doen in twyfel trekken, zonder den aart des geschils te veränderen, of in woordentwist te vervallen.

Deze algemeene zigtbaare waarheden, eens gevonden en onwrikbaar betoogd zynde, moet men met dezelve de minder algemeene waarheden verbinden. Ten dien einde moet men deze laatste zorgvuldig ontwikkelen, zien hoe zy zig ontbinden en eindelyk op de algemeene waarheden uitloopen. Vervolgens moet men uit deze laatste redekavelen, ongevoeliger wyze van het algemeene tot het byzondere afklimmende, en zien, hoe de algemeene zigtbaare waarheden de oorzaak zyn der byzondere. Hier toe wordt een oplettend en waarneemend verstand, met kennis der Waereld gepaard, noodwendig vereïscht; zonder dezen, zal men nooit

n'a-t-on pu reussir à repandre des doutes là-dessus, qu'en denaturant les questions & en se jettant dans des disputes des mots.

Les faits generaux une fois trouvés & etablis, il faut leur lier tous les faits secondaires. Pour cela il faut d'abord les analyser scrupuleusement, & voir comment ils se decomposent, & se reduisent enfin aux faits generaux. Ensuite il faut raisonner d'après les faits generaux, descendre insensiblement du general au particulier, & voir comment les faits generaux sont la cause des faits particuliers. C'est ici qu'on ne peut se passer de l'esprit d'observation & de la connoissance du monde. Sans cela on ne

nooit zo verre geraaken, om gewigtige zigtbaare waarheden te onderſcheiden van andere die van geen gewigt zyn; om die geenen te onderkennen die tot het karakter behooren, uit andere die alleenlyk het voortbrengzel zyn van eigenzinnigheid en van eene ras verdwynende beguigcheling der Verbeeldings-kracht. Zo men niet in ſtaat is den menſch na te gaan, en zyne handelwyze in tedere en netelige gelegenheden te beſchouwen, zal men nimmer zyne waare beweegredenen kunnen ontdekken; en zo men zig niet van eerst-af-aan gewend de menſchen waar te neemen, zal men geene vrugt trekken uit de beſchouwing hunner daaden. Men zal hen beoordeelen naar zyn eigen karakter en niet naar hun gedrag, en men zal vervallen in eene meenigte van dwaalingen, die de Zielkunde bederven en haar tot een onnutte en beuzelachtige weetenſchap maaken zullen.

Uit

ne parviendra jamais à diſtinguer les faits importans de ceux qui ne le ſont pas, à reconnaitre ceux qui appartiennent au caractere, & ceux qui ſont le fruit d'un caprice, d'une illuſion paſſagere de l'Imagination. Si l'on n'eſt pas à même de ſuivre les hommes, de les voir agir dans les occaſions delicates & epineuſes, on ne demelera jamais leurs vrais motifs, & ſi l'on ne s'accoutume pas de bonne heure à les obſerver, on les verra agir ſans fruit, on les jugera d'après ſon propre caractere, & non d'après leur conduite, & l'on tombera dans une foule d'erreurs, qui gateront la Pſychologie, & la rendront une Science vaine & futile.

Uit het bovengezegde volgt onmiddelyk, dat Zielkundige Leerſtelzels, die in de Studeerkamer ontworpen zyn, byna altoos in de betragting nutteloos zyn, en dat aan de andere zyde, de waereldſche gebruiken en gewoonten, wanneer men die niet in hunne grondbeginzelen beſchouwt en ontwikkelt, wel eenige gelukkige byzonderheden opleveren, doch niets dat wel aaneenhangend of van algemeene nuttigheid is. Het verſtand verliest zig in de geringe ſchikkingen die in de Maatſchappy plaats hebben, en men wordt verhinderd tot eenig voorwerp van belang op te klimmen. Wy hebben reeds gezien, dat, zonder eene aandagtige waarneeming van den menſch, het onmogelyk is de waare grondbeginzelen zyner daaden te ontdekken. Ik gaa nu verder en zeg, dat men, ſchoon ook die waare grondbeginzelen kennende, en zig vergenoegende dezelve ſlegts in zyne Studeerkamer te ontwikkelen, zonder met haar

Il ſuit immediatement de ce que nous venons de dire, que des Syſtemes Pſychologiques formés dans le cabinet ſont presque toujours ſans utilité dans la pratique, & que d'un autre coté l'uſage du monde ſans principes & ſans analyſe, produit quelques details heureux, mais rien de ſuivi, rien de generalement utile. L'eſprit ſe perdra dans les petites formes de la Société, & l'on ne peut s'elever aux grands objets. Nous avons déja vu, que ſans une obſervation attentive de l'homme, il eſt impoſſible de decouvrir les vrais principes qui le font agir; je vais plus loin, & je dis que lors-même que l'on connait les vrais principes, ſi l'on ſe contente de les analyſer dans le cabinet,

haar eene genoegzaame kennis der Waereld te paaren, men als dan, in duizendërlei dwaalingen vervallen, en buiten ſtaat zyn zal eenige vorderingen te maaken in de kunst van den menſch te beſtuuren. Dit komt daar van, dat men om de menſchen wel te kennen, en dus invloed op hen te verkrygen, zig ten vollen kundig maaken moet van hunne belangen; van de wyze volgens welke zy de zaaken beſchouwen; van hunne vooröordeelen en van hunne zwakheden. Het is wel verre 'er van af, dat de menſchen altoos van hun waare belangen zouden kundig zyn. 'Er ſcheelt veel aan dat zy zig ſteeds zouden laaten beſtuuren door de gewigtige grondbeginzelen der Zedekunde. De kleinſte oorzaaken brengen by hen niet zelden de grootſte gewrogten voort. Menigmaal beoordeelen zy de zaaken niet naar hunne Rede maar naar hunne zwakheden, en zo men

net, ſi l'on n'y joint une connaiſſance ſuffiſante du monde, on tombe dans mille erreurs, & l'on ne fera aucun progrès dans l'art de diriger les hommes. C'eſt que pour bien connaitre les hummes, & par conſequent pour influer ſur eux, il faut ſe mettre au fait de leurs interets, de leur façon de voir, de leurs prejugés & de leurs foibleſſes. Il s'en faut bien que les hommes ſoyent toujours eclairés ſur leurs vrais interets, il s'en faut bien qu'ils ſe laiſſent toujours conduire par les grands Principes de la Morale, les plus petites cauſes produiſent ſouvent chez eux les plus grands effets, ſouvent ils rapportent les choſes non à leur raiſon, mais à leurs foibleſſes, & ſi l'on

men zig niet in ſtaat geſteld heeft om hen wel te kennen, zal men in de beſchouwing zeer wel en fraai redekavelen over het gedrag dat zy houden moeten, over de inſpraaken van hun geweeten en der gezonde rede; doch men zal met de uiterſte verbaazing hen het volſtrekt tegenſtelde van dat alles zien verrigten, en de oorzaak van dit groot verſchil zal eenig verborgen gebrek — de eene of andere geheime ondeugd zyn, welke men niet heeft kunnen ontdekken, of welker invloèd men niet vermoed had. Hier door zal teffens gebeuren, dat wanneer men hen tot zekere verrigtingen of tot eenig gewigtig beſluit wil aandryven, men hun vrugtloos herinneren zal wat zy aan de Maatſchappy —, wat zy aan zig zelve verſchuldigd zyn. Te vergeefſch zal men hun die gewigtige voorwerpen onder 't oog brengen. Zy zullen of ongevoelig blyven, of ſlegts voor een oogen-

ne s'eſt pas mis à même de les connaître, on fera de beaux raiſonnemens theoretiques, ſur la conduite qu'ils doivent tenir, ſur ce que leur dicteront la conſcience & la droite raiſon, & l'on ſera tout ſurpris de les voir agir d'une maniere diametrialement oppoſée, & la cauſe de cette difference ſera quelque défaut ſecret, quelque vice caché qu'on n'aura pas ſçu découvrir, ou dont on n'aura pas ſoupçonné l'influence. Il arrivera auſſi delà que lorſqu'on voudra les faire agir, leur faire prendre quelque revolution importante, on perdra le tems à les faire reſſouvenir de ce qu'ils doivent à la Société, de ce qu'ils ſe doivent à eux mêmes, on leur preſentera en vain tous les

oogenblik getroffen worden. Dit komt dat men niet zal getragt hebben hen aan de zwakke zyde aan te tasten. Men moest beginnen met hunne heerschende hartstogten en hunne geheime belangen te ontdekken; die hartstogten moest men vervolgens eenigzins vleijen, aan dezelve eenig aangenaam vooruitzigt, eenig heuglyk genot aanbieden; men moest den een of anderen omweg uitdenken, langs welken men die hartstogten en die belangen overëenbragt met het geene men van hen eischt, en hun geene redeneeringen voorhouden, aleer hun ziel, bedaard en gerust zynde, niet meer zig over haare geliefde voorwerpen bekommerende, aan zig zelve wedergegeeven was, en bezadigd overweegen kon wat haar waarlyk nuttig is.

Men

les grands objets, ils resteront insensibles, ou ne seront touchés que pour un moment. C'est qu'on n'aura pas cherché à les prendre par leur faible, c'est qu'il fallait commencer par decouvrir leurs passions dominantes, leurs interets secrets, flatter ensuite ces passions, leur offrir quelque perspective agreable, quelque objet de jouissance, imaginer quelque voye detournée pour concilier ces passions & ces interets avec ce qu'on leur demande; & ne leur presenter des raisonnemens que lorsque leur ame devenue plus tranquille, ne craignant plus pour ses objets cheris sera rendue à elle-meme, & pourra envisager de sang froid ce qui lui convient veritablement.

On

Men heeft het al verre met de menſchen gebragt, wanneer men zo verre gekomen is van hunne zelfs-liefde over te buigen; als dan zal het niet bezwaarlyk zyn hen het gewenſchte beſtuur te doen aanneemen, en van hen te verkrygen het geene men verlangt. Alle die naarſpeuringen en alle die poogingen zullen verwonderlyk wel geſchikt zyn, om de algemeene Grondbeginzelen op te helderen, en derzelver toepaſſing te bepaalen. Iedere byzonderheid zal van zelve zig in haaren rang ſchikken, en zal in het *Zielkundig Leerſtelzel* eene plaats beſlaan geëvenredigd aan haar gewigt, en zo dra eens de zigtbaare Waarheden, naar maate haarer algemeenheid, aan elkanderen zullen ondergeſchikt zyn, zal de Wysgeer veilig kunnen redeneeren en ontwerpen maaken, die in de uitvoering van nut zyn zullen.

Over-

On eſt bien avancé avec les hommes, lorsqu'on eſt parvenu à mettre leur amour propre de ſon coté, il ne ſera pas difficile alors de lui faire prendre la direction ſouhaitée, & d'en obtenir ce que l'on deſire. Toutes ces recherches & tous ces efforts ſerviront merveilleuſement à eclaircir les principes generaux, & à en determiner l'application, chaque detail ſe claſſera de lui-même & occupera dans la Theorie Pſychologique une place proportionnée à ſon importance, & quand une fois les faits ſeront ſubordonnés les uns aux autres ſuivant leur generalité, le Philoſophe pourra raiſonner en ſureté, & former des projets utiles dans la Pratique.

D'un

Overweegt men aan de andere zyde het geene ik hier boven gezegd heb, van de nutloosheid der kennis van ſommige byzonderheden, wanneer men zig niet tevens toegelegd heeft op eene bondige kennis der waare grondbeginzelen, zo zal men daar door in ſtaat zyn om dat geene, het welke men gewoonlyk noemt de Waereld te kennen, op den regten prys te ſtellen, en de uitwerkzelen van die kennis, wanneer zy met geene andere kundigheden gepaard is, op de wezenlyke waarde te ſchatten. Die kennis, van welke men zo veel ophef maakt, en van welke men niet dan met veel moeite juiste denkbeelden vormen kan, beſtaat meestentyds alleen in eene grondige kennis der gezelſchappen, van vermaak en tydkorting; van derzelver inrigtingen; van de kunstjes en ſtreeken die verëiſcht worden om in dezelve uit te munten; van de brabbeltaal welke men 'er aanneemt als 't zekerſte bewys van vernuft en kundigheden; van het be-

D'un autre coté, ſi l'on a fait attention à ce que j'ai dit plus haut de l'inutilité de la connaiſſance de quelques details, lors que cette connaiſſance n'eſt pas jointe à une etude ſolide des vrais principes, on ſera en etat d'apprecier ce que l'on appelle ordinairement uſage du monde, & d'eſtimer les effets qu'on en doit attendre, lorsqu'il eſt ſeul. Cet uſage du monde vanté, & dont on a tant de peine à ſe former de juſtes idées, ſe reduit le plus ſouvent à une connaiſſance approfondie de quelques cotteries, de leurs fons, de leurs petits interets, du manege qu'il faut employer pour y reuſſir, du jargon qu'on y prend pour la preuve la plus ſure du genie & des lu-

mieres

bedrieglyk ſchynſchoone van dien omgang en van de ſnaakerytjes, door welke men hen, wien men geene genegenheid toedraagt, kwelt en verlegen maakt. Wanneer men vernuft en ſmaak heeft, kan men met dit alles een bevallig Salet-jonkertje, een aartig Spottertje worden; men zal in ſtaat zyn een geestig een ſteekend verſlag te doen van een' of andere ſchandelyke gebeurtenis; men zal zeer bekwaam zyn om de geheime kunstgreepjes, die dagelyks omgaan, te ontdekken; men zal, zo men wil, in dat ſoort van gezelſchappen een aangenaam menſch zyn. Maar is dit alles genoeg, om eene grondige kennis der menſchen te verkrygen; om eenen post van gewigt te bekleeden; om een bekwaam ſtaatkundige om een kundig Staatsdienaar te vormen? Wat zal dit alles toebrengen ter bevordering van de gewigtige belangen der Maatſchappy; tot de manier om de menſchen

mieres d'un homme, des faux brillans qui en impoſent, & des plaiſanteries qui troublent & deconçertent ceux à qui l'on ne veut pas du bien. Quand on a du gout & de l'eſprit, on peut avec cela devenir un elegant petit maitre, un perſiffleur agreable, on ſera en etat de rendre un compte exact & picant d'une avanture ſcandaleuſe, de penetrer habilement les petites intrigues, on pourra devenir ſi l'on veut l'homme du jour. Mais cela ſuffit-il pour donner une connaiſſance approfondie des hommes, pour former un homme d'etat, un Politique habile, un Negociateur intelligent? Qu'en reſultera-t-il relativement aux grands interets de la Société, à la maniere de

touches

ſchen te treffen, hunne verbeeldings-kragt te bemeesteren en hen te vervullen met yverige en Vaderland-lievende gevoelens? Hoe zal men die in de daad zo eenvouwige, doch in ſchyn zo ingewikkelde dryfveeren ontdekken, die het geheele werktuig der Maatſchappy beſtuuren, en hoe komen ſoortgelyke beuzelingen te pas by de beoeffening der Wetten, der Zeden, der Gewoonten, der waare Grondbeginzelen van het Staatsbeſtuur en Wetten? Zullen die Salet-heldjes, opgeblaazen door hunne ingebeelde verdienſten, en ſteeds beezig met een belagchelyken ophef van het gewigt hunner gewaande beezigheeden; zullen die, vraag ik, het geheel niet beoordeelen naar het kleinſte van deszelvs deelen? Zullen zy niet de ras voorby-vliegende gebruiken der Maatſchappy voor algemeene en ſtandhoudende Verſchynzelen neemen? Zy zullen zig diensvolgens zo-

ge-

toucher les hommes, de s'emparer de leur Imagination, de les remplir de ſentimens zelés & patriotiques? Comment demeleta-t-on les reſſorts ſi ſimples en effet & ſi compliqués en apparence, qui ſervent à mouvoir cette grande machine, & qu'y a-t-il entré de pareilles futilités, & l'etude des loix, des mœurs, des coutumes, des vrais principes de la Legislation. Ce petit heros de ruelles, bouffis de leur merite, & occupés ſans ceſſe à exagerer ridiculement l'importance de leurs pretendues occupations, ne viendront ils juger du tout par la moindre de ſes parties, à prendre ces petites formes fugutives de la Société, pour des Phenomenes generaux & conſtans; ils ſe fabriqueront en conſequence des eſpeces de maximes,

genaamde Grondregelen vormen, die buiten hunnen kring geene waarde noch juistheid hebben, en zo men hen, tot hun ongeluk, gebruikt in de behandeling der gewigtige Staatsbelangen; zo men hun het bewind over een Gewest —; het bevel over een Leger —; de zorg om eenen Opstand te dempen enz. toevertrouwt, zullen hunne gestadige misslagen en feilen hunne onkunde en onbekwaamheid aan den dag brengen, en juist daar door, dat zy in hunne Gezelschappen van vermaak een voorwerp van verwondering waren, zullen zy by het gemeen een voorwerp van bespotting —, by wyze en kundige lieden een voorwerp van verachting worden.

Men vindt in de Maatschappy, behalven deze, een groot aantal andere Lieden, die vry kundig zyn en hunne reden geöeffend hebben, schoon niet genoeg om zig tot algemeene grondbe-

mes, qui n'ont aucune valeur, aucune juſteſſe hors de leur ſphere, & ſi pour leur malheur on les employe dans le maniement des grands interets de l'Etat, ſi on leur confie le gouvernément d'une Province, la condnite d'une Armée, le ſoin d'appaiſer une Rebellion &c. leurs fautes & leurs bevuës continuelles déceleront leur ignorance, & leur ineptie, & par cela même qu'ils ont été la merveille de leur cotterie, ils deviendront le jouet du public, & l'objet du mepris des gens ſages & eclairés.

On rencontre outre cela dans la Société un grand nombre des perſonnes aſſez eclairées, & qui ont cultivé leur raiſon quoique pas aſſez pour s'elever à des principes ge-

ne-

beginzelen te verheffen en eene grondige kennis van het menſchlyke hart te verkrygen. Die Lieden oordeelen zeer wel over het geene zy zien. Zy bevatten vry wel het karakter en de geestsneigingen der geenen met wien zy omgaan; zy vellen een zeer juist oordeel over zaaken die onder hun gezigt voorgevallen zyn; doch hun aandagt nooit dan op geringe voorwerpen, op de gewoone zaaken des leevens gevestigd geweest zynde, vormen zy zig om zo te ſpreeken eene verkleinde Waereld en grondbeginzelen in 't klein. Zy verbeelden zig dat die onzigtbaare beſchikkingen, welker uitwerkzelen zy in hunne kleine Maatſchappyen beſpeurd hebben, zig tot alles uitſtrekken, dat die dienen om de Menſchen te beſtuuren en de zaaken der algemeene Maatſchappy te regelen. Deze gewigtige zaaken willen zy volgens hun vergrootend gezigt beſtuuren, zonder te

neraux, à une connaiſſance profonde du cœur humain. Ces perſonnes jugent aſſez bien de ce qu'elles voyent, elles ſaiſiſſent aſſez bien le caractere & le tour d'eſprit de ceux avec qui elles vivent, elles portent des jugemens très ſains des choſes qui ſeront paſſées ſous leurs yeux. Mais leur attention n'ayant jamais été portée que ſur de petits objets, ſur les affaires ordinaires de la vie, elles ſe forment, pour ainſi dire, un monde en raccourci des principes en miniature, elles imaginent que les fils imperceptibles dont elles ont decouvert les effets dans leurs petites Sociétés, s'etendent à tout, qu'ils ſervent à gouverner les hommes, & à regler les affaires generales de la Société. Elles pretendent conduire ces grandes affai-

te bemerken dat zy onbekwaam zyn om het geheele in eens te bevatten, juist daaröm, wyl zy hun leeven doorgebragt hebben met ſlegts eenige byzonderheden te doorgronden. Ten anderen beſchouwen die Lieden de Waereld in een gunſtig of in een ongunſtig licht, naar de byzondere geſteldheden in welke zy verkeeren. Zy oordeelen de menſchen goed of boos, naar maate zy rede hebben over hen te vreede of te onvreede te zyn. Wanneer hun geest vergenoegd is en hunne verbeelding gevleid wordt, keuren zy alles goed, veröntſchuldigen zy alles, weeten zy een gunſtigen draai te geeven aan zaaken zelfs die zulks het minſte ſchynen te verdienen. Maar is in tegendeel hun geest verbitterd, hunne ziel misnoegd, als dan is de Waereld in hun oog niets anders dan een hoop Zotten en ondeugenden. De beſte zaaken zyn alleen zodanig in ſchyn. Zy leveren ſlegts een gering

res à leur coup d'œil microscopique, ſans s'apperçevoir qu'elles ſont incapables de ſaiſir l'enſemble, preciſement parce qu'elles ont paſſé leur vie à approfondir certains details. D'ailleurs ces perſonnes voyent le monde blanc ou noir, ſuivant les affections particulieres qui les occupent, elles jugent les hommes bons ou mechans ſuivant qu'elles ont à ſe louer ou à ſe plaindre d'eux, ſi leur eſprit eſt content, leur Imagination flattée elles approuvent tout, elles excuſent tout, elles ſavent donner une tournure favorable aux choſes qui en paraiſſent le moins ſuſceptibles. Si au contraire, leur eſprit eſt aigri, ſi leur ame eſt bleſſée, le monde n'eſt plus à leurs yeux qu'un amas de dupes & de mechans, les meilleures choſes ne

le

gering en ſchynbaar goed op en al het overige is volſtrekt kwaad. Zy klaagen dikwyls over het veränderen der Waereldſche zaaken, daar niet die zaaken, maar de klaagers zelve veränderd zyn. Wanneer men eens de eerſte zigtbaare waarheden of verſchynzelen, welke men in den Menſch waarneemt, verzameld en zig van dezelve juiste denkbeelden gevormd heeft, moet men dan nog verder zoeken voort te gaan, of zig toeleggen op de ontdekking der oorzaaken van die verſchynzelen? Verſcheiden Wysgeeren hebben gemeend dat die oorzaaken niet boven ons bereik waren, en dat in het naarſpeuren derzelve al het nieuwe beſtondt het geene in de Zielkunde kon gezegd worden, en dat men de ontbinding voortzetten kon, tot de innerlyke Natuur der Zelfſtandigheden uit welke de Menſch zamengeſteld is. Wanneer wy nogthans

le ſont qu'en apparence, elles n'offrent qu'une legere ſuperficie de bien, & tout le reſte eſt decidement mauvais. Elles ſe plaignent ſouvent du changement des choſes, tandis que ce ſont elles ſeules qui ont changé. Lorsqu'on a une fois recueilli les faits premiers qu'on obſerve dans l'homme, & qu'on s'en eſt formé des idées juſtes, faut-il chercher à aller plus avant, faut-il s'attacher à la decouverte des cauſes de ces faits premiers? Pluſieurs Philoſophes ont cru que ces cauſes n'etaient pas au deſſus de notre portée, que c'etait dans la recherche de ces cauſes que conſiſtait ce qu'il y a encore de neuf a dire en Pſychologie, & qu'on pouvait pouſſer l'Analyſe jusqu'à la nature intime des ſubſtances qui compoſent l'homme. Cependant, lorsque nous nous obſervons nous mê-

thans ons zelve en onze manier van handelen gade ſlaan; wanneer wy acht geeven op de wyze volgens welke wy onze kundigheden verkrygen, zyn wy wel verre van te denken als zy. De zinnen zyn de eerſte oorſprong van alle onze denkbeelden, en wat leeren ons die Zinnen? Eenige gewrogten en anders niets. De voorwerpen werken op onze Zinnen en door deze op onze ziel, en de wyzigingen welke wy ondervinden zyn een gevolg van de werking dier voorwerpen. Wy verkrygen derhalven eene kennis van de gewrogten welke de voorwerpen opleveren, en deze gewrogten zyn onze denkbeelden. Maar verkrygen wy een denkbeeld van de Natuur dier voorwerpen? Geenszins. Het Goud is geel, dat is te zeggen het brengt in myne Ziel eene gewaarwording voort der geele verwe. Zie daar een uitwerkzel, voortgebragt door de zelfsſtandigheid welke ik Goud

mes & notre maniere de proceder, losque nous reflechiſſons ſur la maniere dont nous acquerons nos connaiſſances, nous ſommes bien eloignés de penſer comme eux. Les ſens ſont la ſource premiere de toutes nos idées, or qu'eſt-ce que les ſens nous apprennent, quelques effets & rien de plus. Les objets agiſſent ſur nos ſens, & par nos ſens ſur notre Ame, & les modifications que nous eprouvons ſont une ſuite de l'action de ces objets. Nous acquerons donc une connaiſſance des effets produits par les objets, nos idées ſont ces effets, mais acquerons-nous une idée de la nature de ces objets, point du tout. L'or eſt jaune, c'eſt à dire qu'il produit dans mon ame la ſenſation de la couleur jaune, voilà un effet produit par la ſubſtance

Goud noem.* Maar wat is hier van de rede? Uit hoofde van welke eigenſchap brengt het goud by my die gewaarwording voort? Dit is het geene ik niet ontdekken kan. Het Geheel-al is derhalven voor ons een Verſchynzel, in onze Ziel voortgebragt door de werking der Wezens uit welke het zamengeſteld is; maar de Oorzaak van die Verſchynzelen; — de Grondbeginzelen dier werkingen, blyven voor ons eene volſtrekte verborgenheid. Wy weeten derhalven niet wat de zaaken in haar zelve zyn, maar alleenlyk wat zy op ons kunnen te wege brengen; want een gewrogt is geene eigenſchap zelve, maar vloeit uit een' of andere eigenſchap voort. De val der Lighaamen is derzelver zwaarte-kragt niet, maar wel een voortbrengzel van die zwaarte-kragt. Wy zyn verzekerd, dat de Wezens die op ons werken eigenſchappen bezitten, die in ſtaat zyn om de uit-

ſtance que j'appelle or, mais quelle eſt la raiſon de cela, en vertu de quelle propriété l'or produit-il chez moi cette ſenſation, c'eſtce que je ne puis découvrir. L'Univers eſt donc pour nous un Phenomene, produit dans notre ame par l'action des Etres qui le compoſent, mais les cauſes de ce Phenomene, les principes de cette action nous reſtent abſolument cachés. Nous ne ſavons donc point ce que les choſes ſont en elles mêmes; mais ſeulement ce qu'elles peuvent produire ſur nous. Car un effet n'eſt pas une propriété, mais il reſulte d'une propriété, la chute des corps n'eſt pas la peſanteur, mais elle reſulte de la peſanteur. Nous ſommes aſſurés, que les Etres qui agiſſent ſur nous poſſedent des propriétés capa-

uitwerkzelen voort te brengen welke wy gewaar worden; doch waar in die eigenſchappen beſtaan weeten wy niet. Zie daar al het geene wy afleiden kunnen uit de zinlyke denkbeelden, die de grondſlag zyn van alle onze kundigheden. Wat doet vervolgens de overpeinzing? Zy ontbindt de zinlyke denkbeelden, om dezelve vervolgens weder te verbinden, en derzelver eerſte gronden op verſchillende wyzen aan een te ſchakelen. Dan wyl zy zig alleenlyk met gewrogten beezig houdt kan zy geene dan aanëenſchakelingen van gewrogten bekomen. Deze gewrogten kan zy tot eenen hoogen trap van algemeenheid brengen; doch verder kan zy niet komen, om dat zy verder niets kent. Dus wanneer zy geraakt tot eenig algemeen denkbeeld, dat van eene Plant by voorbeeld, het welke zy verkrygt door een groote menigte Planten onderling te vergelyken, komt het geene zy

bles de produire les effets que nous apperçevons, mais nous ne ſavons point en quoi conſiſtent ces propriétés. Voilà tout ce que nous pouvons tirer des idées ſenſibles qui ſont le fondement de toutes nos connaiſſances. Que fait enſuite la reflexion? Elle decompoſe les idées ſenſibles pour les recompoſer enſuite, pour combiner leurs elemens de differentes manieres, mais comme elle ne travaille que ſur des effets, elle ne peut obtenir que des combinaiſons d'effets, elle peut bien generaliſer extrememment ces effets, mais ne peut remonter au dela, parce qu'elle manque de données. Ainſi, quand elle parvient à l'idée generale de Plante, par exemple, qu'elle acquiert en comparant entre elles un grand nombre de Plantes, l'ope

zy doet 'er op uit, dit te zeggen: De onderſcheidene voorwerpen, welke wy Planten noemen, brengen tweeërlei ſoorten van Uitwerkzelen voort. Sommige uitwerkzelen zyn aan alle Planten in 't gemeen eigen; andere daar en tegen alleenlyk aan zekere byzondere ſoorten, en wanneer wy het algemeene denkbeeld vormen van eene Plant, doen wy niet anders dan zekere uitwerkzelen te verëenigen, die allen Planten, welke wy waargenomen hebben, eigen zyn. Vervolgens vergelyken wy die algemeene uitwerkzelen der Planten, met de algemeene uitwerkzelen, die wy in het Ryk der Dieren beſpeuren. Wy neemen de uitwerkzelen te zamen die aan beide die rangſchikkingen van Wezens gemeen zyn, en uit de verzameling van die onderſcheidene uitwerkzelen vormen wy het denkbeeld van gezintuigde Wezens. Dus klimmen wy, door onze denkbeelden langs hoe

l'operation qu'elle fait ſe reduit à dire: Les differens objets que nous appellons Plantes, produiſent des effets de deux ſortes, les uns leur ſont communs à tous, les autres ſont propres à chaque eſpece, & lorsque nous formons l'idée generale de Plante, nous ne faiſons que reunir certains effets qui ſont communs à toutes les Plantes que nous avons obſervées. Nous comparons enſuite ces effets generaux des Plantes avec les effets generaux des Animaux, nous prenons les effets qui ſont communs à ces deux claſſes d'Etres, & de la collection de ces effets, nous formons l'idée de corps organiſé. Nous remontons ainſi en generaliſant jusqu'à l'idée le plus generale, celle d'Etre. Elle comprend la concluſion la plus

hoe algemeener te maaken, op tot het algemeenſte denkbeeld, dat naamlyk van een Wezen. Dit denkbeeld bevat het algemeenſte beſluit, het welke wy uit alle onze gewaarwordingen opmaaken kunnen. In der daad, hoedanige ook eene wyziging zy welke wy ondervinden, kunnen wy altyd zeggen, deze wyziging, welke ik ondervinde, is een gewrogt; wyl 'er nu geen gewrogt is zonder oorzaak, is 'er eene oorzaak in wezen van die wyziging, en de bewustheid welke ik van die wyziging heb, doet my verzekerd zyn dat ik wezenlyk beſtaa. Het beſtaan is derhalven een gewrogt, en wel het algemeenſte 't welke ik kan gewaar worden. Zie daar hoe verre ons het aanwenden der overpeinzing brengen kan. Men breide de aftrekkingen zo verre uit als men wil, nimmer zullen zy ons iets anders doen ontdekken dan gewrogten die meer of min algemeen zyn. Wyl dan alle onze denkbeelden alleenlyk uit twee bronnen, de zin-

generale que nous puiſions recueillir de toutes nos ſenſations, en effet quelle que ſoit la modification que nous eprouvons, nous pouvons toujours dire, cette modification que j'eprouve eſt un effet, or comme il n'y a point d'effet ſans cauſe, il exiſte une cauſe de cette modification, & la conſcience que j'ai de cette modification, me fait connaitre que j'exiſte auſſi, l'exiſtence eſt donc un effet, & l'effet le plus general que je puiſſe appercevoir. Voilà à quoi ſe borne le travail de la reflection, les abſtractions pouſſées auſſi loin que l'on voudra ne nous decouvriront jamais que des effets plus ou moins generaux. Puis donc que nous n'avons que deux ſources de nos idées, les

zinnen naamlyk en de overpeinzing, voortvloeijen, en die twee bronnen ons nimmer eene andere kennis dan die der gewrogten opleveren, is het klaarblyklyk dat wy geenërlei middel hebben, om tot de oorzaaken zelve op te klimmen, en dat de beſchouwing dier oorzaaken niet voor ons geſchikt is.

Niets is voorzeker minder nieuw dan deze waarheid. Zy is zeer wel ontwikkeld, door Wysgeeren van den eerſten rang. Dan wyl het geene zy deswegens gezegd hebben en geſchreeven, niet al die uitwerking gehad heeft welke men 'er van verwagten moest, en men thans nog lieden vindt, die zig onderwinden verhevener waarheden te bereiken en tot de innerlyke Natuur der zaaken door te dringen, heb ik gemeend dat het niet onnut zyn zoude deze denkbeelden nauwkeurig te ontwikkelen, ten

les ſens & la reflexion, & que ces deux ſources ne nous font jamais connaitre que des effets, il eſt evident que nous n'avons aucun moyen de remonter aux cauſes, & que la theorie des cauſes n'eſt pas faite pour nous.

Rien de moins neuf aſſurement que cette verité, elle a été très bien developpée par des Philoſophes du premier ordre, mais comme leurs Ouvrages n'ont pas produit tout l'effet qu'ils devaient produire, & qu'il exiſte encore des gens qui pretendent atteindre à des verités plus relevées, & penetrer jusques dans la Nature intime des choſes, j'ai cru qu'il ne ſerait pas inutile de developper exacte-

ten einde men wiste waar aan zig te houden ten aanzien van het geene men van hunne uitwerkzelen verwagten moet, zo wel als ten opzigte van het nut dat zy in de betragting opleveren kunnen. Om des te overtuigender de waarheid te bemerken van het geene ik zo even gezegd heb, behoeft men ſlegts den weg gade te ſlaan, dien die ſpitsvindige Bovennatuurkundigen, die de innerlyke wezenlykheid zelve der Wezens aan hunne naarſpeuringen onderwerpen willen, volgen. Zy wyken af van de zigtbaare waarheden en verlaaten derzelver ontwikkeling, om eenige bovennatuurkundige denkbeelden te volgen, die zeer duister zyn en onzeker. Deze denkbeelden neemen zy aan als klaarblyklyke Grondbeginzelen, en zy verwarren de beſluiten, welke zy 'er uit trekken, met de wezenlyke waarheid zelve. Den eenen tyd brengen zy Leerſtelzels voor den dag, welker gronden men niet kan om verre werpen, wyl zy 'er geene heb-

ment ces idées, afin qu'on ſçut à quoi s'en tenir ſur ce qu'on doit attendre de leurs effets, & ſur l'utilité qui en peut reſulter pour la pratique. Il ne faut pour ſe convaincre encore davantage de la verité de ce que je viens de dire, qu'examiner la marche de ces Metaphyſiciens ſubtils qui veulent ſoumettre à leurs recherches l'eſſence même des Etres. Ils abandonnent les faits & l'analyſe des faits pour ſuivre quelques idées Metaphyſiques très vagues & très obſcures, ils prennent ces idées pour des principes evidens, & ils confondent les concluſions qu'ils en tirent avec la realité même. Tantot ce ſont des Syſtemes qu'on ne peut pas detruire, parce qu'ils ne repoſent

hebben. Dan weder zyn het kunſtig geſchikte woorden, Natuurkundige uitdrukkingen, die wel in ſchyn eenen zin, — doch in der daad geenen hebben. Op andere tyden weder zyn het roekelooze uitweidingen over de Natuur zelve van het Opperwezen, en over de wyze volgens welke het alles kent. De Ziel is met het Ligchaam verëenigd, zonder dat wy weeten hoe. De groote LEIBNITZ past hier op terſtond een uitſluitende Leerwyze toe. Hy bewyst dat alle verklaaringen, de zyne alleen uitgezonderd, onmogelyk zyn; waar uit hy de waarheid van zyne verklaaring afleidt. Ongelukkig bevat zyn bewys éene valſche redeneering. Hy ſtelt de kragten der zelfſtandigheden in de plaats der zelfſtandigheden zelve, en om dat de Natuur der zelfſtandigheden ſtrydig is, beſluit hy terſtond daar uit, dat de Natuur der kragten het insgelyks is; en dat zy wederzydſch elkan-

ſent ſur rien, tantot ce ſont des mots artiſtement arrangés, des expreſſions Phyſiques qui paraiſſent avoir un ſens & qui n'en ont point, tantot ce ſont des excurſions temeraires ſur la nature même de l'Etre Supreme, & ſur la maniere dont il apperçoit. L'Ame eſt unie au corps ſans que nous ſachions comment. Le grand LEIBNITZ y applique tout de ſuite la methode d'excluſion, il prouve que toutes les explications ſont impoſſibles, excepté la ſienne, d'où il deduit la verité de celle-ci. Malheureuſement ſa preuve renferme un paralogiſme, il ſubſtitue les forces des ſubſtances aux ſubſtances mêmes, & parce que la nature des ſubſtances eſt contradictoire, il conclut tout de ſuite que la nature des forces l'eſt auſſi, & qu' elles

elkanderen niet wyzigen kunnen (*). Dit beſluit vloeit, gelyk men ziet, in geenërlei wyze uit de vooräfgaande ſtellingen; en de vooräfgeſtelde overëenſtemming (*Harmonia Præſtabilita*), die geheel en al op dit beſluit gegrond is, heeft by gevolg geheel geenen grond. Dezelfde LEIBNITZ heeft het Leerſtelzel der *Monaden* uitgevonden, om dat hy heeft willen de Rede vinden der Natuur van het zamengeſtelde, even als of wy geſchikt waren om die Rede te ontdekken. Hy heeft gemeend dat de-

(*) *De Wezens werken op elkanderen, uit hoofde der kragten, met welke zy begaafd zyn. Om te bewyzen, dat twee Wezens niet op elkanderen werken kunnen, moest men bewyzen, dat de Natuur van hunne kragten ſtrydig is, en dit is, het geene* LEIBNITZ *niet doet, vergenoegende by zig van de zelfſtandigheden zelve te ſpreeken.*

elles ne peuvent ſe modifier reciproquement (*). Cette concluſion, comme l'on voit, ne decoule en aucune façon des Premiſſes, & par conſequent l'Harmonie Preëſtablie qui repoſe toute entiere ſur cette concluſion, ne repoſe ſur rien. Le même LEIBNITZ a inventé la Syſteme des Monades, parce qu'il a voulu trouver la raiſon de la nature du compoſé, comme ſi nous etions faits pour trouver cette raiſon, il a cru qu'elle ne pouvait ſe trouver que

(*) *Les Etres agiſſent les uns ſur les autres en vertu des forces dont ils ſont doués, pour prouver que deux Etres ne peuvent agir l'un ſur l'autre, il faudrait prouver que la nature de leurs forces eſt contradictoire, & c'eſt ce que ne fait point* LEIBNITZ, *qui ſe contente de parler des ſubſtances mêmes.*

dezelve niet kon gevonden worden, dan in de enkelvouwige Wezens, en dat het onmogelyk was, dat zy in het zamengeſtelde zelve gevonden werd, als of het onmogelyk was, dat de onderſcheiden hoofdſtoffelyke deelen der ſtoffe zonder elkanderen niet beſtaan konden, en dat by gevolg de zamenſtelling in der daad tot hun wezen behoordde; even als men betoogen konde, dat de ontbinding dier hoofdſtoffelyke deelen in enkelvouwige Wezens, niet ſtrydig is met de Natuur der zamengeſtelde Wezens. LEIBNITZ heeft ons ten dezen opzigte niets geleerd, en hy kon ons ook niets leeren, om dat in dit ſtuk alles duister is en onzeker. De eenige tegenwerping welke men maaken kan, is deze: Dat God de Natuur van die hoofdſtoffelyke zamengeſtelde deelen kennen en derzelver ondeelbaare deelen onderſcheiden moet; dat het, zal de denkbeeldige reeks van die hoofdſtoffelyke dee-

que dans les Etres ſimples, & qu'il etait impoſſible qu'elle ſe trouvat dans le compoſé même, comme s'il etait impoſſible que les diverſes parties des elemens de la matiere s'oppoſaſſent reciproquement, & que par conſequent la compoſition leur fut eſſentielle, comme ſi l'on pouvait demontrer que la decompoſition des elemeus en Etres ſimples, n'eſt pas contradictoire avec la nature des Etres compoſés. LEIBNITZ ne nous a rien appris là deſſus, & il ne pouvait rien nous apprendre, parce que dans ces matieres tout eſt obſcurité & incertitude. La ſeule objection qu'on puiſſe faire, c'eſt que Dieu doit connaitre la nature de ces elemens compoſés, & en diſtinguer les parties integrantes, que pour que la progreſ-

ſion

deelen niet tot in het onëindige voortlooper ; noodig is, dat men by enkelvouwige deelen opgehouden worde. Hier op antwoord ik dat het geenen Wysgeer toekomt de kundigheden van het Goddelyke Verſtand te onderzoeken ; dat wy niet geſchikt zyn tot zo verhevene beſpiegelingen, en dat men, om in een verwarden hoop van duistere naarſpeuringen en onbeſlisbaare verſchillen te blyven wroeten, juist dezen weg inſlaan moet. Wel haast zal het Opperwezen een zamenſtelzel zyn van menſchlyke hoedanigheden ; een Wezen volgens de begrippen van onze Rede gevormd, en men zal, door alles te willen doorgronden, alles het onderſte boven geworpen hebben, om dat men niet heeft weeten ſtil te houden by de eindpaal van onze kundigheden. Zo een Wysgeer, die gebooren was om de Waereld te verlichten ; een Wysgeer van een zo verbaazend vernuft als

ſion ideale de ces elemens n'aille pas à l'infini, il faut que l'on ſoit arrêté par des Etres ſimples. A cela je reponds qu'il n'eſt pas d'un Philoſophe de chercher á ſavoir comment Dieu apperçoit, que nous ne ſommes pas faits pour des ſpeculations auſſi relevées, & que ſi l'on veut ſe jetter dans un Cahos de queſtions tenebreuſes, de diſputes interminables, on n'a qu'à proceder ainſi. Bientot l'Etre Supreme ſera un compoſé de qualités humaines, un Etre de raiſon, & en voulant tout approfondir, on aura tout renverſé, parce qu'on n'aura pas ſçu s'arrêter au terme de nos connaiſſances. Si un Philoſophe né pour eclairer le monde, ſi un Philoſophe d'un genie auſſi prodigieux

als LEIBNITZ was, van de waare Redeneerkunde is afgedwaald, door zig te diep in beſpiegelingen in te laaten, in welke uitſpoorigheden moeten dan zy niet vervallen, die noch zyn vernuft, noch zyne kundigheden bezitten, en die tot de ontdekkingen van dien grooten Man niets kunnende toedoen, zig vergenoegen met zyne dwaalingen te vermeerderen? Wat is hier van ook het gevolg geweest? Men heeft onöphoudelyk geredeneerd over die enkelvouwige Wezens, even als of hun aanwezen daadlyk betoogd was. Alle de verſchynzelen der Natuur heeft men naar dit Leerſtelzel willen ſchikken. Wyl men zig geen denkbeeld vormen kon van de beweeging der enkelvouwige Wezens, heeft men het aanwezen der beweeging ontkend, en ſtaande gehouden dat in de Natuur geene beweeging plaats had, even als of men wist wat de beweeging in haar zelve is, en

digieux que l'etait LEIBNITZ, s'eſt ecartè de la ſaine Logique, pour avoir voulu trop donner à la ſpeculation, dans quels ecarts ne doivent pas tomber ceux qui n'ont ni ſon genie ni ſes lumieres, & qui ne pouvant ajouter aux decouvertes de ce grand homme, ſe contentent d'ajouà ſés erreurs. Auſſi, qu'eſt-il arrivé? On a raiſonné à perte de vuë ſur ces Etres ſimples, comme ſi leur exiſtence etait demontrée, on a voulu accommoder à cette Theorie tous les Phenomenes de la Nature; comme on ne pouvait ſe faire une idée du mouvement des Etres ſimples, on a nié l'exiſtence du mouvement, on a ſoutenu qu'il n'y avoit point de mouvement dans la Nature, comme ſi l'on ſavait ce qu'eſt le mouvement en lui même, &

en als of het mogelyk was het beſtaan eener zaak te ontkennen, zonder te weeten wat die zaak is. In plaats van de Leere der beweeging, heeft men de agtereenvolgende bereidingen geſteld der eenvouwige Wezens, en men heeft gemeend een gewigtigen ſtap gedaan te hebben in de ontdekking der waarheid. In de Zielkunde insgelyks, in plaats van te zeggen dat de Ziel een werkzaam Wezen is, het welke vermaak vindt in zyne werkzaamheid te oeffenen, heeft men gezegd, dat zy eene kragt bezit die zig kan uitbreiden, dat zy voorſtellingen heeft die duidelyk zyn en andere die duister zyn; dat haare werkzaamheid zig niet dan op haar zelve, en nimmer buiten haar zelve oeffende. Op deze wyze heeft men de Natuurkunde en de Zielkunde vervuld met duistere denkbeelden, en zo deze Leerwyze der Wysbegeerte algemeen geworden was, zou men wel ras vervallen zyn in

& comme il etait poſſible de nier l'exiſtence d'une choſe ſans ſavoir ce que c'eſt. On a ſubſtitué à la Theorie du mouvement, les pteparations ſucceſſives des Etres ſimples, & l'on a cru avoir fait un grand pas dans la decouverte de la verité. De même, en Pſychologie, au lieu de s'en tenir à dire tout ſimplement que l'Ame eſt un Etre actif & qui aime à exercer ſon activité, on a dit qu'elle avait une force expanſive, des repreſentations diſtinctes & des repreſentations ſourdes, que ſon activité ne s'exerçait que ſur elle même, & jamais au dehors d'elle. On a rempli de cette maniere la Phyſique & la Pſychologie d'idées obſcures, & ſi cette methode de Philoſopher etait devenue generale, on ſerait bientot tombé dans une ſcholaſti-

in eene Schoolgeleerdheid, even zo duister en geheimzinnig als die welke wy verlaaten hebben. Het is met de Zielkunde even als met de Natuurkunde; beide die Weetenſchappen moeten, de eene zo wel als de andere, op zigtbaare waarheden rusten. Haare vorderingen zullen afhangen van de hoeveelheid der ſchrandere Waarneemingen welke men zal kunnen doen. Zy zullen niets vorderen, zo lange men zig bezig houdt met uitvoerig over de eerſte oorzaaken der Verſchynzelen te redekavelen, en met beſpiegelingen aan een te ſchakelen, die zelfs geene ſchaduwe van wezenlykheid hebben. Men heeft lange getwist over de kragten der Ligchaamen; over het grondbeginzel der Logheid; over de natuur der Botzing; zonder van dit alles iets opgehelderd te hebben: en zo men, door de geleerdſte en ſchranderſte naarſpeuringen, zo verre kwam van de aantrekking tot de botzing te rug te brengen, zou men nog

laſtique auſſi abſtruſe que celle dont nous ſommes ſortis. Il en eſt de la Pſychologie comme de la Phyſique, ces deux Sciences doivent egalement repoſer ſur des faits, leurs progrès dependront du nombre d'obſervations fines qu'on ſaura faire, elles reſteront ſteriles ſi l'on s'en tient à differter ſur les cauſes premieres des Phenomenes, & à combiner des ſpeculations qui n'ont pas même l'ombre de realité. On a beaucoup diſputé ſur les forces des corps, ſur le principe de l'inertie, ſur la nature de l'impulſion, ſans avoir rien eclairci, & quand par les recherches les plus ſavantes & les plus ingenieuſes, on viendrait à bout de ramener l'attraction à l'impulſion, on n'aurait fait que

nog niets verrigt hebben dan het eene gewrogt tot het andere te rug te brengen, en die zeer fraaije ontdekking, die genoegzaam zyn zou om den naam van haaren Uitvinder onſterflyk te maaken, zoude ons echter geheel niets opleveren in de naarſpeuring van derzelver oorzaaken. De Natuurkunde heeft geene vorderingen gemaakt alëer men haar met Proefneemingen gepaard en de gewrogten berekend heeft, zonder zig met derzelver oorzaaken op te houden. De Heer NEWTON raade het Waereldſtelzel, zonder de oorzaak der zwaarte-kragt te kennen. De Heer EULER gaf aanleiding tot het uitvinden der *Achromatiſche* Verrekykers, zonder de oorzaak der ſtraalbreeking te kennen. De Heer FRANKLIN ontdekte het middel om Gebouwen tegen den Blixem te beveiligen, zonder de Natuur der Elektrieke Vloeiſtoffe doorgrond te hebben, en alleenlyk bouwende op eenige Gewrogten, die door Waarneemingen wel

ramener un effet à un autre effet, & cette découverte très belle & très propre à immortaliſer ſon Auteur, ne nous fournirait quoique ce ſoit pour la recherche de ces cauſes. La Phyſique n'a fait des progrès que depuis qu'elle eſt devenue experimentale, qu'on a calculé les effets ſans s'embarraſſer des cauſes. NEWTON devine le ſyſteme du Monde ſans connaitre la cauſe de la Peſanteur. Mr. EULER a donné lieu à la decouverte des Lunettes Achromatiques, ſans connaitre la cauſe du la refraction. Mr. FRANKLIN decouvert le moyen de preſerver les edifices de la foudre, ſans avoir penetré la nature du Fluide électrique, en partant ſeulément de quelques effets bien determinés

wel bevestigd waren. Zo lange de Heer DES CARTES zig aan zyne Inbeelding overgaf; zo lange hy uitriep: *Geef my ſtoffe en beweeging, en ik zal eene Waereld maaken*, heeft hy niets dan dwaalingen voortgebragt, die in der daad ſchoonſchynende, doch des niet te min dwaalingen waren; doch zo dra hy de Meetkunde gebruikte en de Natuurkundige Gewrogten aan berekening onderwierp, bragt hy het ſchoone Werk over de *Dioptrica*, het beſtendigſte Gedenkteken van den roem dien hy verworven heeft, te voorſchyn. Even zo is de Zielkunde eene Weetenſchap gebleeven die alleen in woorden beſtond, tot zo lange men begonnen heeft Waarneemingen te doen; de zigtbaare waarheden te verzamelen en uit deze gevolgen af te leiden betreklyk tot de Natuur van onze bekwaamheden, en de wyze om dezelve te volmaaken.

Het

minés par l'obſervation. Tant que DES CARTES s'eſt livré à ſon Imagination, lorsqu'il s'eſt ecrié: *Donnez moi de la matiere & du mouvement, & je ferai un Monde*; il n'a produit que des erreurs, brillantes à la verité, mais enfin ce n'etoint que des erreurs. Lorsqu'il a fait uſage de la Geometrie, qu'il a ſoumis au calcul les effets Phyſiques, il a produit le bel Ouvrage de ſa *Dioptrique*, le monument le plus ſolide de ſa reputation, de même la Pſychologie n'a ceſſé d'etre une ſcience de mots que depuis qu'on a commencé à obſerver, qu'on a recueilli des faits, qu'on en a deduit des conſequences ſur la nature de nos facultés, & ſur la maniere de les perfectionner.

Het is derhalven hier de zaak niet te ſcheppen; maar het geſchapene wel te ſchikken; en wyl wy de Ziel niet kennen dan door middel van het ligchaam; wyl alles wat wy ten opzigte des geheugens, der overpeinzing, der begeerten enz. weeten, alleen voortkomt uit eenige Natuurkundige en wel ontwikkelde Waarneemingen, moet men het getal dier Waarneemingen, zo veel maar immer mogelyk is, vermeerderen. Iedere der zinnen moet men volgens eene ontbindende Leerwyze verhandelen. Dit is een langduurig en moeijelyk werk; doch de Zielkunde zal 'er groote voordeelen uit trekken. Het gezigt alleen is genoeg, om de Wysgeeren een geruimen tyd bezig te houden, en men moet bekennen, dat ſchoon men in het Wiskunſtige deel der Gezigtkunde zeer uitgebreide vorderingen gemaakt heeft, des niet te min het Natuurkundige deel van die Weetenſchap als 't ware

Il ne s'agit donc pas ici de créer, mais d'arranger, & puisque nous ne connaiſſons l'Ame que par le moyen du corps, puisque tout ce que nous ſavons ſur la Memoire, ſur l'attention, ſur le deſir &c. vient de quelques obſervations Phyſiques bien analyſées, il faut multiplier le plus qu'il eſt poſſible ces obſervations, il faut ſoumettre chaque ſens à la methode analytique, ce travail eſt long & difficile, mais la Pſychologie en retirera de grands avantages. La vuë ſeule ſuffit pour occuper longtems les Philoſophes, & l'on eſt obligé de convenir que ſi la partie Mathematique de l'Optique a fait des progrès immenſes, la partie Phyſique eſt encore au berceau, on n'a pas procedé

re nog in de wieg is. Men is niet langzaam en geregeld genoeg voortgegaan. Men heeft niet lang genoeg by iedere zigtbaare Waarheid ſtil geſtaan. Men heeft zig te zeer gehaast om tot verklaaringen over te gaan. Een werk, waarin de waarheden die tot het zien betreklyk zyn, wel en onderſcheidenlyk verhandeld en betoogd worden, zonder dat 'er eenige verklaaringen bygevoegd waren, zou van eene veel grootere nuttigheid zyn; het zoude den grond leggen tot eene menigte ontdekkingen. Het zelfde behoordde men te doen ten opzigte van iedere der zinnen, en die uitkomſten aanëengeſchakeld en vereënigd zynde, zouden duizendërlei kundigheden opleveren omtrent de wyze, op welke de Menſch ziet en werkzaam is, die ons tot nu toe volſtrekt ontbreeken. Het is hier de plaats niet om zig daar over breedvoerig uit te laaten; doch de Wysgeeren, voor welken ik ſchryve, hebben niet noodig dat ik hun deze denk-

cedé aſſez lentement & aſſez methodiquement, on n'a pas aſſez inſiſté ſur chaque fait, on s'eſt trop preſſé d'expliquer un Ouvrage ou les faits rélatifs à la viſion ſeraient bien detaillés & bien conſtatés, ſans qu'on y ajoutat aucune explication, ſerait d'une utilité majeure, il ſerait le fondement d'une multitude de decouvertes. On en ferait autant pour chaque ſens, & ces reſultats combinés & reunis nous vaudraient mille connaiſſances ſur la maniere dont l'homme voit & agit, qui nous manquent abſolument. Ce n'eſt pas ici le lieu de s'etendre là deſſus, mais les Philoſophes, pour qui j'ecris, n'ont pas beſoin qu'on

denkbeelden verder ontwikkele, en hier voegt het ſpreekwoord *Sapienti pauca.*

Zo men vervolgens het gezigt keert naar den kant der Opvoeding; zo men al zyne zorgen aanwendt om deze te volmaaken en de uitkomſten daar van waar te neemen, zal men der Zielkunde nieuwe vorderingen verſchaffen; want zo de Zielkunde dienſtig is om de Opvoeding te volmaaken, kan ook aan de andere zyde de Opvoeding meer dan eenige andere zaak toebrengen tot volmaaking der Zielkunde. Het geene deze Weetenſchap zeer moeijelyk maakt is de zamengeſtheldheid der voorwerpen, met welke zy zig bezig houdt, en de veelvuldigheid der betrekkingen die men onderſcheiden moet. Zo de Menſch bloot een aanſchouwer zyn kon van zyne Opvoeding; van den oorſprong zyner denkbeelden en derzelver ontwikke-

leur developpe ces idées, & c'eſt ici qu'on peut appliquer le Proverbe *Sapienti pauca.*

Si l'on tourne enſuite ſes regards du coté de l'Education, qu'on mette tous ſes ſoins à la perfectionner & à en obſerver les reſultats, on fera faire à la Pſychologie de nouveaux progrès, car ſi la Pſychologie ſert à perfectionner l'Education, d'un autre coté, l'Education peut contribuer plus que toute autre chole à perfectionner la Pſychologie. Ce qui rend cette ſcience très difficile, c'eſt la complication des objets dont elle s'occupe, c'eſt la multiplicité des rapports qu'il s'agit de demêler. Si l'Homme pouvait aſſiſter comme ſpectateur à ſon Education, à

la

keling; van de vorming van zyn karakter, zoude hy eene menigte kundigheden verkrygen die hem nu ontbreeken; hy zoude in ſtaat zyn beſluiten op te maaken over zaaken, die thans voor hem ongenaakbaar zyn. De Opvoeding nu is een middel tot waarneeming, het welke een gedeelte dezer voordeelen verſchaffen kan. Wanneer men de Kinderen beſchouwt in alle de Staaten welke zy doorgaan, ziet men hunne denkbeelden ongevoeliger wyze gebooren en zaamgeſteld worden, en ſchoon zy niet in ſtaat zyn rekenſchap te geeven van het geene in hun omgaat, verſchaffen echter hunne geſprekken, hunne daaden, hunne gebaarden zelve, 'er dikwyls de blyken van. Wanneer men op zyn pas zig bedient van een goede Leerwyze, kan men oordeelen over de uitwerking, welke ieder voorwerp van onderwys by hen te wege brengt. Men kan nauwkeurige aantekening houden van hunne

la naiſſance de ſes idées, & à leur developpement, à la formation de ſon caractere, il acquerrait une foule de Notions qui lui manquent, il ſerait en etat de porter des jugemens des choſes qui lui ſont encore inacceſſibles. Or l'Education eſt un moyen d'obſervation qui peut procurer une partie de ces avantages. En examinant les Enfans dans tous les etats divers par lesquels ils paſſent, on voit leurs idées naitre & ſe compoſer inſenſiblement, & quoiqu'ils ne ſoyent pas à même de rendre raiſon de ce qui ſe paſſe en eux, leurs discours, leurs actions, leurs geſtes même, fourniſſent ſouvent de bons indices. En employant à propos une bonne methode, on peut juger de l'effet que chaque objet d'inſtruction produit ſur eux,

hunne vorderingen; van de natuur der verhinderingen die hen opgehouden hebben; van de wyze waar op zy dezelve te boven gekomen zyn, en teffens van den indruk welke de onderſcheidene zaaken, die in de Waereld voorkomen, op hen maaken. Voorts van de orde in welke hunne hartstogten zig ontwinden; van het vermogen dier hartstogten; van de meerdere of mindere moeite welke men heeft om dezelve te beteugelen; van de veränderingen welke hunne getemperdheid ondergaat. Eindelyk, men kan eene vergelyking maaken tuſſchen de Natuurkundige omſtandigheden waar in zy zig bevinden, en hun verſtandlyken en zedelyken ſtaat. Indien ieder kundig Leermeester een dusdanig dagverhaal aanleidde, zouden wy eerlang veele gewigtige Waarheden kennen, van welke wy thans volſtrekt onkundig zyn, en men zou door dit middel goede ſtoffen verkrygen om de Ziel-

on peut tenir une note exacte de leurs progrès, de la nature des obſtacles qui les ont arrêtés, de la maniere dont ils les ont ſurmontés, & en même tems de l'impreſſions que font ſur eux les diverſes choſes qui ſe rencontrent dans le Monde, de l'ordre dans lequel ſe developpent leurs paſſions, de l'intenſité de ces paſſions, du plus ou du moins de facilité qu'on a à les reprimer, des changemens qu'eprouve leur temperamment, l'on peut enfin faire un paralle des circonſtances Phyſiques où ils ſe trouvent, avec leur etat intellectuel & moral; ſi chaque Inſtituteur eclairé entreprenait un pareil Journal, nous ſaurions bientot une multitude de faits importans que nous ignorons abſolument, & l'on aurait par ce moyen de bons mate-

Zielkunde op te bouwen. Door de jonge Lieden, zo veel mogelyk was, oplettend na te gaan, zou men tot aan de geſchiedenis van den volwasſchen menſch geraaken, en men zou zeer goede gelegenheid hebben, om de onderſcheidene zaaken, die in de Maatſchappye voorvallen, op hunne waarde te ſchatten, en om uit de beſchouwing der Zedelyke Waereld, zo als die zig aan ons voordoet, veelvuldige beoeffenende waarheden af te leiden, welke men vervolgens zou moeten in orde ſchikken en met het algemeene Leerſtelzel verbinden.

Ongetwyfeld zullen alle deze byzonderheden laf en beuzelachtig ſchynen aan lieden, die aan zekere bepaalde Leerſtelzels verkleefd zyn. Het verheven gezigtpunt waar uit zy de zaaken beſchouwen, boezemt hun de diepſte verachting in voor de eenvouwige aanëenſchakeling der betrag-

materiaux pour le Science Pſychologique. En ſuivant, les jeunes gens auſſi loin qu'il ſerait poſſible, on arriverait jusqu'à l'hiſtoire de l'homme fait, & l'on ſerait très bien placé pour apprecier les differentes choſes qui ſe paſſent dans la Société, & pour tirer de la conſideration du Monde Moral tel qu'il ſe preſente à nous, une grande quantité de verités pratiques, qu'il faudrait enſuite arranger & lier au ſyſteme general.

Tous ces details paraiſſent ſansdoute inſipides & minutieux aux gens à ſyſtemes, le point de vuë d'où ils conſiderent les choſes leur inſpire le mepris le plus profond pour la ſimple concatenation des verités pratiques, a pei-

trigtende waarheden. Nauwlyksch verwaardigen zy zig dezelve in 't voorbygaan te beschouwen, en wel ras, het voor hun te laag achtende zig met dusdaanige kleinigheden beezig te houden, stygen zy weder naar de allerbovenste gewesten, alwaar zy naar hun goedvinden omzweeven. Laaten wy hun het vermaak gunnen van naar genoegen om te zweeven en zig zelven toe te juigchen over de verhevenheid van hunne begaafdheden en verrigtingen. Wy hebben boven reeds gezien hoe min bondig alle die naarspeuringen zyn, en zo haaren grondslag louter denkbeeldig is, zal haare nuttigheid het niet minder zyn. Want, vraag ik, welk nut tog heeft het Menschdom uit alle die bovennatuurkundige bespiegelingen getrokken? Hebben alle die overweegingen van de innerlyke natuur der Ziel ons eenige beslissende kundigheid opgeleverd ten opzigte van de beoordeeling en het bestuur der Menschen? Waar toe zouden alle

ne daignent-ils y jetter un coup d'œil, & bientot humiliés de la petiteſſe de ces occupations, ils remontent dans l'Empirée où ils planent à leur gré. Laiſſons les planer tout à leur aiſe, & s'applaudir de la ſublimité de leurs talens & de leurs occupations, nous avons vu plus haut quelle etait la ſolidité de toutes ces recherches, & ſi leur fondement eſt chimerique, leur utilité ne l'eſt pas moins. Car, je le demande, quel fruit les Hommes ont-ils retiré de toutes ces ſpeculations Metaphyſiques? Toutes ces conſiderations ſur la nature intime de l'Ame, nous ont-elles valu quelque connaiſſance ulterieure ſur la maniere de juger les hommes & de les diriger. A quoi pourraient

alle die fraaije bovennatuurkundige verklaaringen van de beweeging en van de eigenſchappen der ligchaamen dienen kunnen? Zo men dezelve aannam, zou men dan niet moeten de Wiskunde verlaaten, die op voortgelyke voorwerpen geen vat heeft, en zig houden by eenige onzekere redekavelingen, die onmogelyk zouden kunnen bepaald en verklaard worden? Nogthans weet men hoe wankelbaar en nutteloos de Natuurkundige Leerſtelzels zyn, wanneer zy de hulp ontbeeren der Wiskunde, het eenige werktuig, door welks behulp men de ingewikkeldſte betrekkingen bevatten en oplosſen kan. Wy zyn des te meer verpligt in de Zielkunde gehegt te blyven aan de zigtbaare waarheden, wyl wy de Wiskunſtige ontbindingen op dezelve niet toepaſſen kunnen, en wyl men, genoodzaakt zynde zonder 't behulp der Merktekenen te redekavelen, dus veel grooter gevaar

raient ſervir ces belles Explications Metaphyſiques du mouvement & des propriétés des corps. Si on les adoptait, ne faudrait-il pas renoncer aux Mathematiques qui n'ont point de priſe ſur de pareils objets, & s'en tenir à quelques propos vagues qu'il ſerait impoſſible de determiner & d'expliquer. Cependant l'on ſait combien les theories Phyſiques ſont precaires & ſteriles quand elles ſont denuées du ſecours des Mathematiques, inſtrument precieux à l'aide duquel on peut ſaiſir & demeler les rapports les plus compliqués. Nous ſommes obligés de nous tenir d'autant plus collés aux faits en Pſychologie, que nous ne pouvons point y appliquer l'Analyſe Mathematique, & qu'etant forcés de raiſonner ſans le ſecours des ſignes, nous

vaar loopt, om van het ſpoor af te dwaalen. Niets is 'er dat haare plaats kan vervullen, dan eene nauwkeurige en beſtendige aanëenſchakeling van alle de beoeffenende waarheden welke wy ontdekken zullen. Zo dra men de zigtbaare waarheden wel zal verbonden, en men de betrekkingen van den menſch op zyne medemenſchen wel zal bepaald hebben, zal het terſtond gemaklyker worden alërlei noodige wetten en inrigtingen te maaken. Ongetwyfeld blyft het onmogelyk hier in volmaakt te ſlaagen. Het menſchlyke hart is een te diepen afgrond, dan dat het ons doenlyk zyn zoude denzelven geheel en al te doorgronden. Maar het is des niet te min mogelyk in dit ſtuk vorderingen te maaken. Ten dien einde moet men de Zielkunde in verſcheidene deelen ſchiften, even gelyk men de Natuurkunde gedaan heeft. Vervolgens zouden Wysgeeren, die wegens de Grond-

nous courons un beaucoup plus grand risque de nous egarer. Il n'y a qu'un enchainement exact & constant de toutes les verités pratiques que nous decouvrirons, qui puiſſe nous en tenir lieu; quand les faits seront bien liés; les rapports de l'homme avec ſes ſemblables seront bien determinés, & dès lors toutes les parties de la Legislation deviendront plus faciles. Il eſt impoſſible ſansdoute d'y reuſſir complettement, le cœur de l'homme eſt un abysme trop profond pour qu'il nous ſoit permis de le connaitre entierement; mais il eſt du moins poſſible de faire des progrès dans cette carriere. Pour cela il faut diſtribuer la ſcience par parties, comme on a fait de la Phyſique. Des Philoſophes, qui ſeraient convenus des Prin-

Grondbeginzelen en den Regel der Leerwyze onderling eens geworden waren, groote dienſten toebrengen, zo ieder het deel, dat hy op zig genomen had, bewerkte. Hunne vorderingen zullen zekerlyk langzaam zyn en byna ongevoelig; zy zullen geene van die luisterryke ontdekkingen doen, die den naam hunner Uitvinders onſterflyk maaken; zy zullen geene van die algemeene Leerſtelzels te voorſchyn brengen, die den gemeenen hoop der Wysgeeren verblinden; die onder hen zo veel gerugt maaken, en die hunnen Uitvinders het vermaak verſchaffen van zig in weinig tyds een grooten naam gemaakt hebben; maar de kleine zaaken, welke zy uitvinden, zullen wezenlyk zyn en nuttig; het zullen kleine deelen zyn van een groot geheel het welke onmogelyk in eens kan bevat worden, en welks kleine byzonderheden, met behulp van een vergroot-glas (zo ik my dus uitdrukken mag)

Principes & de la methode de proceder, rendraient de grands ſervices en travaillant chacun dans ſa partie. Leurs progrès ſeront lents & inſenſibles à la verité, ils ne feront aucune de ces decouvertes brillantes, qui immortaliſent leurs Auteurs; ils ne feront point eclore de ces Syſtemes generaux qui en impoſent au commun des Philoſophes, qui font tant de bruit parmi eux, & qui donnent à leurs Inventeurs le plaiſir de s'etre faits en peu de tems une grande reputation. Mais les petites choſes qu'ils trouveront ſeront réelles & utiles, ce ſeront de petites parties d'un grand tout qu'il eſt impoſſible de ſaiſir à la fois, & dont il faut à l'aide du Microscope (ſi je puis parler ainſi) determiner avec ſoin les plus petits details. Chacun doit s'accoutumer à faire ſur

mag) moeten waargenomen en bepaald worden. Ieder hunner moet zig gewennen ten opzigte van zig zelve aaneengeſchakelde waarneemingen te doen, zig zelven rekenſchap te vorderen van het geene in hem omgaat by elken nieuwen toeſtand; om de onderſcheidene ſtaaten te bezeffen, welke zyne Ziel agtervolgende doorgaat (zelfs zonder dat 'er in de uitwendige omſtandigheden eenig blykbaar verſchil voorvalt), die zo ſterk zyn gezigtpunt wyzigen en de Ziel van droefheid tot vreugde, of omgekeerd, doen overgaan. Want 'er heeft in den menſch gedadig een rondloopende ſtroom plaats van denkbeelden en gevoelens, die elkanderen opvolgen in eene orde, die van de Ziel geheel en al onafhanglyk is (wyl deze de magt niet heeft om haare denkbeelden te rug te roepen), en die haar een zweemzel van vrolykheid of droefgeestig

ſur lui même des obſervations ſuivies, à ſe rendre compte de ce qui ſe paſſe en lui, à chaque ſituation nouvelle, à ſaiſir les differens etats par lesquels ſon Ame paſſe ſucceſſivement (même ſans qu'il ſurvienne de changement apparent dans les circonſtances) qui modifient ſi fort ſon point de vuë, & la font paſſer de la triſteſſe à la gaieté, ou reciproquement. Car il ſe fait presque continuellement dans l'homme un roulis d'idées & de ſentimens, qui ſe ſuccedent dans un ordre tout à fait independant de l'Ame, (puisque l'Ame n'a pas le pouvoir de rappeller ſes idées) & qui lui donnent une teinte de plaiſir, ou de melancolie qu'il eſt très difficile d'effacer, parce que ces impreſſions ſont durables, & ne peuvent gueres diſparai-

tigheid geeven dat zeer moeijelyk is uit te wisschen, wyl die indrukken duurzaam zyn en zelden verdwynen kunnen, ten zy 'er een nieuwe toevloed van denkbeelden kome. Indien men zo verre geraaken konde, om de algemeene Wetten van dien toevloed te ontdekken, zoude men misschien somtyds in staat zyn deezelven te stuiten, en daar door eene der voornaame oorzaaken van des menschen ongeluk verhelpen. Want hoedanige ook de vertroostingen en de aftrekkingen zyn, welke men hun voorhoudt, is echter derzelver goede uitwerking slegts kortstondig; hunne denkbeelden zyn onderhevig aan zeker soort van vloed en ebbe, die in één oogenblik al het werk vernielen dat gedaan is. Dit verschynzel is tot nu toe door de Zielkundigen niet onderzogt geworden; dus is het zelve nog geheel duister. Het konde wel een weinig meer opgehelderd worden; dan

raitre que lors qu'une nouvelle fluctuation survient. Si l'on pouvait parvenir à demeler les loix generales de cette fluctuation, on serait quelque fois peut-etre en etat de l'arrêter, & de remedier par là à une des grandes causes du malheur des hommes. Car quelles que soyent les consolations, les distractions qu'on leur presente, le bon effet produit sur eux n'est que momentané, leurs idées sont sujettes à une sorte de flux & de reflux, qui detruit en un moment tout le travail qu'on avait fait. Ce Phenomene n'a point été examiné par les Psychologes, il est encore tout à fait obscur, il ne serait pas impossible de l'eclaircir un peu davantage, mais cela me menerait

dan dit zoude my te verre weg voeren, en ik heb maar reeds al te zeer de voorgeſchreevene paalen dezer Verhandeling overſchreeden.

De beöeffening der Geſchiedkunde is, wat ook derzelver verächters zeggen mögen, mede een geſchikt middel om de Zielkunde te volmaaken, en de wyze volgens welke goede Geſchied-Schryvers thans hunne Werken inrigten, is tot dat oogmerk geheel-en-al dienſtig. Men bepaalt zig niet meer by een verdrietig verſlag van Veldtogten en Belegeringen. Men volgt den loop van het Menſchlyk verſtand; men vestigt den grootſten aandagt op de zeden en gewoonten der onderſcheidene Volken, en op de omwendingen die by hen voorvallen; men kiest de ſterkſte trekken uit, om de neigingen en den aart, die in ééne Eeuw of by één Volk heerſchen, te doen kennen. Men ont-

rait trop loin, & je n'ai deja que trop paſſé les bornes preſcrites à ce discours.

L'Etude de l'Hiſtoire, quoi qu'en puiſſent dire ſes detracteurs, eſt encore un moyen de perfectionner la Pſychologie, & la maniere dont les bons Hiſtoriens travaillent actuellement, eſt tout à fait propre à ce but. On ne ſe borne plus à un detail faſtidieux de Sieges & de Campemens. On ſuit la marche de l'eſprit humain, on donne la plus grande attention aux mœurs & aux coutumes des differens Peuples, & aux variations qu'elles eprouvent; on choiſit de grands traits pour faire connaitre l'eſprit d'un Siecle ou d'une Nation. On nous decouvre l'ef-

ontdekt de uitwerkzelen, welke de vorderingen der Weetenſchappen en kundigheden by de Volken te wege gebragt hebben, en op die wyze bevat men veel gemaklyker de algemeene grondbeginzelen die de menſchen aandryven; de gevolgen hunner daaden, de onheilen welke de ondeugd na zig ſleept en de voordeelen die aan de betragting der deugd gehegt zyn. De Geſchiedkunde, op die wyze voorgeſteld, wordt het beſte School der Zedekunde. De Nieuwsgierigheid, die allen menſchen eigen is, om de gebeurteniſſen te weeten der vroegere tyden, doet hen hunnen aandagt op deze Weetenſchap vestigen, zy doet ons dikwils tot ons zelven inkeeren; en doet den Vorſten zien hoe gevaarlyk het is blindlings den aandrift zyner hartstogten in te volgen. Zy is niet, zo als ſommige geemelyke Vernuften goedgevonden hebben haar voor te ſtellen, alleenlyk een Tafereel

l'effet des lumieres & des connaiſſances ſur les Peuples; & de cette maniere, on ſaiſit avec beaucoup plus de facilité, les Principes generaux qui meuvent les hommes, les ſuites de leurs actions, les maux qu'entraînent les vices, & les avantages attachés à la vertu. L'Hiſtoire ainſi preſentée devient la meilleure Ecole de Morale, elle attache par la curioſité naturelle à tous les hommes de ſavoir les evenemens qui les ont precedés, elle nous ramene ſouvent ſur nous mêmes, & fait voir aux Princes ce que l'on gagne à ſuivre aveuglement l'impulſion de ces Paſſions. Elle n'eſt point, comme des eſprits chagrins ſe ſont plu à la repreſenter, un ſimple tableau de perfidies & d'horreur, une narration degoutante des at-

reel van trouwloosheid en wreedheden: een walgelyk verhaal der gruwelykſte aanſlagen, en geen andere uitwerkzelen opleverende, dan een bewys der boosheid van het Menſchdom. In tegendeel, zy is leerzaam; overal vindt men de Ellende, de Ontvolking, de Oproeren, enz. als de noodzaaklyke gevolgen van een kwaad beſtuur. De Heerſchzugtigen ziet men geſtraft door de gevolgen zelve van hunne heerſchzugt, en gedwongen zig te vernederen voor hun, die eertyds het voorwerp waren van hunne verachting. Men vindt in haar de beste uitleggingen van het Natuurlyke recht en van dat der Volken, en de geſchiedkundige voorbeelden maaken het gewigtigſte en leerzaamſte deel uit der verhandelingen welke men ons over die Weetenſchappen geeft, en hoe tog zullen wy de menſchen leeren kennen, dan alleen uit hun voorig gedrag? Welk denkbeeld

tentats les plus atroces, dont le ſeul effet ſe reduit à prouver la mechanceté des hommes. On y voit par tout la miſere, la depopulation, la revolte, etre les ſuites neceſſaires d'un mauvais gouvernement, les Ambitieux punis par les ſuites mêmes de leur Ambition, & forcés à s'humilier devant eux qui etaient auparavant l'objet de leur mepris. Les Principes du Droit Naturel & du Droit des Gens y trouvent la plus belle explication, & les exemples hiſtoriques ſont la partie la plus intereſſante & la plus inſtructive des Traités qu'on nous donne ſur ces Sciences. Et comment pourrions-nous connaitre les hommes ſi ce n'eſt *a poſteriori*? Quelle idée pouvons-nous faire des rapports qui ſubſiſtent entre eux, ſi les faits ne nous découvrent

beeld kunnen wy maaken van de betrekkingen die tusſchen hen plaats hebben, zo de zigtbaare waarheden ons die betrekkingen niet ontdekken? Is de natuur van den menſch ons door iets anders bekend dan door waarneemingen, en is niet de Geſchiedkunde eene verzameling van die waarneemingen? Het is dus zonder grond en alleen uit zogenaamde Wysgeerige geemelykheid, dat ſommige afgetrokkene en beſpiegelende Geesten de Geſchiedkunde zo leelyk afgeſchilderd, en alles te rug gebragt hebben tot ik weet niet welke kennis van de eeuwige betrekkingen der wezens, die genomen zynde in dien zin welke zy 'er aan geeven, een volſtrekt ingebeeld wezen, — een verwarden hoop van denkbeelden is.

Niets ſtremt zo zeer de vorderingen in de Zielkunde, als dit: dat ieder onderneemen wil een geheel Leerſtelzel van deze Weetenſchap

couvrent ces rapports. La nature de l'homme nous eſt-elle connue autrement que par des obſervations, & l'hiſtoire n'eſt-elle pas un recueil de pareilles obſervations? C'eſt donc ſans fondement & par pure morque Philoſophesque, que quelques eſprits abſtraits & ſpeculatifs ont entrepris de denigrer l'hiſtoire, & de tout ramener à je ne ſais quelle connaiſſance des rapports eternels des etres, qui priſe dans le ſens qu'ils lui attribuent, eſt un Etre abſolument fantaſtique, un pur cahos.

Ce qui nuit conſiderablement aux progrès de la Pſychologie, c'eſt que chacun pretend former un ſyſteme entier

ſchap te vormen, en niemand by gevolg den tyd heeft noch de noodige vermogens om eenig deel dier Weetenſchap grondig te leeren kennen. Men weet dat de Natuurkunde geene vorderingen gemaakt heeft, zo lange men haar op die wyze behandelde. Het is niet dan ſedert dat de Natuurkundigen ieder onderſcheidene en byzondere takken uitgekozen, en zig op dezelve geheel en alleen toegelegd hebben, dat men in de kennis der Natuur merklyk gevorderd is, en een groote menigte nieuwe wegen gebaand heeft. Waaröm heeft men in de Zielkunde dit voorbeeld niet gevolgd? Waaröm hegten zig niet eenigen aan het Zielkundig onderzoek der Zinnen en der wyze langs welke wy tot de kennis der voorwerpen en het oordeelen over dezelve geraaken; anderen aan de zielkundige Historie der Kinderen, en zelfs aan die der Dieren, die ook gezintuigde Wezens zyn-

de cette Science. & n'a par conſequent ni le tems ni les forces neceſſaires pour en approfondir aucune partie. L'on ſait que la Phyſique n'a fait aucun progrès pendant qu'on l'a traitée de cette maniere, ce n'eſt que depuis que les Phyſiciens ont choiſi des branches particulieres & s'y ſont donnés tout entiers, qu'on a fait de grands pas dans la ſcience de la nature, & qu'on a ouvert une grande quantité de routes nouvelles. Pourquoi n'a t-on pas ſuivi cet exemple pour la Pſychologie? Pourquoi les uns ne s'attachent-ils pas à l'examen Pſychologique des ſens, à la maniere dont nous parvenons à connaitre les objets & à en juger, d'autres à l'hiſtoire Pſychologique des Enfans, & même à celle des Animaux, qui etant auſſi des

zynde, verſcheidenërlei betrekkingen op ons hebben; anderen weder aan de Historie der hartstogten; — aan de verſchillende rangſchikkingen van de bedryven der menſchen, te zamen in eene Maatſchappye verëenigd; — aan de Wysgeerige beſchouwing der Geſchiedkunde enz. enz. Alsdan zou de Zielkunde eene even zo uitgebreide als klaare Weetenſchap worden; dagelykſch zou men nieuwe ſchatten ontdekken en misſchien zou men t' eeniger tyd in ſtaat zyn alle die onderſcheidene naarſpeuringen zamen te verëenigen, en onderneemen durven een beſchouwend Leerſtelzel over den menſch aan 't licht te brengen. Dit is ongetwyfeld het voornaame middel om deze Weetenſchap te volmaaken; zo lange men het zelve verzuimd zal men nimmer tot iets gewigtigs geraaken; men zal of in nuttelooze herhaalingen, — of in die Leerſtelzels vervallen, welker waarde wy hier boven

des Etres ſenſibles ont pluſieurs rapports avec nous; d'autres à l'hiſtoire des Paſſions, d'autres aux differentes claſſes des actions des hommes reunis en Société; d'autres à la Philoſophie de l'Hiſtoire, &c. &c. La Pſychologie devlendrait alors une Science egalement vaſte & lumineuſe, chaque jour lui procurerait de nouvelles richeſſes, & peut-ette un jour ſerait-on en etat de reunir toutes ces richeſſes ſeparées, & d'oſer entreprendre une theorie de l'homme. Voilà ſans doûte le principal moyen de perfectionner cette Science, tant qu'on le negligera on ne parviendra point à quelque choſe de grand, on tombera dans d'inutiles repetitions, ou l'on ſe jettera dansl es Syſtemes que nous avons apprecié ci-deſſus. Ce ſont ces

boven aangetoond hebben. Die Leerſtelzels zyn het, die veelen bekwaame verſtanden een zo grooten afkeer van de bovennatuurkundige weetenſchappen ingeboezemd hebben, en hen deeden gelooven, dat die weetenſchappen *den* geest der jonge lieden met ydele ſpitsvindigheden vervulden; hen gewenden zig met bloote woorden te voeden; alle ſtipte betoogingen te verſmaaden, en wel verre af te wyken van de zigtbaare waarheden en de ondervinding. De Zielkunde echter, wanneer die voorgeſteld wordt volgens de wyze welke wy ſtraks opgaven, verdient geenszins die tegenwerpingen, en wy hebben hier boven reeds gezien of zy eene beuzelachtige Weetenſchap is, en of zy, die haar met zo haatelyke verwen afchilderen, niet in weerwil van hen zelve by duizendërlei gelegenheden genoodzaakt zyn haar ter hulpe te neemen. De beöeffening der Wiskunde is ongetwyfeld van het

Syſtemes qui ont donné à pluſieurs bons eſprits un ſi grand dégout pour les Sciences Métaphyſiques, qui les ont porté à penſer que ces Sciences rempliſſaient l'eſprit des jeunes gens de vaine ſubtilités, les accoutumaient à ſe repaitre de mots, à mepriſer les demonſtrations rigoureuſes, & à laiſſer bien loin derriere eux les faits & l'experience. La Pſychologie preſentée de la maniere que nous venons d'indiquer, ne donne aucune priſe à ces objections, & l'on a vu plus haut ſi c'etait une Science futile, & ſi ceux qui la peignent ſous des couleurs ſi odieuſes ne ſont pas obligés malgré eux, à y recourir en mille occaſions. L'etude des Mathematiques eſt ſans contredit de la plus grande utilité; elle doit preceder l'Etude de la Philo-

het grootſte nut; zy moet gaan voor de beöeffening der beſchouwende Wysbegeerte; zy geeft aan het verſtand die juistheid en bondigheid die van zo groot belang zyn; maar zy heeft ook haare ongemakken, wanneer zy niet met de oeffening van andere Weetenſchappen gepaard wordt; wanneer men niet genoegzaam acht geeft op de natuur van de onderſcheidene deelen onzer kundigheden, en de verſchillende ſoorten der bewyzen voor welke zy vatbaar zyn, geraakt men zo verre, dat men de zekerheid in een geheel valſch gezigtpunt beſchouwt. Men erkent geene bewyzen voor dugtig, dan die uit de meetkundige betoogingen afgeleid worden; alle de andere waarheden beſchouwt men als twyſelachtige en wankelbaare voorſtellen; men kent volſtrekt geene ontbindingen die zonder behulp der tekenen geſchieden, die lieden ook, van welken ik ſpreeke, kunnen van de Meet-

Philoſophie rationelle, elle donne à l'eſprit cette juſteſſe & cette ſolidité ſi deſirables, mais elles a auſſi ſes inconveniens, ſi l'on n'y aſſocie aucune autre etude, ſi l'on ne reflechit pas aſſez ſur la nature des differentes parties de nos connaiſſances, & ſur les differens genres de preuves dont elles ſont ſuſceptibles, on en vient à enviſager la certitude ſous un point de vuë tout a fait faux, on ne reconnait de preuves ſuffiſantes, que celles qui reſultent des demonſtrations Geometriques, on regarde toutes les autres verités comme des propoſitions douteuſes & chancelantes, on meconnait abſolument cette Analyſe qui procede ſans les ſecours des ſignes, auſſi les perſonnes dont je parle ne peuvent ſortir de la Geometrie ſans faire les

Meetkunde niet afwyken, zonder de grootſte misſlagen te begaan; zy vervallen tot de lompſte drogredenen, en zyn beurtlings ligtgeloovig en ongeloovig, zonder zelve regt te weeten waarom. Men ziet derhalven, dat men niet om éene Weetenſchap alle de andere moet uitſluiten; dat de Meetkunde niet altoos een meetkundig oordeel geeft, en dat zo het nuttig is vorderingen in nauwkeurig-betoogde Weetenſchappen te maaken, het echter niet minder nuttig is zig op de beſchouwende Weetenſchappen toe te leggen, dezelve grondig te leeren kennen en op de beöefening toe te paſſen.

Het gebrek aan ontbindingen en aan wel bepaalde denkbeelden is oorzaak, dat men tot nu toe over de Grondbeginzelen twist. Zo men de moeite neemen wilde van tot de zekere en ontwyfelbaare waarheden op te klimmen, zoude men

plus grands ecarts, elles tombent dans les Paralogiſmes les plus groſſiers, & deviennent tour à tour credules ou incredules, ſans trop ſavoir pourquoi. L'on voit donc qu'il ne faut jamais donner l'excluſion à toutes les Sciences en faveur d'une ſeule, que la Geometrie ne donne pas toujours l'eſprit Geometrique, & que s'il eſt utile de faire des progrès dans les Sciences exactes, il ne l'eſt pas moins de s'attacher aux Sciences rationelles, de les approfondir & de les adapter à la pratique.

C'eſt faute d'Analyſe & d'idées bien determinées qu'on diſpute encore ſur les Principes. Si l'on voulait ſe donner la peine de remonter juſqu'aux faits certains & indubita-

men algemeen vaste punten hebben, van welke men kon beginnen, en dus voet voor voet voortgaande, geene besluiten toestemmende dan die op ondervinding en de beste Redeneerkunde gegrond waren, zoude men geene klaare met duistere denkbeelden vermengen; men zoude geene onzekere en verwarde kundigheven vormen, welke ieder op eene verschillende wyze beschouwt, en die een onuitputbaare Bronwel zyn van twisten en misslagen. Maar nu maakt ieder zig byzondere Grondbeginzelen, in welke hy eene menigte vooroordeelen mengt; deze gewaande grondbeginzelen vergelykt hy met die van anderen, die meestendeels even zo gebrekkyk zyn. Wat middel is 'er dan om het eens te worden en buiten onophoudelyke twisten te blyven? De waarheid is enkelvouwig en onveränderlyk; doch de dwaaling vertoont zig in oneindig veele verschillende gedaan-

bitables, on aurait des points communs d'où l'on pourrait partir, & en procedent pied à pied, en n'admettant aucune conclusion qui ne fut fondé sur l'experience & sur la Logique la plus rigoureuse, on ne melerait point des idées claires à des idées obscures, on ne formerait point de Notions vagues & confuses que chacun envisage differemment, & qui sont une source intarissable de disputes & de meprises. Mais chacun se fait des Principes particuliers, dans lesquels il fait entrer grand nombre de Prejugés, il compare ces pretendus Principes avec ceux des autres, qui sont pour la plupart egalement vicieux, le moyen qu'ils puissent s'accorder & qu'ils ne soyent pas perpetuellement en opposition; la verité est une, mais

daanten. Het verdrietigſte en het geen de meeſte verwarringen veroorzaakt, is het onophoudelyk misbruik het welke men van de woorden maakt; de weinige zorge die aangewend wordt om aan dezelve juiſte en bepaalde denkbeelden te hegten; de gemaklykheid met welke men hun natuurlyken zin verdraait, en de nog grootere gemaklykheid met welke men zig verbeeldt dat zy eenen zin bevatten, ſchoon zy geheel geenen hebben. Alle die Natuurkundige uitdrukkingen, waar mede men de hedendaagſche *Boven-Natuurkunde* overlaaden heeft, die ganſche gewaande ontwinding van het *Leibnitziaanſche* Leerſtelzel, wat is dat alles anders dan eene opëenſtapeling van woorden? Ik vraag den Voorſtanders dezer Leerwyze, of men 'er toe komen kan om het beſtaan der enkelvouwige Wezens toe te ſtaan, anders dan door het grondbeginzel der tegenzeg-

l'erreur prend une infinité de formes. Ce qu'il y a de plus facheux, & ce qui cauſe le plus de trouble, c'eſt l'abus perpetuel qu'on fait des mots, c'eſt le peu de ſoin que l'on prend de leur attacher des idées nettes & preciſes, c'eſt la facilité avec laquelle on detourne leur ſens naturel, & la facilité plus grande encore avec laquelle on s'imagine qu'ils renferment des idées, quoiqu'ils n'en renferment point. Toutes ces expreſſions Phyſiques dont on a chargé la Metaphyſique moderne, tout ce pretendu developqement du *Leibnitzianisme*, qu'eſt-il autre choſe qu'un amas de mots? Je demande aux Partiſans de cette methode ſi l'on parvient à admettre l'exiſtence des Etres ſimples autrement que par le principe de contra-

zeglykheid ? Of men eene hunner ſtellige hoedanigheden kent, uitgezonderd de bekwaamheid om werkzaam te zyn, en of 'er eenig middel is om in deze kennis verder door te dringen ? Wat kunnen de woorden van bereiding, van ontwinding betekenen, wanneer men dezelve toepast op enkelvouwige Wezens ? Welke ontwinding kan men begrypen in een Wezen dat zonder deelen is, en wat verſtaat men in de Natuurkunde door bereiding ? Is deze niet een zekere verändering in de onderlinge geſteldheid der deelen, en hoe kunnen de deelen veranderen van geſteldheid in een Wezen dat geene deelen heeft ? Men moet derhalven bekennen, dat die uitdrukkingen gebooren zyn uit de waarneeming van zekere Natuurkundige eigenſchappen, die geheel en alleen tot de zamengeſtelde Wezens behooren, en die, wanneer zy op enkelvouwige Wezens toegepast worden,

tradiction, ſi l'on faurait aucune de leurs qualités poſitives excepté la faculté d'agir, & s'il y a quelque moyen de penetrer plus avant dans cette connaiſſance. Que peuvent ſignifier les mots de preparation & de developpement appliqués aux Etres ſimples, quel developpement peut-on concevoir dans un Etre qui eſt ſans parties, & qu'eſt-ce qu'on entend en Phyſique par preparation ? N'eſt-ce pas un certain changement dans la ſituation reſpective des parties, & comment les parties peuvent-elles changer de ſituation dans un Etre qui n'a point de parties ? Il faut donc convenir que ces expreſſions ſont nées de l'obſervation de certaines qualités Phyſiques appartenantes excluſivement aux Etres compoſés, & qu'en les appli-

den, ſtrydig zyn met derzelver natuur, ten zy men haar ontblooten wilde van de Natuurkundige denkbeelden die haar wezen uitmaaken, wanneer 'er van haar niets overblyven zoude. By zodanig eenen Leerregel der Wysbegeerte komt geheel geen Wiskunde meer noch ondervinding te pas. De woorden beſlaan de plaats der denkbeelden, en na langduurige navorſchingen, na alle de deelen onzer kundigheden uitvoerig verhandeld te hebben, vindt men zig even zo verre gevorderd als toen men begon. Zo die Wysgeeren ons wel van eerſten aan hun Woordenboek geeven wilden; zo zy goedvonden alle hunne bepaalingen te rug te brengen tot enkelvouwige en klaare denkbeelden, en in alle de voorſtellen welke zy invoeren, de bepaaling in de plaats van het bepaalde te ſtellen, zouden zy wel ras zien wat zo veele naarſpeuringen en inſpanningen des vernufts opleveren.

Zy

appliquant aux Etres ſimples, ou elles ſont contradictoires à leur nature; ou bien il faut les depouiller de ces idées Phyſiques qui conſtituent leur eſſence, enſorte qu' il ne reſte plus rien. Avec une telle methode de Philoſopher, il n'eſt plus queſtion de Mathematiques ni d'experience, les mots prennent la place des idées, & après de longues dicuſſions, après avoir traité en detail toutes les parties de nos connaiſſances, on ſe trouve auſſi peu avancé qu'au commencement. Si ces Philoſophes voulaient bien nous donner d'abord leur Dictionnaire, reduire toutes leurs definitions à des idées ſimples & claires, & mettre la definition à la place du defini dans toutes les Propoſitions qu'ils etabliſſent, ils verraient bientot

Zy zouden gewaar worden, dat hunne bovennatuurkundige Leerſtelzels, welke zy uitgedagt hebben om van alles rede te geeven, juist in dat opzigt misſen en geheel geene rede geeven zelfs van de eenvouwigſte en gemeenſte zaaken. Dit zoude men, ware het hier de plaats, ten ſtrengſten kunnen betoogen. Zodanig derhalven is de kwaade uitwerking van het misbruik der woorden, dat die deelen der Weetenſchap, die het meeste ſchynen verbonden en het beſlisſendſte te zyn, juist die geene zyn die de meeste gaapingen en afwykingen bevatten. Hoe veele twisten heeft alleen het woord Vryheid niet verwekt? Hoe veele Boekdeelen zyn over het zelve niet in 't licht gekomen? Tot hoe veele dubbelzinnigheden heeft het zelve niet aanleiding gegeeven, en om dat men het nu voor de zelfswerking, dan weder voor het vermogen om zynen wil te oeffenen, genomen

tot ce qué produiſent tant de recherches, tant d'efforts d'eſprit. Ils ſentiraient que leurs Theories Metaphyſiques, qu'ils ont imaginées pour rendre raiſon de tout, pechent preciſement de ce coté là, & ne rendent aucune raiſon des choſes les plus ſimples & les plus communes. On pourrait le demontrer rigoureuſement ſi c'en etait ici le lieu. Tel eſt donc le mauvais effet de l'abus des mots, que les parties de la Science qui paraiſſent le mieux liées, & le plus concluantes, ſont preciſement celles qui renferment le plus de vuides & d'anomalies. Quelles diſputes n'a pas excitées le ſeul mot de Liberté, combien de Volumes n'a-t-il pas enfanté, à combien d'equivoques n'a-t-il pas donné lieu, & par ce qu'on l'a pris

tantot

men heeft; is men in tegenzeglyke Leerſtelzels vervallen; men heeft gedreeven dat een vry Wezen moet kunnen werken zonder beweegredenen te hebben. Men heeft gewrogten als waar aangenomen die geene oorzaak hebben; men heeft die berugte vryheid om onverſchillig te zyn geloofd, die in den grond niets anders is dan eene vermomde nootlottigheid; want een vermogen dat zig tot het eene of andere bepaalt, zonder daar toe beweegredenen te hebben, hangt noch van onze kundigheden af noch van onze gevoelens; het is een blinde kragt die blindlings werkt, en welker uitwerkingen by gevolg aan ons niet kunnen toegeweeten worden. Een dusdanig vermogen, in het waare gezigtpunt voorgeſteld zynde, zou alle Godgeleerden hebben doen zidderen en hen met afgryzen vervuld hebben; maar men heeft het zelve Vryheid genoemd, dit was genoeg om hen

tantot pour la ſpontaneité, tantot pour la faculté d'exercer ſa volonté, on s'eſt jetté dans des Syſtemes contradictoires, on a pretendu qu'un Etre libre devait pouvoir agir ſans motifs, on a admis des effets ſans cauſe, on a cru à cette fameuſe liberté d'indifference qui n'eſt au fonds qu'un fatalisme deguiſé. Car une faculté qui ſe determine ſans motifs ne depend ni de lumieres, ni de nos ſentimens, c'eſt une force aveugle qui s'exerce aveuglement, & dont les effets ne peuvent point par conſequent nous etre imputés. Une telle faculté preſentée ſous ſon veritable point de vuë, aurait fait fremir tous les Theologiens & les aurait penetrés d'horreur, mais on l'a appellée liberté, cela ſuffit pour les raſſurer, & le Syſteme ſi ſimple

hen gerust te ſtellen, en het zo eenvouwig en zo natuurlyk Leerſtelzel, het welke de zedelyke werkingen onderwerpt aan de zedelyke oorzaaken, en een denkend Wezen doet werken door de beſchouwing van het grootſte goed, heeft hun toegeſcheenen affchuwelyk te zyn en geſchikt om tot Godverloogchening aanleiding te geeven, alleenlyk om dat men goedgevonden heeft aan het zelve den naam van zedelyke noodzaaklykheid te geeven. Te vergeeffch heeft men hun voorgehouden dat de naam niets tot de zaak deedt; dat de zedelyke noodzaaklykheid geen waare noodzaaklykheid was; dat een zedelyk Wezen zig in alle gevallen bepaalde door zig zelve, zonder aan eenigen dwang, of aan eenige uitwendige werking, onderhevig te zyn. Alles is vrugtloos geweest en men heeft hen nimmer kunnen te rug brengen van dat voorooordeel, het welke de woorden hun ingeboezemd hadden. Het Leerſtelzel der onverſchilligheid heeft

ple & ſi naturel qui ſubordonne les agens moraux aux cauſes Morales, qui fait agir l'Etre penſant par la vuë du plus grand bien, leur a paru monſtrueux & propre à conduire à l'Atheisme, uniquement parce qu'on s'eſt aviſé de lui donner le nom de Neceſſité Morale. On a eu beau leur repreſenter que le nom ne faiſait rien à la choſe, que la Neceſſité Morale n'etoit point une vraye Neceſſité, que l'Etre Moral ſe determinait dans tous les cas par lui-même, ſans etre ſoumis à aucune contrainte, à l'influence d'aucun agent exterieur. Tout a eté inutile, on n'a jamais pu les faire revenir de la prevention que les mots leur avaient donnée, le Syſteme de l'Indifference a al-

heeft de Zielkunde zo wel als de Zedekunde vervalscht, en wyl het onmogelyk was het zelve door redenen staande te houden, heeft men toevlugt genomen tot een gewaande innerlyke zin, welks natuur en uitwerkingen men niet bepaalt, en die, in den waaren zin genomen zynde, volstrekt niets betekent; want het inwendige gevoel van onze vryheid leert ons niets anders, dan dat wy het zyn die eene werking aanvangen; maar het leert ons niet dat wy werken zonder daar toe beweegredenen te hebben. Op deze wyze heeft men woorden uitgevonden om een Leerstelzel te schraagen dat aan de verwarring der woorden zynen oorsprong verschuldigd was. Men heeft eene rangschikking als 't ware geschapen van daaden, die noch goed — noch kwaad zyn kunnen, wyl zy met geheel geen oogmerk verrigt zyn. Men heeft eene deur geopend voor alle de ongelukkige gevol-

a alteré egalement la Pſychologie & la Morale, & comme il etait impoſſible de le ſoutenir par des raiſons, on a eu recours à un pretendu ſens intime, dont on ne determine ni la nature, ni les effets, & qui pris dans ſon vrai ſens ne ſignifie abſolument rien, car le ſentiment interieurs de notre liberté ne nous apprend autre choſe, ſi non que c'eſt nous qui commençons l'action, mais il ne nous apprend point que nous agiſſons ſans motifs. Ainſi l'on a inventé des mots pour etuyer un Syſteme qui devait ſon origine à la confuſion des mots, l'on a créé une claſſe d'actions qui ne peuvent etre ni bonnes ni mauvaiſes, puisqu'elles ne ſont faites dans aucun but, l'on a ouvert la porte à toutes les funeſtes conſequences qui peuvent

volgen die daar uit voortvloeijen kunnen, en hier door heeft men gemeend de zaake Gods ſtaande te houden en de regten des Menſchdoms te verdedigen, daar niemand gedagten had de eene of andere aan te tasten. Men is langzaamer hand gewoon geworden zig door woorden te laaten affchrikken, en de vrees van kwalyk verſtaan en verkeerd beöordeeld te worden, heeft de gewigtigſte en nuttigſte Wysgeerige naarſpeuringen geſtremd. Om dat onze kundigheden haaren eerſten oorſprong hebben uit de Zinnen; om dat wy de Ziel niet kennen kunnen dan door middel van Lighaam; om dat de Wysgeeren deswegens niet zelden verpligt zyn de Zielkunde van de zyde der Natuurkunde te beſchouwen, en over de harsſenen, van welke zy eenige wezenlyke denkbeelden verkreegen hadden, te redeneeren, liever dan over de Ziel, van welke zy niets anders wisten, dan alleen dat zy een werkzaam wezen is. Eindelyk om

vent reſulter de là, & l'on a cru ſoutenir la cauſe de Dieu & vanger les droits de l'homme que perſonne ne ſongeait à attaquer. On s'eſt accoutumé peu à peu à ſe laiſſer effrayer par des mots, & la crainte d'etre mal entendu & mal jugé a mis des entraves aux recherches Philoſophiques les pius intereſſantes & les plus utiles. De ce que nos connaiſſances derivent originairemen des ſens, de ce que nous ne pouvons connaitre l'Ame que par le moyen du corps, de ce que les Philoſophes ont été obligés par là, d'enviſager ſouvent la Pſychologie du coté Phyſique, & de raiſonuer ſur le cerveau dont ils avoient acquis quelques idées réelles, plutot que ſur l'Ame dont ils ne connais-

om dat zy ontdekt hebben dat onze vermogens van het Ligchaam afhangen, schoon zy door de Ziel geoeffend worden; dat wel het ligchaam maar niet de Ziel de ontfangene indrukken bewaart, en dat dezelfde middelen die invloed hebben op het ligchaam, ook op de vermogens der Ziele invloed hebben; om dit alles, zeg ik, heeft men geloofd dat die Wysgeeren vermomde *Materialisten* waren, en men heeft, zonder bedenken, hen als zodanigen gehandeld. Te vergeefsch hebben zy doen zien, dat zy op verscheidene wyzen de enkelvouwigheid der Ziel betoogd hadden, dat zy bestendig aan haar den oorsprong toeschreeven van alle gewaarwordingen, van alle gedagten, en van alle werkingen; dat zy het ligchaam niet anders beschouwden dan als het werktuig der Ziel, en dat een werktuig noodzaaklyk een ander Wezen onderstelt dat van het zelve gebruik maakt. Men is

doof

naissent autre chose sinon qu'elle est un Etre actif; enfin de ce qu'ils ont reconnu que nos facultés tiennent au corps, quoi qu'elles soyent exercées par l'Ame, que c'est le corps qui conserve les impressions & non l'Ame, & que les mêmes moyens qui influent sur le corps, influent aussi sur les facultés de l'Ame; on a cru que ces Philosophes etaient des Materialistes deguisés, & l'on n'a point hesité à les traiter comme tels. Envain ont-ils representé qu'ils avaient demontré la simplicité de l'Ame de plusieurs manieres, qu'ils lui attribuaient constamment l'origine de tout sentiment, de toute pensée, & de toute action, qu'ils ne consideraient le corps que comme l'instrument de l'Ame, & qu'un instrument suppose necessairement un autre Etre qui

doof geweest voor alle die aanmerkingen; men heeft de oogen gesloten voor de klaarblyklykste waarheden; men heeft niets willen zien dan de Natuurkundige woorden, die in het Zielkundige Leerstelzel den Mensch betreffende, voorkwamen, en op de enkele beschouwing van die woorden heeft men beslist dat zy *Materialisten* waren, en alles, wat zy tot hunne verdediging inbragten, als drogredenen en bedriegeryen aangemerkt. Men moet derhalven niet meer redeneeren, wyl eene zo onredelyke dwinglandye het Ryk der Rede overweldigd heeft. Hoe kan men tog willen, dat men zig van andere woorden bediene, daar 'er geene andere zyn; men brenge ons woorden ten voorschyn die tot geenërlei dubbelzinnigheid aanleiding geeven kunnen en op welke de onkunde en kwaadaartigheid geen vat vinden, en men zal dezelven in de plaats stellen der geenen die ten onregte

zo

qui en fait usage, on a été sourd à toutes reflexions, on a fermé les yeux à l'evidence, on n'a voulu voir que les mots Physiques qui entraient dans la Theorie Psychologique de l'homme, & sur la seule inspection de ces mots, on les a decidés Materialistes, & l'on a traité de Sophismes & d'illusions toutes leurs defenses. Il faut donc cesser de raisonner, puisqu'une tyrannie aussi absurde usurpe l'Empire de la raison. Comment veut-on qu'on employe d'autres expressions, il n'en existe point; qu'on nous montre de mots qui ne puissent donner lieu à aucune equivoque, & sur laquelle l'ignorance & la malignité n'ayent point de prise, & on les substituera à ceux qui ont

 causé

zo veel ergernis veröorzaakt hebben. Ik zou de voorbeelden van het misbruik der woorden tot in het onëindige kunnen vermenigvuldigen; ik zoude dezelve vinden in alle de deelen der Wysbegeerte. De Meetkunde zelve, eene weetenſchap die geene dan klaarblyklyke waarheden leert, is hier van niet uitgezonderd; doch die welke ik bygebragt heb zyn genoegzaam tot myn oogmerk, en ik mag my niet verder uitlaaten.

Ik zal dan hier deze naarſpeuringen eindigen. Om de voorgeſtelde Vraag volledig te verhandelen, zou men haar in verſcheiden andere hebben moeten verdeelen, en iedere dezer afzonderlyk verhandelen. Dit was het eenige middel om dezelve volkomen en grondig na te gaan en in byzonderheden te treeden, die nuttiger zyn dan alle de algemeene Denkbeelden, die altyd

cauſé tant de ſcandale ſi mal à propos. Je pourrais multiplier ici ſans fin les exemples de l'abus des mots, j'en trouverais dans toutes les parties de la Philoſophie, la Geometrie même, la Sciences de l'Evidence n'en eſt pas exemte. Mais ceux que ſ'ai apporté ſuffiſent pour mon but, & je ne dois pas m'etendre davantage.

Je terminerai donc ici ces recherches. Pour bien traiter la Queſtion propoſée, il eut fallu la partager en pluſieurs autres, & traiter chacune ſeparement C'etait là le ſeul moyen de pouvoir l'approfondir ſuffiſamment, & d'entrer dans des details plus utiles que toutes les idées gene-

altyd in den geest ik weet niet welke onzekerheid en twyfelmoedigheid overlaaten. Het is reeds de kwaal der Bovennatuurkundigen van te ligtlyk zig in te laaten in het onzekere en in algemeenheden, die niet zelden op loutere inbeeldingen uitkomen. Geene tekenen noch figuuren hebbende om hunne denkbeelden te vestigen, doolen zy zeer ligtlyk. De byzonderheden alleen wel bepaald zynde en opgehelderd, kunnen hen op den regten weg brengen, of ten minſten hunne doolingen verhoeden. Men moet derhalven, zo veel mogelyk is, deze ongemakken voorkomen, door byzondere vraagen voor te ſtellen, welker verëeniging vervolgens aan ééne algemeene Vraag beantwoorden zoude. De uitgebreidheid van dit onderwerp heeft niet alleen my belet in byzonderheden te treeden, maar ook tevens my verhinderd alle deszelfs deelen te verhandelen. Ik ben dus genoodzaakt ge-

generales qui laiſſent toujours dans l'Eſprit, je ne ſais quoi de vague & d'indeterminé. C'eſt deja la maladie des Metaphyſiciens, de donner trop aiſement dans le vague, & dans des generalités qui ſouvent deviennent chimeriques. N'ayant ni ſignes ni figures pour fixer leurs idées, ils s'egarent très facilement, les details bien determines, bien eclaircis, peuvent les ramener ou du moins les empecher de s'egarer. Il faut donc prevenir le plus qu'il eſt poſſible ces inconveniens, en propoſans des Queſtions particulieres, dont la reunion ſatisfait enſuite à la Queſtion generale. L'etendue de ce ſujet m'a non ſeulement interdit les details, mais encore elle m'a empêché d'en traiter toutes les parties. J'ai donc été forcé de me bor-

geweest my te beperken by het aanwyzen van eenige algemeene uitzigten, welker toepasſing nuttig zyn kan om eenige der gewigtigſte voorwerpen in het algemeen te verhandelen, en de Leerwyze aan te toonen, van welke men zig met vrugt zou kunnen bedienen. Ik heb niet getragt nieuwigheden voor te draagen, noch alles te zeggen. Ik zal te vreede zyn, zo het my gelukt is eenige reeds bekende, doch te zeer verönagtzaamde waarheden in een gunſtig daglicht te ſtellen, en zo ik daar door de Wysgeeren overgehaald heb om zig met zo gewigtige voorwerpen beezig te houden.

ner à indiquer quelques vuës generales, dont l'application peut etre utile, à effleurer quelques uns des objets les plus intereſſans, & à expoſer la methode dont on pourrait ſe ſervir avec avantage. Je n'ai pretendu ni dire des choſes neuves, ni tout dire. Je ſerai content ſi j'ai reuſſi à preſenter quelques verités, deja connues, mais trop negligées, ſous un jour favorable, & ſi cela engage les Philoſophes à s'occuper d'objets auſſi importans.

VERTOOG

OVER DE

VERANDERLYKE STEENEN,

OCULUS MUNDI

GENAAMD,

EN EEN ZELDZAAME, VAN DIEN AART,

BESCHREEVEN, DOOR

M. HOUTTUYN.

Dat ſommige Steentjes, in water gelegd, zekeren trap van doorſchynendheid verkreegen, terwyl zy anders geheel ondoorzigtig waren, is reeds in het midden der voorgaande Eeuw, of vroeger, bekend geweest. De vermaarde JOANNES DE LAET, van *Antwerpen*, wiens Werk, over de Edele en andere Steenen, in 't jaar 1647 voor de eerſtemaal aan 't licht kwam, zegt, na dat hy van den

Oculus Beli, dien PLINIUS beſchryft, naderhand, volgens AGRICOLA, *Bellokel* genaamd, geſproken, en de *Oogſteenen*, die tot de Onyx en Achaaten behooren, afgebeeld hadt; het volgende (*a*):

„ Van een geheel andere natuur is de Steen,
„ dien men *Oculus Mundi* noemt; waar van
„ ik, hoewel misſchien op een oneigen plaats,
„ het gene ik gezien heb zal verhaalen. Voor
„ eenige Jaaren werdt my door een niet onbe-
„ rugten Juwelier een Steentje getoond, van
„ grootte als een groote Erwt, maar aan beide
„ zyden platachtig, van Yvoor-kleur; zo *dat*
„ ik het in de eerſte opſlag voor een Beentje
„ hield. Dit leid' hy in helder Water in een
„ zilveren Lepel, zo dat het 'er geheel mede
„ bedekt ware, en toen begon het aanſtonds,
„ van den rand naar het midden, eindelyk ge-
„ heel, doorſchynend te worden; geevende
„ zulk een Glans en Licht, welk echter flaauw
„ was, uit, dat ik, die nooit iets dergelyks
„ gezien hadt, my daar over grootelyks ver-
„ wonderde. Toen hy vervolgens dit Steentje
„ daar uit genomen en op den Tafel gelegd had,
„ begon het allengs zyn Licht te verliezen, tot
„ dat het eindelyk wederom geheel blind wierd.
„ Hy

(*a*) J. DE LAET *de Gemmis & Lapidibus*, Lugd. Bat. 1647. pag. 69, 70.

„ Hy gaf 'er zekeren Hoogduitſchen naam aan,
„ die my nu niet inſchiet, en is geſtorven. Niet
„ lang geleeden zondt my de zeer vermaarde
„ WORMIUS, uit *Deenemarken*, dergelyk
„ Steentje, een weinig dikker, en niet vol-
„ komen rond, onder den naam van *Oculus*
„ *Mundi*; waar mede ik de zelfde Proef geno-
„ men heb; maar dit wordt zo ſchielyk niet
„ helder als 't voorgaande en ſchittert niet zo-
„ danig, keerende ook zeer langzaam tot zy-
„ nen voorigen ſtaat te rug."

In de beſchryving van het Kabinet van CALCEOLARIUS, welke in het jaar 1622 uitkwam, vindt men gewag gemaakt van een dergelyken, dien CERUTUS achtte een ſoort van Opaal te zyn, onder den naam van *Lapis mutabilis*, dat is Veranderlyke Steen. Zo blykt dan, dat men die eigenſchap, van in het Water doorzigtig te worden, als een kenmerk heeft opgegeven van het zogenaamde *Werelds-Oog*; hoewel, tot de volkomenheid daar van, het uitgeeven van zekeren vuurigen glans of een ſchitterend Licht ſcheen vereiſcht te worden; waar van PLINIUS in de beſchryving van zyn *Oculus Beli* of *Bel-lokel*, die aan den Afgod der *Aſſyrieren* toegewyd was, heeft geſproken (*b*).

De

(*b*) Beli Oculus albicans, Pupillam pingit nigram, e medio Aureo fulgore lucentem, *Hiſt. Nat.*

De zeldzaamheid, waarſchynlyk, van deeze *Veranderlyke Steenen*, heeft veroirzaakt, dat dezelven, hoe aartig ook, by de Liefhebbers van Natuurlyke Zaaken, geduurende de laatſte helft der voorgaande en de voorſte der tegenwoordige Eeuw, naauwlyks in aanmerking zyn genomen. De vermaarde ROBERT BOYLE hadt 'er één aan de Koninglyke Societeit der Weetenſchappen van Groot-Brittannie vertoond, die, in zuiver koud Water gedompeld, binnen een zeer kleinen tyd van Kleur veranderde, en byna doorſchynend geelachtig wit wierdt, daar hy anders de kleur van Onyx hadt, zo CHARLETON verhaalt (*c*). In het *Brittanniſch Muſæum* te *Londen* bevonden zig drie zodanige Steentjes, welke uit *Toskanen* zouden gekomen zyn, volgens het ſchryven van den Heer QUIST, in den jaare 1765. Deeze hadden de grootte van een Erwt en de figuur van een Kreefts-oog, zogénaamd. De kleur was uit den graauwen geel, de hardheid niet zeer groot. In 't Water gelegd, wierden deeze Steentjes, van een punt af beginnende, allengs doorzigtig, tot dat zy geheel doorſchynend waren, en van eene geele Barnſteen-kleur. De kleinſte kostte by inkoop 200 pond Sterlings, dat is meer dan 2000 Guldens, en de *Koning van*

(*c*) *Oniomaſt. Zoïcon*, Lond. 1668. Quarto. pag. 283. Item *Exercit. append.* Oxon. 1677. Fol. pag. 41.

van *Vrankryk* hadt voor één derzelven 6000 *Livres*, dat wat minder dan 3000 Guldens is, doen bieden (*d*).

Hier door wordt de zeldzaamheid deezer *Veranderlyke Steenen*, waar van BOYLE ſpreekt, bevestigd. Hy zegt, deswegen geen gelegenheid gehad te hebben, om 'er de noodige Proeven tot onderzoek mede in 't werk te ſtellen. Ook wordt in 't uitvoerige Werk van den Franſchen Heer D'ARGENVILLE, over de Delfſtoffen, in 't jaar 1755 te *Parys* uitgekomen, dat op kosten der Leden van de Koninglyke Societeiten van *Londen* en *Montpellier* met Plaaten opgehelderd is, alleenlyk ter loops van deezen Steen geſproken (*e*). Hy verwart denzelven met den *Tourmalin*, dien hy voor den *Oculus Beli* houdt, en deezen voor de Oogſteenen, ſchryvende dus een zwarten Oogappel daar aan toe, van doorſchynende Goudkleur in 't midden. „ Aan deezen Steen (zegt hy) „ geeft men den naam van *Oculus Mundi*, en „ ſommige Autheuſen noemen hem *Lapis mu-* „ *tabilis*, om dat dezelve, *zo zy voorgeeven*, „ in koud Water gelegd, van Kleur verandert „ en geel wordt, daar hy te vooren de aſch- „ graauwe kleur van Onyx hadt en doorſchy- „ nend

(*d*) *Stockh. Verhandel.* van 't jaar 1766. bl. 233.
(*e*) *Oryctologie*, Par. 1755. Quarto. pag. 171.

„ nend was als de Opaal." Dus blykt, dat die Heer de verandering meest in de Kleur aangenomen, en den genen, dien men tegenwoordig *Lapis mutabilis* of *Oculus Mundi* noemt, en reeds voor ruim een Eeuw dus genoemd hadt, niet gekend hebbe.

Omtrent tien Jaaren laater is deeze Steen eerst regt bekend geworden, wanneer de Hoog-geleerde Heer D. VAN DE WYNPERSSE, diestyds *Hoogleeraar in de Philoſophie te Groningen*, thans *in de Philoſophie, Sterrekunde en Wiskonst, op de Hollandſche Univerſiteit te Leiden*, een uitmuntend Vertoog publiek maakte, waar in zyn Ed. een *Veranderlyken Steen*, uit de Verzameling van wylen den beroemden F. E. BRUCKMANNUS, die door zyne *Epiſtolæ Itinerariæ* bekend is, toen in zyn Ed. Kabinet bevindelyk, beſchreef (*f*). De tegenwoordige Heer F. B. BRUCKMANN, Zoon van den voorgemelden, *Lyf-Medicus van den Hertog van Brunswyk*, heeft dit Vertoog waardig gekeurd, om als tot een grondſlag te leggen van zyne beſchryving van den *Oculus Mundi* of Werelds-Oog,

(*f*) Dit Vertoog, in het Latyn geſchreeven, en van *Groningen* naar *Halie* gezonden in 't jaar 1763, is in de III. Tom. *Nov. Act. Phyſ. Med. Acad. Nat. Cur.* geplaatst, en, daar uit in 't Nederduitſch vertaald zynde, aan 't licht gegeven in de *Natuurkundige Verhandelingen* by TONGERLO 1768, IV. Stukje, bladz. 78 enz.

Oog, in zyn Werk over de Edele Steenen (*g*); hoewel zyn Ed., ik weet niet door welke mistasting, den naam van gedagten Hoogleeraar zeer onduidelyk geſpeld heeft (*h*). Sommigen, zegt hy aldaar, houden deezen Steen, met den Heer WALLERIUS, voor eenen Achaat van Onyx-kleur (*i*), of Opaal-ſoort, anderen voor een Chalcedoon. De groote LINNÆUS hadt hem, onder die benaaming, als de vierde verſcheidenheid van Opaalen opgetekend.

De Heer BRUCKMANN naderhand twee ſtukjes van deeze eigenſchap bekomen hebbende, onderzogt dezelven naauwkeurig, en werdt overtuigd: „ dat het Werelds-Oog (zo hy „ zegt) niet Kwartsagtig, maar een taamelyk „ harde *Kleyaartige Steen* zy, hebbende on„ gevaar de hardheid van Glas of Opaal." Zyn Ed. hadt ze niet alleen zelf met de Vyl geprobeerd, maar ook door een bekwaam en ervaren Steen-ſlyper op de Schyf laaten onderzoeken. „ Deeze kleine Werelds-Oogen waren eigent„ lyk wit-geelachtig, en, wel gepolyst, ver„ toonden zy zig als een Onyx of troebele on„ door-

(*g*) *Abhandlung von Edel Steinen*, 2. druk, Brunſchw. 1773. Cap. 28.

(*h*) Naamlyk *Dionys van de Wimperſee*, en in de *Beytrage* van 1778, WIMPERSEE.

(*i*) Achates Unguium colore, *Syſt. Min.* Ed. II. Tom. I. pag. 296.

„ doorſchynende Barnſteen, hebbende eenige
„ kleine witachtige doorſchynende Vlakjes of
„ Plekjes. Zy wierden, ongevaar binnen een
„ vierendeel-uurs, geheel doorzigtig, en ge-
„ leeken dan naar witachtig-geelen helderen
„ Barnſteen."

Daar op door deezen Heer, in gezelſchap van den Heer *Kamerraad* en *Vice-Berg-Hoofdman* VON VELTHEIM, te *Zellerfeld*, veel naſpooringen gedaan zynde, om meer dergelyke Steenen te ontdekken, werdt hunne moeite, eindelyk, met een goeden uitſlag bekroond. Gedagte Berg-Hoofdman vondt in zyn Kabinet een ruuw ſtuk van deezen aart. Dit was eigentlyk een graauwe Opaal uit de *Faröe-Eilanden*, benoorden *Yitland*, welke in eene fyne witachtige en geelachtige harde Kleyaartige Steenſoort ingeſloten was, als in een Schors of Bast, die den ſchoonſten en echten *veranderlyken* Steen uitleverde. Het Stuk was ongevaar een Vuist groot, en de Schors, die op ſommige plaatſen omtrent de dikte van een Duim hadt, wierdt hoe nader aan de Kern hoe fyner en beter in verandering. De Opaal zelf is harder, hoewel men hem als Glas kan vylen, en onderſcheidt zig op de breuk, door een vettig aanzien, en in hardheid zeer van de Chalcedoon en alle ſoorten van Hoornſteen.

Van

Van dit ſtuk liet de Berg-Hoofdman verſcheide groote en kleine Steentjes ſlypen, waar van het grootſte ongevaar de grootte en dikte hadt van een Gulden, doch ovaal was van figuur. Op eenige plaatſen was hetzelve, geheel droog zynde, eenigermaate doorſchynende, met witte Yvoorachtige vlakjes aan de eene, maar aan de andere zyde geheel wit als Elpebeen, met eenige bruinachtige Vlakken. Een kwartier uurs in gemeen Water, in Sterk Water, of in loog van Potaſch gelegen hebbende, wierdt het bruin geel, en aan den rand eenigzins doorſchynende, 't welk van Uur tot Uur toenam; zo dat het, na zes of zeven Uuren verloops, volkomen naar bruin-geelen Barnſteen geleek, uitgenomen eenige minder doorzigtige witte Vlakken. Vervolgens, uit het Water genomen, wierdt het, naar de droogte van het Weder, en de warmte der Lugt, raſſer of langzaamer ondoorſchynende.

Andere Steentjes, uit die zelfde Opaalſchors geſneeden, veranderden, op verſchillende manieren, in 't Water hunne kleur. Eenigen wierden bruin-geel, als een Rook-Topaas; anderen rood-geel, als een Braſiliaanſche; anderen geelachtig, als Barnſteen, en de minſten blaauwachtig, Paarlemoer- of Opaalkleurig. Eenige plekken van den Steen, die naast waren aan den Opaal, vertoonden zig wit van kleur als Melk.

Voorts

Voorts heeft de Heer BRUCKMANN beyonden, dat de witte Schors of Saalbanden van de Yslandſche Chalcedoonen en Achaaten, als ook van de Hongariſche, Saxiſche, en Sileſiſche Opaalen, en zelfs van de zogenaamde Pekſteenen, echte *Veranderlyke Steenen* uitleveren. Zelfs heeft dit in de *Matrix* der Sileſiſche Chryſopraazen of *Praſers* plaats. Verſcheide groene Werelds-oogen, die de *Naturaliën-handelaar* DANZ verkoopt, ſchreef *Doktor* BLOCH aan *Doktor* MARTINI, worden uit den gemeenen Winkel-Nierenſteen (*Lapis Nephriticus*) die men overvloedig by *Toplitz* in *Saxen* vindt, vervaardigd. Zelfs alle Spekſteenen kunnen dezelven uitleveren, zegt BRUCKMANN ondervonden te hebben, wanneer de Spekſteen droog zynde ondoorzigtig is. Maar deeze Werelds-Oogen hebben op ver naa de volkomenheid niet van de genen, welken men aan den Opaal en Chalcedoon vindt (*k*).

Dus blykt, dat 'er thans *Veranderlyke Steenen*, van veelerlei ſoort, bekend zyn geworden. In geen derzelven echter ſchynt die ſchitterende Goudkleur of Vuurglans waargenomen te zyn, welken de Ouden toeſchreeven aan het *Werelds-Oog*. Gedagte Heer DANZ heeft zodanig

(*k*) BRUCKMANN *Beytrage von Edel Steinen*, Brunsw. 1778. pag. 184.

danig een onlangs by den Heer *Doktor* LINDENBERG te *Lubek* gevonden, waar van hy de beschryving geeft, als volgt (*l*). Naar zyne Afbeelding was dezelve byna een half Duim lang en omtrent drie agtste Duims breed, regelmaatig ovaal, droog zynde met een witte streek of band, schuins loopende over den Steen, die voor 't overige met eenige roodachtige en groene Vlakjes was getekend. Die middelstreek was veel harder dan het overige, en wederstondt de Vyl. Vier of vyf Minuuten in Water gelegen hebbende, was de Steen niet alleen doorschynende, maar uit denzelven kwamen levendige Straalen voort, als Vuurvlammetjes. De middelstreek veranderde ook wel eenigermaate van Kleur, doch bleef ondoorschynende.

Wegens dit straalend Licht acht hy, niet zonder reden, dat deeze Steen met regt den naam verdiene van *Oculus Mundi*, dien men gewoonlyk aan alle Veranderlyke Steenen geeft. Immers men kan byna zeggen, dat hy hier den *Bellokel* der Ouden weder gevonden hebbe. Alle overigen (zegt hy) toonen onder 't Water eenerley hoedanigheid. Naar den verschillenden trap haarer dikte worden zy, daar in, nu meer dan minder, rasser of langzaamer, doorschynende, en komen doorgaans tot den trap van

(*l*) *Naturforscher*, XII. St. p. 164. Tab. IV. Fig. 3*a*, 3*b*.

van Geele Barnsteen, in deezen: doch de roodachtigen hebben, wanneer zy tegen 't Licht of tegen de Zon gehouden worden, de Kleur en doorzigtigheid, byna, van een Granaat.

In 't aangehaalde Werk van *Doktor* BRUCKMANN, over de Edele Steenen, vond ik, op pag. 250, hoe de Heer SCHULZ te *Hamburg*, hem kortlings, [dat is nu omtrent tien Jaaren geleeden,] geschreeven hadt: „ dat aldaar „ twee *Werelds-Oogen* verkogt waren. Het „ eene derzelven, in Hamburg gebleeven, „ hebbende de grootte van een kleine Erwt, „ voor dertig Daalders, en het andere, drie„ maal grooter, thans in de Verzameling van „ den PRINCE VAN ORANGE, voor honderd en „ dertig Daalders. Deeze Steenen waren bui„ ten het Water ondoorzigtig als een Melkach„ tige Chalcedoon, doch in het Water kree„ gen zy dergelyke Kleur en doorschynendheid „ als een Saxische Opaal, hebbende hunne „ doorschynendheid nog een goed Uur behou„ den, na dat zy uit het Water genomen wa„ ren."

Ik verzogt den Wel Edelen Heer VOSMAER, *Directeur van 't Museum zyner Doorlugtigste Hoogheid*, om opheldering dien aangaande, en ontving by eenen Brief, gedateerd 4. October 1780, van zyn Ed. berigt, dat denzelven, in 't jaar 1767, te Hamburg had doen koopen, en

eene

eene omſtandige beſchryving van dien Steen; waar uit blykt, dat dezelve een brokje is, of afgebroken ſtuk, ongelyk van omtrek en dikte, een half Duim op 't breedſte, geelachtig Melkwit van kleur, en zo week, dat men het met een Mes kan afſchraapen. Droog zynde, meldt zyn Ed., is dit Steentje eenigszins doorzigtig, maar, in 't Water gelegd, wordt het, binnen een half Kwartier Uurs, grootendeels gantſch doorſchynend, als zeer fraaije hoog geele Barnſteen. Middelerwyl zetten zig veele Lugtbelletjes rondom hetzelve, en, dertig Uuren in 't Water gelegen hebbende, was het een zeede zwaarder geworden. Vervolgens, daar uit genomen, wordt het al vry ſchielyk wederom wit, doch het dikke gedeelte ſchielyker dan het dunne, enz.

Gezegde Koopman DANZ, van *Rudolſtadt*, die voor het Kabinet van zyne Hoogheid, den *Erf-Prins van Schwartsburg-Rudolſtadt*, de fraaiſte Naturaliën uit Europa verzamelt, heeft my, ſedert eenige Jaaren, ook een menigte uitmuntende Zaaken, en onder dezelven verſcheide zodanige Steenen, voor een goeden Prys bezorgd. Dus heb ik, van hem, een kleintje langwerpig geſloepen, geheel Melkwit en ondoorſchynende, dat in 't Water, vry ſchielyk, de Kleur en vuurigheid krygt van Elementſteen, voor vier Dukaaten, bekomen. Ook een bruin-

roode, als een kleine Erwt, die Granaatachtig verandert. Maar in het voorleeden Jaar kogt ik van hem, voor tien Dukaaten, een platte Steen, ovaal van omtrek, op 't breedſte een Duim groot, van boven met Facetten, en geheel wit als Onyx, van onderen Hoornachtig, zynde t'eenemaal ondoorzigtig; die, in 't Water gelegd, eerst wel dra voor een gedeelte, doch, na verloop van twee Uuren, ook als Barnſteen doorſchynende wordt. Uit het Water genomen en afgedroogd, wordt dezelve zeer ſchielyk wederom wit en ondoorzigtig. Het zelfde Verſchynzel heb ik in een ronde Opaal van het Eiland *Faroe*, door my ook van hem gekogt, die als een Oog geſleepen is, dat zig als met de Staar of verduistering des Oogappels in 't midden vertoont, welke Melkwitte Plek in het Water geheel verdwynt en doorſchynend wordt.

Nu onlangs bekwam ik, tot veel hooger prys, den zeer fraaijen *Veranderlyken Steen*, welken ik thans, tot opheldering der Afbeeldingen, op de Plaat hier agter geplaatst, gaa beſchryven. Het is een Plaatje van zogenaamde *Fichter Achaat*, vallende op den Galgenberg by Oberſtein, een Plaats op de Grenzen van het Tweebrugſe en de Paltz. Den Koopman in Naturaliën SCHMÖLL, die ſedert eenige jaaren hier ook veele fraaije Zaaken van dien

oord

oord gebragt, en onder anderen aan my verhandeld heeft, kwam dit Plaatje by toeval in handen, en, deszelfs aartigheid beſpeurende, heeft hy het in die geſtalte laaten ſlypen, als het hier in Afbeelding wordt vertoond.

Fig. 1. vertoont hetzelve geheel droog zynde, als wanneer het een Plaatje voorſtelt van Wit Achaat, van deeze grootte, volkomen vlak, ten naasten by ovaal, van dikte ruim als een Gulden, en in de omtrek een weinig ſchuins naar onderen afgeſleepen. Hier in komt een Staafje, zo 't ſchynt van roode Jaspis, voor, zeer regelmaatig en als met konſtige ſieraaden, wederzyds byna egaal; in 't Voetſtuk als een Oogje hebbende, dat echter geen wezentlyke of zigtbaare opening maakt. Voorts loopen door den Steen, overdwars, breedere en ſmallere, blaauw Aſchgraauwachtige Streepjes, die van eene Chalcedoonachtige natuur zyn, en dus tegen het Licht eenigszins geelachtig doorſchynende. Twee aanzienlyke komen als voort uit den top van het Staafje, dat niet geheel oppervlakkig legt in de Steen, maar ook niet denzelven geheel doordringt; zo dat zig weinig daar van aan de andere zyde vertoont. De Oppervlakte is hier en daar een weinig geelachtig.

Eenige Uuren in Water gelegen hebbende, bekomt deeze Steen de gedaante, als in *Fig.* 2. hoedanig men hem best, geduurig nat, tot de

Proefneemingen bewaart. Dan heeft, gelyk bevoorens, eenige meerdere helderheid rondom het roode Staafje of Standertje plaats, maar voor 't overige is de Steen byna geheel blaauwachtig Aſchgraauw geworden, met eene flaauw geelachtige doorſchynendheid; zonder dat men in het Staafje eene aanmerkelyke verandering kan beſpeuren.

Nauwlyks uit het Water genomen, of afgedroogd, geeft het Standertje boven een wit Blommetje of Vlammetje uit, *dat twee- en drie-dubbeld wordt*, in grootte toeneemende, als in *Fig.* 3., terwyl men hem in de Hand houdt. Na weinige Minuuten verloops openbaaren zig witte boogswyze Streepjes, als blaadjes, ter wederzyde van het roode Standertje egaal. Met weinig warmte kan men hem dus wel eenige Minuuten houden; terwyl het helder Wit deezer Blaadjes en Blommetjes zo fraay afſteekt op het dof blaauwachtige van den *Steen*, als men zig verbeelden kan.

Door ſterker opdrooging, 't zy van de warmte der Hand, of van Vuur, of van Zonneſchyn, of ook door eenig langer vertoeven; gelyk wanneer men den Steen, zonder verwarming, eenigen tyd leggen laat; wordt de vertooning zodanig, als *Fig.* 4. afbeeldt. Dan ziet men, hoe het Witte aan den Stander veel vermeerderd is, door de uitbreiding der Blaadjes

jes en Blommetjes. Deeze loopen altemaal puntig uit, en vereenigen zig met de golfachtige dwarsſtreepen op den Steen, wier Witheid verbreedt, terwyl de Blaauwheid verſmalt. Dit gaat dus trapswyze voort, tot dat de Steen, geheel uitgedroogd zynde, wederom de gedaante van *Fig.* 1. bekomt; zynde alsdan byna geheel ondoorſchynende.

Het Roode van den Stander en het Geelachtige, hier en daar, ondergaat in deezen eenige doch weinige verandering, meest aan 't Witte, dat zig daar door verſpreidt, toe te ſchryven.

De Afbeeldingen van deezen Steen, in zyne verſchillende ſtaaten, zyn zo naauwkeurig, als 't doenlyk was, getekend en nagemaakt; doch zy drukken niet volkomen de fraaiheid der Vertooning uit, en kunnen niet voorſtellen, hoe de Steen onder 't Oog verandert, terwyl men hem in de Hand houdt; noch de fynheid van het Witte, dat zig allengs door denzelven verſpreidt.

De indringing van 't Water veroirzaakt zekerlyk den gedagten overgang van ondoorſchynend en wit, als in *Fig.* 1. tot doorſchynend blaauwachtig, als in *Fig.* 2. De uitdrooging of wegdamping van hetzelve brengt de Vertooning in *Fig.* 3. en 4. voort. Ondertuſſchen zou het zonderling zyn, dat hy zo weinig in Gewigt veranderde, indien zulks niet in meer

Ver-

Veranderlyke Steenen waargenomen was, gelyk hier voor blykt. Op *vierenzeventig* Greinen zwaarte is hy, door 't nat worden, *geen half* Grein toegenomen. Myn andere gewoone groote, daar ik hier voor van ſprak, was, door 't Water, op de *zyftien* Greinen *één* Grein verzwaard.

Welke aandoening deeze myne verwonderlyke Steen van Olie, Alcohol, Azyn of Loog zou hebben, indien hy daar in gelegd werde, durf ik, wegens de fraaiheid van dit Stuk, waarſchynlyk het eenigſte van dien aart, dat men tot nog toe kent, niet onderzoeken. *Het* mogt daar van ſchade lyden of bedorven worden, gelyk anderen met de Veranderlyke Steenen is gebeurd.

Dewyl nu deeze Achaatſteen onder het Oog verandert, zo is de manier dier *Verandering* daar in beter na te gaan dan in de anderen. Hy beſtaat, oogſchynlyk, uit Plaatjes die dwars afgeſneeden zyn, wier kanten zig voordoen volgens 't beloop der bogtige Streepen, even als of zy van Chalcedoon waren, de tusſchenruimte gevuld met Onyx. Mooglyk zal die zelfſtandigheid eenigermaate voos en voor Water doordringbaar zyn. Maar, dewyl de opdrooging, aan 't Wit worden kenbaar, haaren aanvang neemt by het roode Standertje, en als uit hetzelve voortkomt: zo zal misſchien, by

des-

deszelfs aanvoeging, eenige meerdere yoosheid plaats hebben, en men zou haast denken, of dat Oogje, beneden aan het Standertje, 't welk door Vergrooting blykt vol zwarte Stippen te zyn, ook in- en uitgang verleende aan het Water. Hy is ondertusschen overal digt en glad gepolyst, hard van zelfstandigheid als Achaat.

Dit laatste denkbeeld wordt zeer bekragtigd, door de Vertooning, welke deeze Steen maakt, wanneer hy een Etmaal of langer wel gedroogd, en dus van gedaante zynde als in *Fig.* 1, weder in 't Water gelegd wordt. Alsdan openbaaren zig geene Lugtbelletjes rondom den Steen, en hy beweegt zig in 't Water niet, gelyk andere vooze Veranderlyke Steenen, die men met een Mes kan afschraapen. Al vry schielyk komen blaauwachtige Streepen te voorschyn, in het Wit, langs het Standertje, en boven het zelve een dergelyk Blommetje of Vlamметje, zig na verloop van eenigen tyd allengs uitbreidende door den geheelen Steen, (op gelyke manier als met het Witte van den natten Steen, in *Fig.* 4. gebeurt,) tot dat hy wederom geheel blaauwachtig doorschynende wordt, met eenig Geel, als in *Fig.* 2.

Dit Voorwerp is derhalven tot veele Proefneemingen dienstig, en zeer vermaakelyk in zyne veranderingen te beschouwen.

VERKLAARING

VAN DE

PLAAT.

Fig. 1. *Vertoont den Veranderlyken Achaatsteen, geheel droog en dus witachtig doorschynende.*

Fig. 2. *Stelt denzelven voor, geheel doordrongen van Water, en derhalve blaauwachtig Aschgraauw, geel doorschynende tegen 't Licht.*

Fig. 3. *Wyst de Vertooning aan, wanneer zig, na het uitdroogen, de witte Vlammetjes of Blommetjes en Bladtjes aan het roode Standertje openbaaren.*

Fig. 4. *Stelt den voortgang van die Vertooning, geheel de Steen, allengs uitdroogende, wederom wit en doorschynende wordt.*